Men-hper-re
să trăiască
veșnic:
strălucesc
de
dragoste pentru tine
Să-ți ocrotească
trupul tău
cu
toată
viața mea
Câtă dulceață (aduce)
dragostea ta
sufletul meu.
Te așez
pe tine
în
templul meu.
Venerația mea (este)
Vestesc
puterea ta
(și) teama de tine
în
țările
toate
frica în fața ta
pentru tine
până la
hotarele
ce susțin
cerul

COSTAS MARTIN

Grecia Partenonului

Traducere şi note
Lydia Constanţa Ciucă
Constantin Ionescu Boeru

Cărftt
BUCUREŞTI 2005

Colecţia ***Civilizaţii Dispărute*** *este coordonată de*
Lydia Constanţa Ciucă

© PRIETENII CĂRŢII CP 58-47 BUCUREŞTI
ISBN 973-573-073-1

1

Eroismul

. <•>. t

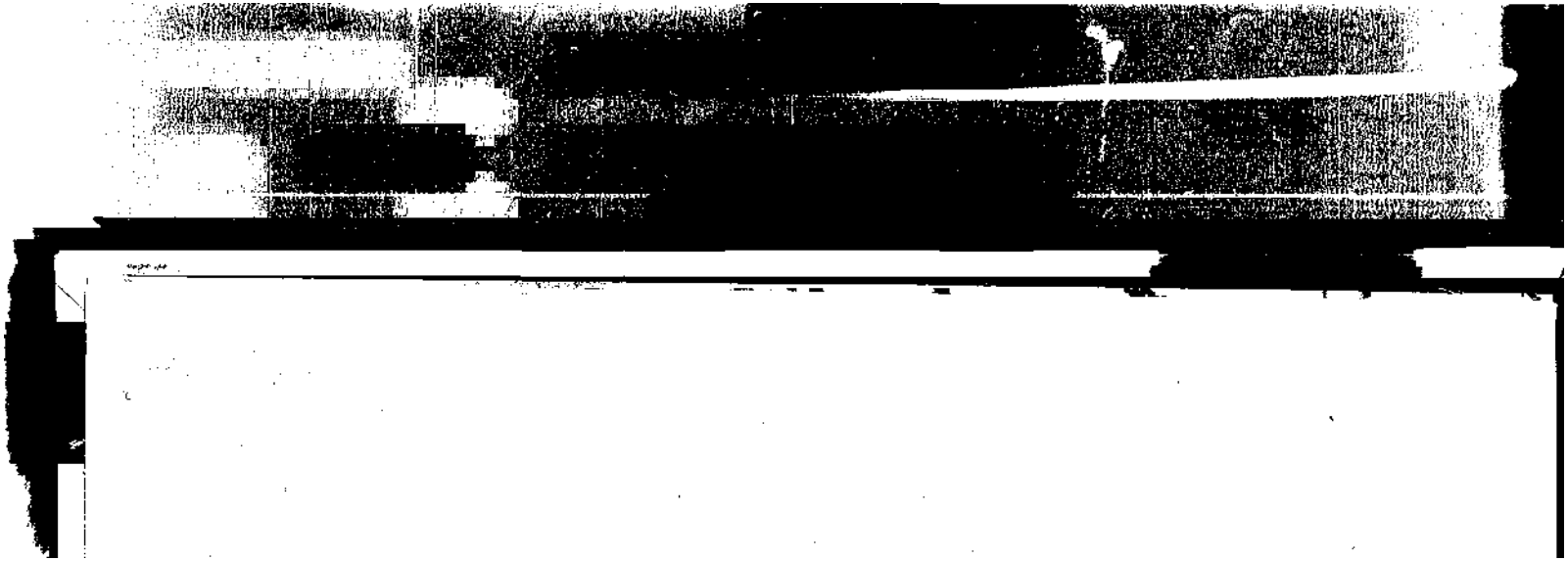

Cu privirea pierdută spre larg, Hecateu[1] se gândea şi visa la tărâmurile îndepărtate pe care le străbătuse, acum câţiva ani; ciudatul Egipt fecundat de zeul Nil, cu malurile populate de crocodili şi flamingo roz zburdând printre lotuşi şi papiruşi mormintele faraonilor săpate chiar în înaltele faleze de granit, obiceiurile sale ciudate: ce idee să adori animalele! Şi India, cu „arborii de lână", care dau bumbacul, locuitorii săi cu tenul oacheş şi cu ochi mari strălucitori.

Zvonuri în portul Milet

Aplecat peşte tăbliţele sale, se apucase să-şi redacteze lucrarea *înconjurul Pământului:* avea ambiţia să schiţeze un tablou complet al Europei şi Asiei, singurele continente cunoscute de călători si să întocmească o hartă

1) istoric şi geograf (560-480 Î.H.) din Milet (Asia Mică)

geografică, jsu mai puţină simplicitate, totuşi, decât predecesorii săi. îşi începe astfel lucrarea: „Spun ceea ce cred a fi adevărul, deoarece multe dintre istorisirile pe care mi le-a lăsat tradiţia grecilor mi se par ridicole."

Din portul Milet, oraş grec din Asia Mică, răzbeau până la fereastra lui zgomote înăbuşite; la vărsarea Meandrului, cu parcursul atât de sinuos, încât el a dat numele colurilor pe care le fac râurile în câmpie, cargourile descărcau toate produsele orientale: parfumuri, miere, ceară, conserve de peşte uscat şi grâu de la Marea Neagră, sclavi sciţi, în mijlocul strigătelor şi scârţâitului scripeţilor. O procesiune pleca din Agora spre Didymes pentru a-l onora pe Apollo ionianul.

Atmosfera se schimbase în oraş de câtva timp: agitaţia creştea şi poporul era neliniştit; mici grupuri se formau în Agora, şoptind cu voce scăzută, risipindu-se ca un stol de vrăbii la vederea unui slujbaş; momentul era grav: perşii Marelui Rege, veniţi de pe podişurile înalte ale Anatoliei, cuprinseseră toate regatele Asiei Mici până la cel al lui Cre-sus, regele Lydiei cu avere legendară. „Din sclavi, deveniseră stăpâni"; stabiliseră o înţelegere destul de şubredă cu coloniile greceşti din Ionia, dar *se* simţea că aceasta nu va putea dura mult timp. Darius, Marele Rege, era lacom şi se gândea la dominaţia universală.

Gândurile lui Hecateu au fost deodată întrerupte de intrarea bruscă a servitorului său, care urcase două câte două treptele care duceau la camera lui de lucru, pentru a-l înştiinţa de venirea unui trimis al lui Aristagoras, tiranul „perlei Ioniei". Aristagoras, tiranul din Milet, îl convoca pe Hecateu la o reuniune extraordinară a sfatului.

Tiranul ţine sfat

Aristagoras, ca şi socrul său Histiee, în prezent reţinut la curtea persană din Susa. este un aventurier, un exaltat, fără scrupule. La sfat prezintă faptele în felul său: situaţia este dramatică după eşecul acţiunii din Naxos şi nu vede altă soluţie decât o răscoală generală a loniei contra jugului persan.

în câteva cuvinte, iată ce se întâmplase: oamenii politici din Naxos, surghiuniţi din insula lor, veniseră la Aristagoras să ceară ajutor pentru a recuceri puterea pierdută. Era o ocazie bună pentru tiranul din Milet de a se distinge şi de a-şi mări prestigiul! Se dusese, în secret, în Sardes la Artapharnes, fratele Marelui Rege, satrapul Lydiei, pentru a-i cere corăbii şi oameni; în schimb, îi promitea bani şi îi sugera ocuparea insulei Naxos, cea mai mare şi cea mai bogată din insulele Ciclade. Târgul a fost încheiat între cei doi bărbaţi, lovitura aranjată cu exilaţii naxieni, sub conducerea lui Megabates, vărul lui Darius.

Dar acţiunea a luat o întorsătură neplăcută şi efectul de surpriză s-a pierdut, deoarece Megabates îi prevenise în secret pe naxieni de ce se urzea împotriva lor. Megabates se certase violent cu Aristagoras. în ziua trecerii în revistă a corăbiilor înainte de plecarea expediţiei, un căpitan ionian nu era la postul său. Furios de această manifestare de indisciplină, Megabates a trimis să-l caute pe căpitan, l-a legat şi l-a spânzurat cu capul în jos, peste bord. Aristagoras nu a suportat o asemenea ofensă adusă unui grec de un barbar, chiar dacă era generai! Asediul Naxosului, care a durat patru luni, a eşuat.

Sfidare adusă uriaşului persan

Plin de datorii, discreditat în faţa persanilor, Aris-tagoras este acum la strâmtoare; reuneşte toţi notabilii din Milet ca să se sfătuiască cu ei: discuţiile sunt pătimaşe, toţi sunt gata să lupte contra persanilor. Şi toţi sunt de aceeaşi părere; ne-am săturat! Doar Hecateu îşi păstrează sângele rece; avertizat de lecţiile date de Istorie, el arată acestui mic grup de oameni fără minte cât de nechibzuită^este sfidarea pe care ei vor s-o arunce uriaşului persan, în zadar; toţi jură distrugerea barbarilor.

Aristagoras trimite un emisar la Susa, capitala persană, pentru a obţine sprijinul socrului său; indicaţiile acestuia îi revin printr-o metodă ingenioasă şi sigură. Pe capul ras al celui mai credincios servitor al său, Histiee a pus să se tatueze mesajul său şi apoi a aşteptat cu răbdare să-i crească părul şi l-a trimis, astfel, în Milet.

în acest an 499 Î.H., totul decurge foarte repede. Partizanii lui Aristagoras capturează pe şefii persani ai expediţiei contra insulei Naxos, atrăgând astfel intervenţia inevitabilă a lui Darius în Ionia. Apoi, îi gonesc pe tiranii din cetăţile ioniene aflaţi în solda persanilor. A stârni războiul e uşor; acum se pune problema mijloacelor de apărare. Câteva cetăţi dornice de libertate nu vor putea ţine piept.

Chemarea către f raţii greci

Aristagoras pleacă deci în mare grabă în patria mamă, să ceară ajutor. Foarte firesc se adresează celor două cetăţi mai puternice: Sparta şi Atena. Dar Ionia şi Persia sunt foarte departe şi grecii sunt prinşi de certurile lor.

La Sparta, ameninţările care apasă asupra fraţilor din Ionia atrag simpatii. Dar sunt foarte ocupaţi cu rivalităţile dintre cei doi regi Cleomene şi Demarate şi de lupta contra

Argeşului şi Corintului. Aristagoras, cu ramura de măslin a celor care imploră în mână, nu a reuşit să-l corupă pe regele Cleomene care, după Herodot, fusese avertizat de fetiţa sa Gorgo, în vârstă de nouă ani.

Din fericire, Aristagoras are mai mult succes la Atena, unde adunarea cetăţenească îi acordă un ajutor de douăzeci de trireme, la care Eretria mai adaugă cinci. Totuşi, încă slăbită de luptele care au sfâşiat-o în urma căderii tiranilor pisistratizi[1]', marea cetate din Attica nu înţelege amploarea pericolului care ameninţă Europa.

De altfel, răzvrătiţii par a nu mai avea încredere în cauza lor. Ei nu găsesc nimic mai bun de făcut decât să se certe pentru conducerea operaţiilor, lăsând cu părere de rău rolul de instigator Miletului.

Incendiu în Sardes

Corpul expediţionar atenian — două mii de oameni: prea puţin pentru a rezista cu adevărat Marelui Rege, dar destul pentru a-l supăra — ajunge în Ionia.

în 498, Aristagoras hotărăşte să atace satrapia per-sanădin Lydia, chiar în capitală: Sardes. Acţiunea reuşeşte. La apropierea trupelor greceşti, locuitorii fug din oraş la ţară. Numai Acropola rezistă, apărată de Artapharnes. Oraşul de jos, din contră, este jefuit, templele sunt distruse; focul, pornit dintr-un cartier, avansează repede aţâţat de vânt, şi mistuie rapid casele de chirpici şi de trestie. Sardes e prefăcut în cenuşă.

Cu aceeaşi iuţeală, revolta cuprinde toate cetăţile din Ionia, Bizanţ, Cipru şi multe alte insule ale mării Egee, încurajate de succesul acestei acţiuni.

i) de la Pisistrate - tiran (600-527 î. H.) care a dus Atena la o mare -înflorire.

Totuşi, cu toate rugăminţile lui Aristagoras, atenienii revin acasă, sătui de certurile dintre ionieni, neînţelegând mentalitatea lor îmbinată cu orientalism.

„Stăpâne, aminteşte-ţi de atenieni!"

La aflarea veştii despre ruinarea oraşului Sardes, Darius s-a mâniat cumplit, s-a ridicat în picioare, scos din fire, şi-a încordat arcul în direcţia cerului strigând: „O, Ahura Mazda, de-aş putea să mă răzbun pe atenieni!" S-a informat de originea acestui popor mic care a îndrăznit să vină să-l sfideze chiar pe pământul său din Asia şi pentru a fi sigur că îşi va păstra furia, l-a însărcinat pe servitorul său să-i repete, de trei ori, în cursul fiecărei mese: „Stăpâne, aminteşte-ţi de atenieni!"

Viclean, dibaci, Histiee, socrul lui Aristagoras, obţine de la Marele Rege permisiunea de a reveni în Milet sub pretextul de a înfrânge revolta. Dar este demascat de Ar-tapharnes care acuză: ‚Aristagoras a încălţat sandalele pe care tu le-ai făcut!" Respins şi de compatrioţii săi, Histiee este înspăimântat şi fuge. Va duce o viaţă de corsar, contra foştilor săi aliaţi. Aristagoras fuge şi el în Tracia, unde va miiri în timpul asediului unui oraş fortificat.

Darius nu uită jignirea care i s-a adus. Pregăteşte trupe şi porneşte spre Milet, mândria loniei.

în oraş, se discută mult asupra modului de organizare a apărării. Un phocean, hotărât şi arogant, Dionysos, ia conducerea operaţiilor. El mobilizează toţi oamenii apţi, îi pune să facă manevre navale de dimineaţa până seara. Din păcate, oamenii din Milet, rafinaţi, obişnuiţi cu luxul şi cu vorbele de duh, preferă sclavia persană, oricum acceptabilă —trecutul a arătat-o — acestei vieţi aspre de soldat gata de luptă, în curând nu mai vor să audă de acest enervant Dionysos. De bine de rău, cu toată descumpănirea

rebelilor abandonaţi de şefii lor, o flotă este alcătuită fără entuziasm şi este înfrântăde persani. Dezertările au apărut una după alta în timpul luptei; chiar Dionysos, atât de fanfaron, a fugit. Singuri marinarii din Chios s-au bătut cu vitejie.

Persanii au asediat Miletul pe uscat şi pe mare, cu mijloace formidabile. Au adus cu eMispozitive de luptă mari distrugând zidurile de apărare, în 494 Î.H., Miletul cade; oraşul este distrus în întregime, sanctuarul lui Didymes e jefuit şi devastat; bărbaţii sunt ucişi, femeile şi copiii luaţi sclavi. Puternicul şi înfloritorul Milet este ras de pe harta cetăţilor greceşti.

Â fost sfârşitul revoltei din Ionia. Cauza era dreaptă, dar fusese rău apărată şi sprijinită. Cei doi instigatori au murit în mod tragic. Aristagoras în Tracia; Histiee, prins de persani în cursul unei incursiuni în Chios, a fost dus la Sardes în faţa lui Artapharnes care a pus să fie crucificat şi i-a trimis capul îmbălsămat lui Darius. Ionia se află din nou sub dominaţia persană şi pentru mult timp.

Amendă poetului pentru că a făcut să plângă poporul

La Atena, căderea Miletului a produs stupoare şi mâhnire profundă. Când, în anul următor, Phrynicos, care avea darul de a emoţiona prin patetismul său, îşi juca la Atena drama sa de actualitate intitulată *Cucerirea Miletului,* poporul a izbucnit în lacrimi, deplângând oraşul mort, ca şi nenorocirile care se întrevedeau şi pentru el. Conducerea cetăţii, temându-se de o revoltă populară, a interzis piesa şi l-a condamnat pe poet la o amendă.

Situaţia în oraş este tensionată. Oligarhii, în opoziţie, se folosesc de recentele evenimente din Ionia. Pentru a submina autoritatea guvernului democrat, ei evocă spectrul

catastrofei inevitabile dacă se persistă în susţinerea acestor câţiva rebeli faţă de Marele Rege. Atenienii nu au învăţat să alunge demonul discord iei, să-şiînvingă egoismul meschin. Acelaşi lucru se întâmplă şi în celelalte oraşe greceşti. Darius nu va găsi în faţa lui decât o „adunare de singurătăţi şi nu un popor unit."

Darius arde de nerăbdare să-şi desăvârşească răzbunarea până în inima Atticei. în 492 î.H., încredinţează ginerelui său Mardonius, conducerea unei campanii contra Atenei şi Eretriei care, cândva, îi susţinuseră pe revoltaţii din Ionia.

Armata ajunge în marş forţat la Hellespont, în timp ce flota se deplasează de-a lungul Asiei Mici. Dar zeii sunt contra perşilor.

în momentul în care trece de muntele Athos, flota este prinsă de o furtună venită din nord: aproape trei sute de corăbii se ciocnesc de munte şi circa douăzeci de mii de oameni pier înecaţi, zdrobiţi de stânci sau morţi de frig. Trupele nu au o soartă mai bună: ele sunt în parte masacrate de triburile războinice din Macedonia şi din Tracia. Resturile acestei prime expediţii reiau în mod jalnic drumul Asiei. Este un eşec.

începe primul război medic

Darius nu se recunoaşte învins şi-şi trimite crainicii să ceară „pământ şi apă" prin toată Grecia. Cetăţile se grăbesc să se supună unele după altele şi oraşele ioniene pregătesc chiar corăbii pentru Marele Rege.

Singure, Atena şi Sparta au refuzat cu mândrie. Trimişii lui Darius sunt ucişi în amândouă oraşele.

Dar Egina, foarte aproape de Atena, a cedat, în momentul în care unirea ar fi fost atât de necesară. Atena, jignită, văzând în această cedare un act de duşmănie faţă

de ea, organizează o incursiune contra Eginei. Aceasta ripostează oprind şi controlând o corabie care transporta persoane oficiale ateniene care se duceau la sărbătoarea ce se ţinea la patru ani o dată, la capul Sunion.

Câte certuri inutile într-un moment atât de grav!

în primăvara anului 490 Î.H., patruzeci de mii de oameni, în afara cavaleriei, sub conducerea generalilor Datis şi Artapharnes, se îndreaptă spre Attica, precum şi şase sute de trireme. De la Samos, flota se îndreaptă spre sud pentru a evita repetarea dramei de la muntele Athos.

Insula Naxos e cucerită prima: oraşul şi templele sunt incendiate, oamenii înrolaţi cu forţa, copii luaţi ostatici. De-los este singura insulă cruţată; dintre toate insulele, cea mai sfântă, leagănul lui Apollo şi al lui Artemis, nu va suferi profanarea barbarilor.

Folosind politica pământului pârjolit, distrugând vii şi livezi de măslini, trupele invadatoare asediază Eretria — primul obiectiv al lui Darius. Oraşul cedează după şase zile şi populaţia este deportată în Asia, ca şi cea din Naxos.

Al doilea obiectiv: Atena. Nimic, de acum înainte, nu părea să mai poată împiedica victoria totală şi supunerea cutezătoarei Atena. Perşii şi-au asigurat şi concursul lui Hippias, fiul lui Pisistrate, gonit din Atena în 510 Î.H., care cunoaşte bine regiunea, are încă relaţii secrete acolo şi speră, ca preţ al crimei sale, să revină la putere.

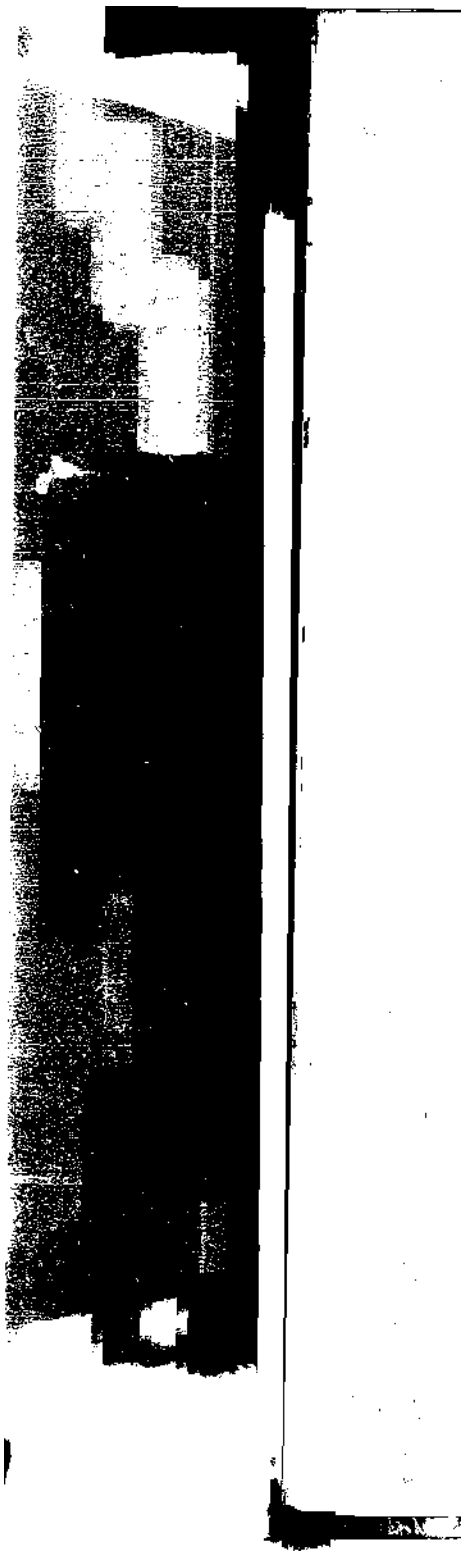

„Dintele meu a luat toată partea de pământ grec ce îmi revenea"

16 La sfaturile lui Hippias, perşii debarcă pe plaja de la Marathon, la nord-est de Atena şi-şi ridică tabăra la nord, lângă mlaştini. Lungă de patru kilometri, lată de trei, înconjurată de munţi şi mlaştini, câmpia este potrivită pentru desfăşurarea cavaleriei persane. Au uitat un singur lucru şi asta le va fi fatal: nu au blocat cele două drumuri care vin din Atena; unul este o potecă de munte care merge în lungul crestelor şi pe care atenienii vor veni fără ştirea perşilor.

După Herodot, bătrânul Hippias a avut presentimentul înfrângerii aliaţilor săi. în timpul pregătirilor a început să tuşească atât de tare încât a scuipat un dinte. Cu toate străduinţele lui nu l-a putut regăsi în nisipul în care căzuse. Suspinând, a spus: „Pământul ăsta nu-i al nostru, n-o să putem să-l stăpânim. Dintele meu a luat toată partea ce-mi revenea din el."

în Atena, strategii au păreri diferite asupra tacticii ce trebuia adoptată: unii doreau evitarea confruntării şi predarea; alţii, din contră, doreau să atace. Printre aceştia din urmă, Miltiade se remarcă prin siguranţa sa. Fost guvernator al Chersoniei, el îi cunoaşte bine pe perşi deoarece participase alături de ei la expediţii contra sciţilor, îi convinge cu ardoare pe ceilalţi strategi şi pe Callimah, pole-marcul (arhonte[1]) comandant al trupelor), de necesitatea ofensivei. Plateea, odinioară ajutată de Atena, trimite o mie de oameni. Dar, nu este suficient. Trebuie avertizată de urgenţă Sparta, care şi-a manifestat fără ocol dorinţa de a rezista şi a cărei valoare militară nu mai trebuie demonstrată.

1) funcţionar însărcinat în diferite oraşe greceşti, şi în special la Atena, cu cele mai înalte funcţii.

Pheidippides, un alergător de elită, parcurge în viteză cei două sute douăzeci şi cinci de kilometri care separă Atena de Sparta, l se răspunde de către spartani că, bineînţeles, le vor da ajutor, dar că nu vor putea porni la drum înainte de luna plină, din motive religioase.

Zece mii de infanterişti (hopliţi) atenieni şi o mie de plateeni ajung la Marathon pe o potecă din munţi şi de acolo pot să observe pe îndelete forţele duşmane. Vor fi trei contra unu. Descurajaţi, strategii ezită încă: trebuie să se întoarcă la Atena? Să aştepte întăriri din partea Spartei? să-l observe pe duşman aşteptând momentul favorabil? Miltiade preferă ultima soluţie şi ceilalţi strategi se înclină în faţa autorităţii sale înţelepte.

Atenienii n atacă pe barbari

Perşii, de asemenea, aşteaptă. Partizanii lui Hippias trebuie să-i prevină pe generalii persani, Datis şi Artaphar-nes, de momentul în care Atena va fi lipsită de apărare. Semnalul întârzie; după opt zile, temându-se de venirea întăririlor spartane, generalii dau ordin de reîmbarcare pentru a se duce să ancoreze la Phalera, portul Atenei, în timp ce cavaleria se îndrepta spre Atena.

Acesta e momentul pe care-l aştepta Miltiade pentru a ataca. Acum, nu vor trebui să se bată decât unu contra doi. îşi aranjează trupele în ordinea de luptă pe un front de aceeaşi lungime cu cel al duşmanului, dar mai slab la centru din cauza inferiorităţii numerice a grecilor. Temistocle şi Aristide preiau comanda. Sacrificiile făcute zeilor sunt favorabile. Miltiade ridică braţul.

Atunci, atenienii coboară panta plajei de la Marathon şi-i atacă fulgerător pe barbari. Surprins la început de atâta dârzenie şi curaj, duşmanul îşi revine. Rezistă şi străpunge centrul armatei greceşti. Dar, curând, cele două aripi se

repliază şi îi prind pe perşi ca într-o menghină, încăierarea durează mult timp şi este sângeroasă. Atenienii, susţinuţi conform tradiţiei de viziunea lui Tezeu, eroul lor naţional, fac minuni. Perşii dau înapoi în dezordine spre mal, sar în corăbiile lor şi fug, urmaţi de^recii care nu pot să captureze decât şaptevaseduşmane. In încrâncenarea lui, Cynegire, f ratele poetului Eschil, care şi el lua parte la această bătălie, are mâinile tăiate de un persan căruia încerca să-i reţină nava.

Alergătorul de la Marathon

Totuşi, partida nu este câştigată încă. Pe vârful muntelui Pentelic, un scut scânteiază, mişcat de un necunoscut misterios. Este semnalul atât de aşteptat de persani: drumul este liber; Atena nu are apărători. Lopeţile lovesc apa în cadenţă rapidă. Deja capul Sunion este depăşit. Se vede Atena. Cine va ajunge primul? Persanul sau grecul?

Precedaţi de soldatul de la Marathon, căruia istoria nu i-a reţinut numele, care fără să se oprească a dus ştirea atenienilor şi a căzut mort, misiunea lui fiind îndeplinită, grecii „aleargă cât pot de repede în ajutorul oraşului lor şi ajung înaintea barbarilor" (Herodot). Perşii care ancoraseră la Phalera, ezită un moment, apoi preferă să ia drumul înapoi spre Asia.

în seara de 13 septembrie 490, un nou David I-a învins pe Goliat. Persanii au pierdut mai mult de şase mii de oameni pe câmpul de bătaie; grecii deplâng pierderea a o sută nouăzeci şi doi de viteji. Tumulusul, ridicat pe mormântul lor, la locul bătăliei, aminteşte sacrificiul lor secolelor ce vor urma. La Jocurile Olimpice, de acum înainte, o probă va simboliza cursa eroică a soldatului de la Marathon.

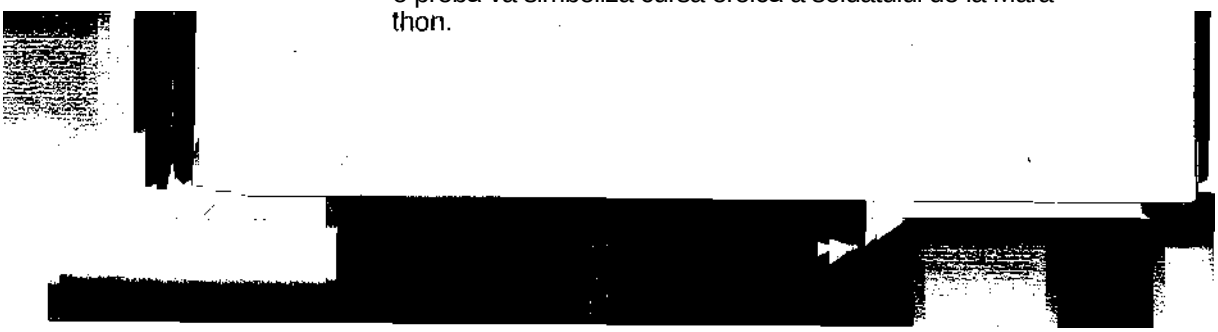

Spartanii ajung a doua zi după bătălie.; Nu le mai rămâne decât să contemple cadavrele duşmanilor.

„Nu voi dezonora armele sfinte pe care le port..."

Marathonul este victoria pedestraşilor (hopliţilor) ate-nieni. Cum au fost instruiţi aceşti soldaţi curajoşi?

Cu mulţi ani înainte, pe platforma bătută de vânt a Acropolei, o trupă de efebi, adolescenţi din Atena, intră în templu! lui Aglauros, fiica lui Cecrops, primul rege al cetăţii. Zeiţa Atena încredinţase acestei tinere fete şi surorilor sale un coş de răchită cerându-le să nu-l deschidă. Curioase ca toate femeile, ele au întredeschis coşul şi la vederea fiului lui Hefaistos, Erichthonios, în jurul căruia era încolăcit un şarpe înfricoşător, înspăimântate, s-au aruncat din înaltul Acropolei...

Cu mâna întinsă pe altar, Cynegire, din nobila familie a Eupatrizilor, rosteşte cu mândrie şi gravitate jurământul efebilor:

„Nu voi dezonora armele sfinte pe care le port; nu-mi voi părăsi tovarăşul de luptă; voi lupta pentru apărarea sanctuarelor şi a statului şi voi transmite posterităţii o patrie tot atât de întinsă, dacă nu chiar mai mare şi mai puternică, pe măsura puterilor mele şi cu ajutorul tuturor. Voi da ascultare demnitarilor, legilor deja stabilite şi celor care vor fi instituite, cum se cuvine; dacă cineva vrea să nu le respecte, îl voi împiedica din toate puterile mele şi cu ajutorul tuturor. Voi cinsti cultul părinţilor mei. Iau ca martori divinităţile: Aglauros, Hestia, Enyo, Emyalias, Ares şi Atena, Areia, Zeus, Thalo, Auxo, Hegemona, Herakles, Hotarele patriei, Grâul, Orzul, Viile, Măslinii, Smochinii."

„Bun pentru efebie[1)]"

Cynegire tocmai împlinise optsprezece ani; şi-a tăiat părul său lung, ca de abanos, buclat şi i-a închinat zeilor. La începutul anului, în hecatombeon, adică în iulie, tatăl său, Euforion, l-a înscris în dema (cantonul) Eleusis. Adunarea demei, agora, l-a recunoscut că s-a născut legitim şi om liber. Consiliul de revizie l-a considerat apt pentru serviciul militar: este bun pentru „efebie". Trupul său viguros era deja bine antrenat: cu fratele său Eschil, practicase toate sporturile la palestra din Eleusis.

Acum, sub înalta autoritate a cosmetului (şeful suprem al efebilor), a sofronistului (cenzorul tribului), va începe serviciul militar care va dura până la douăzeci de ani. A primit hlamida de culoare neagră a efebilor; este o haină scurtă, aspră, prinsă cu agrafe la gât sau pe umăr. O poartă pe exomidă, tunică grosolană care lasă liberă partea dreaptă a corpului.

înrolarea lui are loc doar două luni mai târziu, în boe-dromion, septembrie. Marele filozof din secolul IVÎ.H., Aris-totel, a descris activităţile permanente ale efebilor, cele pe care Cynegire le va practica.

Doi ani de serviciu militar

„Cosmetul şi sofronistul, scrie Aristotel, încep prin a-i conduce pe efebi la sanctuarele Atticei, apoi merg la Pireu unde au garnizoana, unii la Mounichia, alţii la Acte... Sofronistul primeşte bani pentru efebii tribului său — patru oboli[2)]' de cap pe zi — şi cumpără tot ce trebuie pentru

1) stagiu de instruire civică şi militară instituit la Atena pentru efebi (tineri ajunşi la vârsta pubertăţii).
2) monedă reprezentând o şesime din drahmă.

hrana comună, deoarece ei mănâncă separat, pe triburi." în timpul primului an, la Mounichia, Cynegire şi-a continuat antrenamentul fizic. A învăţat, în plus, să tragă cu arcul şi să lanseze suliţa, deoarece trebuia să ştie să se bată ca un infanterist desăvârşit. Este instruit în tactica de luptă în rânduri strânse pe falange, cu atacuri cu suliţa în pas alergător.

La sfârşitul acestui prim an, „o adunare a poporului are loc la teatru, unde efebii sunt examinaţi pentru mişcările în rânduri strânse; primesc atunci de la stat un scut rotund şi o lance, fac marşuri militare în Attica şi stau în garnizoană în fortăreţe" (Aristotel).

în al doilea an se fac patrulări şi manevre în jurul fortăreţelor Eleuthera, Phyle şi Rhamnonte. Viaţa în garnizoană este foarte plăcută: ţăranii şi pescarii îi primesc cu plăcere pe tinerii efebi în permisie şi merg până acolo încât le oferă ulei cu care ei se ung în sala de antrenamente. Cynegire cu tovarăşii săi, băieţi petrecăreţi, au sărit zidul pe ascuns de mai multe ori, ca să se ducă să bea la tavernă sau să se distreze cu o curtezană drăguţă, în zilele de sărbătoare, hohotele de râs izbucnesc de pe treptele teatrului: se reprezintă pentru soldaţi comedii cu glume ieftine.

Panoplia infanteristului (hoplitului)

Când războiul a izbucnit între greci şi persani, Cynegire a fost înscris în catastif ca hoplit. El va face parte din armata activă, până la împlinirea vârstei de cincizeci de ani. Iată-l mobilizat, ca şi fratele său Eschil. Familia i-a pregătit panoplia pentru a se apăra—o cască cu o creastă falnică; o cuirasă magnifică (pe cele două plăci de bronz, armurierul a gravat cu precizie toţi muşchii toracelui); jambiere de metal pentru acoperirea pulpelor. Cynegire îşi trece braţul stâng în mânerul scutului rotund. A ales un scut

al cărui omphalos este decorat cu capul Meduzei, una din cele trei Gorgone. Capul, acoperit de şerpi care ţin loc de păr, cu dinţii la fel de lungi ca şi colţii mistreţului, este cu adevărat înspăimântător. Cynegire speră că „cea a cărei privire ucide" îl va ajuta să-şi învingă duşmanul, pe care ea îl va duce în regatul umbrelor, înainte de luptă, trece o curea în mânerul scutului şi o înnoadă în jurul gâtului: scutul atârnă atunci pe spate.

Pentru atac, Cynegire este înarmat cu o lance din frasin tare, lungă de doi metri, cu vârful ascuţit în formă de frunză. El ţine bine lancea datorită unui manşon de piele care nu-i dă voie să alunece dintre degete. Sabia sa are o lamă frumoasă, cu două tăişuri; pentru moment atârnă pe umărul stâng de un centiron. Ea îi va fi foarte necesară în lupta corp la corp.

Cynegire este la ordinele taxiarhului, acel comandant de unitate din tribul său, cu hlamida împodobită cu benzi late din ţesătură vopsită cu purpură. Trebuie să fie gata să plece în expediţie, îşi completează deci panoplia cu o „raniţă care miroase a râgâieli de ceapă" (Aristofan) care-i va permite să se hrănească timp de trei zile... Sub conducerea strategului Miltiade, a pornit curând spre câmpia Marathonului.

S-a distins pe câmpul de luptă aşa cum se ştie. Rana sa de război îl scuteşte de a f i menţinut în corpul veteranilor, însărcinaţi până la şaizeci de ani cu paza frontierelor. Orice obligaţie militară încetează la această vârstă respectabilă.

învingătorul „ameninţă democraţia"

La Atena domneşte bucuria şi mândria de a fi învins. Tot poporul, prin hopliţii săi, a apărat pământul patriei şi a salvat Europa de jugul barbarilor. Sparta, din cauza egoismului său, s-a exclus de la onoruri şi de la glorie.

Miltiade este eroul zilei. Dar gloria provoacă întotdeauna invidie. Temistocle este posomorât; celor care se miră de melancolia lui după o asemenea victorie, el le răspunde: „Laurii lui Miltiade mi-au luat somnul". Dintre adversarii lui Miltiade, Xantipos, şeful partidului democrat, este cel mai înverşunat; el răspândeşte calomnii, reînvie întâmplări vechi: Miltiade, care s-a dovedit atât de despotic în timpul guvernării jsale în Chersonia, este o ameninţare pentru democraţie, în interesul cetăţii, trebuie îndepărtat.

Nu-i mai rămâne lui Miltiade, pentru a face să înceteze acest val de insulte, decât să forţeze din nou mâna destinului printr-o faptă vitejească. El propune o expediţie contra insulei Păros, pretextul fiind destul de slab: aceasta a dat inamicului o triremă, într-adevăr, această insulă, renumită prin calitatea şi bogăţia marmurei sale, poate fi o pradă considerabilă. Dar, vai! Parienii se apără cu ultima picătură de energie şi, la capătul unei luni de asediu, Miltiade trebuie să renunţe şi să revină la Atena, rănit la coapsă într-un asalt al meterezelor din Păros.

Discreditarea lui este totală. Va trebui să asiste la procesul său, întins pe o targa. Prietenii îl salvează de la moarte cu mare greutate, amintind de faptele lui de vitejie la Marathon şi în Lemnos. Este condamnat la o amendă de cincizeci de talanţi şi moare la scurt timp după aceea, din cauza gangrenării rănii sale.

Luptă între democraţi şi aristocraţi

La moartea lui Miltiade, lupta este mai aprigă ca oricând pentru obţinerea primei funcţii în cetate. Şefii democraţi, Xantipos şi Temistocle, se opun lui Aristide, şi el strateg la Marathon, supranumit „cel Drept" pentru cinstea şi integritatea lui; membru al partidului aristocratic, partizan al austerităţii de tip spartan, neîncrezător în reformele democrate ale lui Solon, el câştigă în prima fază şi Xantipos este ostracizat în 484 Î.H. Clistene instituise ostracizarea pentru a putea îndepărta din Atena, timp de zece ani, orice om bănuit că ar putea fi o ameninţare pentru democraţie. Cel care era pedepsit astfel nu-şi pierdea nici drepturile civile, nici bunurile sale, dar trebuia să părăsească oraşul în zece zile după vot. Aceasta se făcea cu ajutorul unor cioburi de vase de pământ ars (ostraca) pe care cetăţenii scriau numele celui nedorit.

Triumful partidului aristocratic este de scurtă durată; doi ani mai târziu, este rândul lui Aristide să ia drumul exilului. Până la urmă, reuşise să nemulţumească poporul prin austeritatea sa şi priii criticile acerbe contra politicii navale propuse de temistocle. în momentul votării, un cetăţean analfabet îl roagă pe Aristide să scrie numele Aristide pe ciobul său.

— Dar ce ţi-a făcut? l-a întrebat acesta.

— Nimic, a răspuns ţăranul, dar mă enervează să tot aud lumea numindu-l cel Drept.

Temistocle „coboară Atena la mare"

Temistocle este un om ridicat de curând. Steaua lui abia se înalţă la Atena. Om de rând, fiul unui metec (străin stabilit la Atena şi devenit cetăţean) şi al unei străine, nu se poate baza nici pe averea sa, nici pe relaţii pentru a face carieră.

Viclean, ambiţios, fără scrupule, dar şi realist, a înţeles că Atena trebuia să-şi schimbe orientarea; cui îi aparţinea puterea maritimă, îi aparţinea în viitor şi supremaţia. Calităţile sale, spune Tucidide, îl făceau omul zilei.

„Acest om şi-a dat întreaga lui măsură, dovedind şi din acest punct de vedere merite mai mult decât oricine. Datorită inteligenţei sale, pe care studiile nu au pregătit-o pentru viitor şi nici nu i-au sporit-o, el se remarca pentru că dădea părerea cea mai bună în problemele ce trebuiau soluţionate rapid, datorită unei gândiri prompte; iar în problemele de viitor, clădea ideea cea mai corectă asupra perspectivelor celor mai vaste... într-un cuvânt, prin înzestrarea sa şi puţinul efort pe care trebuia să-l depună, acest om a fost neîntrecut pentru a realiza rapid ceea ce trebuia."

Deja, în 493 Î.H., când a luat asupra sa funcţia de arhonte, a început fortificarea portului Pireu, care trebuia să înlocuiască Phalera. Dar războiul a întrerupt lucrările.

Ales strateg, hotărăşte să doteze oraşul cu prima flotă a lumii greceşti. Argumentele sale sunt convingătoare. Trebuie pus capăt jafurilor continue ale Eginei. Trebuie asigurată siguranţa căilor maritime spre pieţele de grâu din Marea Grecie, deoarece cele din Pontul Euxin sunt în mâna persanilor. Trebuie să se pregătească pentru o nouă ofensivă barbară, pe care Temistocle o crede inevitabilă, în sfârşit, se vor crea locuri de muncă pentru atenienii săraci, care vor fi dulgheri, călăfătuitori sau vâslaşi.

Ca şi cum voia să garanteze aceste proiecte, pământul milostiv îşi întredeschide adâncurile pentru a le oferi

atenienilor un „izvor de argint", într-adevăr, un filon deosebit de bogat este descoperit în minele din Laurion. Temis-tocle obţine, nu fără greutate, ca atenienii să renunţe să împartă beneficiile exploatării, contribuind astfel la echiparea triremelor, alături de o sută de cetăţeni atenieni, dintre cei mai bogaţi.

Şantierele triremelor

Temistocle vine adesea la docurile din Zea, să supravegheze şantierele. Trirema a detronat pentru totdeauna greoaia pentecontoră cu cincizeci de vâslaşi, folosită până la sfârşitul secolului VI Î.H. Aici, dulgherii îmbină coastele din stejar tare de o chilă lungă, subţire şi joasă: o triremă are treizeci şi opt metri lungime, în medie, pe şase în lăţime, pentru un pescaj de circa un metru. Călfătuitorii astupă încheieturile scândurilor de brad, fasonate pe carenă, cu ceară şi cu câlţi, apoi ung coca cu smoală, asigurându-i etanşeitatea. Fierarii ciocănesc pe grinda lungă de lemn fixată la etravă, pintenul de bronz cu trei dinţi, acoperit cu suliţe, care va face trirema de temut. Pictorii, în sfârşit, desăvârşesc lucrarea: la proră, doi ochi mari, protectori ai navei, ucigători pentru duşman; la pupă, care se înalţă graţios ca un gât de lebădă, o căpăţână de mistreţ. Obiect al dorinţei de posesiune a duşmanului, ca şi pintenul, figura de la proră este luată ca trofeu în caz de capturare.

în hangare, frânghierii pregătesc greementul şi pânzele; două rame lungi drept cârmă; metri şi metri de frânghii de in împletite cu răbdare; un singur catarg cu o vergă şi o pânză mare pătrată care nu foloseşte decât la navigaţia de apropiere; în faţa duşmanului nu se manevrează decât cu vâslele, deoarece corabia nu trebuie să depindă de vânt. înaintea luptei, triremele trase pe nisip sunt eliberate de

greement şi de pânze şi nu se păstrează la bord decât pânza de rezervă pentru caz de nevoie.,, A ridica pânza de rezervă" înseamnă, de altfel, cea mai mare ticăloşie a unui căpitan, deoarece aceasta înseamnă dezertare.

Trei rânduri de vâslaşi

în registrele din Pireu sunt consemnate, amănunţit, activităţile şi înrolarea vâslaşilor. Forţa care pune în mişcare trirema p constituie cele trei rânduri de vâslaşi aşezaţi ca la şah. în fundul calei, pe rândul de jos, douăzeci şi şapte thaiamiţi de fiecare parte mânuiesc lopeţile prin sabordurile (deschideri dreptunghiulare în pereţi) prevăzute cu teci de piele pentru a opri pătrunderea valurilor. Ei sunt cei care împing corabia pe timp frumos, dar pe furtună vâslele sunt trase înăuntru şi sabordurile astupate cu câlţi. Deasupra lor, un acelaşi număr de zygiţi îşi sprijină lopeţile în f urchete fixate pe platbord. în sfârşit, deasupra balustradei, pe o platformă exterioară puţin stabilă, treizeci şi unu dethraniţi, pe două rânduri, fac munca cea mai grea, deoarece lopata lor intră în mare cel mai de sus, fapt care îi îndreptăţeşte să primească un supliment de salariu; pe mare furtunoasă ei dau avânt corăbiei.

Distanţele dintre vâslaşi sunt calculate cu atâta ingeniozitate, ţinând seama de dimensiunile corpului omenesc, încât, în afara celor două extremităţi, toţi vâslaşii au lopeţi de aceeaşi lungime: patru metri şi patruzeci de centimetri. Fiecare triremă are două sute de rame. Cu un echipaj bine antrenat, o triremă poate atinge o viteză de croazieră de şapte noduri şi să se întoarcă rapid în loc.

Echipaje de marginalizaţi

Partizanii infanteriei, armă de elită, îl acuză peTemis-tocle că transformă în „vâslaşi ordinari" pe nobilii războinici.

Dar birourile de recrutare nu se golesc: cetăţenii cei mai săraci, care nu sunt în stare să plătească panoplia ho-plitului şi, nici pe departe, pe cea a călăreţului, ţărani săraci plini de datorii, meşteşugari ruinaţi de lipsa de lucru vin grămadă pentru a se înrola. Ţinând seama de cei o sută şaptezeci de vâslaşi pentru o triremă, cetăţenii atenieni sunt totuşi prea puţini. Trebuia să se recurgă la locuitorii coloniilor din Ionia, din Ciclade sau din Sicilia şi la sclavi, cu oarecare reţinere, deoarece aveau puţină încredere în ei; li se promite eliberarea, în speranţa unui minim de devotament. Cu aceşti oameni marginalizaţi. Grecia va f i salvată!

Fiecare triremă are douăzeci şi cinci de subofiţeri, din care un dulgher, pentru a executa reparaţiile în caz de avarie şi gabieri pentru manevrarea pânzelor şi eliminarea apei intrate în triremă. Şi asta pentru că trirema nu are punte decât la proră şi la pupă. Douăzeci de soldaţi din infanteria marină, aruncători de suliţe şi arcaşi, şi cinci ofiţeri completează echipajul. Dacă trierarhul, cetăţean bogat care nu este neapărat priceput în conducerea navei, este comandantul titular al corăbiei, deoarece el a plătit greementul şi solda echipajului pe un an, ofiţerul secund, aşa numitul kubernetes, este adevăratul stăpân la bord după Poseidon. Proresul, ofiţerul de la proră, supraveghează corectitudinea mersului navei, manevrele de ancorare şi de acostare. Şeful de echipaj, keleustesul, transmite ordinele şi dă cadenţa vâslaşilor cu ajutorul flautistului de la bord, trieraules. Cel mai tânăr ofiţer, pentecon-tarcul, ocupă funcţiile de comisar, ţine registrele şi aprovizionează cambuza, foarte sărăcăcioasă.

FOTO 1. Bătălia de la Marathon

Exerciţii pe mare

în largul Pireului, galerele proaspăt ieşite din şantiere navighează toată ziua. Supravegheate de Temistocle, echipajele fac exerciţii pentru două tactici de luptă navală. Două rânduri de trireme faţă în faţă, pinten lângă pinten, aşteaptă semnalul. Un scuti sunet de trompetă, o melodie ritmică monotonă şi plictisitoare, însoţită de bătăile vâslelor, şi triremele pornesc înainte. Rândul aşezat cu faţa la Pireu ajorţat prin surprindere barajul strâns al triremelor adverse, într-o clipă, el a făcut o voltă şi l-a prins din spate, gata să găurească cu pintenii pupele şi flancurile fără apărare. Trebuie reluat de mai multe ori acest exerciţiu greu, inventat de diavolii aceia de fenicieni: este aşa numitul diekplus. Dacă se ajunge puţin prea repede la trirema duşmană, retragerea nu se mai poate face şi se riscă abordajul; dacă se mişcă prea încet, adversarul se retrage uşor şi nu mai poate fi atins.

Mult mai simplu este periplusul, cursă de viteză în lungul flancului duşman pentru a-i prinde liniile din spate, în ambele cazuri, coordonarea şi receptarea perfectă a celui mai mic semnal sunt indispensabile.

în mai puţin de cinci ani, Atena a reuşit să alinieze o flotă de două sute de trireme şi treizeci şi patru mii de marinari perfect antrenaţi. Sub conducerea pricepută a lui Temistocle, atenienii „au învăţat să privească vasta mare întinsă, albită de vânturile violente, încrezători în delicatele frânghii de in şi în maşinile de transportat oameni" (Eschil).

Era şi timpul, deoarece, venind din Orient, „un mare stol de păsări îmbrăcate în albastru închis" se pregătea să se năpustească asupra Greciei.

Lucrările uriaşe ale lui Xerxes

Xerxes a reluat proiectele pe care moartea lui Darius, în 485 Î.H., le întrerupsese. La insistenţele lui Mardonius, vărul său, ce nu putea uita înfrângerea sa şi ale pisistrati-zilor care nu pierduseră speranţa de a reveni la Atena, s-a lăsat convins să dea o mare lovitură. Cu atât mai mult cu cât visele i-au prezis un destin strălucit, iar oracolele, oarecum aranjate, îi sunt favorabile: „într-o zi, spun ele, Hellespontul va fi înlănţuit de un persan". La Atena, se spune că oracolele „vorbesc greşit" şi că aurul persan a trecut pe acolo.

în febra care precede zilele de glorie, sunt adunate popoarele vasale ale Marelui Rege. DoarArtaban, unchiul lui Xerxes, este reticent, îi atrage atenţia nepotului său asupra lipsei de cumpătare şi orgoliului său. „Cerul îi umileşte pe cei ce depăşesc măsura. El nu permite nimănui altul să fie orgolios."

Xerxes a început lucrări uriaşe. Forţele naturii, mai întâi, trebuie să i se supună. Inginerii săi fenicieni au săpat un canal la muntele Athos: două trireme pot să treacă împreună. Astfel, dezastrul din anul 492 î.H., nu se va putea repeta.

Fenicienii şi egiptenii pregătesc un pod de vase care trebuie să lege Asia de Europa, prin Hellespont; timp de câteva luni, sclavii împletesc cabluri din cânepă şi din papirus, care trebuie să asigure trăinicia întregului pod.

De la Susa se pun în mişcare coloane lungi, pestriţe, care merg la Sardes, ridicând în spatele lor nori de praf. Din Sardes, Xerxes trimite crainici în toată Grecia, cerând încă o dată „pământ şi apă", înmulţeşte numărul emisarilor însărcinaţi să corupă cetăţile. Astfel, obţine alianţa Tebei. Află însă că o furtună violentă a distrus podul de vase.

Nebun de mânie şi de orgoliu, Xerxes dă ordin să se biciuiasca Hellespontul şi să se arunce în el o pereche de

opritori strigându-se: „Apă amară, stăpânul nostru te pedepseşte, deoarece tu l-ai jignit, deşi el nu ţi-a făcut niciodată nici un rău. Regele Xerxes va trece peste tine, fie că vrei sau nu, şi pe bună dreptate nimeni nu-ţi aduce sacrificii, deoarece tu eşti doar un curs de apă tulbure şi sălcie". Nemulţumit doar cu pedepsirea blândei nimfe Helle, fiica regelui Tebei care s-a înecat odinioară în acest loc, vrând să fugă de duşmănia mamei sale vitrege, el le taie capul inginerilor pe care-i considera vinovaţi de dezastru.

Trecere în revistă impresionantă

La Abydos, înainte de a trece podul de vase refăcut cu două şiruri, Xerxes trece în revistă trupele sale şi flota. De pe o tribună de marmură, Marele Rege îi urmăreşte defilând, cu privirea sa pătrunzătoare, pe cei circa patru sute de mii de oameni care-i vor face să tremure pe îndrăzneţii fii ai Atenei. Trece mai întâi infanteria, mulţime formată din toate popoarele supuse imperiului: persanii, acoperiţi pe cap cu „tiara", o tichie ascuţită din pâslă moale, îmbrăcaţi cu tunici lungi, pestriţe, şi cu pantaloni, înarmaţi cu o lance scurtă, cu un pumnal şi un arc, apăraţi de un scut uşor din răchită împletită; cissienii cu turban, asirienii cu măciucile lor cu vârfuri de oţel, indienii cu haine de bumbac, caspienii sălbatici în pieile lor de animale, etiopienii acoperiţi cu piei de panteră şi de leu şi a căror lance are la vârf un corn de gazelă ascuţit. Aceşti etiopieni au un obicei curios, ne spune Herodot: pentru a merge la luptă ei îşi ung corpul cu ghips şi cu chinovar. Apoi vin libienii, sirienii, pisidienii purtând pe căşti coarne de bou îmbrăcate în bronz şi încă mulţi alţii.

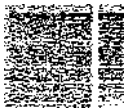

Este rândul Nemuritorilor să treacă pe lângă tribuna stăpânilor lor: soldaţi de elită persani sau mezi, numărul lor este totdeauna de zece mii, pentru că, imediat ce unul din

ei cade, este înlocuit. Ei merg la luptă acoperiţi cu bijuterii de aur, urmaţi de servitorii şi de concubinele lor.

Apoi trece cavaleria executând cu mândrie mai multe volte. Ultimii vin arabii, călare pe cămile, deoarece caii nu suportă prezenţa acestor „animale ciudate".

Xerxes a încredinţat comanda acestei formidabile armate unor membri ai familiei sale: patru veri si socrului său.

La Abydos, o paradă navală grandioasă îi dă ocazia lui Xerxes să se convingă că cele opt sute de trireme ale sale vor f i de neînvins. Printre căpitani, o femeie, Artemiza, fiica lui Lygdamis, suveranul din Halicarnas, era în fruntea celor cinci trireme pe care ea le oferise Marelui Rege.

Urmează un revărsat de zori strălucitor. Xerxes face libaţiunile obişnuite primei raze a lui Phcebus, aruncă cu un gest larg cupa sa de aur în Hellespont şi dă semnalul de plecare. Timp de şapte zile şi şapte nopţi, cele două poduri răsună de paşii oamenilor şi animalelor care se vor năpusti asupra Europei. Al doilea război medic începe.

Uniunea sfântă în faţa pericolului

De data aceasta, întreaga Eladă va fi trecută prin foc şi sabie de barbari, chiar dacă Atena singură este ţinta lui Xerxes.

Sunt trimişi, în zăpăceala generală, emisari în Creta, la Syracuza, la Corcyra şi în Tracia pentru a cere ajutor. Dar toţi refuză să accepte, preferând să aştepte să vadă cum bate vântul. Gelon, tiranul Syracuzei, are mult de furcă cu cartaginezii şi nu-şi poate ajuta patria-mamă.

Uniunea sfântă este realizată chiar în Grecia, pentru a face faţă dramei care se profilează, în toamna lui 481 Î.H. treizeci şi una de cetăţi greceşti se adună la un congres la Corint, uită disensiunile şi formează o ligă defensivă pusă sub comandamentul Spartei. Atena a avut măreţia să se

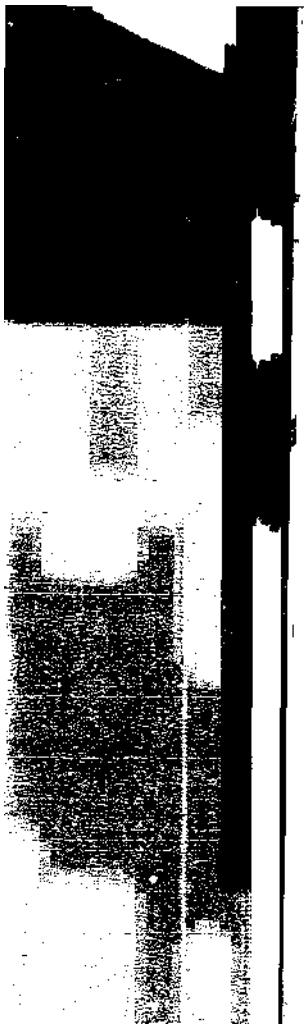

punã pe planul al doilea şi îi recheamă pe surghiuniţi, între care şi pe Aristide, pentru a asigura apărarea pământului sfânt al patriei.

Grecii nu pot aduna decât o sută cinci mii de oameni şi trei sute optzeci de trireme. Este foarte puţin faţă de forţele persane. N-are importanţă! Curajul, credinţa şi dragostea de libertate îi va susţine, dacă vor zeii!

Strategia este fixată repede. Nu există decât un singur loc unde, ţinând seama de inferioritatea numerică a grecilor, să se poată bara drumul duşmanilor: acesta este Termopile.

„Străine, du-te şi spune Spartei..."

Termopile — porţile apei calde — este un defileu strâmt, între golful Maliacos şi muntele Oeta. Superioritatea numerică a perşilor va fi micşorată din cauza îngustimii terenului ales de greci. Pe de altă parte, triremele greceşti se vor duce la capul Artemision, în strâmtoarea ce separă Eubeea de peninsulă, pentru a sprijini armata.

La 15 august 480 Î.H., regele Spartei, Leonidas, ia poziţie la Termopile. Efectivele lui sunt insuficiente: el nu dispune decât de şase mii de oameni, cu devotament îndoielnic şi deja demoralizaţi înainte de luptă. Sărbătorile Olimpiei sunt în toi şi trebuie să aştepte să se termine; de altfel, Xerxes nu va ataca aşa de repede.

Dar ciocnirea are loc mai devreme decât s-a prevăzut. Timp de trei zile şi trei nopţi, Leonidas rezistă, prin minuni de vitejie şi o foarte bună pregătire militară. Lui Xerxes, al cărui trimis îl somează să depună armele, îi răspunde cu mândrie: „Vino să le iei!" Un alt spartan, căruia i s-a spus că arcaşii persani pot întuneca soarele cu săgeţile lor, consideră că este o ştire minunată:,. Cu atât mai bine, a spus, ne vom bate la umbră!"

Nici măcar Nemuritorii nu pot reuşi să înfrângă rezistenţa spartană

Atunci, un trădător, Ephialtes, sperând o mare recompensă, îi indică lui Xerxes o potecă care i-ar permite să surprindă prin spate armatele lui Leonidas. Noaptea, persanii înconjoară defileul prin munţi, dar sunt trădaţi de zgomotul făcut de frunzele de stejar pe care le zdrobesc mergând. Muntenii aleargă să-l înştiinţeze pe Leonidas.

Acesta se gândeşte un moment, apoi îi trimite acasă pe toţi supravieţuitorii, nepăstrând cu el decât trei sute de spartani, care nu vor trăda idealul cetăţii lor: vor muri, mai degrabă, decât să se predea sau să fugă.

în ultima lor luptă ei şi-au expus viaţa f ară cruţare, s-au bătut cu pumnii, cu unghiile şi pu dinţii când n-au mai avut arme. Au căzut până la ultimul, în frumoasa lortunică roşie, pe care sângele nu se vedea.

Xerxes a pus să se tragă în ţeapă capul lui Leonidas, acest om care-i omorâse doi fraţi. A pus trupele sale şi pe marinari să viziteze câmpul de luptă pentru a stimula ura lor faţă de greci... dar după ce a avut grijă să fie îngropaţi cea mai mare parte din morţii săi, pentru ca numărul de cadavre din cele două tabere să fie aproximativ egal.

Eroii spartani aufost îngropaţi chiarîn locul sacrificiului lor şi pe stela care aminteşte curajul lor de neînfrânt s-au gravat aceste versuri ale poetului Simonide:

„Străine, du-te şi spune Spartei că aici
Zăcem, ascultând supuşi ordinele sale."

Surprinzătoarea asemănare cu naţional-socialismul

Leonidas şi vitejii săi tovarăşi au aplicat cu exactitate ordinele date în secolul VII Î.H. de poetul elegiac Tirteu:

„Haideţi, copii ai Spartei, rodnică în bărbaţi, o, tineri cetăţeni, acoperiţi-vă cu scutul partea stângă, aruncaţi suliţa cu îndrăzneală şi nu daţi importanţă vieţii voastre deoarece aşa ceva nu se obişnuieşte în Sparta."

Totul, în educaţia lorşi în instituţiile Spartei, i-a pregătit în acest scop.

„La sud de Peiopones, scrie Jean de Brem, în regiunea numită Laconia, care este bazinul lui Eurotas, s-a instalat, în cetatea Sparta, numită şi Lacedemonia, primul stat totalitar «modern» al Istoriei. Cetăţeni egali, dar ierarhie precisă şi rigidă. Proslăvirea familiei, dar educaţia copilului făcută de stat. Cultul curajului fizic, dar toleranţă pentru cruzime. Instituţiile statului spartan arată surprinzătoare asemănări cu idealul naţipnal-socialist: respectul arătat forţei şi principiile rasiste, în centrul unei văi dezgolite şi sterpe se făureşte o mentalitate necruţătoare.

Legile lui Licurg, rege legendar, conduc o jumătate de milion de oameni. Trei sute cincizeci de mii de iloţi, victime ale segregaţiei, sunt bogaţi, dar sclavi. Sunt agricultorii statului. Nici o lege nu-i protejează. Şaizeci de mii de pe-rieci, clasă intermediară, sunt oameni liberi, meseriaşi sau soldaţi, dar ei trebuie să plătească din plin impozitele în aur şi sânge şi nu sunt nici cetăţeni, nici proprietari, în fruntea statului, zece mii de cetăţeni, elita militară şi politică, constituie o aristocraţie închisă şi mândră. Sunt dorienii, rasă de domnitori. Ei preţuiesc numai virtuţile militare şi nu trăiesc decât pentru a învăţa cum să moară."

La poalele Taygetului înzăpezit, Eurotas îşi rostogoleşte valurile, în care se scutură de apă lebedele albe printre trestiile şi crinii albaştri cu care s-a împodobit frumoasa Elena în

ziua nunţii sale cu regele Menelau. Mai multe târguri, reunite sub denumirea de Lacedemonia, au încremenit brusc în mijlocul secolului VI î.H.: o aristocraţie militară, monolitică şi xenofobă a dominat de atunci cu aroganţă ţara cucerită în luptă aprigă şi pacificată cu duritate.

Cei doi regi ai Spartei, cu sarcini militare şi religioase, sunt supravegheaţi în permanenţă de către cinci efori, adevăraţi comisari ai poporului, atotputernici, instituind delaţiunea şi amestecându-se în viaţa publică şi particulară a tuturor. Apella, adunarea poporului, nu poate decât să ratifice fără discuţie hotărârile luate de cei pe care ea i-a ales: eforii si geranţii, în număr de douăzeci şi opt, în vârstă de peste şaizeci de ani, care elaborează legile.

Predecesorii organizaţiei de tineret hitleriste

Leonidas, cu toate că era de origine regală, a f ost crescut ca oricare din cetăţenii spartani; declarat destul de viguros la naştere pentru a fi lăsat în viaţă, a fost crescut cu severitate de doica lui.

„în loc să-l înfeşe, precizează Plutarh, ea i-a lăsat libere membrele şi tot corpul; l-a obişnuit să nu fie nici pretenţios, nici sensibil la mâncare, să nu-i fie frică de întuneric, să nu se teamă de singurătate, să nu fie răsfăţat şi să nu plângă sau să se vaite."

Şi, de asemenea, fără sentimentalism inutil: Leonidas nu a fost lăsat să se bucure de dulceaţa vieţii de familie decât rareori, pentru a nu se moleşi. De altfel, statul ştie mai bine decât o mamă, ce-i trebuie unui copil: de la vârsta de şapte ani, Leonidas a fost întreţinut de către organisme de stat şi abia la şaizeci de ani poate avea o viaţă personală, deci în momentul în care el nu şi-o mai doreşte. Şi atunci numai dacă Tanatos, moartea, nu i-a tăiat firul unei vieţi atât de nobile pe vreun câmp de luptă, destinul cel mai dorit

dintre toate de un bărbat care nu este decât soldat.

Sub înalta conducere a pedonomului, comisarul care se ocupă cu Educaţia naţională, Leonidas este pui de lup, de la opt la unsprezece ani, băiat, de la doisprezece la cincisprezece ani, iren, de la şaisprezece la douăzeci de ani. La Sparta, formarea spiritului totalitar începea şi mai devreme decât în cadrul Tineretul hitlerist (sau în Komso-molul sovietic). De asemenea, creierul lui Leonidas nu era încărcat cu inutilităţi, dăunătoare pentru un soldat:

Ştiinţa lui de carte, spune Plutarh, se limitează la strictul necesar; restul educaţiei sale constă în a învăţa să asculte, să îndure cu răbdare oboseala şi să învingă în luptă. Pentru aceasta, antrenamentul lui devine din ce în ce mai greu pe măsură ce creşte: i se rade capul; este obişnuit să meargă fără încălţăminte şi să practice exerciţiile fizice dezbrăcat, în orice anotimp.

Fete care-şi arată pulpele şi vârcolaci ucigaşi

• Sub conducerea şefului său de patrulă, un iren descurcăreţ, tânărul pui de lup face toate exerciţiile fizice în prezenţa fetelor, tot goale, care sunt supuse unui antrenament identic. Atenienii îşi bat joc de aceste fete cu trăsături şi apucături bărbăteşti, cu pulpe de alergător olimpic, şi le consideră, cu dispreţ, ca pe nişte „fete care-şi arată pulpele" din cauza tunicii lor scurte.

Când devine „băiat", Leonidas trece la lucruri mai serioase: lipsa celor necesare îi întăreşte corpul şi îi dă mai multă agerime de spirit: fără tunică, o singură manta ponosită pentru tot anul, o rogojină de trestie într-o cameră deschisă peste tot, o hrană proastă şi puţină. Sistemul „D"[1)] prevalează: furturile din ferme şi prăvălii nu constituie

1) „D" adică „descurcă-te!"

delicte. Un tânăr spartan care furase un pui de vulpe a preferat să moară, cu ficatul mâncat de animal, decât să arate ce ţinea ascuns sub manta.

La şaisprezece ani, Leonidas este iniţiat în riturile adolescenţei. Probe de rezistenţă, însoţite de dansuri războinice se succed. De pe altarul Artemisei Orthia el trebuie să fure brânză fără a fi atins de loviturile de bici care şfichiuiesc aerul; mai târziu, toţi irenii vor fi bătuţi până la sânge la acest altar, în sfârşit, timp de câteva luni, el trebuie să trăiască singur pe câmp fără să fie văzut de cineva, ca un vârcolac sălbatic; dacă reuşeşte să ucidă un ilot[1], trece în mod strălucit ultima etapă a acestei probe, numită cryptia.

Astfel se făuresc soldaţi disciplinaţi, rezistenţi şi devotaţi trup şi suflet patriei lor: în armata activă de la vârsta de douăzeci de ani şi timp de zece ani, Leonidas trăieşte în cazarmă, supus unei discipline de fier, împărţind masa cu camarazii lui, sisiţii. şi antrenându-se zilnic pentru război. Statul nu-i acordă, decât rareori, seri pe care să ie petreacă cu soţia lui (este interzis să f ii celibatar în Sparta). Eroismul său laTermopile este rezultatul acestor numeroşi ani de eforturi puţin cunoscute.

„Să mori cu Leonidas şi să trăieşti cu Pericle"

Sparta domină, incontestabil, uscatul. Hopliţii (infanteriştii) spartani, cu tunica roşie, de culoarea sângelui pe care-l risipesc uşor, şi cu părul lung, pieptănat cu grijă, înaintea luptei, simbol al puterii, fac minuni peste tot unde se luptă. Disciplina lor este perfectă şi spiritul tactic înnăscut. Dar eroismul lor este un eroism neomenesc care-i sacrifică lui Ares orice formă de viaţă.

Tucidide a judecat corect când a prezis: „Dacă vreodată

1) condiţie socială între om liber şi sclav.

Lacedemonia va fi distrusă şi nu vor mai rămâne decât sanctuarele şi temeliile edificiilor publice, generaţiilor ce vor urma, într-un viitor îndepărtat, le va fi greu să creadă că puterea sa era egală cu renumele său."

Douăzeci de secole mai târziu, Chateaubriand, rătăcind printre ruinele Atenei şi ale Spartei va confirma această prezicere:

„Sparta şi Atena au păstrat, chiar şi în ruinele lor, caracterele lor diferite: cele ale Spartei sunt triste, grave şi singuratice; cele ale Atenei sunt lipsite de gravitate, vesele şi locuite. Privind patria lui Licurg, toate gândurile devin serioase, bărbăteşti şi profunde, sufletul întărit pare să se înalţe şi să crească; în faţa oraşului lui Solon, eşti încântat de superioritatea geniului... în sfârşit, trecând de la ruinele Lacedemoniei la ruinele Atenei, am simţit că aş fi vrut să mor cu Leonidas şi să trăiesc cu Pericle."

Dar este foarte adevărat că supravieţuirea celui de-al doilea a depins de moartea primului.

„O cantitate mare de lacrimi"

Pe mare, după o bătălie nehotărâtă la capul Artemision şi aflarea veştii despre căderea Termopilelor, flota grecească s-a retras spre sud, descurajată.

Urmează imediat invazia Greciei centrale, apoi a At-ticei, cu tot cortegiul său de necazuri şi cruzimi. Xerxes a cules „o cantitate mare de lacrimi" de la greci şi, de data aceasta, totul părea pierdut.

Grecii, în faţa pericolului iminent, sunt nehotărâţi, împărţiţi. Peloponesienii propun, cu egoism, să le fie tăiat drumul perşilor la istmul Corintului, dar atenienii nu pot lăsa Attica fără apărare în calea invadatorului.

Temistocle este sufletul rezistenţei. El îşi înmulţeşte intervenţiile pe lângă şefii greci, îl mituieşte pe amiralul

spartan Eurybiade ca să-şi ancoreze flota la Salamina şi nu la istm, de unde ea se va dispersa, fiecare revenind acasă.

Determină chiar o ofensivă psihologică, pentru a-l demoraliza pe adversar. Pune să se graveze în piatră „manifeste" în greacă, în toate locurile de alimentare cu apă, pe unde treceau obligatoriu trupele duşmane, pentru a-i îndemna pe ionienii care luptau alături de perşi să vină în rândurile celor ce luptau pentru cauza Eladei.

Atenienii se duc s-o consulte pe Pythia, la Delf i, pentru a afla cum să procedeze. Pythia îi sfătuieşte enigmatic, să se lupte în spatele „meterezelor de lemn". Ce-a vrut să spună? Vechii luptători de la Marathon susţin lupta pe uscat, în spatele meterezelor Acropolei, care îşi dovedise eficacitatea odinioară. „Ba nu, este vorba de flota noastră, noua noastră forţă", replică Temistocle, având câştig de cauză în discuţie.

Temistocle riscă totul pe o carte r e ?

O garnizoană mică este lăsată pe Acropole, părăsită de zeii săi, deoarece, după cum spune Herodot, în acea zi şarpele sacru din templul lui Erechteus nu s-a atins de plăcinta ce i s-a dat ca în fiecare dimineaţă. Populaţia ateniană este mutată la Phalera şi în insula Salamina.

Atena cade uşor în mâna barbarilor care ard, jefuiesc şi distrug Acropola. Noaptea, refugiaţii văd flăcările care mistuiesc casele şi templele lor. Ca Sardes odinioară, Atena s-a transformat în ruine şi cenuşă. Barbarul l-a învins pe grec.

Aliaţii, reuniţi pe o navă simbolică, trimisă de Croton din Marea Grecie, temându-se ca pământul şi cetatea lor să nu aibă aceeaşi soartă, ridică pânzele pentru afugi imediat; alţii sunt hotărâţi să se lupte în apele istmului.

" '^iS&IŞU,

Temistocle intervine din nou şi-l convinge pe Eury-biade că tactica sa este mai bună. Totuşi, când află că peloponesienii fortifică istmul şj că dezertările se înmulţesc, riscă totul pe o carte, în timp ce orizontul se întunecă de triremele duşmane, îl trimite pe servitorul său credincios, Sicinnos, educatorul copiilor săi, să-l prevină pe Xerxes că grecii sunt gata să ridice ancora.

Noaptea, în timp ce grecii sunt în continuare cufundaţi în discuţii, triremele persane se desfăşoară în linişte, barând orice ieşire, şi un puternic detaşament persan debarcă pe insuliţa Psyttalia, gata să-i ucidă pe grecii care vor încerca să scape. Grecii, prinşi în cursă, sunt siliţi să se bată „cu spatele la zid."

Aristide, reîmpăcat cu Temistocie, \[informează pe greci de schimbarea intervenită noaptea, în zori, Temistocle le vorbeşte soldaţilor, îndemnându-i „să aleagă şi acum calea cea mai nobilă".

Salamina, povestită de Eschil

„Când ziua călărind pe cai albi a umplut tot pământul cu lumina sa strălucitoare", la 29 septembrie 480 Î.H., „se aude mai întâi răsunând dinspre greci un strigăt puternic, care seamănă cu un cântec şi al cărui ecou este repercutat de insula stâncoasă...

Teama i-a cuprins atunci pe toţi barbarii înşelaţi în aşteptările lor: grecii intonau cântecul de victorie solemn, dar nu pentru a fugi, ci pentru a porni la luptă, plini de curaj şi de cutezanţă, iar trompeta înflăcăra cu sunetele sale întreaga lor armată. Imediat, coborând lopeţile zgomotoase la unison, au lovit apa adâncă în cadenţă, au ieşit cu toată viteza şi au apărut în faţa persanilor, în acelaşi timp, se putea auzi un strigăt foarte puternic: «Haideţi, copii de greci, eliberaţi-vă patria, sanctuarele zeilor părinţilor voştri,

mormintelor strămoşilor voştri!»

La început, puternica armată persană a rezistat; dar cum vasele sale, mult prea numeroase, erau îngrămădite într-un spaţiu strâmt, nu-şi puteau da ajutor una alteia şi se loveau între ele cu pintenii lor de bronz, rupându-şi lopeţile. Atunci vasele greceşti, strecurându-se cu îndemânare în jurul lor, le loveau; cocile se răsturnau şi marea era acoperită de o grămadă de epave şi de cadavre însângerate; stâncile de la mal erau acoperite de morţi şi toată f lota barbarilor a fugit în dezordine vâslind din răsputeri, în timp ce grecii îi loveau ca pe tonii sau peştii prinşi în plasă şi le zdrobeau coastele cu bucăţi de lopeţi şi fragmente de epave. Gemete amestecate cu hohote de plâns se auzeau în largul mării, până când întunecata f aţă a nopţii i-a scăpat de învingători."

Aceasta este relatarea pe care a făcut-o, despre bătălie, un martor ocular, curajosul luptător Eschil.

Un batalion condus de Aristide împresoară insuliţa Psyttalia şi-i ucide pe persanii care se refugiaseră acolo, cu lovituri de pietre şi de spadă.

„O negură a morţii se răspândise asupra persanilor: toţi tinerii lor pieriseră."

Xerxes, care asistă la dezastru aşezat pe tronul său de aur, ridicat pe vârful muntelui Aigale, izbucneşte în hohote de plâns, îşi rupe veşmintele, îi lasă comanda lui Mar-donius şi se grăbeşte să se reîntoarcă în Asia.

Salvarea a venit datorită patriotismului lui Temistocle, care primeşte premiul atribuit celui mai viteaz.

Din nou este chemată Sparta

Armata persană, sub conducerea lui Mardonius, porneşte spre nord şi îşi stabileşte taberele de iarnă în Te-salia, unde are de suferit din cauza asprimii iernii. Temis-tocle propune să se continue războiul în Asia, dar aliaţii săi, temându-se de pierderea sprijinului flotei, consideră că strategia lui nu este înţeleaptă.

în primăvara lui 479 Î.H., Mardonius încearcă să trateze cu Atena prin intermediul regelui Macedoniei, dar atenienii resping cu dispreţ propunerile sale: ‚Atâta vreme cât soarele îşi va urma drumul său de acum, nu vom trata vreodată cu Xerxes."

Mardonius răspunde cu o nouă invadare a Atticei şi recucereşte Atena, părăsită încă o dată de locuitori, refugiaţi la Salamina. Generos şi sigur pe puterea sa, el reînnoieşte ofertele de negocieri. Singurul membru din consiliu care propune să facă pace cu duşmanul este ucis cu pietre; soţiei şi copiilor săi, li se pregăteşte aceeaşi soartă din partea femeilor ateniene furioase.

O cerere de ajutor este trimisă Spartei, căreia atenienii îi reproşează cu amărăciune inerţia atunci când Mardonius se îndrepta spre Attica. Fortificaţiile istmului fiind acum terminate, peloponesienii cred că se pot lipsi de atenieni. Efo-rii tergiversează, invocând serbările religioase care se desfăşoară la Sparta, pentru a întârzia răspunsul. Dar perspectiva unei alianţe între atenieni şi persani îi hotărăşte, în sfârşit, să intervină.

încă o victorie: Plateea şi Mycale «

Armata spartană, sub conducerea lui Pausanias, nepotul lui Leonidas, care a devenit regent după moartea acestuia, intră în Beoţia, aliata lui Mardonius. l se adaugă, în curând, forţele ateniene^şi iau poziţie în faţa Plateei, aproape de templul Herei. încăierându-se de câteva ori, adversarii n-au încetat să se studieze timp de douăsprezece zile: Mardonius aşteaptă semnele prevestitoare favorabile, în zadar. Atunci, el se lipseşte de ele şi, călare pe calul său alb, dă ordin de luptă la 27 august 479 Î.H.

Este un dezastru. Greaua infanterie spartană îi derutează pe perşi, a căror slăbiciune constă în lipsa armelor defensive şi care sunt, curând, lipsiţi de şeful lor, Mardonius, ucis. Scutul lor uşor, din răchită, nu poate para loviturile grelelor săbii adverse. Perşii se refugiază în Teba pe care atenienii o cuceresc rapid. Pe tabloul de onoare este citat un atenian, Sophanes; conform legendei „el purta o ancoră de fier agăţată de un lanţ de bronz de centura armurii sale şi când ajungea aproape de duşmani, îşi fixa ancora în pământ pentru ca duşmanul să nu-l poată sili să dea înapoi cu asalturile sale". Dar Herodot nu crede asta şi se gândeşte că faptele sale de vitejie se datorează mai curând îndemânării şi rapidităţii cu care el se apăra cu scutul său.

Pausanias refuză, cu nobleţe, să-i rezerve capului lui Mardonius aceeaşi soartă pe care Xerxes o rezervase capului lui Leonidas. Prada este enormă, deoarece Mardonius avea în paza sa tot bagajul Marelui Rege. Surprins de atâta bogăţie, Pausanias a ordonat bucătarilor persanului să pregătească două mese: una după moda persană, o alta după obiceiurile spartane. Apoi i-a chemat pe şefii greci şi le-a spus râzând: „Vreau să vă arăt nebunia căpeteniei mezilor, care se bucură în fiecare zi de o masă atât de îmbelşugată şi care a năvălit peste noi pentru a ne-o

lua pe-a noastră, care este atât de săracă!"

Pe mare, în august 479 î.H., flota aliată îi urmăreşte pe perşi care, sub conducerea lui Tigran, debarcă la capul Mycale, aproape de Milet. Ei se adăpostesc în spatele unor metereze improvizate, dar în zadar. Leutychides, după ce i-a instigat pe ionieni să dezerteze, amintindu-le idealul Libertăţii, dă semnalul de atac; pierderile sunt mari de ambele părţi, dar, seara, victoria este din nou a grecilor.

După ce au slăbit presiunea barbarilor, ei ameninţă imperiul persan chiar la porţile sale.

Mulţumiţi, spartanii revin în Peloponeş. Dar atenienii, care nu vor să se oprească aici, hotărăsc, pentru a ajuta oraşele loniei, să pună piciorul în Chersones în Tracia. Xaritipos asediază Sestos, care rezistă mult timp. Fără hrană, înfometat —începuseră să fiarbă chingile de piele ale paturilor pentru a nu muri de foame—, oraşul a capitulat. Atenienii deţin de acum înainte o poziţie care le permite să supravegheze Hellespontul.

Atena, „leader" al lumii greceşti

Războaiele medice nu sunt terminate, dar barbarii nu vor mai pune piciorul în Europa.

Peste tot în Grecia, este o bucurie nestăpânită, în faţa miriadelor de perşi, o mică armată, întărită de un ideal comun şi conştientă că-şi salvează civilizaţia, s-a dovedit de neînfrânt.

„Nu există în lume atâta aur, un pământ atât de deosebit prin bogăţia şi frumuseţea sa, pentru ca noi să acceptăm, chiar la acest preţ, să ne aliem cu mezii şi să înrobim Grecia. Există multe motive grave pentru a ne împiedica, chiar atunci când am vrea s-o facem şi primul, şi cel mai serios, sunt reprezentările şi lăcaşurile zeilor noştri, incendiate, zăcând la pământ, care ne cer o răzbunare cumplită, mai

curând decât o înţelegere cu făptaşul acestei crime; şi-apoi, există lumea greacă, unită prin limbă şi sânge, sanctuarele şi sacrificiile care ne sunt comune, moravurile care sunt aceleaşi, şi pe toate acestea atenienii nu le pot trăda".

Aceştia sunt termenii pe care Herodot îi atribuie ate-nienilor, indignaţi că lacedemonienii pot să-i bănuiască de dorinţa de a se alia cu perşii. Şi este chiar acest ideal care i-a făcut să învingă.

Grecii din occident i-au respins pe cartaginezi la Himere, în acelaşi an cu bătălia de la Salamina. Grecii din Syracuza, în anul 474 Î.H. zdrobesc şi ei aproape de Cu-mes, flota etruscă, cea mai puternică din acel timp. „Peste tot elenismul triumfa: omul liber învinsese sclavul. Victoria armatelor pregătea izbânda inteligenţei şi a civilizaţiei greceşti."

Dar acestei noi conştiinţe de unitate greacă îi trebuia un conducător. Atena întoarce o paginata Istoriei sale: suferise destul şi era drept să fie onorată, încercarea prin care trecuse a purificat-o şi a întărit-o. Datorită patriotismu-lui şi abnegaţiei sale, în faţa egoismului şi certurilor aliaţilor săi, ea se va impune ca „leader" al lumii greceşti.

Sparta, totalitara, căreia Grecia îi datora supravie-ţuirea, nu-şi va impune decât mai târziu propriul său „leader-ship", înainte de a se stabili imperiul Macedoniei, apoi, mai târziu, *Pax romana.*

După războiul victorios contra invaziei persane, Pythia ordonă ca toate focurile sacre pângărite de prezenţa duşmanului să fie stinse şi să fie reaprinse cu torţe trimise din Delfi. Este moartea şi învierea pământului grec, care se deschide unor zori noi.

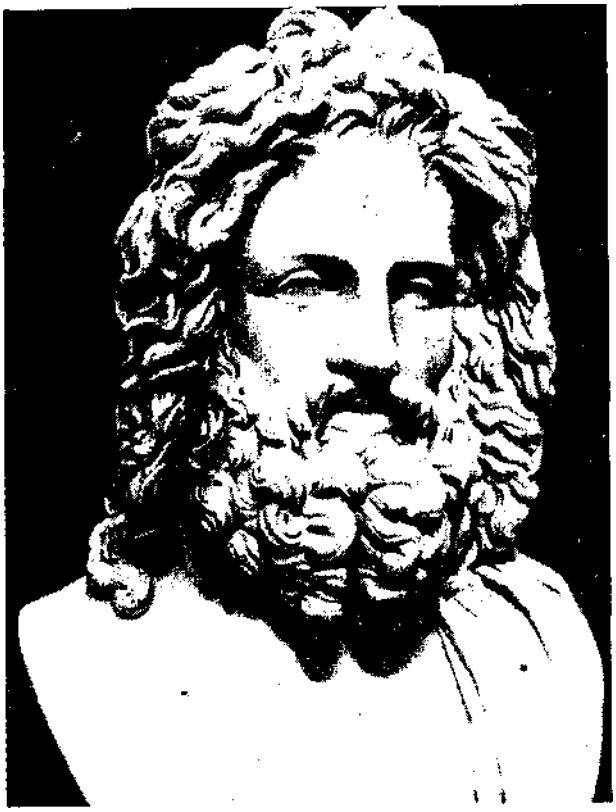

FOTO 2. Zeus

Forţa destinului

FOTO 3. Hera

Fe înălţimile înzăpezite ale Olimpului, totdeauna învăluite de misterul norilor, imediat ce Aurora „cu degete trandafirii" apare şi trimite pe albastrul cerului caii lui Phoe-bus, o mare zarvă tulbură societatea zeilor. Fiecare olimpian iese din casa pe care i-a construit-o Hefaistos, pentru a se duce la palatul lui Zeus, „tatăl zeilor şi tatăl oamenilor". Acolo, acesta domneşte cu dreptate asupra societăţii divine şi societăţii omeneşti, îi invită la banchetul veşnic servit de strălucitoarea Hebe, tinereţea, care toarnă în valuri, cu ajutorul lui Ganymedes, seducătorul fiu al muritoarei Cal-lirrhoe în mijlocul râsetelor şi dansurilor, ambrozia şi nectarul care dau tinereţe eternă.

înspăimântătoarea Geneză greacă

Dar cu mult înainte de această pace idilică, luptele zdruncinaseră lumea divină. La început a fost haosul care a dat naştere lui Erebus, locul singurătăţii celei mai

profunde, Infernului şi Nopţii; apoi a apărut Ziua şi Eterul şi au ţâşnit astfel lumina şi viaţa. Uranus, Cerul, s-a unit cu Geea, Pământul, într-o căsătorie rodnică: se nasc Titanii, Ciclopii cu un singur ochi imens în mijlocul frunţii şi Heca-tonhirii cu o sută de mâini şi cincizeci de capete. Dar, tată nevrednic, Uranus îşi aruncă progenitura în Tartar, fluviul Infernului.

într-o zi, unul din fiii săi, Cronos, Timpul, cu ajutorul fraţilor săi, Titanii, se revoltă contra sorţii atât de nedrepte; îşi surprinde tatăl în somn şi îl desfigurează cu o seceră pe care i-a dat-o mama sa. Strigătul îngrozitor şi sălbatic al lui Uranus umple încă spaţiile interstelare...

Dar la aşa tată, aşa fiu: Cronos o lasă însărcinată pe Rhea, sora sa, şi se nasc, pe rând, Histia, Hera, Hades, Poseidon şi Zeus. Temându-se să nu fie detronat, îşi înghite copiii de vii. Rhea, exasperată de cruzimea soţului ei, îşi înlocuieşte ultimul născut cu o piatră înfăşată în scutece. Cronos nu-şi dă seama de înşelăciune, iar Zeus este crescut departe, în Creta, sub îngrijirea blândă a nimfei Ida şi hrănit de capra Amalteea.

Corybanţii şi Cureţii fac mare zgomot în acest timp pentru a distrage atenţia tatălui copilului.

Crescând mare, Zeus revine la căminul părintesc ca să se răzbune: îi dă tatălui său o băutură amară care îl face să dea afară toţi copiii pe care-i înghiţise.

Urmându-l pe Zeus, aceştia pornesc o luptă cutezătoare contra Titanilor revoltaţi; o bătălie îngrozitoare se desfăşoară; bucăţi de stâncă sunt aruncate de Titanii refugiaţi pe muntele Othrys, în Tesalia, contra copiilor lui Cronos stabiliţi în Olimp. Ciclopii născocesc în grabă trăsnetul, fulgerul şi tunetul pentru nepotul care i-a eliberat, ca şi pe Hecatonhiri, din prăpastia Tartarului.

Astfel, Zeus a luat în stăpânire întregul univers. El a instaurat pacea şi dreptatea după această Geneză înspăimântătoare, care reprezintă amintirea, rămasă în

memoria grecilor, despre cataclismele naturale din timpurile preistorice.

Odată cu Zeus, apare înţelepciunea

Zeus, înarmat cu trăsnetul pecare-l aruncă acolo unde crede de cuviinţă, şi însoţit de un vultur, conduce destinele lumii cu înţelepciune.

Corul din *Rugătoarelede* Eschil proclamă aceasta sus şi tare, pentru a calma spaima Danaidelor care vor să rămână fecioare cu toată dorinţa brutală a verilor lor.

„Tu singur ţii talgerul balanţei. Ce pot să îndeplinescă muritorii fără tine?... Dorinţa lui Zeus nu este uşor s-o înţelegi; dar, oricum, ea străluceşte chiar şi-n întuneric atunci când neagra nenorocire se năpusteşte asupra muritorilor... Nu se poate trece peste adânca gândire, de nepătruns, a lui Zeus... De-ar putea Tatăl care vede totul să pună, în sfârşit, capăt deznădejdii mele!"

Şi corul caută să se liniştească, atunci când el nu ştie încă dacă regele Argeşului va acorda protecţia sa Danaidelor:

„Fii sigur că Zeus conduce cu dreptate".

Dar dreptatea divină este însoţită în lumea aceasta de suferinţă, ca o pedepsire a nelegiuiţilor care îndrăznesc să se dea drept zei şi pe care lipsa de măsură şi orgoliul îi fac să vorbească fără rost. Corul din *Agamemnon* de Eschil preamăreşte înţelepciunea, pentru a-i convinge pe oameni:

„S-a pretins că zeii nu binevoiesc să se preocupe de muritorii care calcă în picioare respectul pentru lucrurile sfinte. Este o nelegiuire. Se vede, într-adevăr, sărăcirea, rezultat al îndrăznelilor nepermise, lovindu-i pe cei care manifestă un orgoliu nemăsurat, când casa lor este plină de o bogăţie exagerată. Cel mai bun lucru este moderaţia.

Să avem bunuri care nu ne pot dăuna, doar atât cât e necesar unui om care a devenit înţelept... Nu există adăpost pentru omul care, în euforia bogăţiei sale, a călcat în picioare slăvitul altar al Dreptăţii: el va pieri.

...Dar omul careva recunoaşte în fundul sufletului său biruinţa lui Zeus, va fi cu adevărat înţelept. Zeus a deschis muritorilor căile înţelepciunii instituind legea care spune: cunoaşterea va fi preţul durerii. Când amintirea răului cade picătură cu picătură pe inima lor în timp ce dorm. înţelepciunea intră acolo chiar fără voia lor, datorită puterii binefăcătoare a zeilor aşezaţi pe tronul lor slăvit."

Un curtezan nesăţios

Dar Zeus coboară uneori de pe piedestalul său pentru a se asemui în mod ciudat cu oamenii într-un anumit fel; este un bărbat foarte curtenitor, care nu poate rezista unei fete frumoase, zeiţă sau muritoare, nu are importanţă! Un şir de aventuri îi asigură descendenţa. La început frumoasa Metis; dar, ciudată şi veşnică reluare, temându-se ca *înţelepciunea* să nu-l detroneze, Zeus o înghite după ce s-a unit cu ea: Atena, zeiţa raţiunii, a ţâşnit atunci înarmată din capul tatălui său. Apoi Zeus a ales-o pe mătuşa sa, respectabila şi respectata Themis, zeiţa Dreptăţii, care dă naştere Orelor şi celor trei Moire însărcinate să urmărească cu atenţie desfăşurarea vieţii fiecărui om: Clotho toarce din caier cursul vieţii; Lachesis dă fiecăruia soarta fixată de destin; în sfârşit, Atropos, neînduplecata, taie dintr-o dată cursul vieţii, când a venit momentul.

Este rândul lui Demeter, sora lui Zeus, protectoarea recoltelor, să împartă culcuşul zeului: fiica lor iubită, Cora, le va fi răpită în circumstanţe tragice. Mnemosina. Memoria, sedusă apoi de Zeus, zămisleşte cele nouă Muze care ocrotesc activităţile literare si artistice, în sfârşit.

se uneşte cu Zeus frumoasa Afrodita, care nu putea da naştere decât unor fiinţe perfecte: cele trei Graţii.

După această viaţă de celibatar tumultuoasă, Zeus se cuminţeşte făcând-o regină a Olimpului pe sora sa, Hera „cu ochii de vacă", ea fiind cea care ocroteşte căsătoria şi maternitatea; ea îi dăruieşte pe Hebe, pe Ares, zeul războiului, pe Illthya care susţine femeile gravide, îmbărbătându-le în momentul naşterii, şi pe Hefaistos cel neiubit.

Hera suportă foarte greu aventurile amoroase ale zeiesculuí său soţ, care n-a renunţat la obiceiurile sale: Zeus a pus ochii pe Leto, dar Hera află de dragostea lor şi o urmăreşte fără milă pe îndrăzneaţă care e însărcinată cu Apollo şi Artemis. Muritoare sau nimfe, sunt nenumărate cele care au fost seduse şi abandonate de nestatornicul Zeus: Niobe, Io, preschimbată în văcuţă, Alcmena, al cărei fiu, un adevărat erou, adică un semizeu, va face să *se* vorbească de el: Herakles.

Paroxismul desfrânaţii omeneşti

Curtea cerească este deci foarte apropiată de societatea oamenilor, ducând chiar la paroxism rivalităţile şi pasiunile acestora. Dar sunt şi alţi zei care frecventează vârfurile Olimpului: năzdrăvanul Hermes, fiul lui Zeus şi al Maiei, cel care a furat boii lui Apollo, inventatorul lirei, protectorul călătorilor, al negustorilor şi chiar al hoţilor, solul zeilor, datorită aripilor fixate la picioare.

Lui Hades îi aparţine regatul subteran, păzit de Cerber, câinele cu trei capete, cu zgardă de şerpi veninoşi. Doar amintirea spaimei ce domneşte în acest loc al morţii şi al nopţii veşnice te face să tremuri, aşa că se caută împăcarea cu neagra Hecate şi cu nefasta sa suită de demoni şi de fantome. Nimeni nu scapă de acolo şi în zadar muritorii îl cheamă în ajutor pe Hades cu numele Pluton.

„cel care dă belşug"; chiar Eurydice, blânda soţie a lui Or-f eu, cel care farmecă prin cântec, nu a mai revenit de acolo; doar Cora, în fiecare primăvară, are o îngăduinţă de şase luni, dar, implacabil, iarna ea trebuie să se întoarcă în regatul Umbrelor.

Poseidon brăzdează marea cu tridentul său, făcând-o, după bunul lui plac, liniştită sau furtunoasă, cu ajutorul Vân turilor. Amphitrite, soţia sa, împodobită cu sidef şi cu scoici, înconjurată de Nereide, de Naiade şi Oceanide este aşezată cu măreţie la dreapta lui Poseidon, în carul său tras de Tritoni, care aleargă pe valurile amare în mijlocul jerbelor de spumă. t

„Ar fi imposibil să-i numeri pe toţi"

Toată creaţia, pentru greci, este sacră şi, mult înainte de Olimpienii catalogaţi de Homer şi de Hesiod, Grecia a fost sub protecţia nimfelor, elfilor şi zânelor care-şi au lăcaşul în munţi, păduri, poteci ierboase, aproape de izvoare şi de râuleţe. Uneori se aude naiul melancolic al lui Pan, zeul cornut, cu picior de capră, care ocroteşte ciobanii şi turmele lor, când nu urmăreşte prin tufişuri vreun pâlc de nimfe înspăimântate şi cuprinse de „panică". Satirii, faunii şi silenii[1)] sunt veselii tovarăşi de aventură ai marelui Pan, dar, pe Zeus!, câtă tristeţe este uneori în privirea acestor fiinţe jumătate oameni, jumătate animale diforme.

Pe scurt, pe zeii grecilor „nici un muritor n-arfi în stare să-i numere", precizează Hesiod, căruia i-a luat mult timp ca să-i catalogheze.

Se vorbeşte în şoaptă când se pomenesc cele trei zeiţe fluturând torţe şi cu bice în mână, care răspândesc

1) numele satirilor bătrâni

neobosite răzbunarea şi blestemul zeilor; în zadar s-a încercat să le domolească, dându-li-se blândul nume de Eumenide, „Binevoitoarele", Alecto, Tisiphona şi Megera, sunt tot atât de temute.

Eriniile îi conduc până la Hades pe criminalii şi pe nelegiuiţii cărora le scormonesc cugetele şi le sfâşie inima cu remuşcări.

Dar Dionysos, fiul lui Zeus şi al Semelei, zeul vinului şi al renaşterii anuale, răspândeşte printre oameni beţia şi uneori chiar nebunia, binefăcătoarea uitare şi bucuria de a trăi, în timp ce Apollo, „arcaşul cu săgeţi iuţi", se apleacă cu milă asupra nefericiţilor oameni luminându-le drumul cu oracolele pe care le pronunţă la Delfi. Nici Zeus nu dispreţuieşte acest rol în sanctuarul său din Dodona.

în munţii Pindului, oracolul lui Zeus

În Epir, în sălbaticii munţi ai Pindului, aproape de izvorul lui Acheron, într-un sit demn de el, Zeus, „care conduce Dodona celor două ierni", mult înainte de Apollo la Delfi, vorbeşte oamenilor prin elementele naturale, după cum spune Homer.

Pe ruinele manteionului, distrus în secolul III Î.H., a f ost ridicată o biserică creştină, sediu al episcopului din aceste locuri. Timpul a trecut şi, în secolul XIX, francezul Gaultier de Claubry, hoinărind în satul sărac Paleokastro, a avut intuiţia că se afla pe situl oracolului lui Zeus, lucru confirmat în î 868 de englezul Cristopher Wordsworth. Dar unui grec, Constantin Carapanos, îi revine, în 1873, onoarea de a săpa solul ţării sale, pentru a descoperi vestigiile trecerii lui Zeus prin acel loc: el a scos din pământ numeroase tăbliţe de bronz, relatări ale consultaţiilor: pe o parte întrebarea, pe cealaltă răspunsul. Un soţ neliniştit de fidelitatea soţiei

sale, îl întreabă pe Zeus — câtă ironie! — dacă pruncul pe care ea îl poartă în pântece este într-adevăr al lui; un om de afaceri cere sfat pentru cumpărarea unei moşii.

Dar Carapanos n-a săpat destul de adânc, în ajunul celui de-al doilea război mondial, Evangelides şi Sotiris Dakaris scot la iveală soclurile unui altar, mici tezaure, şi reconstituie templul lui Zeus, amfiteatrul şi dormitorul pentru consultanţi şi bolnavi.

Hellii, preoţii lui Zeus, se culcă pe pământul gol, merg cu picioarele goale şi nu se spală niciodată pentru a păstra prin contact permanent cu solul forţa vitală şi inspiraţia divină.

Ei au la dispoziţie mai multe mijloace pentru a afla răspunsurile lui Zeus: zborul porumbeilor albi, murmurul fântânii sacre, foşnetul frunzelor din pădurea de stejar care acoperă pantele muntelui Tomaros, zarurile şi pirostriile cântătoare. Căldări de bronz lipite una de alta înconjoară incinta sacră; la cel mai mic curent de aer, biciul cu curele ţinut de copilul din bronz loveşte căldarea din faţa lui; vibraţia se transmite de la o căldare la alta, se amplifică şi umple cu sunete lugubre depresiunea semicirculară, înzăpezită, a munţilor. Dar, în secolul V Î.H., Dodona este departe de Atena şi pelerinii renunţă la o călătorie atât de lungă, preferând să se ducă la poalele Rămasului, pentru a-l consulta pe Apollo.

Oracolul lui Apollo, un adevărat teatru natural

lacob Spon, medic din Lyon, atras de situl din Delfi, datorită descrierii lui Pausanias, debarcă în secolul XVII la Iţea, mic port al golfului Corint, şi o ia pe drumul desfundat care urcă spre locul unde Apollo îşi pronunţa oracolele în antichitate.

Mascând Parnasul, cele două stânci, Phaedriadele, („Strălucitoarele"), Trandafirul şi înflăcărată, revarsă prin vâlceaua Pleistos o mulţime de măslini seculari, care se îndreaptă prin câmpia sacră Krissa, până la marea liniştită. Adevărat teatru natural, centru al lumii: în primele zile ale creaţiei, Zeus a dat drumul, de la Soare-apune şi de la Soare-răsare, la doi vulturi care s-au întâlnit deasupra acestui „balcon al zeilor" pentru a marca omphalosul, buricul pământului.

Din splendorile de altădată, nici o urmă; Jacob Spon nu a găsit decât un sat sărac, Kastri, câţiva ciobani sălbatici, oi şi capre adăpându-se în sarcofage, câteva pietre gravate. Asta este tot şi e puţin!

Un alt medic francez, Pouqueville, geograf amator, consul general al Franţei în Epir, după o trecere neplăcută prin închisorile turceşti, are în 1815 aceeaşi dezamăgire pe care o notează în jurnalul său.

„O, vicisitudine a vremurilor! N-am mai găsit monumentele sale, carele strălucitoare de aur, trepiedele înălţate pe coloane pe care Brennus le arăta de departe galiior, pentru a-i încuraja să urce stâncile Parnasului. Câteva cocioabe din satul Kastri, doar ele îmi aminteau de stabilirea oamenilor pe acest pământ arid care şi-a datorat faima doar celebrităţii înşelătoare a oracolului său."

Oamenii, şi aici, s-au îndârjit să distrugă opera oamenilor şi a zeilor. Lăcomia lui Brennus a fost oprită în 279 Î.H., de o avalanşă de bucăţi de stâncă prăbuşindu-se din Phaedriade, datorită mâniei lui Apollo care îi respinsese odinioară pe perşi în acelaşi fel. Părăsit de oamenii necredincioşi, sanctuarul este jefuit de Sylla în 86, apoi de Nero care, ca un estet, alege cinci sute de statui din cele mai frumoase din incinta sacră, pentru a-şi împodobi palatele sale. Cu toate eforturile câtorva împăraţi romani, urmează declinul definitiv al sanctuarului: indiferenţa religioasă şi creştinismul îi dau lovitura de graţie, în 316, Iulian

Apostatul, pasionat de elenism, trimite soli s-o consulte pe Pythia, care pronunţă ultimul său oracol:

„Mergeţi şi-i spuneţi regelui că frumoasele vremuri s-au dus, Că Apollo nu mai are nici acoperiş, nici dafin să pronunţe oracole Şi că apa izvorului guraliv a secat".

Uitarea aşează straturi unul după altul, cu atât mai mult cu cât este periculos să te aventurezi într-o ţară dominată de turci xenofobi, în 1840, un arhitect francez, Laurent, prospectează locurile. Şcolii franceze din Atena, întemeiată în 1846. îi revine onoarea de a reînvia venerabilul sanctuar: de la 1892 la 1903, Theophile Homolle conduce săpături dificile, datorită atât silului abrupt şi naturii terenului, cât şi datorită oamenilor.

Parlamentul francez votează: 750.000 franci-aur

Trebuia mai întâi expropriat satul Kastri agăţat pe coasta Parnasului pe ruinele anticului Delfi. Parlamentul francez a votat un credit de 750.000 f ranci-aur, sumă considerabilă, pentru a duce la bun sfârşit aceste lucrări. Dar kastrioţii nu înţelegeau să se mute şi oamenii bătrâni au refuzat mult timp să-şi părăsească cocioabele, chiar după începerea săpăturilor.

La 10 octombrie 1892, Theophile Homolle, emoţionat, dă prima lovitură de cazma. Dar meseria de arheolog este făcută din răbdare şi modestie: realitatea nu răspunde întotdeauna speranţelor, înainte de orice, trebuie înlăturate nouăsprezece secole de moloz. După câteva luni de muncă neplăcută, apar înaintea ochilor uluiţi ai arheologilor tamburi de coloane risipite, pietre cioplite foarte îngrijit şi gravate cu inscripţii: la o cotitură a drumului sacru, ate-nienii, plini de orgoliu, au ridicat acest mic tezaur după

victoria asupra perşilor. Giganţii şi zeii se încleştează într-o luptă epică pe frumoasele blocuri de marmură sparte din friza ^tezaurului de la Siphnos, scoasă din pământ.

în 1893, din pământul care-l acoperea, a apărut rigid şi demn, cu un surâs enigmatic în colţul buzelor, un splendid kuros[1] arhaic semnat de Polimedes din Argos; perechea lui a fost scoasă şi ea din pământ: gemenii Cleobis şi Biton, după ce au tras carul mamei lor, preoteasa Herei, până la sanctuarul din Argos, au adormit pentru totdeauna sub protecţia zeiţei. Din centrul sanctuarului lui Asclepios, construit în epoca romană, ca o bijuterie, a izbucnit Anti-nous, favoritul împăratului Hadrian, imortalizat în bronz: graţia superbă şi nepăsătoare a celui ce se ştie desăvârşit de frumos.

Până la cel de-al doilea război mondial, cercetările au continuat, ca şi lucrările publicate: mai mult de şase mii de inscripţii descifrate evocă ambiţiile, rivalităţile şi bucuriile grecilor.

Cu fineţe, arheologii au făcut o restaurare adecvată, limitându-se să scoată în evidenţă fragmentele risipite. Arheologul Pierre de la Coste-Messeliere a definit regulile pe care le-a urmat şcoala franceză de la Atena.

„într-un monument grec din epoca celebră, nimic nu este interschimbabil; fiecare piesă are locul său şi numai acel loc; totul se limitează deci la a pune la loc. în poziţia originară, unică şi matematic determinată, doar acele pietre a căror identificare este sigură."

1) statuie grecească arhaică reprezentând un tânăr.

Pythia, o ţărancă consacrată

Mult înainte de Apollo, alte divinităţi îşi aleseseră locuinţa pe înălţimea Rămasului. „Geea, Pământul, a vorbit prima, scrie Andre Fraigneau. Ea răspândea prin ramurile de dafin şi prin clocotul unui izvor ordinele divinităţilor chthoniene. Themis, fiica ei, şi Poseidon Aheeanul i s-au alăturat, au extins citirea profetică în dansul flăcărilor, în măruntaiele victimelor, în zborul păsărilor în acest loc păzit de o fiinţă fabuloasă, Python. Apoi Apollo Delfinios, zeu din insulă adorat de marinarii cretani sub forma unui delfin, a urcat în ţara Krissa până în fieful chthonian, l-a învins pe Python, a capturat trepiedul şi piatra fetiş Omphalos, «buricul pământului». Teritoriul cucerit nu s-a mai numit Pytho, ci a luat numele de Delfi."

Apollo, purificat de uciderea monstrului născut de Geea, prezice prin gura Pythiei o dată pe an, apoi în fiecare lună, dar nu iarna. Zeul luminii şi al inspiraţiei îşi părăseşte sanctuarul în sezonul rece. Apollo îi primeşte pe toţi, umili sau puternici, pentru a le linişti temerile.

Delegaţia de atenieni veniţi să-l consulte în 480 este primită imediat, deoarece momentul este grav. Perşii sunt la porţile Atenei. Ea plăteşte preoţilor pelanosul, taxa care îi dă dreptul să se apropie de marele altar al lui Apollo pentru a săvârşi acolo sacrificiul pre.liminar. înainte de a ucide capra albă, preoţii o stropesc cu apă rece. Animalul atremurat dintot corpul. Semn favorabil! Consultarea este acceptată.

Atenienii traversează templul pentru a intra în oikos, sala de aşteptare vecină cu adyton, unde oficiază Pythia. Tragerea la sorţi elimină orice contestare a numeroşilor consultanţi care stau la coadă de dis-de-dimineaţă: este hazardul care hotărăşte ordinea de trecere, în afara celor care se bucură de dreptul de prioritate.

O femeie tânără, subţire şi neînsemnată a apărut, dar

ea nu se aşează pe vreuna din băncile din sala de aşteptare, ci îşi continuă drumul până la adyton. Stupoare! Este deci ea, Pythia! Toată Grecia este cu sufletul la gură şi cea care împărtăşeşte secretele lui Apollo nu este decât o biată tânără incultă din satul vecin, care şi-a consacrat virginitatea celui pe care ea îl slăveşte. Ea îndeplineşte acum riturile pregătitoare: purificată la izvorul Castaliei, care izvorăşte la poalele Phaedriadelor, ea a aspirat de multe ori fumul parfumat al frunzelor de dafin şi al făinii de orz pe care le-a aprins pe altarul lui Apollo.

Mister niciodată lămurit

A coborât lasubsol şi a intrat în adyton, sală întunecată, cu tavanul jos. în penumbră, imaginea zeului din aur îşi aşteaptă preoteasa care trece în faţa mormântului lui Dionysos şi se apleacă pentru a lua în palme apă de la izvorul Cassotis şi o bea. Cu capul deja dat pe spate, exaltată, se urcă pe trepiedul înalt de bronz, aşezat alături de omphalos, această piatră sacră prinsă strâns într-o reţea de bentiţe de lână albă. Mestecă mult timp frunze de dafin, cu faţa acum aplecată spre omphalos, ale cărui contururi se estompează în vaporii vătămători, care se degajă din trupul lui Python printr-o mare spărtură. „Mania" o cuprinde, este acum sub dominaţia totală a lui Apollo, fără doar şi poate „înflăcărată", cu trupul scuturat detremurături şi convulsii. Frânturi de fraze scapă de pe buzele ei pline de spumă şi contorsionate de extaz, în prag, preoţii culeg cu aviditate cuvintele lui Apollo Loxias, Ambiguul, pe care trebuie să-l traducă în versuri coerente pentru clienţi.

Atenienii pândesc cu nelinişte întoarcerea preoţilor care s-au retras; după un timp, care li s-a părut o eternitate, un preot le dă oracolul pronunţat de Pythia: Atena trebuie să se apere „în spatele meterezelor de lemn"... Enigmă

greu de descifrat. Singur viitorul va da sensul exact.

Pythia era isterică sau sub efectul drogurilor halucinogene? Mister niciodată lămurit. Plutarh care a fost preot la Delfi în primul secol d.H., vorbeşte doar de fumul parfumat şi nu de vaporii sulfuraşi emanaţi prin crăpătura din adyton. Geologul Philipson, după ce a studiat terenul, crede că nu a fost niciodată o crăpătură în acel loc. Dar tradiţia este stăruitoare şi situl a fost atât de „torturat de mânia Zdruncinătorului Pământului" încât este foarte greu să se formuleze o părere corectă.

Să lăsăm să vorbească poetul care discută cu zeii: „Preoteasa intra în dans ca un obiect de vrăjitorie, ca o figurină de ceară, cu scopul de a vrăji. Pythia din Delfi este discul pe fonograf. Apollo, diamantul, îi sfâşia inima."

Prin devotamentul ei necunoscut — nu se cunoaşte nici un nume al Pythiei — şi câteodată cu preţul vieţii, deoarece starea de extaz epuizează nervii, „Pythia, scrie Pierre de la Coste-Messeliere, uşurează jugul fatalităţii, moderează cu milă recea vigoare a vechilor legi. îi învaţă pe oameni să nu dispere."

Vin s-o consulte din lumea întreagă

Delfi a fost miza rivalităţilor omeneşti, aşa cum fusese, încă de la origine, cea *a* luptelor divine.

Din toată lumea greacă şi chiar barbară, şefi de stat sau simpli particulari veneau să audă de la Pythia nu dezvăluiri asupra viitorului — deoarece nu este permis să cauţi să-l afli — ci răspunsuri în probleme precise, sfaturi asupra modului în care trebuie să procedeze: unde să pună bazele unei colonii? cu cine să se căsătorească? când să declare război şi când să facă pace? este prudent să se angajeze în această afacere de sărat peşte de la Marea Neagră?

FOTO 4. Acropole - Partenonul

Battos află de la Pythia că trebuie să-şi părăsească insula, Thera, pentru a se stabili la Cyrene, în Libya, deşi el venise s-o întrebe cum poate scăpa de o bâlbâială jalnică. După mai multe tergiversări, el îi ascultă sfatul şi se duce în Cyrene. într-o zi, înspăimântat de un animal sălbatic cu o coamă roşcată, care răgea, Băţos s-a vindecat: văzuse în deşert un leu!

Bogatul rege al Lydiei, Cresus, înainte de a începe războiul contra perşilor, a trimis un ambasador să consulte oracolul şi a acoperit cu aur sanctuarul: Pythia i-a răspuns că un mare imperiu va fi distrus, dacă el va intra în război. Cresus s-a înşelat numai asupra imperiului în interpretare: al lui a fost distrus, şi nu al perşilor.

Altă dată, un discipol al lui Socrate, Chaerophon, a întrebat-o pe Pythia:

— Există vreun om mai înţelept decât stăpânul meu?

Tânăra ţărancă incultă, neştiind nimic de geniul lui Socrate, a şoptit sub inspiraţia lui Apollo:

— Nimeni nu este mai înţelept ca Socrate.

Socrate, surprins, a tras următoarea concluzie din această poveste:

— Dumnezeu singur este înţelept. Dacă oracolul spune că eu sunt cel mai înţelept, eu care ştiu că nu ştiu nimic, înseamnă că orice ştiinţă omenească este nimic.

Corupţia preoţilor dăunează prestigiului oracolelor

Din 590 Î.H., Delfi este eliberat de tutela Krissei şi de atunci o amphyctionie, ligă religioasă şi politică, formată din douăsprezece popoare greceşti, dorieni şi thesalieni în cea mai mare parte, conduce sanctuarul lui Apollo. întru-nindu-se de două ori pe an, primăvara şi toamna, am-phyctionii administrează bunurile sanctuarului, angajează

preoţii, organizează jocurile înfiinţate de Apollo pentru a comemora victoria sa asupra lui Python. Mai ales, ei încearcă să joace rolul de unificatori şi de conciliatori ai grecilor, dar f ară mare succes. Patru războaie sfinte, în patru secole, destramă acest prim embrion de societate de naţiuni unite.

Ambiguitatea oracolelor lasă o mare libertate de interpretare preoţilor. Şi prestigiul unei astfel de tribune internaţionale stârneşte invidia. Preoţii din Delfi influenţează după placul lor cursul politicii greceşti, dar se lasă şi înduplecaţi; prestigiul sanctuarului descreşte odată cu creşterea corupţiei, a „clevetirilor" persane sau ale altora, a falsurilor şi a greşelilor: în momentul unui pericol din afară, în momentul unor lupte interne, în momentul în care apare pericolul distrugerii independenţei greceşti, a existat, întotdeauna, vreun preot care să se vândă persanilor, lace-dempnienilor sau lui Filip al Macedoniei.

în secolul IV, filozoful Platon, în *Cetatea Utopiei,* mărgineşte oracolul de la Delfi la rolul de sfetnic în probleme religioase şi morale. Scepticismul şi lipsa de zel religios, născute din ideile sofiştilor, îl fac pe scriitorul Lucian să spună în secolul II d.H., prin vocea lui Zeus şi nu fără ironie:

„Apollo, prin profesiunea acaparatoare pe care şi-a ales-o, este aproape asurzit de pisălogii care vin să-i ceară oracole. Acum, trebuie să se afle la Delfi, apoi, imediat se repede la Colophon; de aici se duce la Xantos, apoi, alergând mereu, la Claros, la Delos sau ia Branchide; într-un cuvânt, peste tot unde preoteasa, după ce a băut apa sfântă, a mestecat frunze de laur şi s-a agitat pe trepied, îi cere să apară; el trebuie să ajungă fără întârziere pentru a pune cap la cap oracolele sale, de frică să nu strice tot prestigiul măiestriei sale".

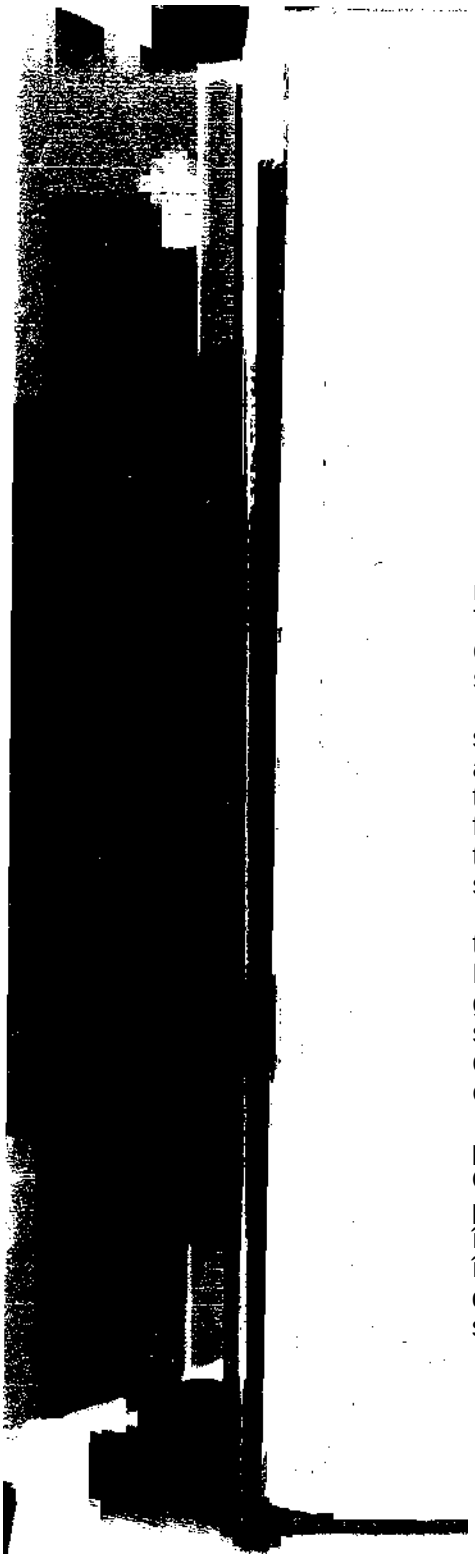

Nero la Delfi

O caravană lungă, pe care o urmăresc de la un timp negustoraşii de pe esplanadă, urcă din greu spre sanctuar. Trebuie să fie personaje importante, deoarece umbrelele de soare, ţesute din mătase şi aur, şi evantaiele preţioase se mişcă sub soarele orbitor al acestei zile toride.

Imediat ce pelerinii apar la intrarea temenosului, un stol de vânzători de articole religioase, medalii, statuete, amulete, talismane se reped la ei ca lăcustele asupra Egiptului; strigând şi îmbrâncindu-se într-un vacarm asurzitor, fiecare îşi laudă marfa; aceste statuete au fost binecuvântate de preoţi, aceste medalii au fost cufundate în izvorul sfânt de la Cassotis.

Faceţi loc! Faceţi loc! Gărzile îi îndepărtează cu promptitudine pe mărunţii negustori, împăratul Nero vizitează Delfi. Refugiaţi într-o ciipă la marginea drumului, negustorii slugarnici se apleacă până la pământ, frecându-şi palmele în speranţa unei zile rodnice; suita împăratului va cumpăra, desigur, câteva amintiri de la Delfi! Timpurile sunt grele, credinţa mai slabă şi afacerile merg mai prost ca niciodată.

Nero se apleacă la urechea unui omuleţ cu privire pătrunzătoare: unul din ultimii oameni cultivaţi, rafinaţi ai Greciei, care-l va conduce şi sfătui. Nero nu a venit ca simplu vizitator şi, cu atât mai puţin, ca pelerin: cu dreptul învingătorului, acest om pasionat de Frumuseţe —în care întrezăreşte'cu sărmanul său creier bolnav, forţa de a conduce lumea — a venit să aleagă printre comorile din Delfi statuile care vor împodobi palatele şi grădinile sale.

Atâta frumuseţe

După ce a urcat treptele de la intrare în incinta sfântă, Nero se opreşte uluit, cu răsuflarea tăiată în faţa acestui muzeu gigantic de ex-voto adunate acolo de şapte secole. Drumul sacru urcă spre soare răsare în mijlocul unei expoziţii de ofrande, spre gloria cui? a lui Apollo? a celor care le-au dat? Onestitatea intenţiei nu este întotdeauna garantată; oamenii se ştiu la fel de necesari ca şi zeii pentru ca lumea să meargă bine.

Imediat în dreapta intrării, corcyreenii, ca mulţumire pentru un pescuit miraculos de ton, i-au încredinţat pe la anul 480 lui Theopropos din Egina sarcina de a realiza un taur din bronz; eroii din Arcadia în compania lui Apollo, repetată în mai multe exemplare, sunt încremeniţi pe un bloc de marmură neagră şi tuf alb. Ei maschează monumentul narvarcilor consacrat de lacedemonieni după victoria lor asupra atenienilor la Aigos-Potamos în 404. Generalul Lysandros şi amiralul Aracos, încununaţi de Zeus, Apollo, Artemis şi Poseidon sunt în faţa lui Miltiade aşezat de partea cealaltă a drumului sacru. Cu intenţie şi cu desfătare Sparta a ales acest amplasament vizavi de ex-veto-ul duşmanului secular, în sfârşit doborât. Şaizeci de ani mai înainte, atenienii onoraseră pe învingătorul de la Marathon şi pe zei, cu prada luată de la perşi; statuile fuseseră sculptate, se spune, de marele Fidias. Dreaptă întoarcere a lucrurilor, roata Norocului se învârteşte!

Nero a tresărit la auzul numelui celebrului sculptor; el întinde degetul spre un nobil Apollo şi o Atena gânditoare; statuile însemnate cu o cruce, cu cărbune de lemn, vor lua drumul Romei, deoarece aceasta este voia împăratului.

Romanii, uluiţi, nu mai ştiu spre ce parte să-şi întoarcă privirile văzând atâta frumuseţe: şi la stânga, ex-veto-ul ta-rentinilor în urma supunerii messapienilor pe la anul 473 şi, mai vechi, comoara din Sicyone şi cea din Siphnos

oferită ca mulţumire pentru prosperitatea dată insulei de minele sale de aur.

Eroi din piatră, pictaţi în culori vii

Sculptorii siphnieni desfăşuraseră într-un stil sever şi auster scene evocatoare a vacarmului armelor: pe frontonul oriental, Artemis îl reţine pef ratele său, Apollo, care-şi dispută cu Herakles stăpânirea asupra trepiedului de la Delfi; Atena, zeiţa înţelepciunii îi desparte pe combatanţi. Pe friza care se desfăşoară de jur-îrrprejurul micului tezaur, ca o bandă desenată, eroii de piatră pictaţi în culori vii, identificaţi prin inscripţii explicative, sunt puşi în evidenţă pe un fond albastru închis.

Nero înconjoară încet templul, plecând din partea de est, pentru a-i gusta din plin frumuseţea bărbătească; adunarea zeilor guralivi şi dezbinaţi asistă la războiul Troiei, până se va hotărî de partea cui va fi victoria: Enea şi Hector contra lui Menelaus din Sparta; la nord, o gigantomachie opune zei şi uriaşi.

La vest, un concurs de frumuseţe cu deznodământ tragic: lupta dintre aheeni şi troieni; la nunta lui Peleus, fiul regelui mirmidonilor, cu nimfa Thetios, o singură zeiţă nu a fost invitată: Erys, discordia, care se răzbună aruncând mărul în adunare, un măr de aur, care poartă această inscripţie: „Celei mai frumoase". Hera, Atena şi Afrodita se prezintă, dar nu se pot hotărî. Zeus îl cheamă pe Paris, fiul lui Priam, regele Troiei, să decidă. Nici conducerea Asiei, oferită de Hera, nici gloria militară, propusă de Atena nu l-au tentat; ciobanul cu sufletul curat preferă s-o aibă pe cea mai frumoasă femeie din lume, promisă de Afrodita. Pe zeiţa dragostei o alege, spre nenorocirea Troiei. Desigur, o va avea pe Elena, soţia regelui Spartei, Menelaus, darTroia va fi distrusă cu o încrâncenare răzbunătoare de Hera si

Atena. La sud se desfăşoară o altă scenă de violenţă: Castor şi Polux le fură verilor lor logodnicele, fiicele lui Leucippos.

Graffiti[1] şi notaţii muzicale

„Atenienii lui Apollo, după victoria lor asupra mezilor, ca ofrandă comemorativă a bătăliei de la Marathon": aceasta este inscripţia care i se traduce lui Nero, gravată pe tezaurul atenienilor situat într-un loc favorabil, la un cot al drumului sacru; trofeele luate perşilor, expuse pe terasă, ruginite şi decolorate sunt părăsite, arătând jalnic; doar soarele le mai dă puţină strălucire. Un edificiu mic şi fermecător *in antis,* cu două coloane dorice din marmură de Păros la faţadă, îşi desfăşoară decorul prezentând teme legate de actualitate: muncile lui Herakles, semizeul, şi ale lui Tezeu, eroul naţional, ca şi lupta dintre greci şi amazoane, simbol al triumfului civilizaţiei asupra barbariei. Nevoia inerentă a omului de a se perpetua din generaţie în generaţie printr-o amintire este vizibilă peste tot la Delf i; zidurile tezaurului sunt acoperite de desene, legi religioase, acte de eliberare a sclavilor şi chiar două imnuri închinate lui Apollo însoţite de notaţii muzicale. Unul din muzicienii din suita lui Nero a descifrat repede cele două melodii şi le-a cântat pentru plăcerea împăratului.

Lângă tezaurul atenian, buleuterionul unde se reuneşte senatul din Delfi şi, în spate, la baza zidului de susţinere al marelui templu, se înalţă primul sanctuar pe care l-a avut Delfi: cel al lui Geea, păzit cu străşnicie de Python; în faţa templului, din vechiul temenos[2] mai există câteva blocuri de piatră neregulate; pe o stâncă crăpată Sybilla pronunţa oracole mult înainte de Apollo şi poate

1) dessne pe ziduri.
2) Teren sacru *â* unui sanctuar.

chiar de Geea, în timpurile imemoriale; acolo, ghidul îi arată împăratului stânca de pe care Leto l-a îndemnat pe fiul său să-l ucidă pe Python. Strigătul puternic, de moarte, se mai aude încă în văzduh. Nero este foarte impresionat.

Care grele cu prelată, spre Latium

Scribii au înscris cu grijă toate dorinţele prinţului; carele grele cu prelată vor călători până la Naupacte pentru a descărca povara lor preţioasă într-o corabie care va porni spre Latium.

Cortegiul se apropie acum de marele templu, după ce a depăşit suprafaţa pe care se desfăşura, la fiecare patru ani, în timpul jocurilor, drama sacră a omorârii lui Python.

Arhitecţii lui Nero îi atrag acum atenţia asupra perfecţiunii realizării zidului cu o dispunere poligonală a pietrelor, construit în secolul VI pentru a susţine terasa templului; din secolul III î.H., el serveşte ca tablou de afişaj; cu o scriere fină şi înghesuită, scribii au înregistrat pentru posteritate acte din viaţa publică a sanctuarului, în special eliberările. Pe cerul care s-a colorat în roz, douăzeci de Apollo, splendizi Kuroi surâzând cu trufie infinitului, se detaşează pe creasta zidului: coloniştii din Cnid, aşezaţi în insulele Lipari după o victorie asupra etruscilor, nu s-au arătat zgârciţi, ci doar fără imaginaţie, fapt care aduce o remarcă zeflemitoare pe buzele lui Nero.

De cealaltă parte a drumului sacru, ghidul îi arată în tezaurul corintienilor, cel mai vechi din Delfi. comandă a tiranului Cypselos, palmierul de bronz care adăposteşte o colcăială de şerpi şi de broaşte.

Spice şi curmale din aur

Drumul sacru urcă având în faţă masivul copleşitor al Phaedriadelor şi duce vizitatorii drept la templu; în faţa intrării, se afla trepiedul cel mai impozant şi mai somptuos: plateenii, după victoria asupra lui Mardonius în anul 479, au montat pe trei şerpi de bronz încolăciţi în torsadă, un trepied pe care se găsea un vas de aur. Dar Nero nu poate admira nici trepiedul şi nici vasul de aur: a avut predecesori în secolul IV, phocidienii care l-au luat.

Gelon şi Hieron, cei doi tirani din Syracuza, după victoria lor asupra Cartaginei, la Himere în 481, n-au fost zgârciţi cu materialele: cincizeci de talanţi de bronz şi de aur, circa două tone, pentru cele patru monumente ale lor împodobite cu trepieduri şi cu victorii[1]'.

Foarte aproape, un lan de spice grele nu simte adierea vântului. Sunt spice din aur trimise de cetăţenii din Apollonia; unele au dispărut; pe soclu nu mai sunt decât găuri largi...

Ghiar lângă templu, zeiţa Atena, din înaltul palmierului de bronz,dăruit tot de atenieni, după înfrângerea definitivă a perşilor în 468 Î.H., pare că-şi revarsă înţelepciunea pe acest loc consacrat inspiraţiei şi iraţionalului. Nero ordonă să i se culeagă, pentru a i se împodobi masa, un ciorchine de curmale din aur care atârnă din palmierul votiv.

1) statuete reprezentând pe Atena Nike.

Aforismele înţelepţilor şi statuia lui Homer

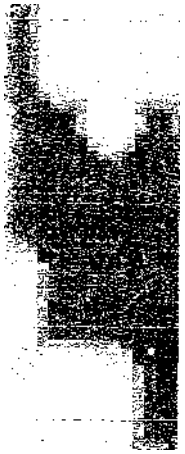

Desprinzându-se din această mulţime de ex-veto, templul care apare în faţa ochilor romanilor este al treilea care a fost construit pe această terasă. Două construcţii din secolul VI l-au precedat: prima, incendiată; a doua. operă a nobilei familii ateniene a Alcmeonizilor, cu fonduri strânse printr-o colectă internaţională — chiar faraonul Amasis şi-a dat contribuţia —, distrusă de un cutremur de pământ în 373 Î.H. Xenodoros şi Agathon au preferat un plan foarte clasic: un templu peripter[1)], înconjurat de coloane dorice de tuf brun. Vistiernicii au însemnat pe piatră toate daniile mici sau mari care au permis să se termine construcţia lăcaşului lui Apolio în treizeci de ani. Pe frontoane, aforisme a celor şapte înţelepţi ai antichităţii amintesc de zădărnicia ofrandelor materiale şi a cuceririlor dacă nu există stăpânirea de sine: „Nimic prea mult", „Cunoaşte-te pe tine însuţi."

Nero nu vrea să se gândească la toate acestea; în vestibul, în pronaos, el se interesează destatuia lui Homer, primul din poeţii greci, pe care-l apreciază foarte mult;ghidul îi explică, de asemenea, sensul literei epsilon gravată deasupra porţii de intrare în naos: ea simbolizează poarta care permite accesul la cunoaşterea cosmică. Naosul cuprinde un altar al lui Poseidori, statuile lui Zeus şi Apolio şi relicve preţioase: scaunul de fier al poetului Pindar şi vatra pe care Oreste l-a ucis pe Neoptolem, fiul lui Achile, care îi luase logodnica, Hermione, şi care venise să consulte oracolul, la Delfi, neliniştit de sterilitatea legăturii lor.

La subsol oficia, în continuare, Pythia, care era aleasă acum dintre femeile bătrâne din Delfi, din cauza imoralităţii şi lipsei de bunăcuviinţăatinerelorfete. Nero doreşte foarte

1) edificiu înconjurat de un singur rând de coloane despărţite de zid.

mult să o consulte şi el, mai mult din curiozitate decât din credinţă.

Astăzi, ruinele de la Delf i nu pot să se împodobească decât cu frumuseţile naturii care le înconjoară. Cu toate eforturile arheologilor, nimeni nu poate contempla ceea ce Nero a văzut în urmă cu douăzeci de secole. Doar imaginaţia permite să se reconstituie splendorile de la Delfi. O excepţie: tezaurul atenienilor refăcut la începutul secolului de scoală franceză din Atena.

Francezii descoperă conducătorul de car al lui Polyzalos

în cursul celei de a doua campanii de săpături franceze, arheologul Emile Bourguet sapă la baza scenei teatrului, chiar deasupra templului; cu emoţie, el relatează, în caietul de săpături, extraordinara lui descoperire, aceea a conducătorului unui car, învingător la Jocurile Pythiene.

„Partea inferioară a statuii, spartă la mijloc, fusta ornată cu caneluri din care ies picioarele, a fost găsită la 28 aprilie 1896. Chiar lângă ea, s-a descoperit sfârşitul unei inscripţii în versuri, care era dedicaţia ofrandei. Timp de mai multe zile, acest pământ de umplutură, care fusese îngrămădit pentru a aduce la nivel terasa superioară, a fost cercetat cu o nelinişte crescândă: ei a dat la iveală copite şi o coadă de cal, bucăţi de hăţuri, dar nimic nu ne mai dădea speranţa că statuia conducătorului carului va fi completată. In sfârşit, la 1 mai, după-amiază, s-a dat ideea să se atace pe dedesubt o conductă de apă destul de joasă, formată din cărămizi curbe obişnuite. Acolo, într-un pământ lipicios şi negru, a fost găsit bustul, cu capul şi braţul drept." Statuia este un fragment al carului pe care Polyzalos, tiranul din Gela, l-a consacrat în cinstea victoriei sale la Jocurile Pythiene în 478 sau 474.

Probabil că turnătorul în bronz Pythagoras din Samos, refugiat la Rhegion în faţa invaziei persane, a umbrit frumoşii ochi de piatră albă şi brună cu gene de bronz şi a înroşit gura fermă cu o peliculă fină de cupru, dându-i, prin aceste mijloace foarte simple şi foarte obişnuite, viaţă, agerime şi personalitate conducătorului de car, aceeaşi în secojul XX ca şi în secolul VI Î.H.

În al treilea an al fiecărei Olimpiade, Delfi se însufleţeşte la amintirea triumf ului lui Apollo. Drama sacră, concursuri de muzică (ţiteră. flaut şi cânt) şi imnuri în onoarea zeului inventator al lirei, concursuri de tragedii şi de comedii la teatru, curse de care în hipodromul de lângă izvorul Cas-talia of eră muzicienilor, poeţilor şi atleţilor bucuria de a candida la cununa de frunze de lauri culese din valea încântătoare a Templului, în Tesalia.

într-o zi, când cinci mii de spectatori asistau la reprezentarea lui *Prometeude* Eschil, în momentul în care şeful corului striga: „Apăreţi, vulturi ai lui Zeus!" s-au văzut planând pe cer vulturi din muntele Parnas.

Delfi si Eschil erau binecuvântaţi de zei.

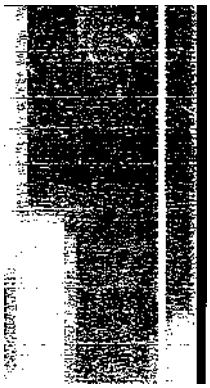

Eschil: „Ca o încruntare a sprâncenelor deasupra soarelui"

„Un fel de groază străbate de la un capăt la altul opera lui Eschil", scrie Victor Hugo despre poetul tragic şi despre opera sa... „Eschil este măreţ şi formidabil, ca şi cum s-ar vedea o încruntare a sprâncenelor deasupra soarelui."

Eschil aparţine, prin tatăl său, nobilei familii a Eupa-trizilor;s-anăscutÎn525Î.H., laEleusis. Fiinddintr-ofamilie foarte cultivată, începe să scrie tragedii foarte tânăr, pe la douăzeci şi cinci de ani; sora sa a avut numeroşi urmaşi poeţi tragici şi chiar el a avut doi fii care au mers pe urmele tatălui lor: Euphorion şi Euaion.

Când a început războiul cu perşii, a fost mobilizat, aşa cum am văzut — pe vremea aceea nu se făcea o încorporare specială a intelectualilor — şi s-a luptat cu curaj la Marathon, unde s-a remarcat Cynegire, fratele său, la Salamina şi, fără îndoială, la capul Artemision şi la Plateea.

Obţine primul succes pe scenă la concursul de tragedie din 484 Î.H. în 472, obţine un premiu cu *Perşii.* Hieron, tiranul Syracuzei, îl cheamă la curtea sa şi acolo se reprezintă din nou *Perşii;* poetul compune o piesă în onoarea Etnei, oraş pe care tiranul îl întemeiase.

întors la Atena, primeşte încă o dată, în 467, premiul întâi pentru tetralogia tebană din care a mai rămas numai *Cei şapte contra Tebeiş*\ în 458 pentru *Orestia* păstrată în întregime: *Agamemnon, Choephorii s* i *Eumenidele,* urmată de o dramă satirică dispărută: *Proteu.* Biograful său, Suidas, îi atribuie o creaţie enormă: circa şaptezeci de piese, din care, din nefericire, nu au mai rămas decât cele pe care le-am citat, *Rugătoarele,* prima sa lucrare, şi *Prometeu înlănţuit.*

După succesul *Orestiei,* Eschil se întoarce la curtea din Syracuza şi moare la Gela, în 457 Î.H. Conform legendei, un vultur a confundat craniul său cu o stâncă şi a lăsat să cadă pe el o broască ţestoasă pentru a o sparge. Dar, craniul poetului a fost zdrobit! Viaţa sa reflectă universalitatea culturii greceşti: la Syracuza, ca şi la Atena, sunt apreciate operele lui Eschil, ca şi cele ale lui Pindar.

Inventatorul tragediei

încă din antichitate, Eschil este considerat ca primul mare poet tragic pe care l-a cunoscut Grecia. Latinul Horatius, care a trăit la Atena, în *Arta poetică,* îi atribuie lui Eschil o serie de inovaţii care i-au dat tragediei caracterele sale specifice: masca, coturnii, tunica lungă care

atârnă până la pământ şi proskenionul (parte a teatrului corespunzătoare scenei şi avanscenei), ca şi introducerea unui al doilea actor; mai înainte, un singur actor dialoga cu corul şi juca mai multe roluri deodată, tragedia nefiind deosebită de ditiramb[1] şi de epopee.

Eschil creează, astfel, mişcarea şi varietatea. Dar fiecare din operele sale este, după categoriile[2] lui Aristotel, „o tragedie simplă"; ea se *bazează* pe „un fapt unic, întreg, de o anumită întindere". Subiectul *Rugătoarelor este* foarte simplu; fuga şi refugierea la regele Argeşului a celor cincizeci de fiice ale lui Danaos, care refuză să se căsătorească cu cei cincizeci de veri ai lor, fiii lui Egyptos.

Nu se poate vorbi, la el, de acţiune sau de intrigă în sensul strict al termenului; Eschil menţine interesul printr-o savantă gradare a emoţiei, adesea spaima de o soartă nefericită, şi prin descrierea sentimentelor. El schiţează cu trăsături puternice caractere orgolioase în luptă cu zeii, dar se ocupă cu delicateţe şi de sentimentele mai prozaice ale celor umili, în piesele sale, dominate de destinul implacabil şi totuşi şi de justiţia divină, Eschil se dovedeşte atât un incomparabil poet liric, cât şi un povestitor înzestrat cu mare putere de a încânta.

Glorificarea Atenei

Fost luptător la Marathon, Eschil îşi proclamă mândria de a fi grec cu vârful pumnalului său. *Perşii au* fost de la început un maresucces, deoarece glorificarea Atenei, care nu este directă, iese în evidenţă prin nenorocirile perşilor: la palatul din Susa, Atossa, regina mamă, năpădită de vise

1) poem liric în onoarea lui Dionysos.
2) Cele zece categorii ale lui Aristotel sunt: substanţă, cantitate, legătură, calitate, loc, timp, situaţie, mod de a fi, acţiune şi pasiune.

prevestitoare, nu poate găsi consolare nici la corul bătrânilor persani, nici la duhul soţului ei, Darius, revenit din regatul morţilor pentru a se întreba: „Nu e oare nebunia cea care l-a atins pe fiul meu?"; Xerxes nu poate decât să confirme, la întoarcerea sa, dezastrul anunţat de un sol.

Cum puteau atenienii să nu se bucure ascultând durerea bătrânilor persani după Salamina?

„Şi acum, tot pământul Asiei, fără copiii săi, geme. Xerxes ha luat, vai! Xerxes i-a pierdut, vai! Xerxes a condus totul cu îndrăzneală cu galiotele[1]' sale marine... Dar cei care au rămas, vai!, loviţi mai întâi de o soartă fatală, vai!, învârtindu-se în derută în jurul ţărmurilor de la Kykhreus, o, durere! Gemi şi sfâşie-te, strigă tare suferinţele până la cer, vai!, încordează-ţi vocea ta nefericită pentru a-ţi striga disperarea."

Duhul lui Darius explică durerosul sfârşit al imperiului său:

„Grămezi de cadavre, până la a treia generaţie, vor vorbi în limba lor neauzită de oameni şi le vor spune că un muritor nu trebuie să nutrească gânduri mai presus de condiţia sa; deoarece violenţa, crescând, produce un spic de nenorocire, care nu dă decât o recoltă de lacrimi".

Blestem asupra Atrizilor

Un blestem urmăreşte cu înverşunare şi familia sângeroasă a Atrizilor, căreia, cu o deosebită inspiraţie epică, Eschil îi povesteşte nenorocirile. Sângele cere sânge şi zeii implacabili desfăşoară din generaţie în generaţie lanţul fatal. Fii lui Pelops şi ai Hippodamiei, Atreus şi Thyestes, îşi poartă unul altuia o ură de neîmpăcat de când ţintesc amândoi tronul defunctului rege din Mycene,

1) vas de cabotaj cu pânze în navigaţia antică.

Plisthenes. Atreus reuşeşte să-l înlăture pe tratele său, cu ajutorul lui Hermes, dar îl lasă să revină la palat.

„Atreus, mai mult curtenitor decât afectuos, se preface că vrea să celebreze o zi de sărbătoare printr-un vesel sacrificiu şi îi dă fratelui său, ca o dovadă de ospitalitate, o masă pregătită din carnea copiilor săi. Aşezat singur la capătul mesei, el a zdrobit unele peste altele picioarele şi vârfurile degetelor mâinilor. Thyestes, înşelat, mănâncă imediat aceste bucate care nu se deosebesc cu nimic de celelalte şi înghite această mâncare care va fi funestă, aşa cum vezi, pentru întregul neam. Apoi, dându-şi seama de fapta oribilă, geme şi cade pe spate, vomând cărnurile acestui masacru. El blesteamă pe Pelopizi să aibă cea mai îngrozitoare soartă, răstoarnă masa cu o lovitură de picior, rostind în acelaşi timp acest blestem: «Aşa să piară tot neamul Plisthenilor!»", relatează Egist, fiul lui Thyestes, care îşi va răzbuna tatăl.

Copiii lui Atreus, Agamemnon, regele Argeşului şi Me-nelaus, regele Spartei, vor fi amestecaţi aproape fără vrerea lor în cel mai îngrozitor război, cel aJTroiei, şi vor trebui să plătească tribut fatalităţii ca pedeapsă pentru oribila faptă a tatălui lor. „Există oare vreo singură crimă a acestei familii care să nu fie lucrarea zeilor?"

Pentru că îşi înşelase şi abandonase soţul, pe Mene-laus, pentru păstorul Paris, fiul prinţului Troiei, frumoasa Elena va dezlănţui „mânia lui Ares, al cărui strigăt opreşte dansurile şi care seceră muritorii pe câmpiile făcute pentru alte secerişuri". Eschil face un portret plin de afecţiune frumuseţii Elenei, care, ca o sălbăticiune domesticită ce revine mereu la instinctele ei primitive, aduce cu ea lacrimile.

FOTO 5. Apollo - zeul artelor si al luminii

Elena, asemenea unui pui de leu

.Astfel s-a întâmplat ca un om să hrănească, în casa sa, un pui de leu smuls ţâţelor care-l hrăneau, în primele zile ale vieţii sale, animalul domesticit mângâie copiii şi-i distrează pe bătrâni...

Dar cu timpul, el îşi dă în vileag instinctul pe care-l are de la părinţii săi. Ca răsplată pentru îngrijirile date de cei ce l-au hrănit, el ucide fără milă oile şi îşi oferă o masă la care nu a fost invitat. Casa este plină de sânge, tristeţea, de nevindecat, măcelul, dezastruos pentru cei ce o locuiesc.

Tot aşa. aş putea spune, Elena a intrat în oraşul Ilion, suflet senin ca marea pe care nu o tulbură nici un vânt, dulce comoară a unei case bogate, săgeată blândă care răneşte ochii, floare de dragoste care distruge inima. Dar ea s-a schimbat repede şi a adus căsătoriei sale un deznodământ amar: este un musafir funest, o soţie funestă care a pătruns în casa lui Priam; este o Erinie înzestrată cu lacrimi, pe care Zeus, ca să răzbune ospitalitatea, a adus-o acolo."

Agamemnon, în fruntea expediţiei aheenilor contra Troiei, va vărsa şi el sânge, din cauza trufiei şi lăudăroşenie! sale. Aheenii se vor lupta mult timp sub zidurile troiei şi vor obţine victoria, dar cu ce preţ!

„Se ştie cine sunt cei ce au plecat; dar în loc de oameni, urne şi cenuşă se întorc în fiecare casă."

Oboseala soldatului *r'.*

Cât de bine este înţeleasă oboseala soldatului care revine acasă, care nu doreşte altceva decât odihnă, după viaţa aspră de război!

„Totul pentru mine s-a terminat. Dar când lucrurile durează mult timp, se poate spune că ele merg când bine, când rău. Cine, în afară de zei, este ferit de rele în timpul întregii sale vieţi? Să vă vorbesc de oboselile noastre, de nopţile noastre grele sub cerul liber, de punţile strâmte ale corăbiilor pe care ne culcam fără aşternut? Ce oră din zi nu ne-a auzit gemând şi tânguindu-ne? Iar pe uscat, suferinţele erau şi mai mari; ne culcam sub zidurile duşmanului şi, din cer şi din pământ, rouă pajişte! picura pe noi, stricându-ne mereu veşmintele şi zbârlindu-ne părul. Şi dacă vi s-ar descrie iarna ucigaşă de păsări, pe care ninsoarea muntelui Ida o făcea de nesuportat, sau vara fierbinte când, la ora prânzului, marea calmă şi fără valuri se linişteşte şi doarme în culcuşul ei. Dar la ce foloseşte să vă îndurerez! Necazul a trecut, a trecut de tot: morţii nu se gândesc să se scoale. La ce foloseşte să numeri morţii şi să-i faci să sufere pe cei vii de mâniile Fortunei? Nu mai vreau deloc să mă mai gândesc la nenorocire. Pentru noi, supravieţuitorii armatei argiene, câştigul contează şi nu mai contează oboseala..."

Un curent de aer proaspăt se face simţit, în sfârşit

Clytemnestra a aşteptat cu răbdare ca focurile să se aprindă din vârf în vârf de munte, ca să-i anunţe întoarcerea soţului său. Ea îşi pune la punct, cu minuţiozitate, răzbunarea. Cu iubitul ei, Egist, ea îşi măguleşte exagerat soţul, revenit acasă, provocându-i astfel neliniştea, şi-l asasinează în baie.

Nenorocirea încă nu a copleşit destul sinistra familie: Oreste, îndemnat de sora sa, Electra, îşi răzbună tatăl omorându-şi mama şi pe iubitul ei. El cade atunci pradă Eriniilor care-l hărjuiesc fără răgaz, strigând:

„Să cântăm victimelor noastre cântecul care înnebuneşte, care rătăceşte, care face să-ţi pierzi minţile, imnul Eriniilor care înlănţuie sufletele, imnul fără liră care-i distruge pe muritori".

în faţa acestei dureri atât de mari, zeii au, până la urmă, milă de neamul Atrizilor şi blestemul dispare prin purificarea lui Oreste la Delf i şi achitarea lui de către tribunalul Areopagului, la Atena.

Un suflu de aer proaspăt se răspândeşte, în sfârşit, în această lume fără milă şi neînduplecată. Dreptatea triumfă.

Dar de cât de şubredă îi părea soarta omului marelui poet tragic!

„O, soartă a muritorilor! Dacă sunt fericiţi, fericirea apare ca o umbră; nefericiţi, un burete umed şterge tabla şi aceasta îmi inspiră mai multă milă decât cealaltă. Belşugul nu are margini pentru toţi muritorii: nimeni nu-l goneşte, nimeni nu face un gest pentru a-l opri să intre în casă, nimeni nu-i spune:

— Nu mai intra!"

La teatru: „Cântecul ţapului" în faţa unui altar

Tragedia, literalmente „cântec de ţap", este una din creaţiile cele mai originale ale secolului V grec. Originile ei sigure sunt necunoscute. Este numele ei legat de ceremoniile de ispăşire, în cursul cărora era ucis un ţap ispăşitor? Sau, mai simplu, de travestirea actorilor? Nu este mai puţin adevărat că tragedia, integrată în cultul religios, nu este o distracţie laică. Acest termen este, de altfel,

nepotrivit pentru o epocă în care nu se făcea distincţia între sacru şi laic.

Tragedia s-a născut din ditiramb, cor cântat şi dansat în cinstea lui Dionysos, zeul delirului extatic şi al inspiraţiei, în centrul orchestrei, un altar consacrat acestui zeu arată tuturor caracterul sacru al tragediei.

Este un spectacol total, unind în mod armonios poezia, cântecul şi dansul, la care spectatorul antic vibra din toată fiinţa sa, retrăind prin persoane interpuse propriile temeri, pasiuni şi bucurii, indiferent dacă subiectul piesei a fost luat din actualitate sau din fondul comun al miturilor.

Reprezentaţiile au loc la teatru. Nici unul din cele care au fost construite în secolul V î.H., nu a ajuns întreg până la noi. Trebuie să ne gândim la teatrele din secolul IV pentru a ne face o idee de dispunerea lor. Trei elemente esenţiale compun un teatru antic: gradenurile de piatră, sprijinite în arc de cerc pe poalele unei coline, pe care se aşează publicul; orchestra, o suprafaţă mare, circulară, vestigiul probabil ai incintelor sacre unde se îndeplineau sacrificiile sângeroase pentru a-i îmblânzi pe zeii infernului. Acolo evoluează corul în jurul altarului lui Dionysos; în sfârşit, aşa-numita „skene", scena, care nu are nimic de-a face cu ceea ce înseamnă astăzi acest cuvânt. Aceasta nu era, la origine, decât o simplă baracă din scânduri, sau un cort, ţinând loc de culise.

Ea s-a transformat, devenind un zid găurit de deschideri împodobite cu pânze pictate pentru a p/eciza locul acţiunii: un templu, un palat sau un peisaj, în faţa scenei, un element al cărui rost nu este prea bine cunoscut, proskenionul, platformă supraînălţată mărginită de coloane, fără îndoială locul rezervat actorilor.

O acustică minunată

Vechii greci cunoşteau bine legile acusticii. La Epi-daur, fiecare din cei paisprezece mii de spectatori, oricât de sus ar fi stat, auzeau perfect murmurele, şoaptele sau gemetele actorilor sau ale corului. Grecii ştiau, de asemenea, să folosească mecanisme care produceau efecte minunate, lată un actor care se ridică cu măreţie în aer pe un cal înaripat. O macara l-a prins de spate, lat-o pe Clytemnestra care tocmai şi-a ucis soţul; dar sângele nu curge niciodată pe scenă: o scenă rulantă îi poartă pe cei doi actori încremeniţi în săvârşirea crimei.

Numărul actorilor este stabilit foarte strict. La începuturile teatrului, corul este cel care formează centrul de interes al piesei: compus din cincisprezece coreuţi pentru tragedie şi din douăzeci şi patru pentru comedie, el cântă, dansează, se adresează zeilor şi oamenilor sub conducerea şefului corului, corifeul. Protagonistului, actorul principal, i se adaugă, mai apoi, un al doilea şi un al treilea actor.

Costumele de origine dionisiacă nu se diferenţiază decât prin detalii de costumul obişnuit: o tunică şi o haină; dar ele sunt împodobite cu broderii, iar tunica e lungă până la pământ, strânsă cu un cordon, foarte sus, sub piept. Actorii sunt încălţaţi cu coturni cu talpă groasă şi poartă pe faţă o mască cu fruntea foarte înaltă, care amplifică vocea. Toate aceste detalii contribuie la accentuarea personajului care capătă valoare de exemplu. Prin actele şi sentimentele sale, eroul piesei se situează între oameni şi zei.

O „teatrocraţie"

Dispreţuitor, Platon va spune, mai târziu, că Atena a devenit o „teatrocraţie". Prin acest neologism, el îşi bate joc de'admiraţia exagerată a contemporanilor săi pentru teatru. Trebuie spus că unele din plăcerile vieţii în Atena, după cum afirmă Tucidide, consta „în aceste concursuri şi aceste serbări care se succed de la un capăt la altul al anului".

Marile reprezentaţii teatrale au loc în onoarea lui Dionysos: la sărbătoarea Dionysiilor agrare în decembrie, la Lenaea[1] în ianuarie şi la Marile Dionysii urbane, în martie.

Organizarea distracţiilor este o problemă de stat, care cere pregătiri minuţioase în care predomină grija pentru respectarea echităţii. Festivităţile iau forma unor concursuri, reglementate de magistraţi, între diverşi poeţi, înaintea sărbătorii, arhontele-eponim şi arhonteie-rege desemnează protagoniştii, actorii principali şi pe choregi[2]. Aceştia din urmă sunt printre cetăţenii cei mai bogaţi şi cei mai de seamă; ei plătesc un fel de impozit pe semnele lor exterioare de bogăţie care îi obligă să primească această liturghie[3], adică acest serviciu public: sarcina, dar şi marea cinste, de a subvenţiona o trupă pentru plăcerea concetăţenilor lor. Ei trebuie deci să angajeze, să întreţină şi să doteze, fiecare, un cor.

Vine momentul să se dea fiecărui poet un coreg şi un protagonist. Se trage la sorţi ordinea în care fiecare coreg va fi chemat să-şi aleagă poetul, în 472 Î.H., Perlele, numit coreg, l-a ales pe Eschil pentru tragedia sa *Perşii.* Tot sorţii sunt cei care atribuie fiecărui poet un protagonist. Dar din cauza valorii inegale a diferiţilor actori principali, fiecare

1) Lenaeus — denumire purtată de Dionysos care ocrotea şi teascurile de struguri.
2) cetăţeni ai Atenei care îşi asumau cheltuielile cerute de cor.
3) prestaţie (la vechii greci).

protagonist a interpretat, mai târziu, câte o tragedie a fiecăruia din poeţii în competiţie.

În ceea ce priveşte corul, el era lăsat la libera alegere a poetului, care este şi propriul său regizor şi trebuie să asigure repetiţiile şi chiar reclama: înainte de începerea reprezentaţiei, căţărat pe o estradă la Odeon, sala de concert vecină cu teatrul, îşi spunea numele lui şi pe cei al protagonistului, titlul şi subiectul piesei sale. . .-,, lg

Reprezentaţii — Chermeze

Dis-de-dimineaţă, poporul se înghesuie în grupuri zgomotoase şi turbulente la teatrul situat pe flancul sudic al Acropolei, în sanctuarul lui Dionysos Eleuthereus.

Poliţia teatrului are mult de furcă pentru a menţine ordinea şi rhabduhii alungau cu lovituri de băţ pe cei care vroiau să nu plătească, deoarece intrarea era de doi oboli.

Statul are grijă însă de cei nevoiaşi, care primesc locuri gratis, îngrămădindu-se, veseli, oamenii se instalează pe gradenurile cu locuri rezervate diferitelor categorii admise în teatru: diferitele triburi, efebii, senatorii, metecii... în primul rând tronau notabilităţile, în mod normal: preoţii, magistraţii de rang superior şi străinii celebri. Femeile, care nu se urcă pe scenă, deoarece rolurile de femei sunt interpretate de bărbaţi mascaţi, au, fără îndoială, dreptul la ultimele rânduri; se găsesc acolo cetăţene serioase, dar şi multe curtezane cu ochi strălucitori şi cu limba ascuţită.

O adevărată atmosferă de chermeză domneşte pe gradenuri: aici, un om „delicat" a pus pe piatra tare o pernă moale, gândindu-se că ziua e lungă; acolo, unul care gustă plăcerile vieţii şi-a desfăcut bucatele aduse de acasă, deranjând fără ruşine vecinii, cu mirosul de usturoi şi de ceapă din care muşcă cu poftă; în alte părţi, se împart băuturi şi prăjituri oferite gratuit de unul din coregi dornic

de popularitate. Se spun cu voioşie glume deocheate şi insulte la adresa participanţilor la concursul de frumuseţe, care va începe curând.

Aceste ceremonii au un caracter religios, dar care nu provoacă melancolie. Trebuie să amintim că procesiunile dionysiace care deschid festivităţile, astăzi ar părea licenţioase de-a dreptul. Ele se desfăşoară sub semnul falusului şi bande de como/, cheflii veseli, după beţii zdravene pornesc pe străzi cântând cântece vesele, în căutarea unei farse pe care s-o joace celor pe care-i întâlnesc.

Nesăţioşi: în cinci zile, şaptesprezece piese

Orice reprezentaţie începe cu un ritual de purificare cu sângele unui purceluş. Apoi se trage la sorţi ordinea în care vor fi jucate piesele. Tăcerea se aşterne în oarecare măsură pe gradenuri; un crainic sună din trompetă pentru a anunţa începutul primei piese. Nu sunt antracte, doar un scurt interval de timp între piese.

Atenienii sunt nesăţioşi de teatru. La Marile Dionysii, din şapte zile de sărbătoare şi după procesiunea de deschidere, două zile sunt rezervate concursurilor lirice de ditirambi şi de comedii; ultimele trei zile sunt consacrate tragediei, fiecare poet trebuind să prezinte trei tragedii şi o dramă satirică. S-a calculat că atenienii erau în stare să asiste în cinci zile la cincisprezece până la şaptesprezece piese!

Tragedia este formată dintr-o alternanţă permanentă de părţi dialogate şi părţi lirice: prologul, trei episoade şi exodul, intercalate cu cântece ale corului. Publicul apreciază progresia dramatică, subiectul, jocul actorilor şi-şi manifestă zgomotos aprobarea sau dezaprobarea prin aplauze, fluierături şi bătăi din picioare. Galeriile plătite de poeţi nu sunt ultimele care se manifestă.

în momentul înmânării premiilor, printr-o grijă suplimentară, nu se reţin decât jumătate din membrii juriului numiţi înaintea serbărilor. Imparţialitatea juriului este, în principiu, garantată prin acest procedeu. Sunt înmânate trei premii pentru fiecare categorie, tragic şi comic, poetului, coregului şi protagonistului: o simplă coroană de lauri este suficientă pentru bucuria şi mândria lor!

„Bronz care respiră"

Ca în fiecare seară, pescarii din Histiea, îngrămădesc plase, vârşe, vintire, cârlige şi harpoane în ^bărcile lor cu pânze, ca să se ducă la pescuit pe răcoare, în 1928, într-o frumoasă seară de vară, la circa cinci sute de metri de coasta Eubeei, au pus în apă plasele; când au vrut să le scoată, greutatea lor îi surprinde. Ce captură mare vor scoate? Un ton rătăcit? O broască ţestoasă de mare? Dar când plasele au fost săltate în barcă, pescarii uluiţi îşi dau seama că nu au capturat un animal marin; încâlcit în ochiurile fine ale plasei, acoperit de alge, formând proeminenţe nepotrivite, de culoarea coclelii, un corp mare zace pe fundul bărcii, impunător, cu toate că e acoperit de nămol.

Reveniţi în port în grabă, marinarii au prevenit autorităţile locale; transportat la Atena, marele zeu este readus la splendoarea sa originară în atelierele muzeului naţional.

Dar cine este acest zeu cedat de mare? Chiar Posei-don? Sau Zeus străpungând cu trăsnetul său vreun nelegiuit? Comparaţiile cu picturile de pe vase şi cu o statuetă de la Dodona din aceeaşi epocă, s-au îndreptat spre identificarea descoperirii de la capul Artemision cu Zeus.

Nobleţea şi seninătatea, puţin dispreţuitoare, se degajă din acest frumos atlet, proptit bine pe picioarele depărtate, surprins de artist în momentul în care efortul acestuia

atinsese paroxismul. Trăsăturile pline sunt asprite ca o epidermă omenească, prin procedeul de turnare cu ceară.

Dar să nu ne înşelăm. Această frumoasă patină brun-verzuie pe care noi o admirăm nu corespunde deloc gustului vechilor greci: încrustaţii de pietre preţioase pentru ochi, aramă roşie pentru buze şi sprâncene, bronz aurit strălucitor şi aspru, tăiat cu un obiect ascuţit în părţile anatomice fine şi protejat cu grijă de oxidare, iată cum trebuie să se înfăţişeze bronzurile antice, care „respiră", după expresia lui Virgiliu în *Eneida.* Poate că dacă am vedea aceste bronzuri în adevărata lor lumină de altădată, i-am considera pe greci parveniţi şi amatori de lucruri bătătoare la ochi, ieftine!

Cine a fost genialul creator al unei figuri atât de nobile? Onatas, maestrul lui Polyclet, artistul insulei Egina, odată atât de renumită prin lucrătorii săi în bronz? Sau mai curând Calamis, cel mai celebru gravorîn argint după Mentor? Ca-lamis care încearcă să se desprindă de hieratism şi de la frontalitatea[1)] artei statuare arhaice, pentru a da viaţă şi mişcare modelelor sale: Zeus, Apollo sau Hermes.

Epopeea dă artei unitatea sa

Nesiotes şi Critios au fost însărcinaţi în 477 Î.H. să reproducă grupul Tiranoctonilor, turnat de Ântenor şi furat de Xerxes în 480, care-i celebra pe Harmodios şi Aristogiton, liberatorii Atenei prin asasinarea tiranului Pisistrate. Opera a dispărut, dar o copie romană în marmură exprimă demnitatea şi forţa acestui grup, ca şi încremenirea într-un gest necugetat, deoarece nu există 6 acţiune mai violentă decât o crimă.

1) principiu de simetrie a corpului omenesc în structura arhaică.

Artiştii greci au o preferinţă pentru bronz, dar ei folosesc dalta şi pentru marmură. Victoria dureroasă asupra barbarilor impune temele şi stilul sculpturii epocii. Ca şi pentru poezie sau ceramică, epopeea, victoria şi severitatea dau unitatea artei din prima treime a secolului V.

Agatocles îl reprezintă pe stela sa funerară pe credinciosul hoplit Aristion, căzut în faţa inamicului într-o poziţie de drepţi eternă.

Pe cele două frontoane ale templului zeiţei Aphaia, care domină înălţimile Eginei, Pallas Atena observă scene din războiul Troiei. Aluzia este şi acolo evidentă: este o reamintire a participării Eginei la lupta contra perşilor.

în cadrul triunghiular, personajele se desprind de fond într-o sculptură în relief: în unghiurile extreme, doi războinici muribunzi sunt un rezumat al evoluţiei sculpturii spre realism şi mişcare; la vest, o altă figură de Kuros. cu bucle rotunde aranjate cu grijă în jurul frunţii şi cu un uşor surâs misterios; nu poate fi compătimit cu adevărat, deşi el îşi adună ultimele forţe pentru a smulge săgeata care-l străpunge; la est, din contră, moartea este pe cale să câştige ultima luptă din „agonia" războinicului cu cască, sprijinit pe scutul său înainte de a se prăbuşi, complet învins, la pământ.

Mai real decât în realitate

Pe la anul 460 Î.H., pe o stelă, Atena, sprijinită pe suliţa sa lungă şi subţire, se apleacă cu melancolie pentru a citi pe o piatră numele eroilor căzuţi pe câmpul de luptă. Scenă plină de nobleţe, echilibrată şi calmă.

„Se observă, scrie Franşois Chamoux, că pliurile rochiei sale nu cad vertical cum o cere legea gravitaţiei, ci urmând linia oblică a corpului. Şi totuşi, atitudinea Atenei sprijinită pe suliţa sa pare perfect naturală şi destinsă:

depărtându-se în mod conştient de realitate, sculptorul a redat-o mai fidel decât în realitate. Nimic nu este mai tipic artei greceşti."

Trebuie precizat, totuşi, că artistul nu a fost niciodată, în antichitate, decât un artizan şi un tehnician şi se ştie cu cât dispreţ se privea tot ce era lucru manual în acea epocă, chiar dacă era artistic. De altfel, arta pentru artă nu exista; ea era în serviciul zeilor şi al cetăţii şi făurea imaginile necesare sensibilităţii umane pentru a adora zeii şi a aminti de gloria trecutului. Hefaistos însuşi, patronul meşteşugarilor, era cel mai urât şi cel mai nenorocos dintre olimpieni.

Vaca si discobolul

Myron, născut la Eleutheres, aproape de Atena, se remarcă prin stăpânirea tehnicii bronzului care-i permite să exprime mişcările şi atitudinile cele mai îndrăzneţe. El se preocupă de viaţa şi de aspectul exterior ale oamenilor şi animalelor, aşa cum fac Zenon din Elea şi Parmenide în filozofie. El a turnat o vacă atât de reală că nu-i lipsea, după cum spuneau cei vechi, decât mugetul.

El a creat în bronz un tânăr discobol în momentul în care, aplecat în faţă, se pregăteşte să-şi ia avântul care-i va permite să arunce discul. Chiar din antichitate, criticii de artă erau împărţiţi asupra valorii care trebuia atribuită acestei lucrări. Pausanias avea pentru ea o mare admiraţie, dar Quintilian scria cu dispreţ:

„Ce poate fi mai artificial şi mai contorsionat decât dis-cobojul lui Myron?"

în general, i se reproşa că „se preocupa mai mult de trup, neglijând studierea sentimentelor".

O dinastie de pictori

Polignot din Thasos a trăit în mod firesc din copilărie în mijlocul pensulelor, ocrului şi purpurii. Tatăl său, Aglao-fon, conducea un atelier local foarte cunoscut, în care lucra fratele său, Aristophon. Nu-i deci de mirare că Polignot a devenit pictor; fiul său, care a purtat numele bunicului, a mers pe urmele sale. Atras de renumele Atenei, s-a instalat acolo prin anii 470 sau 460 î. H. şi a deschis un atelier. Bine primit în familia lui Miltiade, devine repede un obişnuit al casei: prietenul fiului său, Cymon, şi iubitul fiicei sale, Elpinice.

Polignot a împodobit de bunăvoie galeria cu picturi a agorei, ceea ce-i va aduce cetăţenia. A ales ca temă cucerirea Troiei. Colaboratorii săi, Micon şi Panainos, au pictat pe zidurile laterale o scenă din bătălia de la Marathon şi o altă luptă a lui Tezeu contra amazoanelor. Amândoi sunt pictori excelenţi. Micon, care este şi sculptor, se preocupa în special de istorie: portretele generalilor de la Marathon făcute de el sunt foarte aproape de realitate. Panainos, nepot al lui Fidias, învins pe stadionul din Delfi de Timagoras, dar luându-şi acolo revanşa într-o renumită expoziţie de tablouri, a realizat un nou grund pe bază de lapte şi şofran.

La Atena, Polignot, ajutat de Micon, a decorat şi Tezeionul şi templul Dioscurilor. La Plateea, pe zidurile templului zeiţei Atena el expune măcelărirea pretendenţilor la mâna Penelopei de către Ulise, în timp ce la Delfi reia tema cuceririi Troiei, completând-o cu o coborâre a lui Ulise în infern.

Nimic din opera lui nu a ajuns până la noi; Pausanias ne-o aminteşte din fericire, în descrierile sale.

Paleta folosită de el este cea a tuturor pictorilor din vremea sa: alb, ocru, galben, roşu, negru, pe care-l face din drojdie de struguri, şi crem, plecând de la un fel de argilă

roşie, nămoloasă, care se găsea în minele de aur şi argint diri Attica.

Un Greuze[1] atenian

El se arată mai original şi mai înnoitor în desen şi în compoziţie: însufleţeşte feţele cu sentimente uneori exagerate, semănând cu măştile de teatru: buze întredeschise şi schimonosite, descoperind dinţii, ochi mobili, falduri transparente, personaje pe jumătate ascunse; schiţează perspectiva prin linii ale terenului şi câţiva copaci şi compune în special prin antinomie: scenele sale prezintă virtuţi şi vicii în opoziţie.

Concepe războiul Troiei ca pe un enorm câmp de orori, presărat cu cadavre, din care se desprind câteva scene care au valoare de exemplu: în centru, frumoasa Elena, nepăsătoare, în mijlocul curţii sale de admiratoare, se opune Andromacăi care-şi alăptează copilul, pe Asty-anax. Antinomie între femeia fatală şi soţia credincioasă. Ajax depune jurământul în faţa şefilor aheeni că va ispăşi profanarea altarului zeiţei Atena, profanare săvârşită când a vrut s-o răpească pe Cassandra care se refugiase acolo; tremurând, aceasta îmbrăţişează statuia zeiţei. Antinomie între nelegiuire şi cucernicie. Menelaus se urcă pe corabie împreună cu Elena şi toată prada luată de la troieni, în timp ce Antenor şi soţia sa îşi părăsesc patria pe un măgăruş încărcat cu câteva lucruri salvate de la dezastru. Antinomie între învingătorul arogant şi învinsul zdrobit dar demn.

Polignot, în expunerea sa picturală, se aseamănă cu Eschil, prezentând eroismul şi sacrificiul, ceea ce îl face pe Aristotel să-l recomande în mod elogios pentru valoarea sa morală:

1) pictorfrancez (1725-1805).

„Polignot pictează admirabil caracterele, cărora pictura lui Zeuxis nu le dă atenţie. Tinerii nu trebuie să admire tablourile lui Pauson ci pe cele ale lui Polignot sau a altor pictori şi sculptori care au reprezentat expresia morală."

Ne aducem aminte de Diderot care, în secolul XVIII francez.va recomanda tablourile pline de sensibilitate ale lui Greuze.

Olari de geniu

;

Dacă ceramica este doar reflectarea marii picturi, singura care ne poate da o idee, ea are totuşi estetica sa proprie.

Conform legendei, prima cupă de argilă a fost modelată pe sânul Elenei, simbol al perfecţiunii artei olarilor.

Fabricarea obiectelor de ceramică era foarte importantă; ele sunt aproximativ singurele vase cunoscute în antichitate: amfore şi chiupuri pentru a transporta şi păstra uleiul, vinul şi seminţele; vase mari *(hydn/)* cu trei toarte pentru a aduce apa de la fântână; *oenochoes,* ulcioare de turnat; *cratere* cu gura mare în care se amesteca vinul şi apa; vase de băut cum sunt cupa, *cotylul,* un fel de cas-tronaş, *cantharul,* pahar cu picior cu două toarte. Mai erau, de asemenea, vasele cu parfumuri preţioase, *aryballul* şi *alabastrul,* ca şi *lecythul* utilizate pentru libaţii funerare, pictate în culori palide pe un grund alb foarte delicat. Atâtea forme variate care impuneau artistului un cadru şi o compoziţie precisă.

La începutul secolului V, vasele cu figuri roşii realizate de Andokides şi Nicosthenes aproximativ la 530 Î.H., au înlăturat vasele cu figuri negre. Aceşti doi olari de geniu au avut ideea să inverseze culorile; în loc să picteze în negru motivele lor pe fondul de argilă roşie cu câteva tăieturi cu poansonul, care îngrădeşte virtuozitatea, ei au acoperit

partea bombată a vasului cu un lac negru şi au pictat cu roşu figurile conturate de trăsături negre de pensulă şi uneori de reliefări albe.

La capătul unei concurenţe aspre şi necinstite, olarii din Attica s-au impus pe piaţă, eliminându-i pe cei din Corint şi Ionia, specializaţi în împodobirea cu animale fantasmagorice înconjurate de o vegetaţie orientală bogată. Pentru a atrage clientela olarilor atenieni prin înşelăciune, cei din Corint au mers până acolo încât au imitat culoarea argilei attice, mai închisă decât a lor.

Scene mitologice şi scene obişnuite

Euphronios picta cu virtuozitate şi sensibilitate scene mitologice şi scene familiare. Pe un crater, Herakles îl ţinea în braţe pe uriaşul Anteu care-i promisese tatălui său, Poseidon, să-i înalţe un templu făcut din cranii de om. Pentru aceasta, Anteu ucidea orice fiinţă omenească care trecea prin deşertul Libiei în care el făcea ravagii. Cu muşchii încordaţi datorită efortului, Herakles încearcă să-l ridice pe Anteu, cu scopul de a-i lua toată forţa pe care i-o dădea mama sa Geea (Pământul), când o atingea.

Pe fundul unei cupe, Tezeu se duce la Amphitrite, prezentat de protectoarea sa Atena, cu coiful pe cap, îmbrăcată într-o tunică cu pliuri mici şi ocrotită de scutul său, din piele tivită de şerpi şi închisă de capul Gorgonei, care transformă în stană de piatră pe oricine i se uită în ochi. Corpul tânăr al lui Tezeu se ghiceşte prin tunica sa scurtă şi toată atenţia este concentrată pe blânda figură a Amphitritei, gata să vorbească.

Euphronios a pictat şi scene de gen, muzicieni, atleţi, călăreţi la trap cu hlamida în vânt, ca şi Douris, cu lucrări multe, dar inegale. Viaţă şi gingăşie, realism amuzant şi patetic stau alături în opera sa.

Pe cercul din fundul unei cupe, în linii curbe, exprimând o durere reţinută, Eos, Aurora, se apleacă pentru a susţine corpul slăbit al fiului său, rănit mortal de Achile. în altă parte, la o şcoală de muzică un elev studios este foarte atent la ce-i va spune profesorul.

O prefigurare a arhivelor fotografice

Bygos perfecţionează tehnica, umbrind corpurile cu haşuri, în scopul evidenţierii modelului şi introducând o nouă gamă de culori: auriul şi blondul pentru culoarea părului. Pe partea bombată *a* unui vas de apă (hydrie) se desfăşoară în întreaga ei oroare distrugerea Troiei...

Acest stil sever şi patetic evoluează spre mai multă flexibilitate şi libertate. Pictorul Penthesileei s-a supus cu plăcere cadrului circular al cupei, pentru a reprezenta acolo momentul suprem în care Achile înfige spada sa în sânul Penthesileei şi în care regina Amazoanelor îngenuncheată, îşi dă seama, vai, prea târziu, de pasiunea reciprocă ce se citeşte în privirile lor.

Pictorul Niobizilor[1]' se foloseşte de tot ce a învăţat de la Polignot. Risipiţi pe întregul câmp exterior al unui crater, toate personajele nu evocă realul şi legăturile care-i unesc decât prin ondulările terenului şi câţiva arbori.

Ceramica este o contribuţie preţioasă pentru cunoaşterea miilor de detalii ale vieţii mitice şi obişnuite a grecilor. Decorarea vaselor ni se arată ca o prefigurare a arhivelor fotografice moderne.

1) Niobe cu cei şase fii şi cele şase fiice au fost ucişi de Apollo şi Artemis, penttij a răzbuna îndrăzneala lui Niobe care o sfidase pe mama lor, Leto.

Greul drum spre unitate

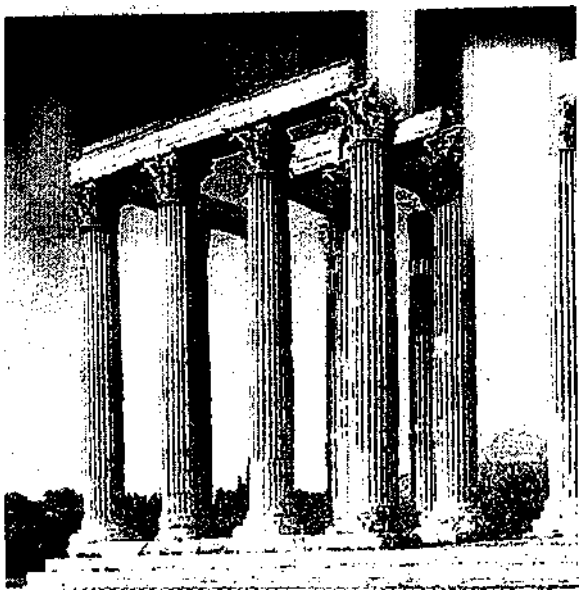

FOTO 6. Templu din Atena

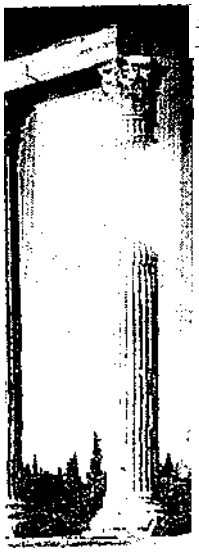

„Un munte în formă de piramidă, Kronionul, [1] acoperit de catifeaua copacilor, un câmp de ruine întunecate, fără nimic caracteristic; porumbişti îngălbenite, răspândite la întâmplare; vii dese în care te pierzi: un orizont apropiat de colinele care se înroşesc ca tinerele fete; şarpele îngheţat al râului Alpheus care curge repede pe pietre strălucitoare; albia nisipoasă al Kladeosului a cărui concavitate se învineţeşte la apusul soarelui."

Aşa apărea în ochii călătorului modern, Andre Fraigneau, situl umbros şi liniştit al Olimpiei, centru important al Eladei, unde grecii veneau la fiecare patru ani să prindă noi puteri la izvoarele comunităţii lor culturale, cele-brându-l pe Zeus Olimpianul prin jocuri şi cântece.

Visul Olimpiei

Mulţi călători, ca Lamartine, au rătăcit pe sub pini, but curându-se de farmecul locului, dar fără a găsi urmer ale

incintei sacre. Timpul şi oamenii şi-au îndeplinit şi acolo opera lor de distrugere.

„...Pe vechea Elidă se celebrau Jocurile Olimpice. Acolo se înălţau o mulţime de monumente pentru învingători. Desigur, pământul este plin de ele." Astfel, Dom Bernard de Montfaucon, celebru pentru lucrarea sa *Antichitatea explicată şi reprezentată în imagini,* încheie, în 1723, scrisoarea adresată cardinalului Quirini, arhiepiscop de Corfu. Eruditul benedictin a presimţit, fără a-şi părăsi cabinetul de lucru, că această provincie frumoasă trebuie să păstreze undeva vestigiile glorioasei Olimpii; el stăruie pe lângă cardinal, a cărui jurisdicţie se întinde până acolo, să se înceapă săpăturile.

Dar nici el, nici Winckelmann, iniţiatorul istoriei artei antice, nu vor vedea realizarea visului lor: în 1768, moartea întrerupe proiectele germanului care obţinuse deja de la sultan autorizaţia de a începe să sape cu o sută de muncitori.

Englezul Robert Chandler este cel care merge în recunoaşterea sitului, în 1796. Medicul francez Pouqueville parcurge Olimpia în 1806, având la îndemână *Itinerariul* lui Pausanias, geograful. Dar în zadar: nu rămăsese piatră pe piatră din temple şi din tezaure; abia dacă descoperă ici şi colo fragmente antice, refolosite în casele din micul sat vecin.

Aceasta pentru că Olimpiaf usese devastată în secolul VI d.H., de un cutremur care a modificat din temelii topografia locului: cursul râului Alpheus a fost schimbat, o colină deplasată, ruinele jefuite de oameni, acoperite de pământ şi de noroi. Deja, în 80, Sylla jefuise sanctuarul; Theodosie a interzis Jocurile în 393 şi a distrus incinta sacră.

1829: Franţa vine în ajutorul Greciei care-şi dorea independenţa. Carol al X-lea, urmând exemplul lui Bona-parte în Egipt, trimite în furgoanele corpului expediţionar al

generalului Maison o mică echipă de savanţi şi de artişti. Un arhitect, Abel Blouet, premiat cu marele premiu al Romei, este ajutat de Fortuna: în şase săptămâni de muncă de ocnaş, el scoate la lumină marele templu al lui Zeus, îi stabileşte poziţia şi descoperă frumoase porţiuni de sculpturi pe care le îmbarcă pe ‚Alpheus" în toamna lui 1829, cu autorizaţia Adunării naţionale greceşti. La Luvru, se poate admira metopa templului lui Zeus pe care a adu-s-o: Atena, tânără zeiţă gânditoare şi austeră, primeşte ca omagiu păsările de la lacul Stymphale care mâncau oameni şi pe care eroul Herakles le-a ucis.

O recoltă impresionantă

Hotărât lucru, prinţii sunt protectorii artelor: istoricul german Ernst Curtius insuflă pasiunea sa pentru Grecia elevului său, prinţul imperial, viitorul Frederic al lll-lea.

în 1875, o înţelegere în toată regula este semnată între Reichstag şi camera deputaţilor greci: Grecia eliberată, iubitoare a trecutului său glorios, va păstra toate descoperirile; Germania finanţează săpăturile, primeşte dreptul de aje face publice prima dată şi de a executa mulaje.

în luna octombrie a aceluiaşi an, Curtius, foarte satisfăcut, păşeşte, în sfârşit, pe pământul sacru al Olimpiei; sub conducerea sa, arhitectul Frieland Adler, arheologii Adolf Fortwangler şi Wilhelm Dorpfeld, ajutaţi de trei sute de muncitori înarmaţi cu lopeţi, perii şi pensule au dat la o parte timp de şapte ani, tone şi tone de material friabil. Recolta este impresionantă: de sub şapte metri de pământ, germanii stăruitori şi răbdători au smuls uitării patruzeci de monumente, o sută treizeci de statui şi basoreliefuri, o mie trei sute de obiecte din bronz, patru sute de inscripţii, mii de obiecte de pământ ars, cea mai mare parte obiecte ex-voto-uri, şi şase mii de monede cu efigia lui Zeus.

Un pahar gravat cu numele lui Fidias

Activitatea de publicare a descoperirilor este enormă şi Dorpfeld se întoarce pe şantier în fiecare an, până la moarte. Dar natura îşi reintră încet-încet în drepturi; încă o dată Olimpia este părăsită.

In 1936, Jocurile Olimpice care se desfăşoară la Berlin sunt o ocazie de a ridica în slăvi măreţia Reichului hitlerist; este, de asemenea, ocazia de a se hotărî o nouă campanie arheologică pe situl în care s-au născut Jocurile. Cu mijloace deosebite, reînvierea Olimpiei este continuată. Războiul întrerupe, în 1942, lucrările, care sunt reluate de Emil Kunze, zece ani mai târziu. Stadionul care vibra odinioară de strigătele de entuziasm la succesele tinerilor atleţi, a reapărut din pământ, în 1958, descoperiri emoţionante reamintesc fapte din istoria greacă: un coif de bronz, de tip corintian, care i-a aparţinut lui Miltiade, învingătorul de la Marathon, şi un pahar gravat cu numele lui Fidias, genialul sculptor.

Dar ce reprezenta Olimpia pentru greci în epoca lui Pericle?

Jocurile: o trăsătură care îi unea pe greci

Sub galeria susţinută de coloana din sud a locului amenajat pentru gimnastică (palestra), la adăpost de soarele torid, un grup de atenieni, la care s-au alăturat curioşi din alte cetăţi, ascultă cu atenţie un orator foarte renumit, Lysias. Ca şi predecesorul său Herodot, citind fragmente din lucrarea sa *Cercetare,* sub platanii din Altis, unui public uluit de minunile pe care le văzuse în ţări îndepărtate, Lysias declamă o bucată deosebit de binevenită din lucrarea sa.

„Dintre toţi eroii ce se cuvine să-i sărbătorim, Herakles,

primul de care trebuie să ne amintim, este cel ce, din dragoste pentru greci, îi adună la această serbare. Până la el, Grecia era formată din cetăţi învrăjbite între ele. El a pus capăt tiraniei, a reprimat violenţa şi a creat o serbare care poate fi un concurs de forţe, o stimulare a bogăţiei, o desfăşurare a minţii omeneşti în cel mai frumos loc al Greciei; grecii, datorită lui, s-au adunat pentru a vedea sau a auzi minuni şi eroul a crezut că o asemenea apropiere va suscita o afecţiune reciprocă între toate cetăţile."

Nu se putea defini mai bine spiritul Olimpiei şi serbările sale. Lysias se face aici ecoul legendelor sacre asupra originii jocurilor.

După Pindar, cel care a cântat marile jocuri panelenice, eroul Herakles, după ce a schimbat pur şi simplu cursul râului Alpheus pentru a curăţa grajdurile lui Augias, a stabilit marginile pădurii sacre a Olimpiei, Altis, măsurând-o cu pasul. Acolo a organizat jocuri în cinstea tatălui său, Zeus, cel care strânge norii, drept mulţumire pentru protecţia pe care i-a acordat-o în cursul celor douăsprezece munci titanice la care fusese condamnat pentru a-şi ispăşi pedeapsa dată pentru uciderea copiilor săi.

Viclenia aheenilor

După alte legende mai vechi, Pelops, eroul aheenilor venit din Frigia pentru cucerirea Greciei centrale, a răspuns provocării făcute de Oenomaos, regele Olimpiei. Prevenit de un oracol că va fi ucis de ginerele său, acesta a promis tronul şi pe fiica sa, blânda Hippodamia, celui care-l va învinge în cursa de care. Dar învinsul va muri. Până atunci, Oenomaos a fost favorizat de destin şi treisprezece tineri au plătit cu viaţa îndrăzneala lor, deoarece caii lui erau de neînvins: ei i-au fost daţi de tatăl său, zeul Ares, şi erau rapizi ca Pegas, calul înaripat.

Doar viclenia îi putea veni de hac lui Oenomaos. Pelops l-a plătit pe conducătorul de car regal. Myrtilos. în ziua fatală, osia tăiată s-a rupt la curba de la bornă; carul s-a zdrobit, iar Oenomaos aruncat la pământ este omorât de caii săi. lată-l pe Pelops învingător. El va domni acum peste tot Peloponesul, căruia îi va da numele său. Jocurile funerare stabilite în cinstea sa au precedat Jocurile Olimpice.

O suspendare sacră a ostilităţilor

Din 776 Î.H., fără nici o abatere, la fiecare patru ani Olimpia devine inima Eladei. Mult înainte de începutul Jocurilor, spondophori se răspândeau în cele patru colţuri ale lumii greceşti, pentru a anunţa cu solemnitate deschiderea Jocurilor şi armistiţiul sacru care punea capăt pentru un timp certurilor interne. Pelerinii în drum spre Olimpia sunt sacri, de neatins şi nimeni nu poate intra înarmat pe teritoriul Olimpiei.

Cu zece luni înainte, arbitrii Jocurilor cu hotărâri de neschimbat, helanodicii, aleşi dintre cetăţenii din Elis, oraşul care administrează sanctuarul, înregistrează înscrierile şi supraveghează antrenamentul final al concurenţilor, în sala de gimnastică din Elis, pugjliştii, alergătorii, conducătorii de care din toate oraşele îşi îmbunătăţesc performanţele muşchilor lor viguroşi şi-şi urmăresc adversarii pentru a depista o greşeală, o slăbiciune care le va permite să-i învingă. Alipţii îi înconjoară cu multă grijă, dându-le ultimile sfaturi, le ung trupurile frumoase cu ulei, ei care au învins altădată pe stadion şi care au antrenat generaţii de tinere speranţe.

Dar, pe Herakles! nu toată lumea poate candida pentru coroana de măslin! Legea efortului îi selecţionează pe cei mai buni. Filozoful Epictet a rezumat, pentru emulii idolibr stadionului, grelele cerinţe ale antrenamentului unui campion.

„Să te încredinţezi antrenorului tău ca unui medic"

„Va trebui, scrie ei, să te supui unei discipline intransigente, să urmezi regimul impus, să renunţi la dulciuri. Va trebui să te antrenezi la ordin, la ora stabilită, f ie cald, fie frig. Nu vei bea nici apă rece, nici vin. Pe scurt, va trebui să te încredinţezi antrenorului ca unui medic. Apoi va veni proba.

Poate îţi vei fractura o mână, îţi vei scrânti piciorul, vei înghiţi praf, vei primi lovituri şi, până la urmă, vei fi învins. Cântăreşte bine toate astea. Dacă apoi, mai ai poftă, dă-i drumul."

Cele şapte drumuri care duc la Olimpia purtau de mai multe zile mulţimea neîntreruptă de pelerini şi de susţinători ai atleţilor, veniţi din Ionia, din Attica, din Grecia Occidentală, din Peloponeş şi din alte părţi. O mulţime enormă în care se auzeau una câte una poveştile fabuloase ale călătorilor veniţi de departe, încântaţi de ascultători găsiţi fără să-i caute.

Seara, în adâncul vâlcelelor bogatei Elide, la popasuri, apar corturile ridicate în grabă. Multe *brasero*^ luminează noaptea cu mănunchiuri de flăcări, în jurul cărora se adună oameni în grupuri, fascinaţi de năzdrăvăniile vreunui măscărici, îmblânzitor de şerpi sau muzicant. Umbre se strecoară, se opresc, trec mai departe. Uneori un strigăt se ridică din rumoarea înăbuşită a taberei: cu toate că femeile nu au voie să participe la serbări, femeile uşoare din portul Patras. cu şoldurile provocatoare şi cu privirea ademenitoare discută, glumesc şi-şi caută norocul în dragostea de-o noapte.

Dacă printre ele s-ar găsi, din nefericire, o femeie măritată şi ar fi descoperită de poliţia Olimpiei, ea ar fi aruncată de pe Typaeon, stânca înaltă care străjuieşte drumul care vine din Messenia, drept pedeapsă pentru nelegiuirea ei!

1) vas metalic de încălzit în aer liber.

Şi, într-o zi, lungile caravane vor vedea apărând în depărtare plopii care se unduiesc de-a lungul lui Kladeos şi mirtul care se înalţă asaltând Kronionul. In acea seară, toţi vor face tabără pentru cinci zile în afara Altisului, pe malurile nisipoase ale râului Alpheus. Doar theorii delegaţiilor oficiale vor fi primiţi la prytaneu.[1)]

Ziua deschiderii Jocurilor

într-o strălucitoare dimineaţă de vară, o mare agitaţie pune stăpânire pe cetatea sacră care se trezeşte: este ziua binecuvântată a deschiderii Jocurilor. Mulţimea veselă iese în întâmpinarea atleţilor gravi şi emoţionaţi, care înaintează în cortegiu pe calea sacră ce se strecoară de la Elis la Olimpia printre platani şi pini.

La intrarea dinspre nord-vest în Altis, un loc împrejmuit cu ziduri joase din pietre puse unele peste altelefără mortar, hellanodicii şi cei trei theokoli îi aşteaptă îmbrăcaţi în purpură: prima zi a Jocurilor este destinată sacrificiilor oferite în cinstea zeilor care au binevoit să-şi aleagă acest lăcaş. Mulţimea nerăbdătoare freamătă ca valurile dezordonate la flux şi reflux, înainte de a pătrunde prin poarta îngustă.

Imediat în stânga, procesiunea înaintează spre templul Hestiei, fecioara care a respins propunerile lui Apollo şi Poseidon, păzitoarea fidelă afocului, cea care se cuvine să fie celebrată mai întâi. Câteva grăunţe de orz, miere şi o cupă cu vin aţâţă într-o clipă focul sacru al oraşului, care arde zi şi noapte.

Toată ziua, sângele va curge din gâtlejurile tinere ale victimelor: este rândul berbecilor negri să urce panta Pelopionului în urma theokolilor care îşi vor înroşi mâinile

1) casa în care era găzduit primul magistrat al oraşului la vechii greci.

cu sângele lor, pentru a obţine protecţia lui Pelops, care este înmormântat sub acest gorgan.

Stăpânului domeniului, Zeus. îi sunt rezervate cele mai rnari ceremonii. Mâna omului era nevrednică să-i înalţe un altar pe măsura sa; de aceea între Heraion şi Pelopion, pelerinii, copleşiţi de teama sacră, îşi ridică ochii spre partea de sus a altarului de cenuşă cu vârful permanent învăluit de fumul ofrandelor. Pe măsură ce ei urcă treptele, săpate chiar în cenuşa amestecată o dată pe an cu apă din Alpheus, preoţii delegaţiilor dispar din ochii credincioşilor, care nu mai văd decât fulgerarea unei lame de argint înfiptă de o mână sigură în gâtlejul unui bou mugind de durere. Auleţii îşi cadenţează rugăciunile şi libaţiile. Sângele picură în lungul treptelor. Zeus este mulţumit, spun prezicătorii, şi el îşi dă încă o dată binecuvântarea adunării elenilor.

Ofrandele cetăţilor

Lăsând la o parte terasa comorilor, aşezată la poalele Kronionului, cortegiul îşi schimbă direcţia la dreapta, spre sud. Şi totuşi, câte minuni puteau admira în trecere pelerinii! Cetăţile, mândre de victoria unuia dintre ai lor, au înălţat acolo din belşug mici edificii cu frontonul din teracotă şi cu ţiglă smălţuită, în care sunt păstrate ofrande preţioase ce strălucesc slab în penumbră.

Glume ieftine ies din gura unui grup vesel de pelerini din Attica, aşezat în faţa terasei comorilor; ei sunt certaţi aspru de un bătrân spartan, învingătorîn alergarea cu arme, acum doisprezece ani. Aceste statui ale lui Zeus au fost înălţate prin grija locuitorilor din Eleea din sumele strânse prin amendarea sportivilor care nu au respectat regulile Jocurilor. Socotind după numărul lor, probabil au fost mulţi

r

atleţi necinstiţi, care au fost înfieraţi de scriitorul Lucian[1]'.

.Atletul slab, incapabil să ia premiul şi pierzându-şi speranţa să-l obţină prin viteza sa, a folosit mijloace necinstite. El nu se gândeşte decât să oprească, să stânjenească sau să-l facă să cadă pe rivalul său, convins că nu va putea obţine victoria vreodată, dacă nu acţionează astfel!"

Atleţii: adevăraţi idoli

Bătrânul spartan bombăne că pe vremea sa, nu se pomenea atâta imoralitate şi atâta dorinţă necinstită de câştig pe stadioane. Atleţii au devenit adevăraţi idoli, răsfăţaţi, acoperiţi de onoruri, plătiţi cu aur; ei au pierdut plăcerea efortului dezinteresat şi, vrând să învingă fără risc, câştigă fără glorie.

Concurenţii, când trec prin faţa marelui templu al lui Zeus, văd în amănunt pădurea de ex-voto închinate de olympionikes, celebrii lor predecesori. Va veni oare şi pentru ei momentul când vor comanda vreunui vestit artist statuia lor?

Acolo, la nordul templului Mikytos, tutorele copiilor tiranului Anaxilas din Rhegion, a oferit, în 476, o sculptură reprezentând un grup de zei stând de vorbă cu poeţii, admirabil executată de artistul turnător în bronz, Dionysos din Argos. în apropiere, cei bătrâni arată începătorilor relicva cea mai valoroasă din Altis. Vai! ea li se părea fără însemnătate pe lângă bronzurile şi marmurele strălucitoare; este o veche coloană de lemn ros de carii, strânsă în cercuri de fier ca să nu se prăbuşească. Dar povestea ei inspiră respect. Acolo este ultima rămăşiţă a palatului în care

1) Lucian de Samosata (125-192) autor de dialoguri şi de romane satirice.

Oenomaos l-a primit pe acel Pelops ce-l va prăvăli în regatul lui Hades. Puţin mai departe, Philesios a turnat în bronz, în secolul V, un puternic taur, pentru Eretrieni. Stătea alături de statuile unor renumiţi olimpionikes: Dorieus din Rodos şi tatăl său Diagoras, atenianul Callias, pugilistul Euthymos din Locres...

Măslinul argintiu cu coroane frumoase

O, minune a sportului sacru! Cetăţi care se sfâşiau s-au împăcat prin copiii lor, care văd de pe frontonul marelui templu pregătirile luptei hotărâtoare dintre Pelops şi Oenomaos, sub privirile atotcuprinzătoare ale lui Zeus cel drept. O seninătate a marmurei care imortalizează soarta eroilor!

La sudul templului, figura tânără a lui Praxitele din Mantinea, învingător în 484 Î.H., dispare sub frunzişul des, argintiu, al măslinului „Kallistephanos" — cu coroane frumoase. Din ramurile acestui pom neasemuit, arbore de neclintit, măslin alb-argintiu, spaima duşmanilor, care răsare mereu, cântat şi de Sofocle, sunt împletite cununile premianţilor.

Pelerinii pot cuprinde dintr-o privire opera colosală a eleeanului Libon care, între anii 468-457, a construit pentru Zeus un mare templu peripter, cu şase coloane la faţadă. Nu poţi să nu te cutremuri de spaimă în faţa nevinovatelor tinere lapite de pe frontonul vestic, agresate sălbatic de centauri, jumătate oameni, jumătate animale. La nunta lui Pirithoos, prietenul lui Tezeu, cu fiica regelui lapiţilor, desfrânaţii centauri s-au aruncat asupra femeilor şi băieţilor tineri. A urmat o luptă cumplită, dar civilizaţia a învins barbaria: centaurii au fost învinşi datorită ajutorului dat de Tezeu.

în nişa pentru statui, special pregătită pentru a o

primi, sclavii sacri aduc ultimile înfrumuseţări minunatei statui chriselefantine — făcută din aur şi fildeş — pe care Fidias, inspirat de modelul său, Zeus, l-a oferit evlaviei elene.

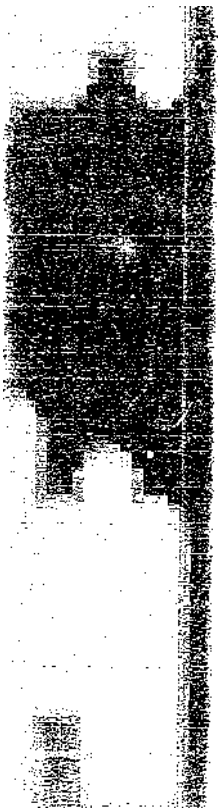

„în faţa lui Zeus, jur să fiu cinstit"

Acum. cortegiul a depăşit incinta de sud a Altisului, tocmai când soarele coboară şi intră încet în Buleuterion, senatul olimpic; între cele două naosuri, un spaţiu gol cu altarul lui Zeus Horkios. Din nou sângele curge: un mistreţ din Arcadia este ucis. Intestinele lui fumegă încă, atunci când atleţii, unul după altul, se aşază în faţa altarului sub privirile grave ale theokolilor şi ale hellanodiciior.

„în faţa lui Zeus, jur să fiu cinstit, să respect zeii..."

Fiecare a rostit din fundul sufletului această formulă care-l angajează pe el şi, prin solidaritate, cetatea sa.

în seara aceasta, la gimnaziu, concurenţilor le este greu să doarmă, se răsucesc mereu în paturile lor cu chingi de in.

Devreme, a doua zi, delegaţiile cetăţilor au umplut împrejurimile stadionului, aşezat la est şi în afară de Altis, în speranţa de a obţine cel mai bun loc. Alyţii care asigură o poliţie îngăduitoare, plesnesc din bice pentru a-i potoli pe cei prea înflăcăraţi. Şi totuşi este simplu: sunt pancarte, care atribuie fiecărei delegaţii locul său pe taluzul înierbat: atenienii la capătul taluzului la sud, cei din Crotone la nord, spartanii deasupra tribunei oficiale.

în timp ce spectatorii iau loc, preoţii delegaţiilor, magistraţii din Elis, hellanodicii si theokolii, se aşează în tribună, în centrul taluzului de sud. în faţa lor, singura femeie primită să se uite la Jocuri, preoteasa lui Demeter Khamyne, stă nemişcată, sculpturală în peplosul său de in alb.

Atleţii, plecaţi din Prytaneu, merg în cortegiu până la

stadion, cu însoţitorii lor. Ei pătrund brusc prin culoarul strâmt de intrare însoţiţi de strigăte entuziaste.

Tăcere! cu o voce puternică, un alyt tace apelul. Apoi tinerii intră în Barieră, cortul uşor care serveşte de vestiar. Acolo alyţii se agită, complet goi, din motive de precauţie, de când o femeie, odată, demult, s-a strecurat în rândurile lor, îmbrăcată ca ei, pentru a-şi aplauda fiul. Ei masează pentru ultima dată cu degetele lor îndemânatice pulpele şi genunchii care vor fi supuşi la efort. Uleiul curge în valuri din aryballe cu gâtul strâmt şi turtit, şi acoperă cu o peliculă binefăcătoare frumoasele trupuri puternice. Vechile reglementări permiteau atleţilor să se hrănească numai cu lapte prins. Dar în ziua în care Dromeus, alergător din Stymphalia, hrănit cu multă carne friptă în sânge, a cucerit toate titlurile, de două ori la Olimpia, de două ori la Delfi, de trei ori în Corint, de'cinci ori la Ne-meea, această prevedere stupidă a dispărut.

Porniţi la sunetul trompetei

Victorioşi deja prin frumuseţea trupurilor lor, alergătorii reapar, radioşi. Un alyt le întinde o urnă de argint: fiecare trage o fisă de lemn. Sorţii fixează ordinea de trecere.

Primii ce vor pleca sunt deja aplecaţi cu supleţe asupra liniei de plecare, cu muşchii încordaţi în concentrarea întregii lor fiinţe, cu sângele zvâcnind la tâmple, cu degetele de la picioare crispate pe dungile cărămizilor. Un sunet de trompetă ascuţit se aude: au pornit, mai sprinteni decât Hermes. Mulţimea pătimaşă încurajează cu aclamaţii pe favorit, îi huiduie pe cei rămaşi în urmă. Alergare simplă, dublă, de şase ture, cu armele, sunt probele celei de a doua zi.

Cleophrades, olarul, cu figurile sale roşii puse în evidenţă pe fondul negru al părţii bombate a vaselor sale, a

glorificat probele olimpice: pentatlonul în care trebuia ca sportivii să facă dovada calităţilor lor la alergare, la salt, la luptă, la aruncarea suliţei şi a discului; apoi lupta cu mâinile goale, pugilatul în care adversarii, având pe cap o calotă de bronz, au pumnii acoperiţi cu şuviţe de piele cu ornamente în relief, de metal; luptă combinată (pancraţiu) în care toate loviturile sunt permise, ca la catch-ul modern. Dar trebuie mare atenţie, ca să nu fie ucis adversarul, caz în ca/e victoria îi revine lui.

între probele sportive, ici şi colo, lecturi în public, conferinţe şi expoziţii de tablouri atrag cunoscătorii.

în penultima zi, se părăseşte stadionul pentru hipodromul cu pistă dublă, nisipoasă: carele cu patru şi cu doi cai refac cursa dintre Oenomaos şi Pelops. „Trompeta din bronz a sunat. Au pornit! Conducătorii lovesc crupa fremătătoare îndemnând caii. Fulgi de spumă zboară în jurul zăbalelor. Din copitele lor iuţi se ridică nori de praf." La turnanta de la stâlp, fiecare îl roagă pe Tarraxippos, demonul care se ascunde acolo răutăcios, să-i cruţe carul.

Patruzeci de mii de zei beţi

Toţi au concurat, cei mai buni au câştigat, în ultima zi, încă din zori bucătarii şi ajutoarele lor sunt ocupaţi în bucătăriile prytaneului; sclavii tineri frământă aluatul, purtând un guler mare în jurul gâtului ca pedeapsă pentru lăcomia lor. Se pregăteşte banchetul dat de hellanodici în cinstea *olympionikes*-*or* pentru înmânarea premiului: o simplă cunună de măslin sacru. Modestă recompensă! Dar, la întoarcerea în cetatea lor, învingătorii vor fi sărbătoriţi şi încărcaţi de daruri.

„Timp de cinci zile, scrie Maurice Genevoix, pelerinii din Olimpia sunt beţi. Viaţa lor este un izvor de bucurie care nu va mai seca. La malurile sfinte ale Alpheului, uitând de

trecerea neînduplecată a timpului, ei sunt patruzeci de mii de zei."

Manifestare a unităţii culturale şi religioase a grecilor, Olimpia a precedat tentativele de unitate politică ale ateni-enilor. Dar Aristide, Cymon şi Pericle vor dovedi că este mai uşor să-i aduni pe greci contra unui pericol: perşii, decât pentru o lucrare în comun. Aceasta este întreaga istorie a thalasocratiei[1)] ateniene...

Ridicarea din ruine a Atenei

După teribila confruntare dintre greci şi barbari, teritoriul grecesc, trecut prin foc şi sabie, este secat, pustiit, pământul în paragină şi satele şterse de pe faţa pământului. Frumoasa Atena, ea însăşi, n u mai înalţă spre cer decât frânturi de ziduri arse.

„Imediat ce Attica a fost părăsită de barbari, scrie Tucidide, atenienii au început prin a-şi aduce înapoi copiii şi soţiile lor din locurile unde fuseseră duşi la adăpost, cu bunurile care le mai rămăseseră. Pe de altă parte, începuseră să reconstruiască oraşul şi zidurile de apărare. Nu mai rămăsese decât puţin din zidul de incintă, iar cea mai mare parte a caselor era în ruină. Doar câteva mai erau în picioare: cele în care locuiseră marii dregători persani."

Reconstrucţia Atenei nu prea era pe placul lacedemo-nienilor care eraţi neliniştiţi de supremaţia căpătată de oraşul attic asupra altor cetăţi, în cursul războiului. O misiune trimisă în 478 î.H., cerea atenienilor, pe un ton de sfat prietenesc, dar ferm, să renunţe la ridicarea unor ziduri de apărare, chipurile pentru „a evita în caz de întoarcere ofensivă a barbarilor, ca aceştia să dispună de o poziţie sigură care, ca şi Teba odinioară, ar putea să le servească drept

1) mare putere maritimă.

bază de operaţii" (Tucidide).

Temistocle nu le dă mare atenţie. Cel pe care contemporanii săi îl compară cu „Ulise cu o mie de viclenii" temporizează. „Bine, a spus, vom trimite reprezentanţi în Sparta pentru a discuta problema". El îşi propunea, de fapt, să distragă atenţia spartanilor în timp ce concetăţenii săi vor ridica în grabă incinta până la o înălţime suficientă ca să reziste la un asalt. Toată populaţia — bărbaţi, femei şi chiar copii — este concentrată: cu mare efort, se dărâmă, mai întâi, toate clădirile, publice sau particulare, avariate în timpul devastării oraşului; cu materialele rezultate din demolare, se înconjoară oraşul cu un zid lung de şase kilometri, dublu faţă de cel care fusese ridicat în secolul VI. în el sunt îngrămădite unele peste altele, blocuri cioplite, moloane, fragmente de statui şi de stele funerare, dovezi, pentru secolele viitoare, ale barbariei persane. Câteva vestigii mai sunt încă vizibile în partea Dipylonului, la nojd-vest de oraş.

în acest timp, în Sparta, Temistocle inventează mii de motive pentru a nu se prezenta în faţa autorităţilor, pare că nu mai are răbdare să-şi aştepte colegii care întârzie să vină. în oraş s-a răspândit zvonul că atenienii îşi ridică în grabă zidurile lor de apărare.

— Nu-i adevărat; trimiteţi la Atena o misiune de control, compusă din bărbaţi integri, spune Temistocle care, în acelaşi timp, îi sfătuieşte pe atenieni să-i reţină pe spartani până la întoarcerea sa.

Habronicos şi Aristide au venit, în sfârşit, în Sparta; şi asta pentru că zidul atinsese o înălţime apreciabilă. Temistocle acceptă atunci să se prezinte în faţa cond ucerii Spartei şi dă cărţile pe faţă. El le spune clar că atenienii nu au nevoie de sfaturile nimănui, pentru că ei sunt „în stare să hotărască singuri care sunt interesele lor şi ale Greciei."

Spartanii fac haz de necaz şi, reducându-şi pretenţiile, îşi afirmă încă o dată bunăvoinţa fată de Atena. Ei nu

urmăreau „ să se opună proiectelor Atenei, ci au adresat doar o recomandare cetăţii" (Tucidide).

Un formidabil zid de apărare protejează Pireu)

Nepierzând din vedere politica sa maritimă, Temisto-cle continuă fortificarea Pireului, dorind, fără îndoială, să edifice aici centrul Atenei, fiind locul ei natural de deschidere spre lume. Dar persoanele importante şi oamenii distinşi privesc cu oroare instalarea în acest loc de desf râu, cu străduţe întortocheate, cu reputaţie proastă, colcăind de marinari brutali şi de străini.

Fortificaţiile Pireului sunt, totuşi, foarte îngrijite. Temis-tocle vrea ziduri de apărare care să poată fi apărate de o garnizoană mică, în aşa fel încât grosul forţelor să rămână disponibil pentru războiul naval. Zidul era atât de gros încât „căruţele care aduceau pietre puteau să se încrucişeze pe ziduri. Nu existau nici moloane, nici pământ în corpul zidului care era făcut din blocuri mari de piatră, cioplite în aşa fel încât să se îmbuce unele în altele; aceste pietre au fost legate între ele în exterior prin scoabe de fier fixate cu plumb" (Tucidide). Această construcţie masivă, rară în epoca aceea, dovedeşte interesul pe care-l acordă Temis-tocle acestui zid de apărare, lung de circa 10 kilometri. El apără accesul în port, de pe uscat şi de pe mare.

Aroganţa spartanului îi nemulţumeşte pe aliaţii săi

Sparta, adânc rănită de victoria ateniană de la Sestos, doreşte să realizeze ceva măreţ: în 478 Î.H., Pausanias ia comanda supremă a unei flote aliate, iar strategii Aristide şi Cymon se remarcă prin cumpătare şi spirit de dreptate. Foarte uşor, învingătorul de la Plateea îi alungă pe mezi

din Cipru, apoi din Bizanţ.

Totuşi, aroganţa lui Pausanias, care s-a alăturat perşilor şi a căpătat moravuri ciudate, orientale, i-a nemulţumit pe aliaţi. „Deoarece, scrie Plutarh, pe şefii aliaţilor se mânia mereu şi le vorbea grosolan, iar, în ceea ce-i priveşte pe soldaţi, îi pedepsea fie lovindu-i, fie silindu-i să stea în picioare toată ziua, cu o ancoră de fier pe umăr. Nimeni nu avea voie să ia paie sau iarbă, nici să se apropie de o fântână ca să scoată apă înaintea spartanilor; sclavii, cu bice în mâini, îi goneau pe cei ce voiau să treacă, într-o zi, Aristide a încercat să-i facă pentru aceasta unele reproşuri şi mustrări prieteneşti lui Pausanias care, încruntând u-şi sprâncenele, i-a răspuns: «N-am timp să te ascult! Deprinderi nedemne de oameni liberi şi egali!»

în unanimitate, aliaţii s-au întors spre Aristide şi l-au rugat să ia locul lui Pausanias. Doi căpitani, unui din Samos şi celălalt din Chios, puţin mai curajoşi decât ceilalţi, au provocat un incident decisiv în apropiere de Bizanţ: i-au tăiat drumul triremei amiral, gata de atac.

— O să vedeţi imediat că nu aţi atacat nava mea, ci chiar ţările voastre! a urlat Pausanias, cu pumnul strâns şi cu ton ameninţător.

— Pleacă de aici şi să fii mulţumit că Fortuna a fost de partea ta la Plateea. Doar din cauza unei rămăşiţe de respect pentru ce-ai făcut acolo, nu-ţi dăm pedeapsa pe *care o* meriţi, au răspuns cei doi căpitani.

în faţa acestei duşmănii categorice şi a dezertărilor care se înmulţeau, Pausanias a preferat să abandoneze partida. De altfel, el fusese chemat în Sparta pentru a compărea în faţa unui tribunal militar care îl acuza de câteva nimicuri — acte de violenţă faţă de câţiva cetăţeni — dar îl achită de acuzaţia principală, cea de înţelegere cu duşmanul.

Aliaţii refuză să recunoască autoritatea înlocuitorului lui, desemnat de Sparta, şi, înţeleaptă, aceasta „renunţă

la comandă, dorind mai mult ca cetăţenii săi să rămână cumpăniţi şi credincioşi tradiţiilor lor. decât să fie în fruntea întregii Grecii" (Plutarh).

Aristide organizează confederaţia

Astfel a fost încredinţată lui Aristide organizarea confederaţiei. El s-a achitat de ea cu acelaşi tact şi acelaşi simţ al binelui comunităţii, de care a dat dovadă în conducerea războiului.

„Obiectivul pe care şi-l propune oficial coaliţia, precizează Tucidide, este de a pustii posesiunile regelui Per-siei, pentru a se despăgubi de pierderile pe care cetăţile le-au avut de suferit din cauza lui."

Insulelor Chios, Lesbos şi Samos li s-au alăturat la primul congres federal, ţinut la Delos, în 477 Î.H., toate cetăţile ioniene din Asia Mică, insulele de pe coasta asiatică, cetăţile din Tracia, din Pont şi Thasos direct ameninţate de Marele-Rege, Cicladele şi Eubea.

Statutele elaborate de Aristide prevăd autonomia fiecăreia din cetăţile participante care, în funcţie de bogăţia lor, trebuie să dea pentru cauza comună fie una sau mai multe trireme, fie un tribut în bani. Atena preia, în mod firesc, comanda flotei aliate. Tributul este fixat la patru sute şaizeci de talanţi pe an, adică atât cât trebuie să ţină în stare de alertă două sute de trireme timp de şapte luni, şi nu se va schimba până în 425 Î.H., dată la care Perlele dublează suma.

„Pământ bătut de vânturi, pământ necultivabil, stâncă bătută de valuri, făcută pentru zborul pescăruşilor, Delos, ale cărei maluri sunt măturate de spuma valurilor icariene[1)]" este aleasă ca sediu al confederaţiei. Vechea Ortygie, „insula cu

1) Ikaria, insulă grecească din Marea Egee, la vest de Samos.

prepeliţe", cântată de Calimah, insula rătăcitoare care nu s-a fixat decât când Leto, fiica titanilor, epuizată, urmărită de gelozia Herei, s-a prăbuşit la piciorul unui palmier sacru pentru a aduce pe lume gemenii pe care i-a avut cu Zeus: Apollo şi Artemis — este cea mai potrivită să găzduiască congresele şi tezaurul comun al grecilor.

Delos, cea „strălucitoare", este deja de mult timp sub dominaţia Atenei, în ultimul secol, acest vechi stabiliment de comerţ, sediul amphyctioniei[1] religioase a ionienilor, trecuse din protectoratul insulei Naxos, şi apoi al insulei Samos, în cel al Atenei, printr-o abilă înşelăciune a lui Pisistrate. Precursor al arheologilor moderni, dar cu un scop foarte precis, acesta prelinsese că regăsise, după cercetări amănunţite, trirema care-l adusese din Creta pe eroul naţional Tezeu, cel care a introdus cultul lui Apollo în insulă. Aceasta dădea dreptul Atenei să conducă viaţa insulei şi să organizeze Jocurile Deliene, sărbătorite la fiecare patru ani.

Sosită în triremă la Delos

în această dimineaţă frumoasă de mai 477, întins la prora triremei deliene care-l duce la Jocurile din Delos, Aristide inspiră adânc asprul parfum al florilor care acoperă pantele muntelui sacru Cynthe. îi mulţumeşte lui Apollo, stăpânul care domneşte aici, pentru reuşita acţiunilor sale.

Cu măreţie şi siguranţă, nava, urmaşă a celei a lui Tezeu, merge de-a lungul lanţului prin care odinioară Poli-crate din Samos a legat insula Rheneea de vecina sa Delos, în semn de supunere. Vâslele lungi, la sunetul scurt şi strident al trompetei, au rămas încremenite în aer, trirema continuă să plutească şi acostează lin la cheiul portului

1) adunare a amphyctionilor, delegaţi ai cetăţilor greceşti din antichitate.

FOTO 7. Amforă, sec. al V-leaî.H.,
probă de alergare

sacru. Cu vioiciune, Aristide sare pe uscat, urmat de participanţii la serbările deliene care au pregătit la Atena corurile care vor mări frumuseţea serbărilor; boii pregătiţi pentru masacrare nu vor să păşească pe scândura lungă ce-i duce pe uscat.

Pe debarcader delegaţiile celorlalte cetăţi aliate sunt de mult acolo şi o mulţime veselă îl aclamă şi-l înconjoară pe Aristide cu mii de întrebări. Şi asta, deoarece, în acest an, sărbătoarea deliană are un caracter solemn: este primul congres al ligii ateniene.

Cu un gest, Aristide cere linişte şi sugrumat de emoţie, îi pune pe greci să jure. Se angajează, în numele ate-nienilor, să respecte prevederile tratatului încheiat. Şi pentru a da mai multă greutate cuvintelor sale, aruncă în mare bucăţi de fier înroşit. Apoi delegaţiile se regrupează şi cu cea a Atenei în frunte se îndreaptă spre templu, intonând prosodionul şi peanuri. Aceste lungi versuri rituale celebrează pribegia nefericitei Leto, silită de gelozia Herei să rătăcească mult timp prin lume; singurul pământ ospitalier care a primit-o a fost insula Delos.

slg

Ziua binecuvântată a congresului

Procesiunea trece acum în lungul porticului naxienilor, înconjoară oikosul ridicat tot de naxieni, ca să salute statuia colosală a lui Apollo aşezată lângă zidul de nord. Răutăcios, unul din tinerii choreuţi atenieni îl trage pe unul din colegii lui de poala *himationului,* haina sa, şi-i arată inscripţia naivă care, la baza statuii, celebrează generozitatea naxienilor: „Sunt din aceeaşi piatră, şi statuia, şi soclul". Şi el comentează:

— Pe Apollo! n-au fost zgârciţi cu drahmele lor; totul este din marmură!

Lăsând în dreapta prytaneul unde în acea seară vor

mânca şi vor dormi notabilităţiile, congresul se îndreaptă, prin mulţimea statuilor votive[1], spre templul lui Apollo. Un timp, este oprit din mers de şantierul templului doric pe care delienii au început să-l înaiţe pentru zeul lor: blocuri mari de gnais şi de marmură, pregătite pentru temelie, blochează puţin trecerea. Dar toate privirile sunt îndreptate spre templul unde se vor face sacrificiile: de dimensiuni mici, din calcar simplu, este compus dintr-un vestibul, pronaos şi un sanctuar, ce//a[2], în care se află o veche statuie a lui Apollo, executată de naxienii Tectaios şi Angelion. Acolo, în piaţa sacră, după pregătirea lor, blânzii boi albi cu coarnele înfăşurate în fire albe de lână, sunt ucişi. Odată cu mirosul înţepător al grăsimii care sfârâie pe vatră şi fumul gros ce acoperă soarele care coboară spre apus, rugăciunile şi implorările se înalţă spre Apollo. Apoi Aristide se desprinde de grup ţinând în mâini un sipet greu, frumos împodobit, în care se găseşte tezaurul confederat pe care preoţii îl vor pune cu solemnitate în *cella.* Această zi binecuvântată marchează cu un sigiliu sacru alianţa politică a grecilor din lumea liberă.

Iscusit. Prea iscusit?

Printre participanţii la sărbătorile deliene, unii murmură că statuia lui Apollo nu mai corespunde, că templul este prea mic şi că ar trebui să se gândească la construirea, în cinstea Atenei, a unui edificiu din marmură de Pentelic, cea mai frumoasă din toată Grecia, cu o statuie din aur şi fildeş, aşa cum este acum moda.

1) lucru care a fost dăruit ca urmare a unui angajament, făgăduinţă solemnă.
2) în templele antice partea rezervată statuii şi altarului unui zeu.

Dorinţa lor se va materializa abia în ultimul sfert al secolului V...

A doua zi şi în cele următoare, dincolo de Theke — unde sunt înmormântate cele două Fecioare hiper-boreene[1)], Arge şi Of is, venite nu se ştie de unde în vremuri străvechi şi venerate de îndrăgostiţii care vin aici să depună bucle din părul lor, ca dovadă de fidelitate —, chiar dincolo de lacul sacru, se vor înfrunta în palestră gimnaştii, călăreţii şi muzicienii. Piese de teatru şi banchete vor încheia festivităţile.

în ultima seară a acestor zile memorabile, Aristide se gândeşte la viitor, la politica sa iscusită în care fiecare are avantaje: cetăţile au toate avantajele unei protecţii eficace fără a avea neajunsuri, deoarece cele mai mici dintre ele nu sunt obligate să trimită oameni în caz de război, iar preţul pe care trebuie să-l plătească este atât de convenabil încât nu apasă deloc asupra situaţiei lor financiare. Temistocle, întotdeauna în căutarea unei vorbe de duh, spre deosebire de duşmanul său preferat, se duce peste tot batjocorindu-l pe cel căruia îi este lăudată înţelepciunea şi echitatea în repartizarea tributului:

— Daaa, laudele care i se aduc sunt tocmai bune pentru o casă de bani. Nu pentru un bărbat!

Atena are şi ea cale liberă pentru a-şi dota, după cum doreşte, o flotă, a cărei omogenitate constituie chezăşia succesului, dar şi — iar acesta este pericolul care apare pentru aliaţi — un instrument admirabil pentru o politică pur ateniană. Şi doar Zeus ştie cât sunt grecii de certăreţi şi de bătăioşi incorigibili, prieteni ai lui Ares răzbunătorul, totdeauna gata să se înfurie pentru o ofensă, chiar în momentul în care ei trebuie să facă faţă unui pericol extern urgent!

1) din extremul nord.

Cymon este vrednic de laurii tatălui său

în acest timp, pe firmamentul Atenei urcă steaua unui tânăr aristocrat, Cymon, născut odată cu secolul, a cărui copilărie a fost umbrită de sfârşitul regretabil al tatălui său, Miltiade, învingătorul de la Marathon.

Desigur, naşterea sa este marcată de o pată de neînlăturat în ochii societăţii înalte din Atena. Sângele care-i curge în vine este amestecat; tatăl său este cetăţean atenian, dar mama sa, din păcate, este străină. Hegesipyl este, totuşi, fiica lui Oloros, regele Traciei, şi este înrudită cu faimosul istoric Tucidide. Dar ce valoare are sângele unei străine, chiar prinţesă, faţă de al celui mai modest dintre cetăţenii oraşului binecuvântat, Atena!

Afară de asta, Cymon pare a fi primit toate favorurile zeilor: este „înzestrat cu un corp fără cusur, înalt, cu capul împodobit de un păr bogat şi buclat, curtenitor, prietenos, de o mare simplitate, nefiind inferior în curaj lui Miltiade, în inteligenţă lui Temistocle şi mai drept decât amândoi", după cum spune Plutarh. Pe scurt, simpatic tuturor, el este remarcat de Aristide, care îl face discipolul său. Se spune, totuşi, că viaţa sa particulară nu este fără cusur şi bârfitorii şoptesc chiar că întreţinea legături, încă de tânăr, cu sora sa, Elpinice, care ducea o viaţă dezordonată. N-a avut ea o lungă aventură cu un pictor la modă, Polignot din Thasos? Dar a sfârşit prin a se cuminţi căsătorindu-se, cu acordul fratelui ei, cu bogatul Callias. Şi, luând-o pe iubita lui soţie, Callias a fost de acord să preia şi datoriile familiei şi să plătească amenda dată lui Miltiade.

Pe deasupra, şi şiret!

Cymon are deja multe titluri de glorie: în deruta dinaintea acţiunii salvatoare de la Salamina, el i-a întărit pe toţi

din jurul său prin susţinerea hotărâtă a strategiei lui Temis-tocle; trimis ca strateg în campania condusă de Pausanias, el s-a distins prin ţinuta şi moralul deosebit al oamenilor săi. Pe deasupra era şi şiret: după ce a cucerit în 477 Î.H., Sestosul şi Bizanţul, unde guverna Pausanias, al cărui comportament era mai mult decât condamnabil, Cymon a fost însărcinat cu repartizarea prăzii între învingători. A făcut două părţi, fără a asculta sfaturile contradictorii ale unora şi altora: de o parte, prizonierii goi, de alta, veşmintele lor preţioase, bijuteriile şi armele lor. S-a protestat şi i s-a reproşat: era nedrept!

— Bine, a spus Cymon, să aleagă aliaţii primii, ate-nienii se vor mulţumi cu ce rămâne.

Lacomi de câştig, aliaţii au căzut de acord să ia po-doabele perşilor şi şi-au bătut joc de nimicul ce le rămăsese atenienilor. bar, după puţin timp, familiile pri-zonierilor au venit să-i răscumpere cu sume mari, în aşa fel încât Cymon a avut destui bani pentru a-şi întreţine flota timp de patru luni!

După chemarea la Sparta a lui Pausanias, dezonorat de o faptă pe care o putea face doar un mercenar grosolan şi brutal — asasinarea accidentală a unei tinere din Bizanţ căreia îi solicitase favorurile — lui Cymon i-a revenit onoarea de a lua f râiele destinelor ligii din Delos pe care o va conduce cu înflăcărare spre victorie.

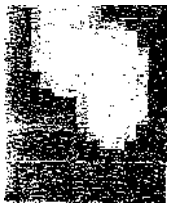

în fruntea flotei sale, el se duce în 475 Î.H., în Tracia, baza de unde perşii hărţuiau cetăţile ioniene. îl înfrânge pe duşman şi îl sileşte să se baricadeze în oraşul Eion, pe care-l înfometează şi-l forţează să se predea. De dispe-rare, persanul Boges dă foc oraşului şi piere împreună cu oamenii săi şi cu toate bogăţiile pe care le acumulase. Deci, nici o pradă nu a fost luată, dar bogata vale a Stri-monului a fost colonizată. Eion va deveni o strălucitoare colonie de negoţ ateniană şi gloria îl încununează pe Cymon care a trecut duşmanul prin foc şi sabie.

Poporul îi dă voie acum să înalţe la Atena, ca ex-voto, trei Hermeşi din piatră, ale căror inscripţii celebrează, în termeni laudativi, pe Cymon şi misiunea acordată de zei cetăţii Atena: „Nu este nici o necuviinţă să ai numai pe ate-nien[conducători ai războiului şi modele de curaj".

în acelaşi an, Cymon adaugă titlurilor sale de glorie un act de pietate memorabil, care contribuie la popularitatea sa la Atena. El curăţă marea Egee de piraţii care îi jefuiau pe negustori şi pe călători, punând stăpânire pe cuibul lor, insula Skyros. Dar aici, îşi aminteşte de vechi întâmplări din istoria naţională: oare nu în această insulă, Tezeu, eroul îmbătrânit, exilat din Atena, a fost asasinat prin trădare? Şi nu a ordonat un oracol atenienilor să aducă în patrie rămăşiţele pământeşti ale strămoşului lor? Dar asta n-a fost uşor, deoarece cu o duşmănie surdă, locuitorii din Skyros au refuzat să arate locul mormântului şi s-au opus săpăturilor. Perseverent şi dornic să îndeplinească prevestirile, Cymon a sfârşit prin a regăsi locul funebru; cu multă grijă a adus rămăşiţele pământeşti pe trirema sa, pe care a împodobit-o cu măreţie. Ce întoarcere triumfală!

Atenienii, stăpâni ai celor care-i plătesc

Atena, datorită lui Cymon, se afirmă tot mai mult. .Aliaţii plătesc tribut dar fără să dea numărul stipulat de oameni şi de vase, şi chiar refuză, de acum înainte, să participe la expediţii. Ei nu mai vor război, dorind doar să-şi lucreze pământul şi să trăiască în pace, deoarece barbarii au plecat şi nu-i mai supără; aşa că nu se mai ocupă de echiparea vaselor şi de trimiterea oamenilor. Alţi generali ai Atenei îi constrâng să-şi îndeplinească aceste obligaţii; şi, reprimând aceste încălcări prin sancţiuni şi pedepse, ei fac ca supremaţia Atenei să devină apăsătoare şi supărătoare. Cymon foloseşte, în maniera lui de a comanda, o metodă

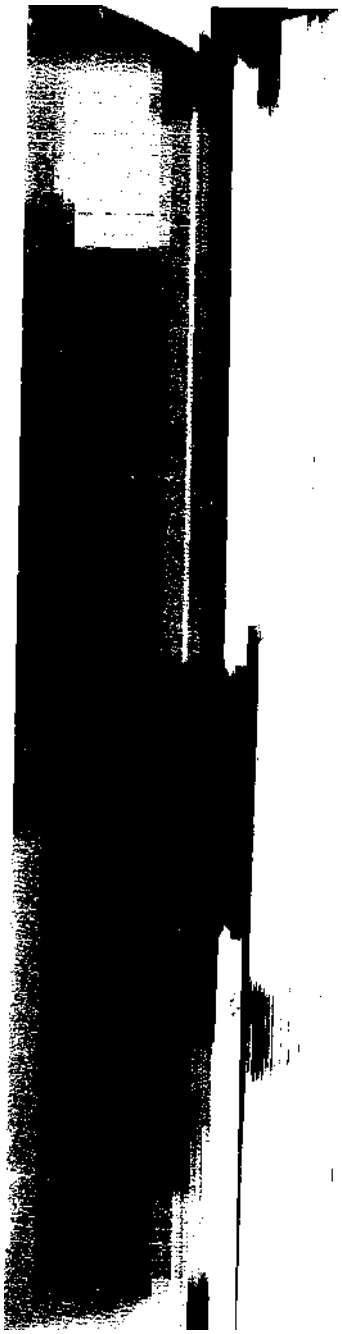

total opusă. Fără a constrânge pe vreun grec, el primeşte bani de la cei care nu vor să slujească în armată şi se mulţumeşte cu vase fără marinari. Lasă deci aceste popoare, atrase de bucuriile păcii, să-şi folosească timpul pentru treburile lor particulare şi, dornicii de lux şi nechibzuiţii, să devină ţărani şi negustori liniştiţi, din războinicii care au fost odată.

În ce-i priveşte pe atenieni, el i-a îmbarcat cu rândul, în număr mare, călindu-i în expediţii, în scurt timp, datorită plăţilor şi a banilor primiţi de la aliaţi, el îi face stăpânii celor care îi plăteau. „Deoarece atenienii navigau permanent, ţineau mereu armele în mână, şi astfel se instruiau şi făceau exerciţii fără încetare, aliaţii, ca urmare a lipsei de activitate militară, s-au obişnuit să se teamă de ei şi să-i măgulească, fără să-şi dea seama că ei nu mai sunt aliaţi, ci supuşi şi sclavi." Astfel a analizat Plutarh evoluţia Ligii din Delos.

Cymon, teroarea perşilor

Îndeplinind cu perseverenţă programul pe care şi l-a fixat Liga, Cymon devine o adevărată teroare pentru perşi, cărora el nu le lasă nici un răgaz, urmărindu-i pe toată coasta Asiei Mici. Experienţa lui i-a permis să îmbunătăţească performanţele triremelor concepute de Temistocle: a mărit puntea care merge în lungul bordurilor triremei pentru a putea îmbarca un număr mai mare de hopliţi. Plecat din Cnid cu trei sute de trireme astfel modificate, a început prin a ralia grecii de pe coastă, la început mai mult decât reticenţi. Cu bani grei, dar şi cu o dublă presiune i-a convins: câteva săgeţi sunt trimise spre ei, dar săgeţi care poartă cu ele bileţele în care sunt scrise condiţiile pentru negociere, şi... ameninţări. Solii zburători pe deasupra zidurilor pun capăt ezitărilor lor.

Apoi, Cymon hotărăşte să atace fără întârziere flota persană. Comandată de Tithraustes, această flotă era atunci ancorată aproape de Eurymedon, în aşteptarea unor importante întăriri feniciene. Perşii fac greşeala să se retragă în estuarul Eurymedon, crezându-se în siguranţă aproape de armata lor staţionată pe malurile fluviului. Sunt reunite condiţiile pentru ca Cymon să poată repeta fapta eroică de la Salamina, în dauna Marelui Rege. încălziţi de luptă, istoviţi dar înflăcăraţi, hopliţii debarcă imediat şi într-o luptă acerbă corp la corp îi înfrâng pe perşi. Cymon îşi încununează succesele distrugând întăririle feniciene aproape de Hydra.

Dar nu se opreşte aici: îl pedepseşte pe Thasos care l-a abandonat, smulge duşmanului Chersonesul în Tracia, trecând astfel sub dominaţia Ligii minele sale de aur, care vor da Atenei o bogăţie fabuloasă.

Strălucitoarea victorie de pe Eurymedon pune capăt Ja ceea ce istoricii vor numi, apoi, al treilea războ'i medic, în acel an 468, Cymon este în culmea gloriei sale. Dar nimeni nu este profet în ţara lui şi, dacă este de neînvins în exterior, în interior el provoacă multe invidii şi calomnii.

Cymon milostiv şi popular

Comportarea lui Cymon nu întârzie să-i supere pe concetăţenii aceia pe care îi îmboldeşte permanenta sete de aur: chefliu, băutor şi afemeiat, nu este el, în acelaşi timp, generos, dezinteresat şi incoruptibil? Mai rău încă: nu-i depăşeşte el pe contemporanii săi în milostenie faţă de dezmoşteniţii soartei?

într-o dimineaţă, înainte ca Phoebus să fie prea sus pe cerul albastru şi să-i copleşească pe oameni cu razele sale arzătoare, câţiva ţărani mergând la piaţă, aud, trecând prin apropierea livezilor lui Cymon, lovituri

înăbuşite şi zgomote de crengi rupte. Curioşi, ei se îndreaptă acolo. Sunt destui (nu se ştie niciodată, ceva rău se poate întâmpla oricând). Lăsând pe loc măgăruşii şi coşurile, ei văd cu surprindere nişte sclavi care doboară gardurile proprietăţilor lui Cymon. „Sclavii ăştia au înnebunit!" a exclamat unul; „sau poate s-au revoltat", bănuieşte altul. Totuşi, cum sclavii nu erau decât nişte muncitori de treabă, ţăranii au aflat imediat din gura lor că procedau aşa din ordinul stăpânului lor.

O veste uluitoare care trebuie neapărat dusă mai departe. Şi iată-i pe ţăranii călare, coborând ultimul^drum în pantă înainte de cartierele mărginaşe ale Atenei, în agora îşi aşează repede mărfurile şi le oferă clienţilor odată cu marfa şi noutatea zilei, în curând, toată Atena află. De ce oare a făcut Cymon aşa ceva?

Dar, iată că apare cel care i-a nedumerit pe toţi în dimineaţa aceasta.

El trece repede prin galeriile susţinute de coloane, cu umbra răcoroasă, însoţit de trei tineri îmbrăcaţi elegant cu un himation[1)] din lână albă fină. Nu încape îndoială că el se duce la buleuterion pentru o şedinţă a consiliului. Deodată, el se opreşte în faţa unui bătrân cu barba stufoasă, frânt în două de un reumatism, cu o haină zdrenţuită şi murdară. O discuţie scurtă între cei doi: e vorba de un fost luptător de la Marathon, singur, fără familie şi fără mijloace de trai. La un semn discret al lui Cymon, cel mai tânăr dintre apropiaţii săi îşi scoate într-o clipă haina schimbând-o cu cea a bătrânului. Se pare că nu este prima dată când se întâmplă aşa ceva. Ceilalţi doi tineri nu au stat degeaba: în timpul acesta, fără să spună nimic, au împărţit cu dărnicie mărunţiş cerşetorilor zdrenţăroşi care stăteau pe vine în lungul şirului de coloane.

1) bucată din stofă drapată care servea la grecii vechi de haină lungă.

— Ah! Bine că ai venit! Ce ţi s-a-ntâmplat? Ştii ce se spune despre tine? Ai înnebunit?

Câţiva colegi din consiliu îl înconjoară pe Cymon, asaltându-l cu întrebări. Calm, Cymon le explică hotărârea sa de a da voie tuturor să intre în livezile sale, atenieni sau străini săraci, având voie să culeagă fructe fără a fi pedepsiţi. De altfel, a deschis la el acasă un fel de „cantină a săracilor" la care aceştia puteau să se ducă, „să trăiască fără griji, ocupându-se doar de problemele de stat" (Plutarh).

Părerile sunt împărţite asupra comportării ciudate a lui Cymon. Desigur, Cratinos, poetul comic, a compus imediat o satiră. Este doar o linguşire a poporului de rând, se şopteşte ici şi colo, dar lumea este totuşi silită să recunoască integritatea lui Cymon şi tăria convingerilor sale. Gândindu-se la trecut, Plutarh crede că Cymon „a reînviat, într-un fel, posesiunea în comun a bunurilor, care domnea, conform legendei, în timpul lui Cronos".

Un mecena[1]' al cetăţii

Cymon îşi cheltuieşte, de asemenea, averea obţinută punând-o la dispoziţia cetăţii, pentru siguranţa şi pentru înfrumuseţarea ei. El a ridicat zidul de la sud de Acropolă, a pus primele temelii ale Zidurilor Lungi, numite „picioarele" care trebuia să lege Atena de Pireu. „A înfrumuseţat oraşul construind locuri destinate exerciţiilor nobile şi distinse, care au devenit locuri de plimbare foarte plăcute. A plantat în piaţa publică platani şi a făcut din Academie, care până atunci era lipsită de apă şi stearpă, o grădină bine irigată cu poteci netede şi alei umbroase" (Plutarh).

1) persoană care sprijină scriitorii, artiştii, savanţii ajutându-i financiar. De la numele romanului Mecenas Caius care i-a sprijinit pe Virgiliu, Horaţiu etc.

„El a obţinut, de asemenea, pentru stat cele trei avantaje cel mai greu de obţinut: pacea cu duşmanii, hegemonia asupra aliaţilor, înţelegerea cu lacedemonienii" (Plutarh). Este chiar ceea ce i se reproşează la Atena: se arată prea binevoitor faţă de Sparta. A fost atât de ridicol încât a dat celor doi fii gemeni ai săi prenumele de Lacede-monian si Eleean.

Ţapul ispăşitor al democraţilor

Din înfruntarea dintre cei doi bărbaţi: Cymon şi Temis-tocle reiese, atât în politica externă cât şi în cea internă, neînduplecata opoziţie care se manifestă între spiritul aristocratic şi ideologia partidului democratic. Cymon vrea să-i păstreze Ligii de la Delos funcţia ei iniţială: lupta contra perşilor; Temistocle vede în ea un instrument contra Spartei. Deocamdată câştigă Cymon şi în 471 Î.H., Temistocle, alungat din viaţa publică, ia drumul exilului.

Ephialtes şi Perlele, din partidul democrat, se străduiesc să submineze autoritatea lui Cymon prin calomnii josnice asupra vieţii lui particulare şi asupra laconismului său. Autorii de cântece satirice se dezlănţuie; sunt fredonate în cabarete neplăcutele versuri ale lui Eupolis: „Nu era rău, dar băutor şi nepăsător; uneori, se ducea să se culce în Lacedemonia, lăsând-o pe Elpinice singură".

Ca prin minune, Cymon scapă de o condamnare pentru trădare în folosul regelui Alexandru al Macedoniei. Nu putuse evita dezertarea lui Thasos şi nu a acţionat cu asprime contra regelui Macedoniei care pusese stăpânire pe o parte din minele de aur din muntele Pangeu. Deci a fost cumpărat! Elpinice s-a dus la Pericle pentru a interveni în favoarea fratelui său. Răutăcios, Pericle i-a replicat:

— Eşti prea bătrână, Elpinice, eşti prea bătrână ca să

te amesteci în treburi atât de importante.

Mişcat, totuşi, de curajul şi devotamentul surorii lui Cy-mon, Pericle este moderat în acuzaţiile aduse la audiere.

Dar duşmanii lui Cymon nu-l vor cruţa a doua oară. Revolta Hoţilor în Sparta le va servi ca pretext pentru a-l doborî.

în 462 î.H., un violent cutremur distruge Sparta complet. La palestră, efebii care se antrenau, goi, frecaţi cu ulei, sunt surprinşi în timpul exerciţiilor şi îngropaţi sub ruinele clădirii. Groaza este generală şi fiecare se gândeşte numai să-şi salveze avutul. Atunci, regele Archidamos decretează starea de urgenţă, pune să sune trompeta pentru a-i chema pe bărbaţii înarmaţi. Era şi timpul: coborâţi de pe colinele şi din satele învecinate, iloţii, periecii şi messenienii se îndreaptă spre Sparta, puşi pe jaf şi pe uciderea supravieţuitorilor. Surprinşi, ei se retrag, dar profită de situaţia tulbure pentru a se opune celor care i-au asuprit atâta timp.

Umilirea oamenilor superiori

Trimis la Atena ca să ceară ajutor, Pericle „aşezân-du-se lângă altare, galben ca ceara de teamă, în tunica sa roşie, se roagă stăruitor să se trimită o armată", spune Aris-tofan. Dezbaterile sunt dure între Ephialtes şi Cymon care sfârşeşte prin a câştiga, după ce i-a convins pe concetăţenii săi „să nu lase Grecia şchioapă şi propriul lor oraş desperecheat". Cymon părăseşte deci Atena în fruntea a patru mii de hopliţi aleşi dintre cei mai buni. Dar, când ajunge în Sparta, i se spune că nu mai au nevoie de serviciile sale. Realitatea era că spartanilor le-a fost teamă ca nu cumva Cymon să restabilească situaţia în folosul său.

în acest timp, Ephialtes a acţionat: în acelaşi an făcut să cadă ultimele metereze ale vechii aristocraţii, luând

Areopagului[1]' practic toate puterile: arhonţii[2]' pierzându-şi atribuţiile de păzitori ai legilor n-au mai avut de acum înainte decât un rol onorific. Aşa s-a născut democraţia.

Cympn revine în Atena ruşinat, l s-au adus prea multe învinuiri, în 461, concetăţenii lui îl trimit în exil, temporar „pentru a nu-i mai auzi vocea timp de zece ani. Firile aristocratice se înţeleg greu cu mulţimile şi nu le iubesc; în cea mai mare parte a cazurilor, căutând să îndrepte cu forţa spirite dislocate, ele le fac să sufere, ca bandajele medicilor, care totuşi aduc în poziţia corectă membrele scrântite. Deoarece ostracizarea nu este o pedeapsă, ci doar o măsură provizorie şi o alinare a invidiei, care se bucură de umilirea oamenilor superiori şi-şi arată răutatea în acest fel de degradare civică", conchide Plutarh.

Sfârşit trist pentru Aristide, Pausanias şi Temistocle

Cu Aristide şi Temistocle, a căror intimitate luase naştere, se spune, din pasiunea arzătoare pe care o aveau amândoi pentru frumosul Stesilaos din Chios, dispăreau, în acelaşi timp cu Cymon, două mari figuri din timpurile eroice în care Atena îşi impunea autoritatea în faţa Persiei şi a Spartei. Tyche[3]' este o zeiţă cu un cult foarte dureros, care a schimbat soarta acestor doi oameni, morţi în condiţii deplorabile.

Aristide s-a stins primul, de bătrâneţe, în 468 Î.H., în sărăcie şi demnitate. Purtând mereu acelaşi vechi veşmânt

1) Tribunalul suprem al Atenei antice, compus de la Solon din arhonţi si care avea o mare putere politică.
2) magistrat însărcinat cu cele mai mari funcţii.
3) zeiţa şi personificarea „Sorţii". Ea le împărţea oamenilor binele sau răul, fericirea sau nenorocirile.

jerpelit, a refuzat până la moarte ajutorul cunoştinţelor şi prietenilor. El nu l-a umilit nici pe Temistocle, când acesta a căzut în dizgraţie, înmormântarea lui s-a făcut pe cheltuiala statului, la Phalera, deoarece el nu lăsase banii necesari. Fetele sale au fost înzestrate şi căsătorite cu banii prytaneului, iar fiul său Lysimah a primit o pensie; el supravieţuia interpretând visele lângă templul lui Iachos.

Plutarh, a cărui morală este lipsită de eroism, îl dezaprobă pe Aristide de lipsa lui de prevedere, re-cunoscându-i, în acelaşi timp, măreţia.

Temistocle a avut un sfârşit mai agitat, dar la fel de vrednic de milă. După exilarea sa în 472, el s-a refugiat în Argos, unde Pausanias, refugiat şi el, îi propune să treacă de partea perşilor. O greşeală a lui Pausanias, care va trebui să revină în Sparta a doua oară pentru a se dezvinovăţi. Ancheta bate pasul pe loc. Desigur, probele ambiţiei sale nemăsurate sunt foarte sigure: a trebuit ca spartanii să şteargă inscripţia propriei sale proslăviri pe care o scrisese după Plateea pe trepiedul consacrat de la Delfi. Dar nici o probă asupra trădării sale nu a fost dovedită. Până la urmă, este vândut de favoritul său, care îi servea de intermediar la Marele Rege. Servitorul s-a răzbunat astfel pentru ordinul de condamnare a lui la moarte, scris de Pausanias într-un ultim mesaj, pe care omul l-a deschis din fericire şi l-a falsificat. Pe punctul de a fi arestat de efori[1]', Pausanias se refugiază alergând în sanctuarul Atenei; sub protecţia divină, el este de neatins. Dar eforii zidesc dependinţa în care se adăpostise, lăsându-l să moară de foame. Acest episod tragic se petrecea în preajma anului 470.

1) cei cinci magistraţi ai Spartei aleşi anual pentru a exercita un control absolut asupra regelui şi senatului.

Temistocle, proscrisul rătăcitor

Compromis de hârtiile găsite la Pausanias, Temistocle este acuzat de Sparta. Cu inima sfâşiată de ingratitudinea patriei sale greceşti, pe care continuă să o iubească cu pasiune, el se apără printr-o scrisoare: „Duşmanii mei îmi reproşează, alături de concetăţenii mei, că am căutat, întotdeauna, să conduc, nefiind făcut pentru a fi condus şi nedorind-o. Nu aş putea deci să mă vând barbarilor, nici duşmanilor, vânzându-le Grecia".

Presimţind o arestare imediată, Temistocle va duce existenţa rătăcitoare a proscrişilor, ducându-se la Corcyra, apoi în Epir. Admete, regele moloşilor, cu toată vechea sa ură faţă de Temistocle, se lasă înduplecat. La sfaturile reginei, atenianul s-a aşezat lângă cămin, cu moştenitorul tronului, nou născut, în braţe. Admete refuză să-şi predea musafirul trimişilor ate-nieni şi spartani veniţi să-l aresteze şi îl lasă să treacă în Macedonia, de unde se îmbarcă, incognito, pe o navă comercială care pleca spre Ionia. Culmea ghinionului, furtuna o deviază spre Naxos, iar nava este obligată să acosteze acolo. Dar Naxos, care şi-a manifestat dorinţa să se retragă din confederaţie, era asediată de atenieni. Prin ameninţări, rugăminţi şi bani, Temistocle îl convinge pe căpitan ca nimeni să nu debarce şi ca vasul să plece imediat.

Debarcând până la urmă la Efes, Temistocle n-a ajuns la capătul necazurilor. Pe capul lui, Artaxerxe a pus un premiu! Găseşte refugiu un timp la cel mai bogat dintre eolieni, Nicogene. Prietenii săi reuşiseră să-i trimită o parte din avere. Nicogene găseşte un şiretlic pentru a-l face să ajungă fără piedici până la curtea Marelui Rege: îl duce într-o căruţă cu prelată, ermetic închisă; escorta răspunde acelaşi lucru curioşilor: că ei duc o tânără grecoaică unui înalt demnitar de la curte, pentru haremul lui. Perşii, deosebit de geloşi pe femeile lor, pe care le ascund de privirile altora, nu insistă.

Protecţie pe lângă Artaxerxe

în primăvara lui 464, Temistocle reuşeşte să obţină o audienţă la Artaxerxe. Prosternat la picioarele lui. el se pune cu hotărâre la dispoziţia celui pe care-l compară cu Zeus. Artaxerxe rămâne glacial, dar nu se poate împiedica să nu admire, în sinea sa, îndrăzneala lui Temistocle. Apoi, în cursul bogatelor libaţiuni împreună cu curtenii săi, el se felicită de această binefacere a sorţii. Poate Ahriman, geniul răului, să şoptească cât o vrea duşmanilor săi să-l alunge pe cel mai bun dintre ei! Noaptea, de trei ori, el a strigat în somn: „îl am pe Temistocle atenianul!"

A doua zi, îl cheamă pe Temistocle. Neliniştit, atenianul nu se aşteaptă la nimic bun. Curtenii îl întâmpină cu răceală. Dar Artaxerxe îl primeşte cu bunăvoinţă, promi-ţându-i recompensa pentru prinderea lui, deoarece s-a predat singur. Temistocle cere un an pentru a învăţa persana. La încheierea acestui termen, el devine unul din consilierii cei mai ascultaţi de Artaxerxe, alături de care e[galopează în deşert în timpul marilor vânători de gazele, încărcat de onoruri, este primit în intimitatea reginei mame. Este chiar iniţiat în ştiinţa magiilor orientale. Marele Rege i-a dat fieful Magneziei, care-i va da pâine, al Lampsacului care-i va da vin şi al Myonteului care-i va da carne.

Voind să arate cât era de apreciat de regele perşilor, Temistocle are neruşinarea să trimită înapoi la Atena o statuetă de bronz, cea care duce apă, pe care el o dedicase odinioară Mamei zeilor la Sardes, pe vremea când era însărcinat cu serviciul apelor în patria sa. Dar mânia satrapului din Lydia îl face să fie mai circumspect.

în momentul în care circulau zvonuri despre un bou război pe frontul din Egipt, Temistocle moare la timp, în condiţii prea puţin cunoscute, în preajma anului 460.

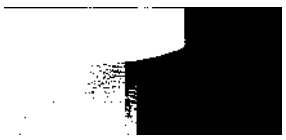

„Cap de ceapă" începe să facă să se vorbească despre el

Victoria partidului democrat obligă Atena să lupte de acum înainte pe două fronturi: contra Spartei şi contra perşilor, în plus, Atena va trebui să se zbată pentru a păstra în Liga sa pe aliaţii care încep să protesteze contra jugului ei tot mai copleşitor.

Ephialtes, cel care „vărsase din plin cetăţenilor vinul curat al libertăţii" (Plutarh), moare, în 461 Î.H., asasinat. Pericle, poreclit fără respect „cap de ceapă" de poeţii comici, din cauza craniului său mare, este ales în acelaşi an ca strateg şi va fi reales în această funcţie de cincisprezece ori, aproape fără întrerupere, ceea ce îi va permite să ducă o politică externă coerentă.

După umilinţa aplicată lui Cymon, respins în mod necinstit de Sparta, spiritele încinse ale Atenei se pregătesc pentru o înfruntare cu marea rivală. Alianţa cu Argos, intrarea Megarei în confederaţie în 461, îi permit să controleze drumul Spartei care trece prin istm. Două sute de trireme bine echipate şi antrenate sunt gata de război în docurile Pireului şi se lucrează la terminarea Marilor Ziduri, care cuprind Atena, Pireul şi Phalera într-o incintă solidă. Dar, brusc, Atena trebuie să facă faţă la două fronturi deodată, în 459 Î.H., Egiptul, amintindu-şi de măreţia sa trecută, se revoltă contra lui Artaxerxe şi cheamă în ajutor Atena, care trimite un corp expediţionar; acesta urcă pe Nil, cucereşte Memfisul, dar nu poate cuceri cetatea.

în acelaşi timp, Corintul, aţâţat pe ascuns de Sparta, declară război Atenei motivând că aceasta a instalat la Naupacte messenienii alungaţi de Sparta, controlând, astfel, un drum comercial de primă importanţă pentru el. Egina intră n\ luptă alături de Corint dar este încercuită de ate-nieni. în 457, Sparta intră la rândul ei în coaliţie, şi încearcă să ridice contra Atenei cetăţile din Beoţia. Cymon

a vrut să se alăture armatei ateniene care o va înfrunta pe cea a Spartei la Tanagra, pentru a-şi apăra patria şi a face să dispară acuzaţia care apasă asupra lui. Din păcate, senatul Atenei nu a acceptat, temându-se să nu introducă un duşman în tabăra sa şi a dat ordin generalilor să refuze sprijinul lui Cymon. Totuşi, luând ca emblemă armura lui Cymon, falanga tribului său s-a bătut cu mult curaj. Ea dă înapoi împreună cu tot restul armatei în faţa superiorităţii spartane. Două luni mai târziu, Pericle îşi ia revanşa la Oi-nophyta. Egina[1)] a fost „luată ca o urdbare de pe ochiul Pireului" aşa cum îi sfătuise Pericle. „Albeaţa Pireului", portul concurent, a trebuit să capituleze şi să intre în Liga de la Delos.

\Pericle îl cheamă pe Cymon

Dar nu sosise momentul potrivit pentru manifestarea (ucuriei: în 454, Atena află uluită că armata expediţionară ţimisă îi\Egipt a fost masacrată de Megabyse şi armata îrsană. întăririle trimise în mare grabă au aceeaşi soartă, gravităţii situaţiei, Pericle înţelege că este necesară (irea: îl cheamă pe Cymon, care încheie un armistiţiu de :i ani cu Sparta, în plus, sudul mării Egee fiind sub con-|ul navelor persane, socoteşte că este mai prudent să te tezaurul confederaţiei de la Delos pe Acropolă, l' bură care-i surprinde pe aliaţi: „imperialistul" atenian se moaşte învins, se gândesc ei.

niqn organizează o expediţie contra Ciprului şi a tului. în ajunul plecării flotei, el are un vis ciudat: i se

i) ^ulă între Pelopones şi Attica. Cetate puternică în antichitate ea i impus sistemul monetar în lumea grecească, în sec. V î. H. î sub dominaţie ateniană.

pare că aude o căţea furioasă lătrând la el şi o voce omenească spunând: „Intră, că tu vei fi un prieten pentru mine şi puii mei'[1]. Cel mai bun prieten al lui, care este şi ghicitor, îi explică visul, ca o prevestire a morţii: „Câinele este duşmanul omului pe care tu l-ai auzit şi pe care el îl latră; ori nu poţi fi mai bun prieten al duşmanului tău decât murind".

Pentru a implora destinul, Cymon îi oferă un sacrificiu lui Dionysos. într-o tăcere plină de spaimă, victima este ucisă, ghicitorul se apleacă peste intestinele sale încă aburinde, şi rămâne aşa mult timp; când se îndreaptă, foarte palici, îi întinde, fără a spune vreun cuvânt, ficatul animalului, îi lipseşte un lob! Prevestire sinistră! Cymon, alb la faţă. cu ochii în pământ îşi înăbuşă o exclamaţie de groază; în timpul sacrificiului, furnicile au format un lung şir răbdător, cărând cheaguri de sânge care acoperiseră în întregime degetul lui mare de la picior. Vai! De trei ori vai! Va trebui el cu adevărat să acosteze în curând la malurile Styxului şi să-i dea obolul lui Charon, luntraşul Infernuluil?

Este prea târziu ca să mai dea înapoi. Hades i-a pecetluit soarta. Cymon, groaza perşilor, moare, într-adevăr, în 449 î.H la asediul lui Cition, în Cipru, fără a fi primit răspunsul de la oracolul lui Ammon, zeul egiptenilor, pe care a dorit să-l consulte şi care i-a prezis, şi el, moartea.

Pace cu Marele Rege, pace cu Sparta

Cymon nu-şi va vedea atins obiectivul pe care şi-l fixase: victoria atenienilor în Cipru îi permite lui Perlele să termine pentru totdeauna cu războaiele medice. Strategul grec trimite la Susa pe cumnatul lui Cymon, bogatul Cal-lias, care semnează un tratat de pace în 448. Marele Rege se angajează „să stea întotdeauna la o depărtare egală cu o cursă de cal de marea grecească şi să nu mai navigheze

cu vase lungi cu pinten de bronz, dincolo de insulele Cya-nee şi de insulele Rândunicilor" (Plutarh). Cu alte cuvinte, persanului i se interzice accesul la marea Egee prin Pontul Euxin şi în Mediterana prin mările Pamphyliei şi Siriei. Marele Rege se angajează, de asemenea, să^garanteze autonomia oraşelor greceşti din Asia Mică. în schimb, Atena nu va încerca să se extindă în Asia.

La întoarcerea în Atena, Callias este copleşit de onoruri, care arf i trebuit să-i revină cumnatului său şi ateni-enii, în culmea bucuriei, ridică un altar în cinstea păcii.

Dar Sparta, din ce în ce mai invidioasă pe succesele rivalei sale, nu renunţă la luptă; cu atât mai mult cu cât, în 446, atenienii învinşi a trebuit să părăsească Beoţia. Eubeea, susţinută de Sparta şi Megara, aliată a Corintului, se revoltă. Cu viteza fulgerului, Pericle ripostează. Trimiţând cinci mii de hopliţi contra revoltaţilor, el îi obligă să reintre în rânduri.

Până la urmă, obosite de aceste hărţuieli continue, care nu dau nici un învingător şi nici un învins definitiv, Sparta şi Atena încheie, în 445 Î.H., un armistiţiu pe treizeci de ani. Este mai mult decât suficient pentru ca, în cetate, Pericle să arate ce poate.

ţ,*,i

^

FOTO 8. Oedip dezlegând taina Sfinxului

O democraţie deosebit de aristocratică si de „imperialistă"

FOTO 9. Demostene

În 461 Î.H., eclesia, adunarea poporului, trebuia să aleagă un colegiu de zece strategi, cetăţeni cu atribuţii importante în conducerea cetăţii, cumulând funcţiile de ministru al războiului şi al forţelor armate, ministru de externe şi de finanţe, precum şi şef de stat-major şi membru al curţii de securitate a statului. Câţiva funcţionari au fost însărcinaţi cu efectuarea unei doci-mazii[1)] asupra lui Perlele, care figura printre solicitanţi: a fost întreprinsă o anchetă minuţioasă în privinţa obârşiei sale, a vieţii sale particulare şi a moralităţii sale.

Informaţiile obţinute aduc la cunoştinţă datele următoare: Pericle s-a născut către anul 495; familia sa avea o poziţie socială superioară: tatăl său, Xantipos, fusese unul dintre eroii de la capul Mycale, iar mama sa, Agariste, aparţinea nobilei familii a Alcmeonizilor şi era nepoata vestitului Clistene, care dăruise Atenei o constituţie democratică. Cu alte cuvinte, viitorul conducător democrat

1) în înţelesul atenian al cuvântului însemna ancheta desfăşurată înaintea numirii unui magistrat.

provenea din cea mai înaltă aristocraţie. Agariste a avut un vis premonitoriu, înainte de a-l naşte pe Pericle: copilul ei era un leu; fiul ei va deveni, într-adevăr, dacă nu cel mai puternic om din Grecia, cel puţin geniul ei tutelar.

Pericle fusese un copil frumos, cu trăsături regulate şi nobile. Un singur defect: capul prea alungit şi disproporţionat, care stârnea ironia poeţilor, într-o măsură atât de mare, încât portretistul său of iciai, sculptorul său, Cresilas din Creta, a hotărât să pună capăt batjocurii înfăţişându-l cu casca sa de strateg. Evitând o dificultate exprimase, printr-o reprezentare artistică, trăsăturile armonioase ale fetei marelui om de stat.

Educaţia lui Pericle

Educaţia pe care a primit-o Pericle a fost extrem de îngrijită, cum se cădea unui tânăr aristocrat, sau a fost doar o vorbărie zadarnică, care nu i-a îmbogăţit spiritul, după cum au insinuat calomniatorii săi? Ca toţi tinerii de vârsta lui, el a învăţat să „citească, să scrie şi să socotească, la şcoala de gramatică", iar la şcoala de educaţie fizică — palestra[1]' — s-a antrenat la lansarea suliţei, la lupte şi a luat şi lecţii de călărie. Părinţii săi au ales filozofii cei mai renumiţi şi oamenii de ştiinţă cei mai de seamă pentru dezvoltarea şi împlinirea darurilor sale înnăscute: inteligenţă neobişnuită, perseverenţă în studiu, seriozitate, cumpănire, stăpânire de sine.

Damon din Oa îl învaţă muzica; spirit rafinat, profesorul lui Pericle explorează fiinţa umană, dorind să-i cunoască toate aspectele. El caută să „afle ce măsuri sunt adecvate

1) în Atena antică, şcoală de educaţie fizică, urmată de băieţii de 13-15 ani, după absolvirea şcolii de gramatică şi a celei de cyteră.

pentru repetarea motivului — imitaţia[1]'—josniciei şi al lipsei de măsură sau al nebuniei, sau al oricărei alte tare, şi, după aceea, ce ritmuri trebuie găsite pentru exprimarea stărilor contrare" (Platon). Perlele a învăţat de la profesorul său să cerceteze natura umană pentru a o stăpâni mai bine. „în domeniul politicii, relaţiile lui Damon cu Perlele erau cele dintre un masor sau antrenor şi un viitor atlet", observă Plu-tarh. Cu toate acestea, Damon, bănuit că propagă doctrina sofiştilor, este considerat primejdios şi exilat temporar, ca agitator şi prieten al tiraniei. Hotărât lucru, poporul atenian nu făcea decât să alunge pe cei mai buni membri ai săi!

Un „nous" imperialist

Zenon din Eleea, părintele sofisticii, îl iniţiază pe Peri-cie în arta controversei, dar cel care exercită o influenţă hotărâtoare asupra sa este Anaxagoras din Clazomenes. Puţin mai vârstnic decât elevul său, supranumit „Spiritul", de contemporanii săi care-l admirau, Anaxagoras, de curând debarcat din Ionia, deschisese la Atena o şcoală, iar lecţiile sale captivau tânăra elită intelectuală, printre care se numărau Pericle, Euripide şi, poate, Socrate. Anaxagoras ajunsese la studiul naturii prin intermediul astronomiei; el credea că lumea este însufleţită de Spirit, acel „nous", forţa primordială care creează mişcarea şi orân-duieşte materia inertă conform unui determinism bine chibzuit, şi nu la întâmplare sau conform fatalităţii.

Pericle ajunge la concluzia confirmării misiunii sale providenţiale, pe care şi-o asumă curând, în cadrul unei concepţii grandioase despre orânduia!.^ lumii care justifică imperialismul atenian. Democraţia atenianăţ stimulată şi

1) reluarea, repetarea unei teme sau a unui motiv muzical, pe diferite trepte de înălţime.

echilibrată armonios de propriul său spirit, ca şi de „nous", trebuie să propage concepţiile sale în sânul Confederaţiei, care, la rândul ei, trebuie să se impună atenţiei barbarilor, — adică toţi cei care nu sunt greci — prin dovedirea virtuţilor unui popor „născut pentru a cârmui".

Pericle simte că este sortit unui viitor deosebit; de aceea el se pregăteşte minuţios înainte de a se lansa în arena politică. De altfel, asemănarea sa cu tiranul Pisis-trate este uimitoare pentru bătrânii cetăţii. Lecţiile pe care le-a dat Istoria — se poate grava foarte repede un nume pe un ciob, care înseamnă ostracizarea — îl ţin departe de popor, în faţa căruia apare rareori. El aşteaptă să împlinească treizeci de ani, puţin mai înainte de alegerile din 461, pentru a milita, cu trup şi suflet, în partidul democrat, contrar tuturor tradiţiilor familiale.

Pericle este sincer convins că în felul acesta pregăteşte viitorul strălucit al Atenei.

Ancheta îi este favorabilă, iar alegerea sa ca strateg este neîndoielnică. De altfel, timp de cincisprezece ani, poporul va reînnoi votul de încredere acordat celui care avea să-l conducă pe culmile gloriei.

Stăpân pe el în toate împrejurările

De acum încolo, Pericle pune în concordanţă felul său de a trăi cu idealul său, precum şi cu funcţiile sale: grav, cam trufaş, este stăpân pe el în toate ocaziile, nu izbucneşte în hohote de râs şi plânge rareori.

„Odată, copleşit de insulte şi bârfeli jignitoare de către un individ necioplit şi slobod la gură, Pericle a răbdat tot ce i-a spus omul acela o zi întreagă, în agora, lăsând deoparte o problemă urgentă. Seara, s-a întors în liniştе acasă, urmat de acel om care continua să-i adreseze cele mai mari

necuviinţe, în ctipaîncaretrebuia să intre în casă, căci se făcuse întuneric (străzile nu erau luminate), a poruncit unui servitor să ia un opaiţ pentru a-l petrece până acasă pe cel care-l insultase", relatează Plutarh.

Pericle nu-şi iroseşte timpul cu vorbăria fără rost sau cu hoinăreli: om de stat, muncind cu îndârjire, nu-şi părăseşte casa decât pentru a merge în agora sau la Sfat. Din momentul în care a fost ales strateg, el nu a mai acceptat nici o invitaţie la masă, chiar la cei mai buni prieteni. Cu o singură excepţie: a participat la banchetul oferit cu ocazia căsătoriei vărului său, Euryptolem, de unde s-a retras înaintea libaţiunilor, a concertului şi a dansurilor. Plutarh explică astfel atitudinea lui Pericle: „Deoarece relaţiile afectuoase sunt cele mai potrivite pentru a zădărnici o ţinută demnă, iar prestigiul exterior este rareori menţinut în viaţa intimă".

Nu se lasă corupt dar nu îşi neglijează problemele personale şi este strâns la mână. Proprietar al unor domenii întinse în Attica, Pericle a încredinţat unui servitor, Evanghelos, administrarea bunurilor sale. în fiecare an, cu o parte a câştigului realizat din vânzarea recoltelor acesta cumpăra alimentele şi bunurile necesare traiului şi felului de viaţă pe care-! ducea Pericle la Atena. Contabilitatea este riguroasă şi nu admite nici o cheltuială inutilă, ceea ce nemulţumeşte profund copiii şi slujnicele lui Pericle, care îi reproşează că nu trăieşte conform rangului său înalt.

El este cel care porunceşte, nu poporul

înviata publică, procedează cu iscusinţă, fiind un politician subtil şi ager. Pentru a-şi păstra ascendentul asupra poporului, a cărui fire schimbătoare îi e cunoscută, urcă foarte rar la tribună, lăsând prietenilor săi grija de a-i susţine părerile. De fapt, el e cel care conduce, nu poporul.

„Avea autoritate, relevă Tucidide, datorită consideraţiei de care se bucura şi calităţilor judecăţii sale... Astfel încât el domina mulţimea — liberă, dar ţinută bine în mână — şi în loc să fie condus de ea, el era cel care o conducea. Deoarece nu săvârşise nici o ilegalitate, nu vorbea niciodată doar pentru a face plăcere cuiva şi putea conta pe stima oamenilor chiar pentru a-i înfrunta, stârnindu-le mânia".

Această autoritate supremă o datorează faptului că este considerat o „gură de aur", fiind supranumit Olimpianul. Contemporanii săi spun că tună, aruncă fulgere şi ţine trăsnetul pe vârful limbii, aşa cum Zeus îl ţine în mână. Dar ştie să rămână întotdeauna moderat la vorbă şi în gesturi; de altfel mantia lungă de orator, drapată pe corp, lăsândiM liberă doar mâna dreaptă, nu permitea gesturi violente, în realitate, Pericle, cu vocea sa fermecată, putea să seducă, să liniştească, să exalte sau să domolească, după plac, pe cei care-l ascultau.

Omul acesta, asemănat cu stăpânul zeilor „prea virtuos pentru obişnuita fire omenească, rămâne oare nepăsător, rece, neştiind ce-i mila şi ce înseamnă patima?"

Pericle este însă nefericit în căsnicie. După datina din Grecia antică, căsătoria lui este încheiată de familiile respective. El a luat de soţie o rudă văduvă. Astfel, averea a rămas neştirbită, jn familie. Nici un sentiment, doar o unire a intereselor, în Grecia căsătoriile nu se fac din dragoste sau din plăcere — aceasta este menirea curtezanelor — ci pentru a perpetua rasa prin copiii de sex bărbătesc. Soţia lui Pericle îşi împlinise datoria faţă de societate: îi dăruise doi fii, Xantipos şi Paralos.

Prins în mrejele frumoasei din Milet

Pericleîşi ascundefireaduioasăsubo răceală aparentă. Nu e de mirare atunci că s-a îndrăgostit nebuneşte de o frumoasă străină, pe care a întâlnit-o la o întrunire de filozofi! Fină, inteligentă, cultivată, încântătoare, Aspasia din Milet a cucerit imediat inima lui Pericle, care divorţează pentru a trăi, în văzul şi auzul tuturor, cu o străină, care — culmea! — este curtezană!

„Nu s-ar fi găsit nimeni să-l acuze pe Pericle dacă i-ar fi plăcut băieţii tineri sau s-ar fi purtat urât cu prima soţie, dar lumea era scandalizată că o considera pe a doua ca pe o fiinţă omenească, îşi împărţea viaţa cu ea, în loc să o ţină departe, într-un colţ retras al gineceului[1]', şi că, în aceste condiţii, îşi invita prietenii cu soţiile lor. Toate acestea erau prea uluitoare pentru a fi fireşti, iar Aspasia era prea sclipitoare pentru a fi o femeie cinstită!" (Mărie Delcourt).

Aspasia are o mare putere asupra lui Pericle, captivat de inteligenţa ei vie dar şi de frumuseţea trupului, de care ea se ocupă cu multă grijă. Este înaltă, zveltă, are o siluetă fără cusur, ochii migdalaţi, scânteietori, ovalul feţei foarte curat. Ea petrece multă vreme pentru desăvârşirea toaletei; în fiecare seară, înaintea mesei, se îmbăiază îndelung, ajutată de slujnica ei, care o stropeşte cu apă parfumată şi o frecţionează cu alifii şi paste. După aceea pune pe trupul ei splendid un chiton[2]' foarte f in, din in, plisat cu unghia, prins pe umăr cu douăf ibule[3]' de aur. Ea alesese tot ce era mai bun: chitonul lucrat de un artizan din Patras, costase o avere, cincizeci de drahme. Pantofii de piele roşie, provenind din Rodos, cuprindeau strâns piciorul ei

1) apartament rezervat femeilor în casele antice greceşti.
2) tunică scurtă, strânsă pe trup.
3) agrafă ornamentală, întrebuinţată în antichitate pentru a încheia un veşmânt.

mic. Mai adăugase o talonetă din plută, ca să pară mai înaltă: aşa era moda, în anul acela, dar cât era de frumoasă!

Toaleta Aspasiei

Aşezată în ţaţa oglinzii, îşi piaptănă părul bogat, ondulat, pe care l-a vopsit blond, suprem rafinament al gustului zilei! Aspasia îşi ridică părul cu măiestrie, îl adună într-un coc şi îl acoperă cu o reţea extrem de fină din aur. Foarte atentă, se priveşte în oglindă pentru a-şi termina toaleta printr-un machiaj făcut cu măiestrie. Dă un luciu sidefiu feţei sale, cu alb de plumb, îşi îmbujorează obrajii cu o substanţă colorantă roşie şi subliniază conturul ochilor cu o linie caf eniu-închis — lucru de neconceput pentru o femeie cinstită! îşi ceartă puţin slujnica, pentru că nu i-a adus mai repede caseta cu bijuterii; după multă chibzuială, Aspasia alege un şarpe din aur care-i cuprinde braţul, accentuând frageda iui rotunjime; doi cercei de aur, în formă de trandafir, atârnă de lobii urechilor sale delicate, clătinându-se uşor, la fiecare mişcare graţioasă a capului. Versurile lui Euripide, din IWedeea i se potrivesc de

minune:

„Ea îşi aranjează părul, privindu-se într-o oglindă strălucitoare, zâmbind imaginii reflectate. Apoi, ridicân-du~se de pe jilţul său, străbate camerele, păşind cu graţie, încântată de felul în care arată; de nenumărate ori aruncă o privire furişă asupra tocurilor sale înalte".

O mână nerăbdătoare ridică draperia care maschează intrarea în gineceu: Pericle, cel mai tandru dintre îndrăgostiţi, se grăbeşte să o îmbrăţişeze pe Aspasia, aşa cum are obiceiul să o facă înainte de a ieşi sau îndată ce se întoarce acasă.

Cină cu Sofocle, Euripide, Herodot, Fidias

Prietenii lui Pericle trebuie să sosească la cină dintr-o clipă în alta. Aspasia îşi cercetează încă o dată toaleta, dintr-o ochire, prinde iute evantaiul din frunze de palmier, pe care i-l întinde slujnica şi coboară în sala unde are loc banchetul. Pericle aşteaptă elita Atenei: Anaxagoras şi Zenon, dascălii săi; Sofocle, tragedianul, vechi tovarăş de arme; Euripide, înflăcăratul său admirator, a cărui frumoasă carieră de om de teatru abia începe; Herodot, un reporter care se interesează de toate şi care a călătorit mult; Fidias, ministrul artelor, căruia îi va plăcea să vorbească despre ultimele lucrări grandioase de pe Acropolă; va veni şi Socrate, dar nu este prea sigur. Aspasia va fi probabil singura femeie la acest dineu, ceea ce stârneşte bârfa atenienilor. Cântând remarcabil din flaut, ca toate curtezanele, prin conversaţia sa spirituală şi cultura politică, ea participă şi însufleţeşte dezbaterile cu privire la guvernul ideal, orânduiala lumii, principiul creator sau frumuseţe. Bărbaţilor le plăcea să se afle în compania ei.

Ea mergea pe urmele frumoasei Targelia, o altă ioniană vestită, care a ştiut să apropie pe greci de persani, în Asia Mică.

Bârfelile se înteţeau la Atena, iar autorii comediilor de succes o asemănau pe Aspasia cu Omphale, regina din Lydia, care făcuse din înfricoşătorul Herakles cel mai docil sclav. Cratinos a umilit-o cu versul său defăimător: „Stricăciunea abjectă are un copil cu Cronos, fata cu ochi de căţea, Hera!". Alţii au numit-o fătiş prostituată şi patroană de bordel. Se zvonea chiar că ea întreţinea nouă femei tinere, reprezentând cele nouă muze, pentru plăcerea lui Pericle.

Situaţia aceasta era uşor explicabilă; cum s-ar fi putut schimba, ţinând seama de faptul că primul dintre bărbaţii de vază ai statului călcase toate convenienţele stabilite, iar

femeia ideală, pe vremea aceea, era caracterizată prin modestie şi renunţare discretă? într-o lucrare a lui Xenofon, Ischomac i-o descrie pe tânăra sa soţie lui Socrate:

„Ce putea ea să ştie, Socrate, când am adus-o în casa mea? Nu avea nici cincisprezece ani; până să o iau eu, trăise în casa părintească sub cea mai severă supraveghere, trebuind să vadă cât mai puţine lucruri, să audă cât mai puţine şi să pună cât mai puţine întrebări cu putinţă".

Numai opt la sută dintre atenieni au cetăţenie

Din cei cinci sute de mii de locuitori ai Atenei, în secolele V şi IV, patru sute şaizeci de mii nu au nici un drept politic: dintre ei, aproximativ trei sute de mii sunt sclavi, iar meteci[1]' vreo douăzeci de mii. Fără a număra femeile şi copiii! Patruzeci de mii de cetăţeni deţin toate drepturile politice. Această democraţie este deosebit de restrânsă, cu adevărat aristocratică.

De doi ani Platon, filozoful, trăieşte la curtea tiranului din Siracuza, Denys. Dar a sosit şi pentru el clipa dizgraţiei, în anul 388 Î.H., într-o dimineaţă, servitorii îl îmbarcă cu forţa pe o corabie spartană, al cărui comandant primise ordinul să-l vândă ca sclav la Egina — pe vremea aceea duşmana Atenei — cu care se războia.

La târgul micului oraş industrial, vestit pentru articolele de fierărie, el cunoaşte umilinţa de a fi evaluat ca o vită oarecare: umerii săi laţi atrag atenţia cumpărătorilor, care clatină din cap, admirativ. Din fericire este recunoscut de un cireneean întâlnit la curtea lui Denys, Annikeris, care îl

1) străin stabilit într-un oraş al Greciei antice, lipsit de drepturi politice, precum şi de posibilitatea de a dobândi proprietăţi imobiliare.

răscumpără pe douăzeci de mine[1)] şi îl redă filozofiei sale dragi. Probabil în urma acestei întâmplări neplăcute, Platon, respectând prea mult tradiţiile antice, fără a condamna sclavia, recomandă totuşi ca sclavii să fie trataţi bine şi grecii să nu fie înrobiţi.

Totul se bizuie pe munca sclavilor

În Grecia, un sclav înseamnă o „unealtă însufleţită" care nu are suflet. Cel puţin, aceasta este teoria lui Aris-totel: în *Politica,* el se ridică împotriva oamenilor care pretind că „numai legea stabileşte diferenţa dintre un om liber şi un sclav, natura omenească nefiind un factor hotărâtor în privinţa aceasta". După părerea lui, „există în specia umană fiinţe inferioare celorlalte, aşa cum este vita faţă de om şi trupul faţă de suflet; sunt oameni de la care nu poţi cere altceva decât folosirea forţei lor corporale. Aceşti indivizi sunt sortiţi sclaviei chiar de firea lor, pentru că nu este ceva mai potrivit pentru ei decât să se supună".

Tot sistemul economic antic se bizuie pe munca sclavilor; omul liber declară că nu are decât dispreţ pentru munca manuală pe care nu o efectuează decât constrâns de nevoie. Aristotel o recunoaşte în felul său: „Dacă fiecare sculă, după primirea unei comenzi, ar funcţiona de la sine, dacă suveicile ar ţese singure, dacă arcuşul ar cânta singur la ţiteră, atunci antreprenorii nu ar avea nevoie de lucrători şi nici stăpânii, de sclavi".

La capul Sunion, în faţa templului consacrat lui Posei-don, care a fost reconstituit de două ori după bătăliile de la Marathon şi Salamina, sute de sclavi aşteaptă, pe un soare arzător, să fie transferaţi la minele din munţii Laurion. Sunt prizonieri de război, traci voinici, carieni sau frigieni cu

1) mina era o monedă valorând o sută de drahme.

palme bătătorite sau oameni certaţi cu disciplina, foşti servitori sau muncitori agricoli de care stăpânul s-a dezbărat, după ce au săvârşit vreo faptă necugetată. Cu toţii sunt sclavi de stat, pentru că minele de plumb şi de argint aparţin statului, care le dă în concesiune particularilor. Şirul lung al sclavilor^se pune în mişcare, însoţit de strigătele paznicilor... îndată ce au ajuns la mină sclavii sunt repartizaţi în barăci mizere din trestii, unde vor trăi închişi şi îngrămădiţi. Bineînţeles, nu au dreptul să-şi aducă familia — soţia şi copiii.

Infernul din mine

Pe aceşti oameni îi aşteaptă o viaţă cumplită. Pierduţi în masa celor zece sau douăzeci de mii de sclavi care lucrează în mine, sunt supuşi unui ritm de muncă istovitor. Ei lucrează cu schimbul, fără întrerupere, zece ore în şir, echivalând cu durata de iluminare a lămpji cu ulei fumegânde, care atârna deasupra capului lor. în galeriile care nu măsoară mai mult de un metru înălţime stau culcaţi sau în genunchi, silindu-se să extragă minereul cu unelte derizorii, de cele mai multe ori: târnăcop, ciocan, daltă, ca sculptorii! Nu se poate respira, aerul greu, viciat, este evacuat prin puţurile de aerisire, mult prea rare. O prăbuşire poate surveni oricând, provocând moartea acestor oameni nenorociţi, care trăiesc cu această spaimă permanent, pentru că regulile de securitate, stabilite de stat nu sunt respectate de concesionarii lacomi de bani, care, fără şovăire, înlătură filoanele de minereu, singura susţinere a acestor galerii rudimentare, în consecinţă accidentele sunt jrecvente şi mortalitatea ridicată.

în spatele minerilor, ajutoarele adună minereul în coşuri, pe care le urcă la suprafaţă, cu ajutorul unor scări de lemn. în praf, pe o căldură cumplită, alţi sclavi se trudesc

să mărunţească minereul în mojare, apoi în mori, sau să-l spele; în cele din urmă, din forja ies lingouri de plumb de circa cincisprezece kilograme fiecare, purtând pecetea concesionarului.

Infernul din mine constituie însă o excepţie: în general sclavii nu sunt supuşi unor astfel de chinuri.

Poliţişti şi membri ai familiei

Statul îi foloseşte şi pentru îndeplinirea unor munci mai uşoare. Sclavii compun scheletul birocraţiei ateniene. Ei sunt aprozi la eclesia, călăi, măturători, lucrători la monetărie şi poliţişti: o mie de arcaşi sciţi, în cadrul poliţiei, păstrează ordinea pe străzi şi la adunări.

Sunt încartiruiţi pe Areopag[1]', post de observaţie minunat, cuprinzând cu privirea întreg oraşul.

Cei mai fericiţi sunt, cu siguranţă, sclavii în slujba persoanelor particulare: la oraş sau, mai rar, la ţară, deoarece micii proprietari ai Atticei nu sunt destul de bogaţi ca să aibă şi o proprietate la ţară. Nicias, mare demnitar, extrem de bogat^are peste o mie de sclavi, pe care îi împrumută vecinilor, în mod obişnuit, atenianul de rang mediu are vreo zece sclavi: slujnicele care se ocupă de gospodărie şi de cusut, portarul, bucătarul şi pedagogul, care duce copiii la şcoală şi le poartă de grijă ca o doică.

Sclavii-servitori participă la viaţa familiei, la sărbătorile şi la obiceiurile ei. Când stăpânul a cumpărat un sclav, stăpâna casei îl întâmpină şi îl conduce în casă, cum ar face un soţ cu tânăra lui mireasă: îl pofteşte să se aşeze lângă vatra, presară pe capul lui smochine şi nuci şi îi dă

1) Areopagul reprezenta tribunalul atenian, situat pe colina consacrată zeului Ares, având misiunea de a supraveghea obiceiurile cetăţenilor, de a pedepsi furtul şi crima, de a reprima, prin măsuri drastice, faptele nelegiuite.

un nume. Sclavii care s-au născut în casa stăpânului sunt foarte legaţi de familia acestuia şi sunt îngropaţi în cavoul familiei, după cum se putea constata în cimitirul din cartierul *Ceramic*^.

Neavând drepturi politice şi nici o posibilitate de grupare legală, sclavii nu sunt lipsiţi de apărare: legile interzic neajunsurile grave şi actele de violenţă împotriva lor; în ultimă instanţă, sclavul maltratat se poate refugia în sanctuarul lui Tezeu, unde se bucură, ca orice fiinţă omenească, de dreptul de azil. Atunci stăpânul său este obligat să-l revândă.

Sclavul care a devenit un bancher şi un mecena[2']

Către sfârşitul războiului din Peloponeş, un sclav se face remarcat prin ascensiunea sa socială uluitoare: doi bancheri atenieni, Antisthenes şi Archestratos, cumpără, la târgul din faţa templului lui Castor şi Pollux,^un sclav străin, numit Pasion, care părea isteţ şi priceput, în calitate de curier şi de comisionar, începe prin a transporta sacii grei cu monede. Cinstea, spiritul comercial şi flerul, pentru a întreprinde operaţiuni fructuoase, îl recomandă îndeajuns. Stăpânii săi îl apreciază nespus şi îl eliberează; cu timpul îi încredinţează tot mai multe responsabilităţi, iar la bătrâneţe îi oferă conducerea băncii.

Pasion sprijină schimbul şi împrumutul asigurat de gaj; cumpără vase pe care le închiriază şi înfiinţează o manufactură de scuturi. Copleşeşte statul cu daniile sale bogate: o mie de scuturi şi banii cuveniţi pentru cinci ani de serviciu

1) cartierul olarilor.
2) prietenul împăratului Augustus, a fost protectorul generos al literelor, ştiinţelor, artelor.

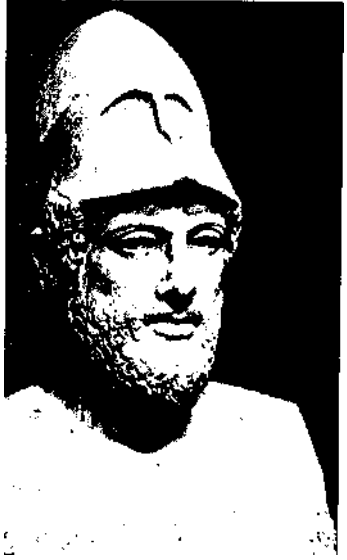

ir* –

FOTO 10. Perlele

ai unei trierarhii[1]. Statul îi acordă cetăţenia. Pasion are atunci posibilitatea să investească în proprietatea funciară şi să devină unul dintre oamenii cei mai de vază ai Atenei.

Acelaşi destin uluitor îi aşteaptă pe unul dintre propriii lui sclavi, Formion, căruia Pasion îi lasă moştenire toate afacerile sale, întrucât fiul lui era un om de nimic. Formion are obligaţia să se căsătorească cu văduva lui Pasion, conform clauzei din testamentul acestuia.

Cum se pot procura sclavi? Foarte simplu: îi furnizează războiul. Sclavia era soarta neînduplecată a învinşilor, pe vremea aceea, dacă avuseseră norocul să nu piară în luptă. Alte mijloace: raziile, copiii abandonaţi, nedoriţi, copiii răpiţi de hoţi care cutreierau provincia, urmărind scopul lor prădalnic, dar şi oraşele.

Un medic a descoperit o formulă originală, dar, într-o oarecare măsură, imorală: Menecrates din Siracuza nu acceptă să îngrijească bolnavii incurabili, părăsiţi de confraţii săi, decât pu condiţia de a-i fi sclavi, în cazul în care îi va vindeca...în Antichitate, negustorii de carne vie seaprovizi-onează fără greutate în anumite locuri specializate: Delos, Chios, Samos, Cipru sau Bizanţ. Ares avea mereu nevoie de scutul său de luptă şi evoluţia spiritelor este lentă.

„Paiul şi spicele": meteci şi cetăţeni

Aristofan, într-o figură de stil îi compară pe meteci cu „paiul şi cetăţenii, cu spicele".

în sensul strict al cuvântului, metecii sunt cei care locuiesc cu atenienii: străini, oameni liberi, stabiliţi la Atena, dar fără cetăţenie. Un mare număr de greci, dar şi de barbari: fenicieni, egipteni, chiar arabi. Cuvântul „metec" sau „barbar", rostit de un cetăţean de viţă nobilă, capătă o

1) trierarhul era comandantul triremei.

nuanţă peiorativă, atât de mare este orgoliul naţional bazat pe atotputernicia cetăţii, totalitară în multe privinţe.

Spre deosebire de Sparta, care elimină străinii cuibăriţi în cetate, Atena se arată destul de îngăduitoare. Legile sale îi apără pe străini şi le conferă anumite drepturi. Perlele poate afirma cu emfază, într-un discurs pe care i-l atribuie Tucidide: „Cetatea noastră este accesibilă tuturor; nici o lege nu alungă străinii şi nu le interzice dreptul la învăţătură şi frecventarea spectacolelor care se dau la noi". El uită pur şi simplu să menţioneze că nu au acces la viaţa politică...

O dovedeşte cazul metecului Kefalos: debarcat la Atena —toată averea lui constând în meseria de armurier — siracuzanul închiriază un atelier în cartierul Scambodinai, unde instalează o forjă şi începe să muncească cu multă tragere de inimă. Sculat dis-de.-dimineaţă, aseme nea lui Filocleon — judecătorul, din *Viespile* lui Aristofan —şi tuturor meşteşugarilor din cartier, el nu se culcă decât la apusul soarelui.

„Cum cântă cocoşul, toţi sar din pat şi fiecare se pune pe treabă: fierarul, olarul, finisorul de piei, băiaşul, morarul (făinar), fabricantul de scuturi, cântăreţul la liră. Alţii pornesc la drum îndată, înainte de a se crăpa de ziuă."

Cât e ziua de mare, cântând încet o melodie, Kefalos ciocăneşte voios tăişurile frumoase. Armele sale, foarte apreciate, încep să fie vestite. El cumpără la început doi sclavi, apoi patru, pentru a-l ajuta. Goi, şiroind de sudoare din cauza căldurii degajate de forjă, muncitorii se întrec în făurirea unei suliţe iuţi: în timp ce unul dintre ei apucă cu nişte cleşti lungi fierul înroşit şi-l ţine pe nicovală, altul îi ascute vârful cu lovituri de ciocan bine plasate, faţa f iindu-i luminată intermitent de focul din vatră; al treilea s-a îndepărtat pentru a lua din cui o hydrie — un vas cu apă — cu care se răcoreşte.

Bilanţul primului an al instalării sale la Atena este

favorabil: afacerile sunt prospere; Kefalos putuse plăti cu regularitate impozitul perceput de la meteci: douăsprezece drahme, preţul a şase zile de muncă; fusese nevoit să mai dea şase drahme perceptorului, pentru soţia sa. Impozitul părea destul de moderat!

Cea mai mare armurărie din Atena

Acum, Kefalos este proprietarul celei mai mari ar-murării din Atena, se poate spune chiar a celui mai mare atelier pe care l-a avut vreodată oraşul. Fireşte, a cumpărat prăvălia modestă unde şi-a început activitatea, mărind-o simţitor: Kefalos are nevoie în permanenţă de forţa celor o sută douăzeci de sclavi, a căror muncă este ritmată de flaut. Armele sale sunt foarte solicitate la Atena şi în întreaga Grecie.

într-un an, arhontele a dorit să ştie dacă putea conta pe el pentru îndeplinirea funcţiei de coreg[1)] pentru sărbătoarea Leneenelor[2']; Kefalos *a* fost nevoit să accepte pentru că nu ar f i riscat să se desemneze un alt bărbat mai bogat decât el, dar nici pe unul mai puţin înstărit (dacă, după anchetă, se dovedea că cel mai bogat dintre ei doi era Kefalos, ar fi fost obligat să facă schimb de avere cu celălalt). De altfel, nici nu dorea aşa ceva: i se cuvenea lui toată cinstea de a asigura recrutarea şi alcătuirea corului care va juca o pjesă de Euripide sau de Aristofan.

Câţiva ani în şir Kefalos a ocupat un loc însemnat în rândurile coloniei ateniene, la procesiunea Panateneelor care o preamăreau pe Atena, zeiţa cea bună; avea oroare de nenumăratele asociaţii din Pireu care cinsteau zeii metecilor: Bendis, zeiţa tracilor sau Mamafrigiană. Kefalos

1) la greci, cel care susţinea cheltuiala spectacolului.
2) sărbătoare în cinstea zeului Dionysos, denumit si Leneu.

râvnea prea mult integrarea în viaţa atenianã. Ar fi dorit şi el sã-şi investeascã averea în pãmânturile Atticei sau sã susţinã financiar dotarea şi conducerea unei trireme, pentru cã era pasionat de problemele militare, dar acest lucru era interzis metecilor.

Un mare avocat şi regele „sãraturilor"

Soţia metecului Kefalos a nãscut un bãiat, Lysias, care este mândria lui. Are grijã sã-i dea o educaţie cât se poate de bunã, alãturi de copiii familiilor bune, de viţã atenianã. Lysias se antreneazã la gimnaziu cu adolescenţi de vârsta lui şi urmeazã cursurile celor mai buni sofişti. Din pãcate nu are cetãţenie; în consecinţã, nu poate f i acceptat în efe-bie. De altfel, sunt puţine speranţe ca sã capete vreodatã titlul de cetãţean. Legea este foarte riguroasã în privinţa aceasta, iar din anul 451 Î.H. se respectã dispoziţia de a nu acorda cetãţenia fiului unui atenian şi al unei metece. Cel care a promulgat aceastã lege a fost şi el constrâns sã i se supunã: fiul lui Perlele şi al Aspasiei a rãmas un bastard.

Lysias devine unul dintre cei mai vestiţi avocaţi, vorbind o greacã foarte curatã: rafinamentul metecului care se vrea mai atenian decât cetãţenii înşişi. Cu tot prestigiul de care se bucurã, Lysias nu a reuşit sã capete cetãţenia mult visatã.

Kefalos nu este singurul care a fãcut avere: în domeniul meşteşugãriei şi al comerţului, mulţi meteci şi-au fãcut o situaţie frumoasã. Casa Chairefilos şi Fiii reprezintã cea mai mare întreprindere de pãstrare a produselor cu sare. Eveniment extraordinar: Chairefilos obţine cetãţenia şi în bucuria lui, ca mulţumire, oferã un *ex-voto* la Delf i, cu aceastã menţiune: „Ca urmare a unei dorinţe (împlinite), Chairefilos, fiul lui Fidon, a adus aceastã ofrandã lui Apollo Pitianul". Aceasta se întâmpla în secolul IV, când lumea

f

avea vederi mult mai largi.

Mulţi meteci se află în rândurile infanteriştilor, ale vâslaşilor sau ale micilor funcţionari subalterni: crainici, medici civili sau militari, slujbaşi deţinând monopolul perceperii impozitelor, antreprenori de lucrări publice. Nu toţi au reuşit în viaţă atât de bine, precum Kefalos sau Chaire-filos...

Cinstea de a fi pus bazele medicinii moderne îi revine unui metec: Hipocrat din Kos.

Hipocrat, metecul

La sfârşitul secolului al Vl-lea Î.H. Demokedes se afirmase ca medic de stat la Egina, apoi la Atena. Faima lui îl duce apoi la Samos, la tiranul Policrate, care-l numeşte medicul său personal; aceeaşi funcţie o va îndeplini la Susa, la solicitarea regelui Darius. La Atena fusese ales de ecclesia; reputaţia lui, justificată, îi înlăturase pe ceilalţi candidaţi. El dă consultaţii la dispensar, un local mare, bine aerisit, cu mai multe încăperi destinate bolnavilor; statul înfiinţase dispensarul şi plătea serviciile medicului. Cei nevoiaşi aveau deci asistenţă medicală gratuită. Un impozit special era perceput pentru acoperirea cheltuielilor acestui serviciu social. Demokedes îşi pregăteşte singur medicamentele, pe bază de plante medicinale, pe care i le furnizează „tăietorul de rădăcini". Practica lui medicală, simplă şi eficientă, se rezumă la plante, luare de sânge, clisme şi ventuze.

Născut în 460 î.H, la Kos, oraş celebru pentru şcoala sa de medicină, Hipocrat face parte din marea familie a Asclepiazilor, care îşi transmiteau, de la o generaţie la alta, tainele vindecării trupului. Metoda sa este bazată pe observarea naturii, iar umanismul, neobişnuit pentru vremea aceea, de care dă dovadă, constituie până în ziua de astăzi

codul principiilor morale medicale.

În jurământul său, el stabileşte principiul respectului necondiţionat faţă de viaţă şi fiinţa umană:

„... Nu voi da niciodată otravă cuiva, chiar dacă mi-o va cere; nu voi da niciodată unei femei leacuri care să-i provoace avortul; în oricare casă voi fi chemat mă voi duce pentru a vindeca bolnavii, fără a nedreptăţi pe cineva, fără a săvârşi în mod intenţionat o faptă rea, în special ademenirea femeilor şi aţinerilor, sclavi sau liberi..."

Pentru un medic format la şcoala lui Hipocrat, după cum se vede, nici nu se poate pune problema eutanasiei sau a avortului!

De fapt, spiritele elevate şi artiştii de geniu, care au contribuit la faima Atenei, în secolul său de aur, au fost metecii, într-un număr impresionant: pictorii Polignot din Thasos, Zeuxis din Heracleea şi Parrhasios din Efes, arhitectul Hippodamos din Milet, sofiştii Protagoras din Ab-dera, Gorgias din Leontinoi, Prodicos din Chios, Hippias din Elis, medicul Hipocrat şi mulţi alţii...

A fi cetăţean nu e o sinecură

„Niciodată până acum nu mi s-a întâmplat, de când sunt primit la băi, să fiu orbit de praf, ca astăzi, când, cu toată convocarea matinală a unei adunări plenare, Pnyxul[1)] era gol, cetăţenii stăteau de vorbă în agora şi căutau să evite atingerea frânghiei vopsite cu roşu[2)]. Nici măcar Prytanii[3'] nu s-au prezentat încă; vor întârzia şi vor da

1) deal situat în partea de vest a Alenei, unde aveau loc adunările cetăţenilor.
2) poliţia îi pedepsea pe cei care întârziau la întruniri atingându-i cu frânghia vopsită în roşu, atrăgând atenţia asupra lor în acest fel.
3) cincizeci de delegaţi', aleşi anual pentru a conduce succesiv lucrările sfatului celor Cinci' Sute, la Atena.

T

din coate, pentru a ocupa primele locuri, repezindu-se ca valurile tumultoase ale unui torent. Parcă asta îi doare pe ei, cum să încheie pacea! Patrie, sărmană patrie! Eu ajung întotdeauna primul la adunare şi iau loc. Apoi, pentru că sunt singur, oftez, casc, măîntihd, trag „vânturi", mă plictisesc, desenez beţe, mă depilez, număr până la o mie..."

în felul acesta monologa Diceopolis, sosit în zori pe dealul Pnyx, convocat la o şedinţă a adunării poporului care trebuia să hotărască dacă se continua războiul sau se încheia pacea. Aristofan, în piesa *Acarnienii,* jucată în 425 Î.H., pentru sărbătoarea Leneenelor, în cinstea lui Dionysos, reproduce astfel după natură, cu fidelitate, simplitatea vieţii civice ateniene.

Diceopolis a avut probabil mulţi predecesori din ziua în care Pericle a supus votului adunării mistoforia — indemnizaţia pentru prezenţă, alocată tuturor cetăţenilor având funcţii în senat sau la tribunalul popular (heliaştii) — astfel încât egalitatea dintre bogaţi şi săraci să fie înfăptuită, să fie reală. Nu este o sinecură, să fii cetăţean atenian! Minimum patruzeci de zile consacrate în fiecare an adunării poporului, dacă nu cumva îi revine funcţia de magistrat. Mai trebuie numărate şi întrunirile administraţiei locale: ale celor zece triburi, ale celor o sută de deme[1)], ale nenumăratelor fratrii — toate acele subdiviziuni teritoriale ale Atticei, de la reforma lui Clistene, în anul 508 î.H. Iată un drept greu de câştigat pentru cetăţenii săraci, ţărani sau meşteşugari.

L) sectoare politice ale Atticei,, având numeroase funcţii: fiscală, administrativă, de cult, etc. , , • .
', ..

O şedinţă a adunării

Crainicii au anunţat cu două zile înainte, atât în oraş cât şi în demele rurale, o importantă şedinţă a ecclesiei: la îndemnul lui Perlele se va discuta un proiect prezentat de sfat. în ziua respectivă, dimineaţa, se ridică drapelul pe Pnyx, dealul din faţa Acropolei[1]'.

Pe o esplanadă semicirculară închisă de o tribună săpată în stâncă se pot aduna circa douăzeci de mii de cetăţeni. Şedinţa începea în zori; numărul celor întârziaţi era mare, pentru că, după cum remarca autorul lucrării *Faptele Apostolilor,* din era creştină, „atenienii nu-şi petrec timpul altfel decât comunicând ştiri sau aşteptându-le", hoinărind fără grijă în agora. Arcaşii sciţi barează străzile care duc la agora cu frânghiile lor vopsite în roşu, călăuzind mulţimea de gură-cască spre Pnyx. Vai de cel care este atins: el poartă toată ziua dovada întârzierii sale!

Crainicul public întâmpină multe greutăţi până să reuşească să dirijeze mulţimea gălăgioasă spre incinta stabilită. Strigă cât îl ţine gura, ca să facă loc persona-lităţilor: cei cincizeci de prytani care conduc viaţa publică, luna aceasta, se strecoară unu câte unu în cele două loje plasate deasupra tribunei; la loc de cinste se aşază epis-tatul—preşedintele republicii, ales doar pentru o zi — care va conduce dezbaterile.

Sub tribună grefierii se grăbesc să-şi pregătească tăbliţele pe care vor înscrie darea de seamă a şedinţei.

Puţin câte puţin zgomotul se domoleşte; preoţii păşesc spre altarul lui Zeus Agoraios, târând după ei trei purceluşi îndărătnici şi grohăitori, cărora le taie gâtul pe altar. Sângele victimelor este vărsat pe sol în aşa fel încât preoţii închid mulţimea într-un cerc sacru, în timp ce crainicul imploră

1) în vechea Grecie, Acropola desemna citadela dintr-un oraş, aşezată pe o înălţime şi adăpostind principalele edificii.

protecţia zeilor şi îndeosebi *a* Atenei, zeiţa înţelepciunii, protectoare a cetăţii, şi aruncă anatema asupra oricărui om care ar avea intenţia să înşele poporul.

Discursuri şi o mică gustare

•

La un semn al epistatului, crainicul citeşte clar, cu voce tare, proiectul de lege: se atribuie, de către stat, oricărui cetăţean chemat să participe la lucrările senatului sau ale tribunalului popular, indemnizaţie de prezenţă. Mulţimea începe să murmure: partizanii şi adversarii proiectului încep să se încaiere. Preşedintele întreabă atunci cetăţenii dacă doresc să voteze textul aşa cum este sau să-l discute. Număratul anevoios al mâinilor ridicate dă la iveală majoritatea largă, în favoarea dezbaterilor.

Crainicul rosteşte atunci formula rituală: „Cine cere cuvântul?"

Oratorii, simpli cetăţeni sau persoane de vază, se succed la tribună: unii propun amendamente prudente; trebuie evitat cu orice preţ riscul de a fi învinovăţit de ilegalitate — penalizată sever, chiar cu pedeapsa cu moartea, dacă se constată că propunerea contravine unei legi existente. După exemplul dat de Diceopolis, personajul creat de Aris-tofan, numărul celor prevăzători este mare: oamenii şi-au adus o mică gustare: plăcinte de orz, măsline, usturoi, ceapă şi o ploscă cu apă proaspătă. Mai sunt şi şarlatani, care se bizuie pe protecţia lui Hermes, zeul aventurierilor şi al hoţilor, pentru a mânca pe nimica-toată: e deajuns o clipă de neatenţie din partea naivului care ascultă cu gura căscată oratorul, ca să-i şterpelească merindele. Mai trebuie apoi şi îndemânare, ca să se strecoare cu dibăcie prin mulţime, altfel pungaşii sunt urmăriţi de ţipetele păgubaşului, cerând ajutorul arcaşilor sciţi.

Vorbeşte Perlele

Spre sfârşitul zilei, Pericle se îndreaptă cu multă demnitate spre tribună, după ce şi-a pus pe cap cununa de mirt, simbol al imunităţii. El respinge argumentele adversarilor, rând pe rând, şi îşi apără cu tărie proiectul:

— Se pune problema despre ceea ce îi revine fiecăruia? Legea face dreptate tuturor, pentru neînţelegerile particulare; în privinţa titlurilor, dacă cineva se remarcă în vreun domeniu, are dreptul la toate onorurile după merit, şi nu după apartenenţa la o categorie anumită. Invers, sărăcia nu reprezintă o interdicţie pentru un cetăţean capabil să fie de folos statului, dar care are o situaţie materială nesigură...

Pericle vorbeşte şi în spatele său s-au adunat nori ameninţători, dinspre mare; din fericire s-au împrăştiat repede; dacă s-ar fi pornit o furtună şedinţa s-arfi suspendat fiindcă Zeus trimisese semn că nu este de acord cu felul de a gândi al muritorilor. Trăsnetul de pe limba lui Pericle făcuse minuni şi de data aceasta. Proiectul este validat aproape în unanimitate. Democraţia este dovedită prin fapte: întreg poporul hotărăşte soarta legilo/, numirea magistraţilor, ostracizările, pacea sau războiul, în principiu, deţine o putere imensă; în fapt, este condus şi îngrădit de Sfat şi de magistraţi!

Consiliul de stat şi comisiile sale

Sfatul celor Cinci Sute sau Senatul este un fel de consiliu de stat însărcinat cu elaborarea legilor şi cu verificarea aplicării lor. Pentru afi membru al acestui organism, trebuie depusă candidatura şi depăşită vârsta de treizeci de ani. Soarta desemnează aleşii: o urnă conţine tăbliţele pe care sunt înscrise numele candidaţilor, alta e plină cu boabe

negre şi albe; numărul locurilor disponibile este egal cu numărul boabelor albe. Se trag simultan, din fiecare urnă, o tăbliţă şi un bob. Cel al cărui nume este însoţit de bobul alb este numit pe un an, funcţia nefiind transmisibilă de la un an la altul.

Consiliul este împărţit în zece comisii de câte cincizeci de pryţani de la acelaşi trib, care îşi îndeplinesc slujba pe rând, timp de o lună, din cele zece câte numără anul grecesc. Prytanii de serviciu convoacă adunarea şi Consiliul şi stabilesc ordinea de zi. Şeful lor, numit tot prin tragere la sorţi, epistatul, este preşedintele adunării convocate şi al republicii, pentru o zi. Deţine sigiliul de stat şi cheile templelor unde este păstrat tezaurul public.

Lumea nu se bate pentru a obţine funcţia de membru al senatului fiindcă această slujbă cere să i se consacre mult timp, iar statul alocă în schimb o indemnizaţie foarte mică, de şase oboli[1] pe zi. Prytanul în exerciţiul funcţiei are dreptul de a locui, e drept, pe socoteala statului, în tholos-ul[2] alăturat sălii de consiliu şi este plătit ceva mai bine: două drahme pe zi, adică salariul unui muncitor bun.

Neîncredere faţă de puterea personală

Poate fi numit edil, amonte sau strateg orice cetăţean. Alegeri ale adunării poporului, aceste magistraturi devin tot mai puţin importante.

Cei nouă arhonţi, a căror origine e străveche, nu mai au atribuţii decât în domeniul religios sau judiciar.

De la data victoriei de la Maraton, cei zece strategi sunt consideraţi primii magistraţi ai cetăţii: sunt singurii care

1) vechea monedă grecească, egală cu a şasea parte dintr-o drahmă.
2) edificiu circular.

pot fi realeşi, pentru competenţa militară de care dau dovadă; din mijlocul lor s-au desprins personalităţi deosebite, care au influenţat în mod hotărâtor politica dusă în acea vreme, ca: Miltiade, Temistocle, Aristide sau Pericle.

Cu toate acestea poporul priveşte mereu cu suspiciune puterea personală: ancheta minuţioasă în privinţa candidaţilor, prezentarea socotelilor la încheierea misiunii, colegiile de magistraţi şi ostracizarea sunt mijloacele de care dispune pentru a domoli zelul cetăţenilor a căror lipsă de judecată îi îndeamnă să se ridice prea sus. Aceleaşi mijloace înlesnesc manifestările lipsite de logică ale mulţimii nestatornice. Adesea mulţimea aceasta este destul de redusă numeric: mulţi ţărani nu se îndură să-şi lase câmpul, când vine vremea secerişului sau a culesului viei, ca să participe la adunare. Democraţia nu a fost niciodată mai strălucită şi mai eficientă decât atunci când a semănat cu o aristocraţie, fiind condusă cu pricepere de Temistocle, Aristide sau Pericle.

Fapt confirmat de Aristotel, care subliniază condiţiile de viabilitate ale democraţiei: numărul redus.

„O cetate nu poate fi construită cu zece oameni. Cu o sută de mii, acelaşi rezultat: nu putem vorbi despre o cetate. Cine ar putea comanda, ca un general, unei mulţimi atât de mari? Cine i-ar fi crainic, afară doar de Stentor, războinicul a cărui voce răsuna puternic dominând mulţimea, la asediul Troiei?" scrie Aristotel.

De la alianţă la dependenţă

Atena se poartă cu cetăţile aliate aşa cum se poartă cu metecii săi sau cu sclavii, cu alte cuvinte, cu un binevoitor dispreţ şi cu autoritate riguroasă. A fost îngerul păzitor al Greciei în clipe grele, în războiul cu perşii, şi, după părerea ei, e drept ca cetăţile care preferă în locul vărsării de

sânge vărsarea unei sume de bani să f ie supuse autorităţii sale luminate.

Pe nesimţite, aproape firesc, s-a trecut de la alianţă la dependenţă. Evoluţia termenilor folosiţi este semnificativă: textele oficiale renunţă la termenul *summachia* — alianţă de război — în favoarea lui *arche* — supunere faţă de o autoritate şi tratează, fără reţinere, despre cei supuşi Atenei.

Un adevărat imperiu a fost făurit, iar Pericle se va strădui să-l consolideze.

Pacea încheiată cu Sparta, în 446 î.H., pe termen de treizeci de ani, consfinţeşte împărţirea în două a lumii greceşti: Atenei îi revenea puterea maritimă; Spartei, stăpânirea uscatului. Pericle intuieşte atunci necesitatea pacificării reale a tuturor cetăţilor. Proiectează, tot în anul acela, organizarea unui grandios congres panhelenic, care ar viza restaurarea templelor greceşti incendiate de barbari, precum şi „mijloacele de a asigura tuturor, pe mare, o navigaţie liniştită, precum şi pacea". Pericle trimite deci douăzeci de ambasadori, mai vârstnici, însărcinaţi să „îndemne popoarele să participe la deliberările în favoarea păcii, privind şi comunitateade acţiune a grecilor" (Plutarh).

Acest proiect nobil se loveşte de un obstacol: refuzul categoric al Spartei, care se teme că toată cinstea îi va reveni Atenei. O dată mai mult, grecii pierd ocazia de a fi uniţi, iar cei supuşi Atenei îi vor simţi mâna de fier, pe care o consideră absolut necesară, în lipsa unui acord politic.

Colonizare, deportări r

Pericle legiferează curând o serie de măsuri prin care cetăţile aliate sunt reduse la starea de colonii. De când a fost transferat tezaurul confederaţiei de la Delos la Acropolă, consiliul ligii s-a desfiinţat de la sine şi acum toate hotărârile sunt luate de eclesia ateniană.

tiv

în 443, cele două sute şaizeci şi cinci de cetăţi „aliate" au fost repartizate în cinci districte, pentru a fi mai bine administrate şi supravegheate: în Ionia, în Caria, în Ciclade, pe coasta Traciei şi a Hellespontului, funcţionarii atenieni reprezintă ochii şi urechile puterii centrale şi contribuie la loviturile de stat prin care oligarhii la putere sunt înlocuiţi cu democraţi. Atena doreşte nespus să popularizeze idealul democratic, la nevoie cu forţa şi împotriva voinţei celor în cauză! Acesta-i iacobinismul[1]' Atenei.

Tetradrahma[2], purtând efigia cucuvelei zeiţei Atena, se impune peste tot, substituindu-se monedelor locale. Atena nu îngăduie nici o întârziere la plata tributului, chiar dacă Pericle l-a mai micşorat, în anul 450, ca să mai tempereze cetăţile care socoteau că nu mai era necesară menţinerea confederaţiilor aliaţilor, din moment ce pericolul persan fusese înlăturat.

Altă măsură cu caracter centralizator: problemele judiciare sunt deferite tribunalului popular; reclamanţii trebuie să aibă în vedere cheltuielile pe care le vor face, cu călătoria şi şederea în Atena, fiindcă procedura este extrem de înceată!

Fapt şi mai grav, Atena aduce cu forţa în coloniile sale surplusul forţelor ei de muncă: coloniştii — cleruhii —care pun stăpânire în mod arbitrar pe cele mai bune pământuri, prin deposedări abuzive.

în consecinţă, după revolta din Eubeea, Pericle alungă din Chalkis tagma hipoboţilor — crescători de cai bogaţi—ca să-i înlocuiască cu oameni din partidul popular în solda lui, deportează toată populaţia din Hestiee, aducând în schimb colonişti atenieni. Peste opt mii de

1) doctrina iacobinilor (cea mai radicală grupare revoluţionară franceză, în perioada revoluţiei din 1789-1794; democrat cu idei foarte avansate).
2) monedă de argint cu o valoare de patru drahme.

cleruhi se reped asupra Eubeei, urmăriţi de ura şi de amărăciunea celor expulzaţi.

„Mă voi supune poporului atenian" *

Jurământul pe care trebuie să-l presteze locuitorii orşului Chalkis, de nevoie, exprimă orientarea politicii ateniene:

„Nu mă voi despărţi de poporul atenian prin nici un mijloc sau acţionând pe ascuns, nici cu vorba, nici cu fapta. Nu voi da ascultare celui care ar intenţiona să se despartă de Atena, iar pe cel care o face îl voi denunţa atenienilor. Voi plăti tributul atenienilor, după cum m-am înţeles cu ei. Voi fi un aliat dintre cei mai zeloşi şi loiali. Voi veni în ajutorul poporului atenian şi-l voi apăra, dacă cineva îi aduce prejudicii şi mă voi supune poporului atenian".

Chalkis este menţionat ca oraş aliat, în cadrul acestui jurământ, dar ultima frază denotă că a fost doar o specificare cu efect stilistic. Attica Mare ne face să ne gândim la ceea ce ar fi însemnat un Mare-Reich pe deplin învingător în 1940.

în 443, stimulaţi de Perlele, cetăţenii sosiţi din cele patru colţuri ale ţării pleacă să întemeieze în Grecia Mare colonia Turioi, în apropiere de oraşul Sibaris, care fusese distrus. Printre sutele de necunoscuţi, un bărbat celebru, care este entuziasmat de această nouă aventură: istoricul Herodot din Halicarnas.

„Procedând astfel, Pericle scoate afară din oraş o mulţime trândavă, agitată pentru că nu are unde să muncească. Astfel el ţine seama de nevoile poporului. Prin instalarea coloniilor la aliaţi, el le inspiră teamă, luând măsuri împotriva unor eventuale revolte" (Plutarh).

Şi totuşi, nu este deloc aşa, ura dovedindu-se mai puternică decât teama!

Ostateci însemnaţi cu fierul roşu

Samos făcea parte dintre cele trei cetăţi aliate care rămăseseră independente. Brusc, în 441 Î.H., revolta a cuprins insula Samos care lupta împotriva Miletului, pentru stăpânirea oraşului Prien, din Ionia. Samos refuză arbitrajul Atenei. Gurile rele afirmau că Aspasia îl îndemnase pe iubitul ei Pericle să intervină prompt, sprijinind patria ei, Miletul, a cărui situaţie era critică.

Riposta Atenei nu se lasă aşteptată şi este brutală. Pericle debarcă la Samos şi, profitând de împrejurări, răstoarnă regimul oligarhic, la numeroşi ostateci: cincizeci de bărbaţi şi cincizeci de copii, din cele mai însemnate familii din Samos, şi îi înseamnă cu fierul roşu pe frunte cu emblema insulei: o corabie a cărei proră are forma unui rât de porc. Refuză orice formă de răscumpărare şi îi trimite cu domiciliul forţat în insula Lemnos.

în momentul în care Pericle părăseşte Samosul, oligarhii eliminaţi de la putere revin, cerându-şi drepturile, şi, cu sprijinul satrapului din Lydia, Pisutnes, aţâţă revolta populaţiei, care le predă garnizoana ateniană. Ostatecii sunt eliberaţi, iar Bizanţul, urmând exemplul Samosului, ridică stindardul rebeliunii. Situaţia se înrăutăţeşte şi pârjolul revoltei tinde să cuprindă întreg imperiul.

De data aceasta se declară război: în faţa insulei Tragia, Pericle dispune cele patruzeci şi patru de^trireme ale sale şi distruge şaptezeci de vase duşmane, în acest fel stabileşte blocada portului Samos.

O greşeală tactică provoacă prelungirea conflictului: după sosirea întăriturilor ateniene, Pericle pleacă cu partea cea mai mare a flotei pentru a tăia calea fenicienilor, care vin să-i ajute pe samieni.

Comandantul Samosului, filozoful Melissos, profită de această şansă nesperată pentru a încerca să slăbească strânsoarea blocadei, care înăbuşă şi înfometează oraşul.

Reuşeşte, scufundând numeroase corăbii şi luând mulţi marinari prizonieri. Sub formă de represalii îi înseamnă cu fierul roşu cu emblema zeiţei Atena: cucuveaua. Câteva zile el ţine sub control situaţia maritimă şi aprovizionează oraşul cu această ocazie, aducând alimente şi echipament de război.

Pericle se înapoiază degrabă, îl înfrânge pe Melissos şi restabileşte blocada. Nu dă ordinul de asalt, dorind să cruţe viaţa oamenilor săi. Dar lipsa de activitate nu le prieşte marinarilor, încăierările şi beţiile se ţin lanţ la bord şi e de aşteptat să se răzvrătească. Pericle împarte atunci armata în opt sectoare şi „în fiecare zi soarta hotărăşte care sector va avea permisiunea de a-şi petrece timpul după pofta inimii şi de a se odihni, cât timp ceilalţi trudesc" (Plu-tarh). Un bob alb este solul destinului. Pentru greci „o zi albă" reprezintă o zi fericită, de însemnat cu o pietricică albă.

După nouă luni istovitoare, Samos se predă. Pedeapsa este exemplară şi descurajează, pentru câtăva vreme, orice veleitate de independenţă. Pericle dărâmă zidurile oraşului, confiscă flota şi impune o amendă atât de mare încât va ajunge pentru acoperirea cheltuielilor de război ale Atenei; suma cerută fiind enormă, cetatea Samos e constrânsă să ceară păsuiri.

Funeraliile eroilor

%

Triremele ateniene s-au reîntors în portul Pireu, aducând rămăşiţele pământeşti ale soldaţilor căzuţi în luptă.

Poporul va cinsti memoria eroilor săi, respectând o tradiţie pe care o cunoaşte, din păcate, prea bine.

„Ceremonia se desfăşoară în felul următor: cu trei zile înainte de înhumare, se ridică un cort unde se expun

osemintele şi fiecare aduce ofrande, după posibilităţi, celui dispărut, în ziua înmormântării un convoi de care transportă sicriele din lemn de chiparos. Se pune la dispoziţie câte un car pentru fiecare trib şi rămăşiţele pământeşti ale defuncţilor sunt aşezate în sicrie, după tribul din care făceau parte. Pentru a cinsti morţii ale căror trupuri nu au fost găsite, se aduce o brancardă goală, pe care s-au aşternut draperii. Toţi cei care doresc să se alăture cortegiului, cetăţeni sau străini, sunt bine primiţi. Rudele victimelor asistă la ceremonie şi plâng moartea celui dispărut, bocind lângă mormânt după cum e obiceiul. Osemintele sunt depuse apoi într-un monument funerar înălţat pe cheltuiala cetăţii, în cea mai frumoasă suburbie a oraşului (Ceramicul). Aici sunt îngropaţi cei căzuţi în luptă... După înhumare, un cetăţean, ales de cetate pentru calităţile sale intelectuale şi prestigiul de care se bucură, face elogiul celor dispăruţi într-o cuvântare adecvată împrejurării. După aceea, toată lumea se retrage" (Tucidide).

După scenele sfâşietoare care s-au desfăşurat în cor-tul-cameră mortuară, Pericle a avut misiunea să facă elogiul funebru al soldaţilor căzuţi la Samos. El ştie să aducă mângâiere, preamărind totodată vitejia şi dragostea de patrie a celor morţi. „Anul şi-a pierdut primăvara", spune el cu mâhnire, împreună cu văduvele şi orfanii.

Când coboară de la tribună, femeile îl înconjoară, îl salută, îi dăruiesc cununi şi bentiţe, aşa cum s-ar cuveni unui atlet victorios. Numai Elpinice se apropie de el şi îi spune:

— Straşnică treabă ai mai făcut, Pericle, şi demnă de toţi laurii învingătorului! Din cauzata au pierit mulţi cetăţeni de treabă, care nu au luptat împotriva fenicienilor sau mezi-lor, ca fratele meu Cymon, ci au căzut la datorie, pentru a supune un oraş aliat şi înrudit.

Pericle este foarte mândru de victoria lui şi obişnuieşte să declare: „AQamemnon a avut nevoie de zece ani, ca să pună stăpânire pe un oraş barbar (Troia); mie mi-a trebuit

nouă luni ca să supun autorităţii ateniene pe cei mai valoroşi şi mai puternici dintre ionieni".

Este încă vremea succeselor pentru Perlele, dar acestea nu vor mai dăinui mult. El stabileşte hegemonia atenianã prin controlul asupra drumului grâului, de la Pontului Euxin[1], datorită unei expediţii pe marea Neagră (437 Î.H.): şase sute de colonişti — cleruhi — se instalează la Sinope, sub conducerea lui Lamachos, în locul partizanilor tiraniei, proscrişi, în 436, Perlele întemeiază o nouă colonie, Am-fipolis, pe ţărmurile Strimonului[2], cu acordul regelui Macedoniei, Perdiccas II, şi al regelui Teres din Tracia; devine astfel stăpânul minelor de aur din munţii Pangeu[3].

Binefacerile colonizării sunt reale, totuşi: dacă se acceptă directivele Atenei, se garantează securitatea şi prosperitatea cetăţii şi o parte din prestigiul capitalei se răsfrânge asupra coloniilor, cu toate protestele împotriva delapidării fondurilor tributului, care sunt folosite exclusiv pentru înfrumuseţarea Atenei.

Capul opoziţiei este anihilat

Adversarii atenieni ai lui Pericle profită de aceste nemulţumiri şi fac din ele un cap de acuzare împotriva şefului partidului popular. Opoziţia este înverşunată între cele două partide care se confruntă. Tucidide, rudă îndepărtată cu Cymon, un politician căruia îi este mai dragă tribuna decât câmpul de luptă, este un pion lansat de partidul aristocrat, pentru a-l hărţui pe Pericle şi a-l doborî.

„Grecia, declară el, se consideră victima unei nedreptăţi revoltătoare şi a unei tiranii cumplite, când vede

1) vechiul nume al Mării Negre.
2) fluviul Strimon (Struma), care străbate Bulgaria şi Grecia.
3) în greacă *Pangaion,* masiv muntos din Macedonia, odinioară vestit pentru zăcămintele sale de aur şi argint.

felul în care este risipit fondul destinat cheltuielilor de război, prin contribuţii impuse; banii se duc pentru a polei cu aur şi a împodobi oraşul nostru ca pe o femeie cochetă, atârnându-i de gât pietre preţioase, statui şi sanctuare de mii de talanţi".

Atunci Pericle îşi arată încă o dată măiestria; elocvenţa este „mijlocul de a călăuzi sufletele, iar misiunea lui cea mai importantă constă în îndrumarea caracterelor şi a patimilor", după părerea lui Platon. La tribună, pentru a-şi atrage simpatia poporului, care-l învinuise pentru cheltuielile excesive, rosteşte cuvinte măgulitoare, care mângâie orgoliul atenienilor. Sfârşeşte discursul cu dibăcie, spunând:

— Foarte bine, cheltuielile acestea nu vă mai privesc pe voi, ci pe mine. îmi voi înscrie deci numele pe edificii.

Poporul hotărăşte să dea vot de încredere celui care dă de lucru fiecăruia şi preamăreşte măreţia Atenei. Este triumful artei oratorice a lui Pericle, superioritatea lui fiind recunoscută chiar de Tucidide, care afirmase în faţa lui Ar-chidamos, regele Spartei: „Ori de câte ori îl învinge în cadrul unei discuţii, individul acesta, pe care eu l-am trântit la pământ, susţine că nu a căzut şi reuşeşte să convingă spectatorii că nu au văzut bine".

în 443, Tucidide este obligat să părăsească Atena: este exilat. Opoziţia aristocrată a fost decapitată.

A fost instaurată pacea pe plan extern şi intern. Sunt întrunite toate condiţiile pentru a-i lăsa pe artişti să dea toată măsura geniului lor, sub autoritatea absolută a lui Pericle, spre gloria eternă a Atenei!

FOTO 11. Dionysos

^Şcoala Greciei

FOTO 12. Amforă - grecii iubitori de artă

Călugărul Robert de Dreux îşi suflecă sutana şi coboară repede de pe cal, frânt de oboseală; orice s-ar spune, drumul străbătut a fost lung şi anevoios, prin soarele şi praful Atticei.

Acest tânăr capucin[1] de douăzeci şi patru de ani, capelan[2] aM-lui de la Haye-Vantelet, ambasador al Franţei pe lângă înalta Poartă[3], în 1667 a profitat de o ocazie extraordinară ca să viziteze Grecia: domnul Paleolog, în misiune diplomatică la Constan-tinopol, se înapoia la Atena. Robert de Dreux l-a însoţit; fiind pasionat de studiul antichităţii îi punea tovarăşului său de călătorie tot felul de întrebări despre tot ce întâlneau în cale.

„Când ne-am apropiat de Atena, notează el în însemnările de călătorie, am zărit opere de artă antice atât de minunate încât mi-a pierit toată oboseala pe care am resimţit-o în munţi".

1) călugăr făcând parte dintr-o ramură a ordinului Franciscanilor.
2) preot care oficiază într-o capelă particulară.
3) Turcia.

Un capucin din secolul XVII descoperă Acropola

Capucinul este condus la aşezământul religios al ordinului său, care oferă găzduire călătorilor. Pleacă ori de câte ori poate şi cutreieră străzile Atenei, în căutarea unui vestigiu antic; dar „nu era nici o nădejde să văd ceea ce se află în Acropolă şi în împrejurimi pentru că sunt locuite de turci care nu au omenia celor din Constantinopol; aruncă cu pietre în toţi creştinii care se apropie de ei, până când îi ucid".

Cu toate acestea, călugărul de Dreux dă târcoale Acropolei şi se ceartă cu un turc care îl ia drept spion. Izbuteşte cu greu să-l convingă că e nevinovat şi obţine de la agă, în urma unui bacşiş, autorizaţia de a vizita Acropola. Pentru a avea liberă Jrecere trebuia să arate un inel de fildeş dăruit de agă. în sfârşit, Robert de Dreux îşi vede realizate cele mai scumpe năzuinţe ale sale.

„Dorinţa mea arzătoare de a vedea acest templu faimos, despre care se vorbeşte atât, era întemeiată şi justificată; deşi când au pus stăpânire pe Atena, romanii au luat tot ce era mai frumos, nu au putut disloca sculpturile admirabile din jurul templului pentru că sunt atât de bine încorporate în antablament încât nu pot fi scoase fără riscul de a le sparge sau de a le sfărâma.

Acest templu, pe care creştinii îl consacraseră Dumnezeului cunoscut, este clădit din marmură. Este mare şi spaţios, dar turcii, care au făcut din el moscheea lor cea mai de seamă, au înlăturat toate însemnele creştinismului, astfel încât pe dinăuntru e complet gol... La exterior, templul are o galerie susţinută de coloane mari de marmură cu caneluri frumoase. Toată sculptura este atât de desăvârşită şi de minuţios executată încât eram fascinaţi cu toţii; am fost atât de puternic impresionat încât nu am mai încercat să văd şi celelalte opere de artă, deşi acest oraş este atât de înţesat de vestigii antice încât sunt puţine

case care să nu posede unu sau mai multe fragmente".

Necazurile Acropolei

într-adevăr, Acropola care-l entuziasmase pe călugărul de Dreuxavusese numeroase avataruri. Prădată de împăraţii romanii, scăpase de hoardele lui Alaric, în secolul IV, datorită statuii Atenei Promachos, care produsese o impresie puternică asupra şefului vandalilor. După aceea Partenonul a fost transformat în catedrală, dedicată în secolul IX Fecioarei Preacurate, Maica Domnului; transformările cerute de practicarea cultului creştin catolic mutilaseră inevitabil capodopera lui Fidias.

Fiind situată pe o înălţime, Acropola convenea domnitorilor franci care au considerat că este locul ideal pentru o fortăreaţă a lor. în secolul XII episcopul s-a instalat în palatul său episcopal, în Propilee[1]. Guy de La Roche, duce al Atenei, i-a supraînălţat aripate nord plasându-şi acolo birourile sale administrative, în secolul XIV, suveranul Corintului, Neiro Acciaioli, un florentin, a ocupat Atena şi s-a instalat în Acropolă. A ridicat un turn înalt, pătrat, deasupra aripii de sud şi a săpat în criptă un rezervor de mari proporţii pentru colectarea apei de ploaie.

Dezastrele suferite de Acropolă se înlănţuie: în 1458, după doi ani de rezistenţă, cade sub autoritatea trupelor turceşti ale lui Mahomed al ll-lea. Partenonul se transformă în moschee, ridicol împodobită cu un minaret, Erehteionul devine haremul guvernatorului Atenei, cu latrine şi un rezervor de apă la subsol. Propileele au fost transformate în depozit de arme şi de muniţii. Robert de Dreux nu văzuse

1) vestibulul Acropolei din Atena: intrare monumentală a unui templu, formată din mai multe încăperi şi porţi legate între ele cu porticuri şi cu scări.

decât ruinele lor în 1656, deoarece explozia depozitului de pulbere le deteriorase foarte mult.

Seara fatală din 26 septembrie 1687

Acropola a fost apoi întărită de turci, care au distrus templul Atenei Nike, pentru a stabili o baterie, şi au dezafectat Partenonul, preschimbându-l în pulberărie.

Serenissima republică a Veneţiei ameninţă imperiul otoman: Kcenigsmark, amiral al marilor galere veneţiene, asediază Atena. Ciocnirile sunt violente şi se trage cu tunul în toate părţile. Pe la şapte seara, 26 septembrie 1687, o explozie formidabilă urmată de un incendiu care pârjoleşte Acropola îi înspăimântă pe atenieni. Un obuz tras de soldaţii dogelui Morosini a căzut pe acoperişul Partenonu-lui, care a explodat ca un depozit de muniţii.

Francezul Jacob Spon şi englezul George Wheelerse puteau mândri cu faptul că fuseseră ultimii călători cărora le-a fost dat să contemple Partenonul aproape intact.

Acum, nu au mai rămas decât blocuri de piatră risipite, lespezi de marmură sparte, sculpturi mutilate, din care amatorii de artă au posibilitatea de a alege, după dorinţă.

Scoaterea unor blocuri de piatră

în anul 1800 sultanul acordă lordului Elgin autorizaţia „de a lua câteva blocuri de piatră cu inscripţii şi figuri".

Lordul englez avea un fel foarte personal de *a* interpreta cuvântul „câteva": din 1800 până în 1803, pictorul Musieri îndrumase o echipă de lucrători care au smuls din dărâmăturile Partenonului vreo douăsprezece statui, cincizeci şi şase de dale ale frizei — despre care Robert de Dreux gândea că nu poate fi atinsă de furia vandalilor

moderni — şi cincisprezece metope[1]', fără a mai număra şi fragmentele luate din Erehteion şi din templul Atenei Nike. Lordul Elgin vinde muzeului britanic totul, în bloc, cu 35000 de lire!

Trebuie să precizăm că lordul Elgin a avut predecesori, dar mai discreţi, cum a fost ducele de Choiseul-Gouffier care a adus în 1787 două metope şi un fragment din friza care se află la loc de cinste în Luvru.

După războiul de independenţă grec, încep săpăturile arheologice şi lucrările de restaurare. Acropola rămâne, cu toate acestea, un imens câmp de ruine, dintre care se disting Erehteionul, Partenonul, refăcut parţial de Paccard şi Penrose şi consolidat de Balanos după cutremurul din 1894, Propileele, degajate de turnul florentin care le strica înfăţişarea. Micul templu al Atenei Nike este refăcut întâi în 1835, apoi, a doua oară, un secol mai târziu: zidăria construcţiei se dovedeşte a fi prea puţin solidă.

totuşi, puterea de evocare a acestor ruine este atât de impresionantă încât smulge strigăte de admiraţie din partea unor călători ca Chateaubriand, ca Renan sau ca Maurras.

Trimisul special se îndrăgosteşte de Propilee

în 1896, *Gazette de France* trimite la Atena un tânăr ziarist al cărui stil este totodată aspru şi delicat: Charles Maurras. El are misiunea dea întocmi un reportaj cu privire la reînfinţarea Jocurilor Olimpice, la iniţiativa baronului Pierre de Coubertin.

Ca şi predecesorii săi, Maurras a fost copleşit de

1) spaţiu dintre triglifele (ornamente ale frizei templelor dorice) frizei unu'i templu doric, închis cu o placă de piatră sau decorată cu picturi sau cu basoreliefuri.

emoţie când a ajuns pe platforma Acropolei:

„Când am redeschis ochii, prima coloană a Propileelor se afla în faţa mea: dreaptă, aurie, albă, asemenea unui trup fraged învăluit într-o pânză atât de transparentă încât nu i se distingea culoarea, dar luminată de strălucirea cărnii însăşi. Se înălţa dintre lespezile solide de marmură, înfiptă cu nădejde pe baza ei lată. Pe toată lungimea fusului coloanei, canelurile simetrice se fugăreau în elementul aerian în care sclipea un vârf ciuntit. Am avut nevoie de un răgaz pentru a-i desluşi bine forma şi a deplânge cu ea, cu toată omenirea înţeleaptă, loviturile barbare care o decapitaseră. Capitelul ei svelt doborât la pământ, ca şi arhitrava pe care o purta m-au tulburat până la lacrimi, ca trecerea pragului unui cimitir deosebit. Dacă mărturisesc că nu am vărsat nici o lacrimă, să cutez să aştern pe hârtie ce a urmat? De ce nu, în fond, dacă am cutezat să o fac? Această coloană a fost prima, din corul tinerelor propilee, pe care am zărit-o; am cuprins-o cu braţele atât cât am putut şi plecând capul cu prudenţă, pentru că se apropia un grup mare de americani zgomotoşi, chiar cu multă grijă, ca să creadă că îi măsurăm circumferinţa, am sărutat-o ca pe o prietenă".

Aceasta fusese şi impresia lui Plutarh, în secolul l d.H. „Fiecare monument al lui Pericle a fost imediat considerat operă de artă antică, prin frumuseţea sa, dar a rămas proaspătă în desăvârşirea sa şi pare executată în ajun, atât e de puternică tinereţea frumuseţii care îşi păstrează nevătămat aspectul. Ca şi cum un spirit viguros şi un suflet incapabil de a îmbătrâni ar alcătui un singur tot, împreună cu aceste capodopere."

Programul lui Pericle

Tot Plutarh ne relatează programul vizat de Pericle prin proiectarea acestor lucrări grandioase. Răspunzând detractorilor săi care îl învinuiau de delapidare a banilor confederaţiei pentru înfrumuseţarea Atenei, Pericle nu se disculpă; el nu face decât să demonteze o argumentaţie superficială, şubredă:

„Cetatea dispune de suficiente mijloace de luptă, în caz de război; este necesar să consacre surplusul bogăţiei sale creării unor opere care îi vor aduce, odată înfăptuite, o faimă nepieritoare, şi-i aduc, înfăptuindu-se, o bunăstare imediată; executarea lor implică lucrări felurite şi materiale variate. Dând un nou avânt tuturor profesiunilor iar braţelor de muncă, un rost important, ele aduc un venit tuturor locuitorilor oraşului care totodată se înfrumuseţează şi îşi asigură existenţa, prin propriile mijloace.

Nu am avut de gând să lipsesc masa de lucrători care nu se duc la armată de avantajele acestea, dar nu am vrut să le datorez lenei sau lipsei de activitate. Am conceput deci în interesul poporului aceste proiecte de construcţie măreţe^ lucrările necesitând contribuţia unor profesiuni diferite. In felul acesta, populaţia sedentară va avea tot atâtea drepturi la cota-parte din banii publici ca şi cetăţenii care cutreieră mările cu flota noastră, păzesc teritoriile noastre îndepărtate sau luptă în război. Noi avem materia primă: piatra, bronzul, aurul, abanosul, chiparosul; prelucrarea lor solicită munca tuturor meşteşugarilor: dulgheri, olari, topitori, sculptori, zugravi, pictori, meşteri care ştiu să poleiască cu aur şi să lucreze în fildeş, orfevrieri.

Pe mare, marinarii şi piloţii statului, echipajele şi vasele de comerţ asigură transportul acestor obiecte; pe uscat, lucrările se *bazează* pe munca prestată de rotari, cărăuşi, fabricanţi de funii, ţesători, cizmari, lucrători la terasamente şi la extracţia pietrei. Fiecare meserie mai

oferă de lucru şi muncitorilor necalificaţi, care nu au alte însuşiri în afara puterii braţelor, fiind, ca să spun aşa, doar uneltele şi energiile care slujesc şefului de atelier. Aşadar, munca aduce bunăstare, la oricare vârstă şi în toate împrejurările".

O sărbătoare memorabilă: Marile Panatenee din 438

în 438, Marile Panatenee coincid cu inaugurarea marelui templu al Atenei, ridicat pe Acropolă de arhitecţii Ictinos şi Calicrates, sub înalta conducere a lui Fidias, directorul departamentului bele-arte din Atena. Sărbătorile în cinstea ocrotitoarei cetăţii vor căpăta o strălucire deosebită.

Suntem în al treilea an al Olimpiadei, în 28 iulie *(he-catombeon)* 438, dimineaţa: soarele sus pe cer aşterne peste acele locuri o mantie de plumb auriu, împrejurimile agorei şi Acropolei sunt aglomerate: o mulţime activă şi zgomotoasă forfoteşte, preocupată de punerea la punct a ultimelor pregătiri pentru marea procesiune, moment culminant al sărbătorilor.

în zilele precedente, concursurile şi jocurile urmaseră neîncetat, unul după altul. Cu douăsprezece zile mai înainte, ca preludiu, fusese organizată comemorarea unirii *(sinoecismul)* înfăptuite de Tezeu, regele legendar care unificase târguşoarele Atticei, în vederea constituirii unei singure cetăţi, Atena.

Pe 22 iulie, la teatrul lui Dionysos Eleutereus, situat pe latura sudică a Acropolei, a avut loc deschiderea Marilor Panatenee prin concursuri urmărite de atenieni şi de străinii din colonii, sosiţi special pentru sărbătoare, cu sufletul la gură. Rapsozii, acompaniindu-se laţitera, au evocat cu însufleţire epopeea războiului Troiei şi întoarcerea

lui Ulise, declamând versurile marelui poet Homer. Au urmat apoi concursurile de muzică; ele se desfăşurau — începând cu anul 445 — în Odeon[1], înălţat de Perlele. Sala aceasta de concert, acoperită de o cupolă sprijinită de at-Ianţi[2], amintind de cortul Marelui Rege, provoca reflecţiile răutăcioase ale lui Cratinos la adresa lui Pericle: „Acest Zeus al cărui cap este asemănător bulbului cepei se plimbă cu capul acoperit de Odeon, ostracizarea fiind foarte departe (de el)". Rapsozii, cântăreţii şi poeţii fuseseră răsplătiţi cu cununi de argint.

La Ekhelidai, aproape de Pireu —Atena nu dispunea încă de un stadion—a avut loc competiţia dintre atleţi pentru cucerirea amforei panatenaice, operă a celor mai însemnaţi meşteri olari, conţinând uleiul obţinut de la doisprezece măslini consacraţi zeiţei Atena, în grădina Academiei[3]'. Au urmat două zile de concursuri hipice, iar suporterii cailor şi ai conducătorilor de echipaj se înfierbântau, pariau şi îşi anunţau cu glas tare preferinţele.

La dansurile pirice[4]', acompaniate de sunetele flautului dublu, hopliţii înarmaţi au mimat scene de luptă, spre bucuria spectatorilor.

îngrămădindu-se pe colina de la capul Sunion, în faţa noului templu doric, cu coloanele sale robuste cu puţine caneluri, atenienii urmăriseră regatele de trireme, ofrandă adusă lui Poseidon.

Când s-a lăsat noaptea, călăreţii şi-au îndemnat caii spre lampadedromia — (cursa dej ştafetă cu torţe, din grădinile Academiei.

1) edificiu consacrat muzicii şi cântului.
2) statuie reprezentând un bărbat într-o atitudine de efort, folosită ca element de susţinere.
3) şcoală filozofica întemeiată de Platon (sfârşitul secolului IV Î.H.) la Atena, în grădinile lui Akademos.
4) dansuri ale spartanilor şi cretanilor, executate de războinici înarmaţi,

Cortegiul se pregăteşte

A sosit în sfârşit ziua binecuvântată în care tinerele fete vor aduce zeiţei Atena, în procesiune solemnă, peplo-sul sacru pe care l-au ţesut şi brodat pentru ea.

în dimineaţa aceasta de vară, magistraţii şi slujbaşii aleşi de soartă pentru pregătirea sacrificiilor au multă treabă în Pompeion — remiză de proporţii mari, în vecinătatea incintei interioare, între poarta sacră şi cea a Dipilonului. Se scot carele, verificate în ajun, şi se mai adaugă câte un element decorativ: bentiţe de lână albă, cununi din frunziş şi flori de clematită parfumată, în afara incintei, viitorii participanţi la cortegiu stau de vorbă sau îşi îndreaptă un detaliu al ţinutei. Mulţimea se perindă prin faţa mormintelor — indiferente — din cimitirul cartierului Ceramic: stele înalte de marmură, ale nobililor şi bogaţilor, lecite[1] pentru celibatari, stele funerare fără bază şi capitel, trunchiuri de coloane gravate, pentru sclavi. Cei pe care-i acoperăţărâna uşoară a Atticei s-au dus pentru totdeauna, luând parte la banchetul zeilor pe Câmpiile Elizee[2] sau zbuciumându-se în chinurile iadului. Jocurile şi râsetele celor vii nu mai prezintă nici un interes pentru ei!

în fruntea cortegiului vin animalele destinate sacrificiului: vreo sută de boi şi de oi. Urmează apoi, solemne şi zâmbitoare, cu o ţinută modestă, ergastinele — fetiţe între şapte şi doisprezece ani, din cea mai înaltă societate ateniană, retrase în templul zeiţei, care au ţesut timp de nouă luni un peplos[3] de in subţire de culoarea şofranului. Degetele lor dibace au împodobit această tunică cu broderii care înfăţişează lupta împotriva giganţilor dusă de

1) vas grecesc de ceramică, de forma cilindrică alungită, cu gâtul strâmt, cu gura în formă de pâlnie şi cu o singură toartă, folosit pentru păstrarea parf umurilor şi a uleiurilor.
2) locul unde se odihneau sufletele eroilor şi ale oamenilor virtuoşi.
3) Tunică lungă, uşoară, fără mâneci, prinsa pe umeri cu o agrafă.

Atena şi de zei.

în spatele fetiţelor se grupează magistraţii, preoţii cetăţii, reprezentanţii metecilor, purtătorii de coşuri pline cu ofrande (bentiţe, prăjituri, miere, migdale, tot soiul de alte roade ale naturii), moşnegi cu ramuri de măslin, foşti luptători, tineri efebi pe cai nărăvaşi, făcând să roşească uşor obrajii tinerelor fete care îşi pleacă privirea, sfioase.

Procesiunea peplosului sacru

Dema Ceramicului şi a băilor publice construite de Pericle după devastarea Atenei este delimitată de pietre de hotar, în jurul lor, lumea se scurge în două mari şuvoaie pe calea sacră, venind de la Eleusis, ce mărgineşte Eri-danos-ul, în ziua aceea total lipsit de apă, şi pe Dromos, trecând din grădinile Academiei pe poarta Dipylonului. Procesiunea este orânduită într-un fel impunător pe acest drum, lat de vreo patruzeci de metri; pătrunde acum în agora, unde negustorii au închis prăvăliile, fiind zi de sărbătoare. Pe stânga, movila stâncoasă de la Colonos Agoraios este dominată de templul doric, consacrat lui He-faistos, zeul meşteşugarilor care locuiesc în număr mare în acest cartier nou, amenajat de curând. Chiar la intrarea în agora, în faţa porticului Poecile, decorat de Polignot, călăreţii se desprind, înaintează şi execută câteva figuri între Hermeşii de piatră în jurul cărora s-au antrenat în zilele precedente. Strigătele de admiraţie ale ergastinelor salută îndrăzneala lor.

Acum cortegiul se formează din nou, după oprirea necesară pentru depunerea ofrandelor pe altarul celor doisprezece zei ocrotitori ai oraşului, care marchează şi kilometrul zero pentru toate drumurile care pleacă din

Atena. Procesiunea se îndreaptă oblic, spre sud-est, con dusă de ergastine de-a lungul Areopagului. Urcuşul va fi direct, spre intrarea în Acropolă, pe calea pavată cu lespezi mari de marmură lustruită, alunecoase, cu toate striaţiile care-i brăzdează suprafaţa.

>

Pe dealul sacru

Intrarea în Acropolă înseamnă pătrunderea într-un şantier în plină activitate: lucrătorii au început să înlăture ruinele calcinate ale Propileelor lui Pisistrate pentru a le clădi din nou, după planurile arhitectului Mnesicle. Frumoasele blocuri de marmură strălucitoare din Pentelic[1)] sau albăstruie din Eleusis sunt transportate la baza rampei de acces şi aşteaptă dalta sculptorului.

în faţă, incinta sacră a Atenei Nike, învingătoarea, îşi înalţă şi ea ruinele.

Toţi aşteaptă cu nerăbdare să admire minunea minunilor: templul zeiţei Atena, la împodobirea căruia se mai lucrează încă. La ieşirea din Propilee, privirea poate cuprinde o esplanadă vastă, acoperită cu o mulţime de ex-voto-uri sclipitoare, cel mai frumos fiind, incontenstabil, statuia de bronz a Atenei, cu arme şi armură, modelată de Fidias, căruia linguşitorii îi adresează cuvinte de slavă când îl văd trecând.

Creasta înaltă a coifului zeiţei este un semnal pentru marinarii care ştiu, zărind-o, că portul este aproape. Statuia a avut o soartă ciudată, optsprezece secole mai târziu, la Constantinopol, unde fusese adusă de bizantini. Aspectul ei era atât de înfricoşător şi impresia pe care o producea era atât de covârşitoare, încât poporului i-a fost teamă să

1) munte al Atticei, între Atena şi Marathon, vestit pentru exploatarea carierelor de marmură albă.

nu aibă puterea de a chema, cu braţele ei întinse, cotropitorii şi atunci, pur şi simplu i-a retezat braţele.

Procesiunea merge drept înainte, lăsând în urmă, pe dreapta, temenosul lui Artemis Brauronia, Zeiţa-Ursoaică, şi mai sus, pe cel al Atenei Ergane, Harnica, primind bucuros ofrandele aduse de muncitori şi de femei, în spate se vede, lipită de meterezul de sud, chalcoteca — depozit al bronzurilor şi capturilor de război.

Calea sacră străbate distanţa dintre primul templu dedicat Atenei, distrus de foarte mult timp, pe stânga, şi cel nou, care se înalţă cu măreţie pe vestigiile Hecatompe-donului lui Pisistrate.

Partenonul „camera fecioarelor"

Noul templu al Atenei a fost denumit Partenon sau „camera fecioarelor" abia în secolul IV, din cauza numelui dat unei încăperi din spate, rezervată odinioară preoteselor zeiţei, dar destinată acum depozitării tezaurului sacru al republicii.

Prima piatră a fost pusă în 447 iar în anul 438, muncitorii aleşi numai dintre oamenii liberi au ridicat temelia. Dar Fidias, care a executat statuia zeiţei ce va f i consacrată solemn, în naos, în ziua aceea, va mai avea de finisat ornamentele exterioare, până în anul 432.

Ictinos şi Calicrates au conceput planurile, fiind familiarizaţi cu armonia numerelor, definită de filozofii pitagoreici din secolul precedent.

Numai marmura Penteli cului, sclipitor de albă, a fost considerată demnă de a fi învelişul esenţei gândirii greceşti.

Armonia, echilibrul, freamătul vieţii sunt exprimate de acest templu doric, măreţ nu datorită dimensiunilor sale (şaizeci şi nouă de metri pe treizeci şi unu), ci prin simţul

proporţiilor gândite pe măsura omului şi corectate, în funcţie de legile opticii cunoscute de arhitecţi.

Este singurul templu care, după părerea lui Aristotel, „transmite sufletului o linişte deplină", cu coloanele sale ornate cu caneluri, ţâşnind direct din temelie, opt la faţadă şi şaptesprezece pe laturi. Contemplându-l, spiritul percepe clipa neîntinată a veşniciei, într-o neţărmurită admiraţie.

Abia în secolul XIX lumea şi-a dat seama că farmecul real al Partenonului provine din corectări imperceptibile cu ochiul liber; ştiind că o linie orizontală dă impresia că se curbează în centrul ei şi verticalele par că se apropie spre vârf, Ictinos şi Calicrates au clădit un fundament uşor convex, iar coloanele se înclină spre centru, conform unui diametru simţitor mai mare şi unei distanţări mai mici la unghiuri, datorită luminii care cade mai mult asupra lor. Simetria, în acest caz, nu mai înseamnă rigoare aspră, ci viaţă respectând legile naturii.

Pe vremea când sculpturile erau pictate

Procesiunea are tot răgazul să admire sculpturile amplasate, reliefate de culori curate: albastru pentru triglifele frizei, cafeniu-închis şi ocru pentru sublinierea detaliilor din scenele înfăţişate pe metope.

Fidias urmărea o singură idee, alegând împreună cu Perlele temele frizei exterioare: celebritatea obsesivă a triumfului civilizaţiei asupra barbariei. La sud, el reia tema tratată pe frontonul templului din Olimpia: lupta dintre Centauri şi Lapiţi; la vest, el preamăreşte trecutul eroic al cetăţii: Tezeu împotriva Amazoanelor; pe latura de nord, pe care o parcurge procesiunea acum, cucerirea Troiei înfăţişează scene cumplite, greu de imaginat.

Arhitrava situată deasupra frizei este incrustată cu aplice din bronz, cu ghirlande şi cununi în alb şi auriu, de

un efect extraordinar.

La cele două frontoane, pietrele cioplite aşteaptă dalta lui Fidias şi a sculptorilor din atelierul său. La est, deasupra intrării principale a templului, vestea despre naşterea uimitoare a Atenei, care a ţâşnit direct din capul lui Zeus cu arme şi armură se răspândeşte în societatea Olimpienilor. La vest, frontonul aminteşte cearta dintre Poseidon şi Atena, pentru stăpânirea Atticei. Această ceartă se desfăşoară sub privirea atentă a regilor legendari ai Atenei, martori fiind cele trei fluvii care străbat pământul Atticei: Eri-danos, Cef iza şi Ilissos, precum şi fântâna sfântă Callirhoe, de unde prietenele logodnicelor vin să ia apă pentru baia rituală de purificare, înainte de ceremonia căsătoriei. Poseidon face să ţâşnească, cu vârful tridentului său, un izvor de apă sărată, iar Atena, coborând din carul ei, face să răsară din pământ un măslin, care îi conferă victoria. Amintire legendară a rivalităţii istorice dintre Atena şi Eleusis, pentru stăpânirea Atticei.

Erehteionul adăposteşte cu cinstirea cuvenită mărturiile acestei rivalităţi divine: măslinul sacru, distrus de barbari, a înverzit din nou, a doua zi după trecerea lor nelegiuită; la izvorul lui Poseidon vine să se adape, sub înfăţişarea unui şarpe, întemeietorul cetăţii, Cecrops. Cetatea Atenei nu a dispreţuit darul zeului care domneşte asupra apelor mării. Ea adaugă la bogăţia produsă de sol aceea provenită din mare.

O hecatombă de sacrificii

Cortegiul nu a zăbovit prea mult în faţa operei lui Peri-cle, care-i urmează pe preoţi, cu un aer grav şi modest, înainte de a dezveli capodopera lui Fidias, ergastinele vor aşeza pe vechea statuie din lemn a iubitei lor zeiţe —— care a căzut din cer, după cum se povesteşte — peplosul de

culoarea aurului roşcat.

Preoţii au închis în ţarcul lui Zeus Polieus turma supusă a animalelor^destinate sacrificiului, reţinând pentru moment patru oi. în temenosul îngrădit al lui Zeus animalele înnebunite de spaimă răspund mugetelor cumplite ale celor opt animale, cărora sacrificatorul le taie gâtul, pe altarul Atenei Polias.

După prima ofrandă adusă protectoarei cetăţii, preoţii şi ajutoarele lor sacrifică animalele, făcând o adevărată hecatombă din suta de animale închise în ţarcul sacru. Ei vor împărţi mulţimii adunate în jur, carnea friptă pe grătar, în fumul înecăcios de carne arsă. în timpul acesta, er-gastinele şi arrheforele pătrund cu adânc respect în sanctuar, unde sunt adunate toate vestigiile trecutului atenian.

Aşezat lângă zidul de nord al Acropolei, Erehteionul este o ruină, ca şi Propileele. Pericle are planuri mari de restaurare, în realitate ce importanţă poate să aibă felul în care generaţiile viitoare vor restaura aceste vestigii; pe ele le adoră poporul: mormântul lui Cecrops, jumătate om — jumătate şarpe, cel dintâi rege al Atenei; gura fluviului, prin care se pătrund e în marea lui Poseidon (se spune că atunci când suflă vântul cald din sud — notos — se aude vuietul mării dacă se lipeşte urechea de pământ); locul unde fiica lui Cecrops, Pandfose, care înnebunise, s-a aruncat de pe vârful stâncilor Acropolei; piatra lovită de trăsnetul lui Zeus, care l-a ţintuit pe Erechteu — regele învingător al Eleusienilor — ca pedeapsă pentru că şi-a sacrificat una din fiice, şi a cărui moarte a fost urmată de a celorlalte fiice dragi; în sfârşit, măslinul Atenei, care este izvorul bogăţiei cetăţii.

înmânarea peplosului

Tăcute, emoţionate, indiferente la zgomotul chermezei care se aude dinspre esplanadă, tinerele fecioare au coborât în criptă, în urma arhontelui-rege. Ele au îmbră-cat-o pe Atena, cu infinite precauţii ritualice. Cele două arrhefore, fetiţe palide, cu ochii încercănaţi de oboseală, se clatină pe picioare după noaptea petrecută pe versantul de miazănoapte al Acropolei, care ascunde grote tainice.

Cu câteva zile înainte de ceremonia atât de mult dorită, aproape de Propilee, în locuinţa care le era rezervată deasupra izvorului Clepsidra şi a grotelor lui Pan, arrhe-forele au finisat peplosul sacru care trebuia să fie fără cusur; fetiţele se mai odihneau şi atunci jucau şotron sau se jucau cu mingea, în curtea împrejmuită cu ziduri înalte, în noaptea precedentă, preoteasa zeiţei Atena, care veghează asupra lor, le înmânase un coş învelit cu grijă. Ele au coborât cu mult curaj scara secreta care ducea la baza meterezelor, au depăşit grota lui Aglauros, fără a băga în seamă duhurile rele care încercau să le atragă în acea văgăună neagră: ele erau doar sub protecţia puternică a Atenei! în liniştea nopţii întreruptă doar deţârâi-tul greierilor, fetiţele — arrheforele — s-au strecurat în interiorul incintei sanctuarului Afroditei şi au schimbat darurile lor cu altele — tot atât de bine împachetate de o mână misterioasă — care trebuiau duse sus, pe Acropole. Conţinutul coşurilor era secret: erau simboluri falice? Bulgări de sare pe care ele trebuiau să-i arunce în marea lui Erechteus pentru a provoca din nou naşterea Afroditei? Nimeni nu o va putea spune vreodată.

Zeii, ceva mai puternici decât oamenii

Zeiţa Atena este mulţumită: a fost slăvită după riturile străvechi; acum veneraţia mulţimii se îndreaptă spre minunea creată de geniul lui Fidias, care va fi inaugurată astăzi.

Emoţia religioasă ţinuse lumea încordată; banchetul oferit după procesiunea peplosului sacru a fost binevenit, aducând tuturor clipe de destindere şi de mulţumire.

După aceea mulţimea s-a îndreptat spre intrarea în Partenon şi s-a risipit sub porticul interior, pentru a admira în voie plafonul cu casete reliefate prin culori diferite: cafeniu-închis, alb, roşu, auriu; privirile sunt atrase în special de friza ionică la care lucrează acum Fidias, întipărind în marmură procesiunea la care a luat parte toată lumea aceasta.

O minune se săvârşeşte sub ochii tuturor: clipa trecătoare este reţinută de mrejele veşniciei şi divinului. Dintre pelerinii care trec pe sub portic, oricare îşi poate recunoaşte sosia[1]' pe friza de sub plafon, dar înzestrat cu ceva în plus, care-l face demn de a fi primit în societatea zeilor şi îl eliberează de toate preocupările vieţii trecătoare. Ce bun observator e Fidias! Ce ochi are! întotdeauna a ştiut să prindă detaliul care aminteşte realitatea: aici, un călăreţ, cu hlamida fluturând în vânt, îşi stăpâneşte cu îndemânare calul care se cabrează, nechezând; un om se apleacă pentru a ridica pe umeri un vas cu apă pântecos; ergastinele, cu capul plecat cu sfială, urmează conducătorul procesiunii care se întoarce spre ele, vrând să le dea un ordin. De la vest la est, ca două şuvoaie care se orânduiesc şi se domolesc, procesiunea ajunge la faţada orientală, în faţa adunării zeilor binevoitori şi prietenoşi cu muritorii. Cât de îndepărtată pare epoca înfricoşătoare

1) persoană care seamănă perfect cu alta.

FOTO 13. Atena, zeiţa înţelepciunii

evocată de Eschil! Zeii, în contactul lor cu oamenii au devenit accesibili şi familiari, de-abia sunt ceva mai puternici decât ei. Oamenii, în contact cu societatea zeilor, au izbutit să cunoască înţelepciunea veşnică şi nobleţea senină.

Grandioasa Atena *a* lui Fidias

Fidias a redat toate acestea prin arta sa şi prin ştiinţa proporţiilor corpului omenesc şi a drapării lui.

Din atelierul său, situat foarte aproape, a ieşit azi statuia de aur şi fildeş care va fi inaugarată chiar acum. Fidias mai folosise aceste materiale preţioase pentru executarea unei statui colosale a Atenei, destinată oraşului Pellene, în Ahaia, la nordul Peloponesului.

Porţile naosului s-au deschis şi pe fundalul de culoarea purpurei a apărut statuia Atenei Promachos Jnaltă de doisprezece metri, gata să se avânte în luptă, în penumbră, faţa, braţele şi picioarele zeiţei au paloarea fildeşului părând delicate giuvaeruri pierdute în aurul veşmintelor şi al armelor. Cei de faţă sunt cuprinşi de o profundă emoţie în faţa acestei minuni, în picioare, înveşmântată cu un peplos lung, prins sub sâni cu un cordon înnodat, Atena îşi poartă atributele cu măreţie. Pe pieptul ei egida[1]', cu şerpii ej încolăciţi, se închide printr-un cap al Meduzei, din fildeş, în mâna stângă ţine scutul rotund, cizelat cu măiestrie. Pe f aţa exterioară a scutului este înfăţişată lupta amazoanelor împotriva atenienilor, printre care s-au strecurat Pericle şi Fidias, asociaţi pentru totdeauna cu faima capodoperei lor. Pe faţa interioară se desfăşoară lupta dintre zei şi giganţi, în mâna dreaptă Atena sprijină o Victorie[2]' de mărime naturală, aşezată pe

1) scut purtat de Zeus şi de Atena.
2) zeiţa Nike personifica Victoria; prietenă şi însoţitoare a Atenei.

o colonetă înaltă. Coiful ei cu trei creste reprezintă o cavalcadă fantastică la care participă cai înaripaţi, sfincşi şi gri-foni[1]. Până şi talpa sandalelor este decorată cu o centauromahie[2]. Mereu aceleaşi teme, repetate obositor de mult, dar de care poporul atenian nu se plictiseşte niciodată!

Un bazin mare, săpat în pardoseala cu dale, este umplut cu apă până sus. în ziua aceasta, cu căldura ei înăbuşitoare, trebuie păstrată o anumită umiditate pentru a evita efectele uscăciunii asupra unei opere atât de fragile, în special lemnul care „lucrează" şi alcătuieşte scheletul statuii, sau fildeşul care poate crăpa.

Astfel de statui au fost obiectul adoraţiei şi respectului necondiţionat, până când scepticismul lui Lucian, şi al altora, înaintea lui, a desfăcut în bucăţi mecanismul, dezvăluind procedeele folosite.

„Pe afară îl vezi pe Poseidon cu tridentul în mână sau pe Zeus, strălucitor, din aur şi fildeş; dar priveşte înăuntru: pârghii, frânghii, bare de fier, cuie care străpung lucrarea dintr-o parte în cealaltă, piroane, smoală, praf, o grămadă de alte lucruri tot atât de supărătoare, iată ce vei găsi acolo!" exclamă Lucian.

Fidias stă de vorbă cu Zeus

Cincisprezece ani mai târziu, în atelierul său din Olimpia, acolo unde arheologii au descoperit un vas mic, ornat cu caneluri pe care era înscris numele său, Fidias lucrează la o statuie crizelefantină (din aur şi fildeş) a lui Zeus, mai impunătoare decât a Atenei.

Fidias, „care se pricepe la toate şi hotărăşte totul", a

1) animal fantastic, leu înaripat, cu cioc şi gheare de vultur.
2) lupta dintre centauri.

adunat materiale preţioase, aur, fildeş, abanos, pietre preţioase, pentru a reprezenta un Zeus uriaş, aşezat pe un tron cizelat cu fineţe, ţinând în mâna stângă sceptrul, iar în mâna dreaptă o Victorie.

Admiraţia pelerinilor este neţărmurită. Fidias este lăudat pentru că a creat o operă „care întăreşte credinţa publică". Strabon, admirând dimensiunile statuii, constată: „Dacă zeul s-ar ridica în toată înălţimea sa, ar ridica acoperişul edificiului". Epictet considera că era o nenorocire să mori fără a fi văzut această statuie.

Preoţii veghează cu multă grijă asupra statuii lui Zeus, ungând continuu cu ulei de măslin faţa, torsul şi membrele, ca să evite îngălbenirea şi crăparea fildeşului.

Fidias, după ce a terminat statuia, a implorat pe Zeus să-i trimită un semn că imaginea pe care i-a creat-o o mână muritoare este demnă de atotputernicul stăpân al Olimpu-lui şi se spune că „imediat trăsnetul a lovit pardoseala templului" însemnând aprobarea lui Zeus.

Quintilian a recunoscut şi el geniul lui Fidias, capabil să dea viaţă unei statui, exprimând prin marmură, bronz, aur sau fildeş, ideea de divinitate: „Sau Zeus a coborât pe pământ pentru a-ţi arăta trăsăturile sale, o, Fidias, sau tu te-ai urcat la cer pentru a-l vedea pe zeu".

„Frumuseţe fără fală şi plăcere fără uşurătate"

Atena „cu fruntea încununată de violete" primeşte o nouă podoabă de preţ, Propileele, a căror construcţie *a* fost începută de Mnesicle în 437. El a prevăzut, pentru acest portic monumental un corp central, străbătut de calea sacră, flancat de două aripi simetrice.

Dar trebuie să ţinem seama de invidia şi nemulţumirea lui Calicrates, care primise misiunea de a reconstrui templul Atenei Nike: fiind susţinut de preoţimea din acel templu,

refuză cu încăpăţânare să accepte planul de construcţie al lui Mnesicle, care încalcă temenosul templului său.

Fiind obligat să se adapteze condiţiilor unui teren ce prezenta neregularităţi, precum şi cerinţelor religioase, stimulat chiar de aceste restricţii, Mnesicle găseşte soluţia, înlăturând dificultatea: procesiunile care urcă la Acropole nu sesizează diferenţa de volum dintre aripa de nord şi aripa de sud. Adăpostite în locaşuri umbrite, statuile îşi expun frumuseţile. Mulţimea admiră, rând pe rând, leoaica cu limba tăiată, sculptată de Amficrates ca omagiu adus Leenei, curtezana care a preferat să se mutileze decât să denunţe, sub tortură, numele Tiranoctonilor; Afrodita împreună cu Diitrefes; în aripa de nord, mai mare decât cea din sud, pinacoteca — sau galeria de tablouri — oferă amatorilor lucrări pe şevalet sau expuse pe simezele din marmură albastră de Eleusis.

Cu toate discontinuităţile de nivel, ochiu! percepe unitatea edificiului ridicat din haos. Atena, zeiţa înţelepciunii, îi sprijinise pe Mnesicle şi pe lucrători la executarea lucrărilor: nu a apărut ea în visul lui Perlele, care era disperat de starea gravă a unui lucrător căzut de pe o schelărie, ca să-i arate leacul salvator?

Poeţii din vremea aceea nu găsesc cuvinte suficiente pentru a preamări splendoarea Atenei, care-i atrage ne spus pe toţi străinii, prin monumentele şi sărbătorile care se succed de-a lungul anului. „Grecia e cuprinsă în Atena şi Atena se află în izvorul de lumină" se spune aici. Atena înseamnă „Elada Eladei" se spune acolo. Pentru că Cetatea dă viaţă unei maxime, rostite de cel mai bun fiu al ei, Pericle: „Ne place frumosul fără fală şi plăcerea fără uşurătate".

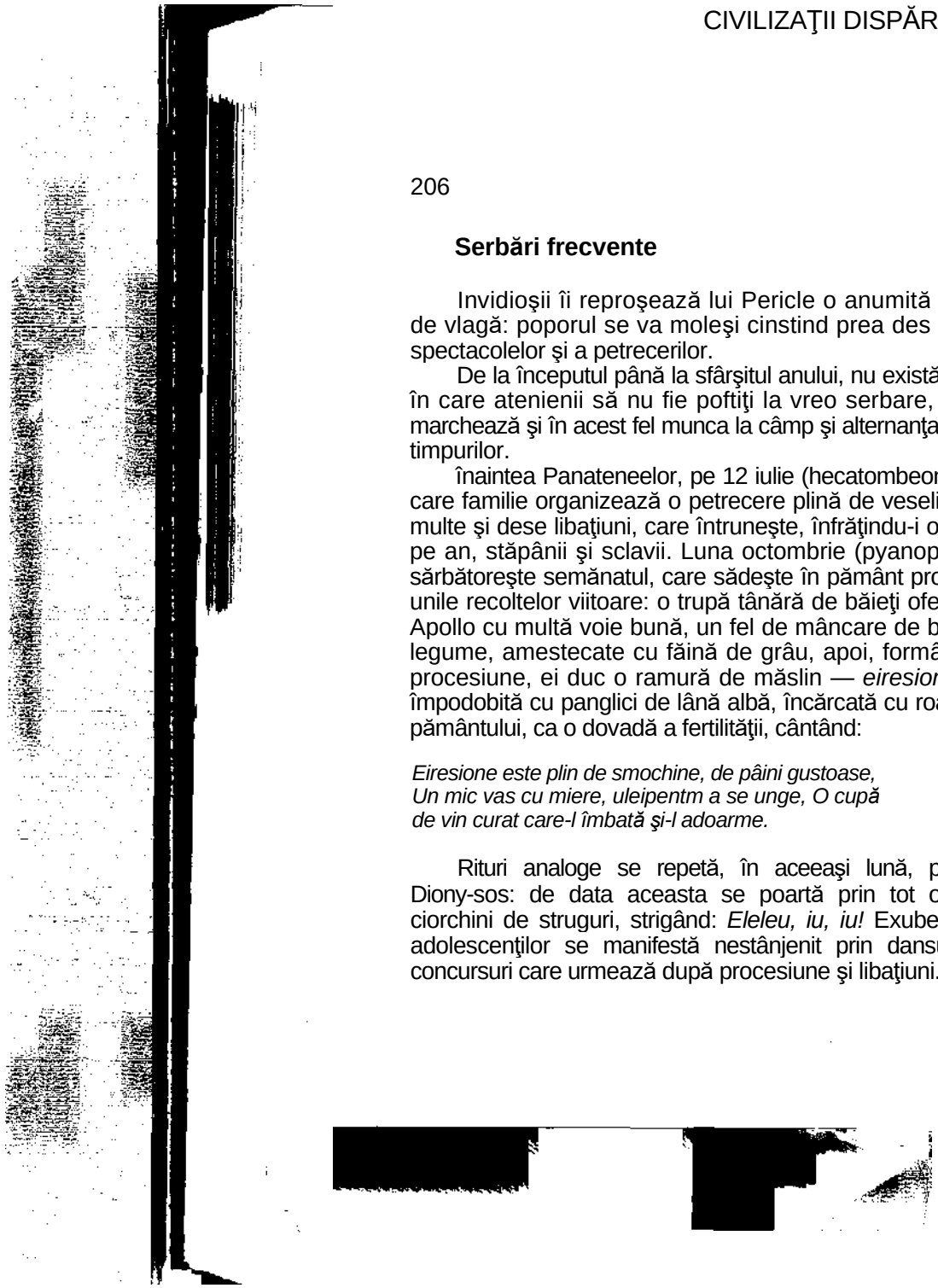

Serbări frecvente

Invidioşii îi reproşează lui Pericle o anumită lipsă de vlagă: poporul se va moleşi cinstind prea des zeiţa spectacolelor şi a petrecerilor.

De la începutul până la sfârşitul anului, nu există lună în care atenienii să nu fie poftiţi la vreo serbare, care marchează şi în acest fel munca la câmp şi alternanţa anotimpurilor.

înaintea Panateneelor, pe 12 iulie (hecatombeon) fiecare familie organizează o petrecere plină de veselie, cu multe şi dese libaţiuni, care întruneşte, înfrăţindu-i o dată pe an, stăpânii şi sclavii. Luna octombrie (pyanopsion) sărbătoreşte semănatul, care sădeşte în pământ promisiunile recoltelor viitoare: o trupă tânără de băieţi oferă lui Apollo cu multă voie bună, un fel de mâncare de bob şi legume, amestecate cu făină de grâu, apoi, formând o procesiune, ei duc o ramură de măslin — *eiresione* — împodobită cu panglici de lână albă, încărcată cu roadele pământului, ca o dovadă a fertilităţii, cântând:

Eiresione este plin de smochine, de pâini gustoase,
Un mic vas cu miere, uleipentm a se unge, O cupă
de vin curat care-l îmbată şi-l adoarme.

Rituri analoge se repetă, în aceeaşi lună, pentru Diony-sos: de data aceasta se poartă prin tot oraşul ciorchini de struguri, strigând: *Eleleu, iu, iu!* Exuberanţa adolescenţilor se manifestă nestânjenit prin dansuri şi concursuri care urmează după procesiune şi libaţiuni.

Petrecerea intimă a femeilor

în luna octombrie — pyanopsion — atenienii nu mai au timp să-şi tragă sufletul, serbările semănatului şi ale fertilităţii se succed neîntrerupt. Din 11 până în 13, ocrotite de Demeter, femeile măritate se adună pentru riturile fertilităţii din cadrul tesmoforiilor[1]', la care prezenţa bărbaţilor este exclusă cu desăvârşire. O femeie stearpă este un blestem şi în fiecare an femeile măritate invocă ajutorul zeiţei Demeter. Femeile se înţeleg între ele!

O forfotă neobişnuită în gineceu, care răsună de sunete înăbuşite, strigăte şi alergătură; femeile s-au pregătit de mult pentru sărbătoare. Cu patru luni înainte ele au îngropat în pământ obiecte sacre: purcei de lapte, figurine de lut reprezentând organe sexuale, pentru ca pământul care produce hrana să le transmită fertilitatea sa. în zilele precedente ele s-au purificat şi nu s-au apropiat de soţii lor. Pe 11, în sfârşit, ele se reped în grădină şi dezgroapă simbolurile care le vor asigura fecunditatea. După o zi de post, ele primesc făgăduielile lui Demeter flagelându-se cu ramuri verzi, ronţăind sâmburi de rodie şi mimând, cu organele feminine din lut, scene intime însoţite de glume obscene care ar face să roşească până şi un soldat din corpul de gardă!

Tot în luna aceasta, taţii prezintă copiii legitimi fratriei lor — subdiviziunea tribului — pentru a fi înscrişi, iar la sfârşitul lunii, Atena Ergane şi Hefaistos primesc „capodoperele" meşteşugarilor.

în decembrie — posideon — de sărbătoarea Haloa, rugăciunile fierbinţi ale femeilor, incluzând şi curtezanele, se înaltă către Demeter si fiica sa Cora, ca să ocrotească

1) sărbătoare organizată de ateniene în cinstea zeiţei Demeter si a fiicei sale Cora (în limba greacă thesmophora „legislatoarea" era denumi rea zeiţei Demeter).

seminţele care încolţesc în pământ.

Bucuria este generală: de Dionisiile agrare, în demele Atticei, procesiunea solemnă a falusului este însoţită de farse şi jocuri de bâlci: comoi — grupuri de băieţi tineri — merg pe stradă cântând, dansând, gata să spună o glumă mai deocheată, într-o dezlănţuire plină de fantezie; ei se întrec să-şi păstreze echilibrul cât mai mult stând în picioare pe burdufuri din piele de capră, pline şi alunecoase din cauza uleiului cu care au fost unse.

Carnavalul

Dionysos este slăvit şi în lunile următoare; în ianuarie (gamelion), când se celebrează familia şi căsătoria; la sărbătoarea Lenaia, Menadele[1] \ pline de exaltare faţă de zeul lor, se învârtesc ca nişte sfârleze în incinta sacră, scoase din minţi, despletite, iar poporul de rând este poftit să urmărească numeroasele reprezentaţii teatrale, dis-trându-se şi manifestându-şi bucuria la comediile lui Aris-tofan.

în februarie (anthesterion) carnavalul asociază bucuriei de a trăi spaima de moarte: paradelor de măşti şi concursurilor pentru desemnarea celui mai mare băutor de vin le urmează ofrandele aduse lui Hermes Psihopomp, călăuza sufletelor în infern, pentru a îndepărta umbra morţii: „Afară, zeiţe ale morţii! Sunteţi învinse! Revenirea primăverii, în martie (elafebolion), aduce glorificarea lui Dionysos şi triumful teatrului, cu ocazia marilor sărbători dionisiace.

Multe alte sărbători marchează perioadele de muncă

1) nimfe care l-au crescut pe Dionysos. Menadele făceau parte din cortegiul zeului şi erau posedate de o furie mistică.

şi zilele, conferindu-le ritmicitate: Plyntheria, pe 25 mai (targelion), când vechea statuie din lemn de măslin a Atenei, acoperită de un peplos, este dusă la baia sacră în apa mării, la Falera; Euforia, în iunie (skiroforion), când se aduce ofrandă lui Zeus un bou pentru munci agricole, care este sacrificat şi apoi împăiat...

în concluzie, nu existau nici vacanţe oficiale, nici concedii plătite pentru lucrători, dar erau tot felul de sărbători în cursul anului, la care participau toate categoriile sociale. Până şi femeile, atât de retrase în mod obişnuit, îşi găseau o compensaţie, profitând de câteva ocazii.

în oraş, condiţii de viaţă nu prea îmbucurătoare

E plăcut să trăieşti în Attica? Omenia ei încălzeşte inimile tuturor, fie sărac, fie bogat? Sunt întrebări la care răspunsurile diferă.

Un cetăţean de treabă este cuprins de indignare în faţa unui străin:

— Eşti şi prost, şi lipsit de bun simţ dacă nu ai văzut Atena! Dar eşti un nătărău dacă, după ce ai văzut-o, nu te-ai jurat să trăieşti acolo!

Omul acesta se bucură de podoabe care nu-i aparţin. Farmecul Atenei este Acropola, salba ei de sărbători, dar a avea acolo o casă nu e deloc îmbucurător.

Oraşul de jos e constituit din fragmente puse la întâmplare. Cu excepţia Dromosului şi a străzii Trepiedurilor, nu sunt decât străduţe înguste şi întortocheate, înconjurând colinele Atticei, fără pavaj, fără lumină, fără canalizare. Case joase, la acelaşi nivel, cuprinzând două sau trei camere, unde e mai bine să baţi înainte de a ieşi din casă, altfel poţi să scoţi ochii unui trecător, fiindcă uşile se deschid spre exterior. Uneori se remarcă un etaj (la care se ajunge printr-o

scară exterioară) care e închiriat, de cele mai multe ori, vreunui ţăran sau vreunui străin în trecere pe meleagurile acelea. Câteva case de raport, de închiriat. O dezordine generală, făcând vecinătatea insuportabilă în cartierele populare şi muncitoreşti Ceramic, Collytos şi Melite. Aproape de Zidurile Lungi, în cartierul Coaie, locuinţele tro-,. glodite oferă condiţii de viaţă mai mult decât primitive. Casele sunt ceva mai bine construite şi aranjate mai cu gust în cartierul select Scambodinai: în secolul V Î.H., bogaţii şi oamenii de vază nu sunt mult mai bine înzestraţi decât oamenii de rând; credinţa înflăcărată preferă să manifeste respect şi consideraţie faţă de zei decât faţă de oameni. Dar în secolul următor situaţia se schimbă, fapt care-l nemulţumeşte profund pe Demostene.

Ce importanţă are? Acasă te afli doar ca să dormi, fiindcă în această ţară mediteraneană viaţa se desfăşoară în afara casei, în cea mai mare parte; vara se doarme sub acoperişurile sub formă de terase. Iarna oamenii se înfăşoară într-o pătură sărăcăcioasă, dormind pe un pat de campanie, dacă purecii şi păduchii nu-i deranjează prea tare, cum o fac în cazul lui Strepsiade, din *Norii* lui Aristo-fan. Se găteşte pe un brasero (recipient metalic pentru încălzit) pe pragul casei sau înăuntru, când e sezonul rece; în cazul acesta se scot pur şi simplu două sau trei ţigle de pe acoperiş pentru evacuarea fumului. Nu se încurcă nimeni cu probleme de instalaţii sanitare! Deseori conţinutul unei oale de noapte aterizează drept în stradă! Igiena este foarte precară: lumea se duce la baia publică, unde se adună şi vagabonzii, ca să se încălzească.

sm

Dificultatea de a face poliţie

în oraşul acesta, un adevărat furnicar, neîngrijit, murdar, rău mirositor, cu peste zece mii de case, organele de stat întâmpină multe greutăţi pentru a menţine ordinea, în agora, porticurile adăpostesc multe tarabe volante; agora-nomii caută să liniştească spiritele, pentru că certurile între vânzători şi cumpărători sunt destul de aprinse, iar metro-nomii verifică măsurile şi greutăţile: oamenii nu sunt întotdeauna de o cinste ireproşabilă! Bărbaţii se plimbă în agora, fac târguielile pentru casă (femeile ies foarte rar), află ce mai e nou de la bărbier, cu alte cuvinte îşi petrec timpul mai mult în afara casei.

Astynomii fac poliţie în restul oraşului. Ei au sarcini multiple: a interzice gunoierilor să depună resturile menajere într-o groapă prea aproape de oraş; a înfrâna dezmăţul fetelor ce cântă la oboi şi a prostituatelor care frecventează cartierele mărginaşe şi portul; a aplana conflictele dintre locatari şi proprietari, unii, pentru neplata chiriei, ceilalţi, pentru că recurg la mijloace drastice pentru a-i constrânge pe recalcitranţi (scoaterea uşii, sau a ţiglelor de pe casă, astuparea fântânii); a urmări hoţii, pentru care e o nimica toată să intre în casă; nu e nevoie să forţeze uşa: pereţii din trestie şi chirpici se „sparg'" atât de uşor încât hoţii care pătrund în case sunt numiţi „spărgători de ziduri".

Praf, murdărie, dezordine — acestea sunt atributele oricărui oraş foarte populat. Peste două secole, călătorul va constata că Atena este „uscată, fără apă, cu un plan urbanistic prost întocmit, din cauza vechimii sale". Cu toate eforturile depuse de funcţionarii de la ape, nu există în întreaga Atena decât două fântâni mari: Eneacrunos, fântâna cu nouă guri, şi Callirhoe. Suntem foarte departe de uluitoarea sărbătoare a jocurilor de apă pe care le va avea orice oraş din imperiul roman, până la limita deşertului Sahara.

Atena îşi procură totul pe cale maritimă

Pireul ar putea oferi imaginea unui urbanism modern, dacă nu ar fi atât de rău famat, de altfel ca toate porturile. Reconstruit în secolul V de Hippodamos din Milet, conform unui plan simetric, ca o tablă de şah, portul clocoteşte de viaţă, în jurul bursei comerciale, al halei cu seminţe şi al cheiurilor unde cargourile încarcă şi descarcă toate v bunurile lumii cunoscute. Pireul este placa turnantă a comerţului internaţional, sub patronajul cucuvelei, a monedei ateniene care se impune pe toate pieţele şi de care Xenofon este foarte mândru.

„în toată Grecia şi la barbari, scrie el, există oare vreun popor capabil să se îmbogăţească, cum este cel atenian? Dacă lemnul de construcţie abundă în cutare oraş iar în altul fierul, arama sau inul, cum se pot vinde aceste mărfuri dacă nu se ia în consideraţie bunăstarea cetăţii suverane a mărilor? Datorită acestui fapt, noi dispunem de vasele noastre: unul ne aduce lemnul, altul fierul, acesta transportă aramă, acela, inul, celălalt furnizează ceară. Fără a obţine roade din pământ, Atena are de toate datorită mării." Să lăsăm deoparte aportul material! Ceea ce face ca Atena să fie de neuitat este atmosfera de libertate şi de omenie, atât de evidentă, încât până şi animalele simt acest lucru şi „merg ţanţoşe pe stradă, ciocnindu-se fără jenă de cel care nu le lasă să treacă" (Platon).

Un „sejur fără pereche": Colonna

Pe drumul care leagă Colonna de Atena, la umbra unui pâlc de platani, trei bărbaţi discută cu însufleţire despre fericirea de a trăi în Attica. Hippodamos din Milet, arhitectul care reconstruieşte Pireul, spune că îi este dor de ţara lui, perla loniei, care a beneficiat de rafinamentele

civilizaţiei înaintea Atenei. Herodot, istoricul, a călătorit atât de mult, străbătând lumea întreagă în lung şi în lat, încât capacitatea sa de a admira cuprinde universul; bineînţeles, viaţa la Atena este plăcută şi strălucitoare, dar Grecia Mare, Ionia, au seducţia lor şi se bucură şi ele de binefacerile elenismului^. Cât despre prietenul iui Herodot, So-focle, autorul de tragedii, acesta este un îndrăgostit puţin cam şovin: nu există ceva mai frumos pe lume decât Atena şi dema Colonna, unde s-a născut. El o slăveşte în tragedia sa *Oedip la Colonna:*

„Ţara cu caii frumoşi în care ai ajuns, străine, este un loc fără pereche în lume, dema Colonna, cu pământul alb. Aici, mai mult decât în oricare altă parte se aud mii de privighetori, ascunse sub frunzişul vreunei iedere de culoarea vinului, şi, în păduricea de nepătruns a Zeului, dăruită cu fructe, străbate cântul lor melodios; aici, unde, stăpânit de un delir sacru, îi place lui Dionysos să umble, însoţit de nimfele care l-au crescut. Aici, unde rouă divină face să înflorească narcisa fin parfumată, antica diademă a celor două mari zeiţe (Demeter şi Cora), precum şi şofranul de aur. Aici, izvoarele Cefizei, zglobii, murmură mereu şi şerpuiesc, hoinare, iar apa lor curată face să rodească pământul câmpiei. Aici le place Muzelor să se aşeze şi să danseze cu Afrodita, zeiţa cu hăţuri de aur... Aici creşte măslinul cu frunze alb-argintii, ocrotitorul copiilor noştri, pe care nici o ^căpetenie duşmană, fie bătrân, fie tânăr, nu-l va doborî, întrucât, neîncetat, ochiul neclintit al lui Zeus veghează asupra lui, ca şi ochii verzi-albăstrui ai Atenei."

1) cultura Greciei antice şi influenţele exercitate de ea.

A fi totodată autor, muzician şi actor

Sof ocle este un om pe deplin fericit, mulţumit de epoca în care trăieşte. Moartea tatălui lui, fabricant de arme bogat, a survenit curând după naşterea sa, în 496 Î.H.; cu toate acestea, educaţia pe care a primit-o a fost deosebit de îngrijită: muzică, poezie, ştiinţe.

Frumuseţea lui desăvârşită determină alegerea lui, la şaisprezece ani, ca dirijor al corului adolescenţilor care cântă peanul[1] victoriei pe plaja de lângă Salamina. Sofocle se lansează în cariera teatrală, fiind totodată autor, muzician şi actor, în 468 — anul victoriei lui Cymon asupra perşilor, pe râul Eurymedon, când tinereţea lui Sofocle aparţinea unor vremuri încă de mare eroism — primeşte cununa învingătorilor la Marile Serbări dionisiace din mâna lui Cymon, care îl preferase pe Sofocle lui Eschil. Este marcat astfel primul triumf dintr-un lung şir de succese fără precedent: de vreo douăzeci de ori, în cursul carierei sale, el va fi proclamat învingător şi niciodată nu i se va atribui un premiu inferior premiului doi... în *Nausicaa,* datorită înfăţişării sale atrăgătoare, joacă rolul tinerei prinţese „cu dalbe braţe", care se joacă cu mingea pe plajă, cu însoţitoarele sale. în altă piesă el execută un solo la ţiteră. Se ocupă de toate, în cele mai minuţioase detalii: costume, decoruri, repetiţii, pentru că are pasiunea lucrului făcut temeinic, tinzând spre perfecţiune.

Personalitate complexă şi completă îndeplineşte, în paralel, diferite funcţii în aparatul de stat, cu mai puţină strălucire, ce-i drept, în 443 e ales administrator al tezaurului federal. Răsunetul tragediei *Antigona* contribuie la numirea sa ca strateg, în cadrul expediţiei împotriva Samosuiui, în 440. Acolo, Sofocle se arată puternic atras de băieţii tineri şi frumoşi, şi mai puţin interesat de soarta

v^r

mi

"S^S^

l) imn compus în cinstea iui Apollo; cântec al victoriei.

războiului. Pasiunea lui este atât de evidentă, încât Pericle este obligat să-i atragă atenţia:

— Sofocle, generalul trebuie să-şi păstreze mâinile curate şi privirea limpede!

Când începe declinul Atenei, la sfârşitul secolului, el este încă strateg, la peste optzeci de ani, la expediţia împotriva Siracuzei, în 415. Către sfârşitul vieţii este implicat în tentativele de lovitură de stat împotriva instituţiilor democratice, care-i lasă un gust amar. „Nu rămăsese ceva mai bun de făcut", spune el dezamăgit, în concluzie. Nu era prea priceput la politică: era prea visător şi prea poet. Pericle i-o reproşează prieteneşte.

Dramaturgul divinizat

Sofocle este un om cumpănit, înţelept şi pios {în felul grecilor) şi consideră orice experienţă folositoare, ca element de îmbogăţire a artei sale, înnobilând-o. Poate că a fost chiar un iniţiat al misterelor de la Eleusis. Fiii lui nu-i calcă pe urme. Soţia lui, Nicostrate, îi dăruise mai mulţi copii: lofon vrea să urmeze pilda tatălui său, dar nu are prea mult har. Mai târziu Sofocle se îndrăgosteşte de Teo-ris din Sicyone cu care are un fiu, Ariston, total lipsit de talent literar dar cu ambiţia de a scrie, ca şi tatăl său. Neînţelegerile mari din familia sa devin tot mai apăsătoare, iar ultimii ani de viaţă ai lui Sofocle sunt umbriţi de certuri meschine din cauza banilor. Fiii lui încearcă pe toate căile să profite de averea sau de gloria lui, având chiar îndrăzneala de a-l acuza de senilitate, cu scopul de a-i pune sub tutelă toate bunurile. Sofocle compare în faţa fra-triei lui şi nu găseşte un mijloc de apărare mai nimerit decât să recite începutul corului din *CEdip la Colonna,* în care el îşi slăveşte patria. Ajunge atât.

Moare la nouăzeci de ani, dându-i-se cinstirea cuvenită

unui erou naţional. Cetatea sa natală îi oferise reluarea piesei *Cei şapte contra Tebeia* lui Eschil, asociată cu tragedia lui, *Antigona.* Sofocle încredinţează nepotului său, asupra căruia îşi concentrase toată dragostea, misiunea de a reprezenta ultima lui operă, *CEdip la Colonna.* Aceasta reprezintă testamentul său spiritual: amărăciune şi tristeţe datorită suferinţelor îndurate în viaţă, încredere în judecata dreaptă şi în bunătatea zeilor.

Sofocle a murit fără să fi văzut năruirea patriei sale. în acele vremuri grele, când şirul de nenorociri se abătea asupra Atenei, el devine un personaj de legendă, divinizat. Respectat ca un geniu tutelar, el alină durerea compatrioţilor săi: când ciuma face ravagii în cetate, i se înalţă rugăciuni şi astfel se pune capăt flagelului; un vas se înapoiază cu bine în port după ce înfruntase o furtună cumplită, fiindcă marinarii intonaseră unul din imnurile sale... Pe mormântul lui se depun flori, în permanenţă, cu toată veneraţia cuvenită; recunoştinţa şi admiraţia Atenei sunt exprimate în inscripţia funerară:

„Târăşte-te în tihnă, o, iederă, pe mormântul lui Sofocle, acoperă-l cu ramurile tale verzi, în tăcerea aceasta deplină! Trandafirul gingaş să înflorească în jurul mausoleului lui iar viţa de viesă-şi plece ciorchinii, pentru a cinsti erudiţia şi înţelepciunea acestui poet al armoniei, îndrăgit de Muze şi de Graţii!"

„Marea minune e omul!"

Marele poet tragic grec a scris circa o sută treizeci de piese, din care nu s-au păstrat decât şapte: *Ajax, Antigona, QEedip rege, Electra, Trahinienele, Filoctet, CEdip la Colonna* şi fragmente ale unei drame satirice, *Copoii.*

Sofocle continuă tradiţia lui Eschil: zeii rămân stăpânii destinului. Dar în fata lor se ridică si se manifestă voinţa si

patimile năvalnice ale oamenilor. Mai realiste decât cele ale lui Eschil, tragediile lui Sofocle au o intrigă şi o acţiune temeinic motivate din punct de vedere social şi psihologic. Sofocle a adus în teatru mai multe inovaţii, printre care: adăugarea celui de-al treilea actor, alături de cei doi ai lui Eschil, lărgindu-se astfel posibilitatea exteriorizării sentimentelor şi a complexităţii acţiunii; crearea pieselor cu subiect independent, cu un personaj central, care diminuează rolul corului, mărginit la comentarea acţiunii; folosirea decorurilor pictate.

Ca şi contemporanii săi, Sofocle plasează omul în centrul operei sale. Corul din *Antigona* expune admirabil această concepţie:

„Dintre toate minunile lumii, marea minune e omul! El străbate marea vălurată când furtuna vine de la miazăzi şi înfruntă vuietul hulei; iar celui care a dat naştere zeilor, Pământului suveran, nesfârşit şi nesecat, îi închină, an de an, toată truda sa, lucrându-l, înşirând brazdă după brazdă, în pasul domol al catârcelor sale. Mulţimea de păsări, vietăţi uşoare, sălbăticiunile pădurilor, peştii mărilor sunt prinşi în laţurile şi năvoadele sale, ale acestui născocitor de şiretlicuri! El atrage, în capcanele pe care le pune, vânatul mare care mişună pe podişuri, el pleacă grumazul cu coamă deasă al calului pentru a-i pune hamul, şi prinde taurul vânjos în munţi.

Şi vorbirea, şi spiritul viu, si legile, si obiceiurile, el le-a deprins singur, fără să-l fi învăţat cineva, ca şi felul în care poate să se apere de frigul năprasnic şi de ploaia care-l pătrunde. Geniu universal, pe care nimic nu-l surprinde şi nu-l găseşte nepregătit, numai lui Hades nu-i poate ţine piept, amânând scadenţa, deşi, în cazuri disperate, uneori a mai găsit soluţii.

înzestrat cu o inteligenţă nebănuit de rodnică, binele şi răul îl îmbie deopotrivă, iar pe dreptatea eternă îşi fundamentează legile pământene. Dar şi cel mai mare dregător

al cetăţii riscă să fie surghiunit, dacă în cutezanţa sa vinovată se ridică împotriva legii."

Extraordinară glorificare a omului, lipsită însă de orice orgoliu: zeii sunt încă atotstăpânitori.

„CEdip rege" şi neînfrânta „Arrtigona"

Sofocle nu este un inovator în alegerea subiectelor: fondul comun străbun al miturilor este nesecat şi el se poate inspira dintr-o temă veche creând o operă nouă. După Eschil, el scrie din nou povestea îngrozitoare a blestemului care apasă urmaşii lui Laios, regele Tebei. Este tragedia *CEdip rege.*

Laios se duce să-l consulte pe Apollo la Delfi, deznădăjduit că nu avea urmaşi. Oracolul este înspăimântător: „Fiul tău te va ucide şi se va căsători cu mama sa". Soţia lui, Jocasta, sfâşiată de durere, străpunge gleznele copilului pe care l-a născut şi le leagă cu o curea de^piele. Un slujitor va arunca băiatul în prăpastia Citeronului. în felul acesta nu seva putea realiza profeţia. Dar copilul este găsit de nişte păstori care îl poreclesc CEdip, „Picior umflat", şi, cuprinşi de milă, îl duc regelui din Corint, Polybos, care, neavâhd urmaşi, îl primeşte bucuros în casa lui.

CEdip află, de la unul din tinerii săi însoţitori, că nu este decât un copil găsit. Pleacă la Delfi şi aude zeul repetând aceeaşi profeţie sinistră. CEdip hotărăşte atunci să-i părăsească pe cei pe care îi socoteşte adevăraţii lui părinţi. La întretăierea dintre două drumuri, o discuţie aprinsă cu un bătrân arogant, ce refuză să-l lase să treacă, stârneşte mânia lui CEdip care îl ucide. Ajuns aproape de Teba, unde îşi exercită puterea Sfinxul care îi sfâşie pe bieţii oameni care nu ştiu să dea răspunsul potrivit enigmelor sale, el se încumetă să se măsoare cu monstrul. CEdip găseşte dezlegarea celebrei enigme:

— Cine merge în patru labe în copilărie, în două, când e adult şi în trei, la bătrâneţe?

— Omul, răspunde el fără şovăire.

De ciudă, Sfinxul se aruncă în prăpastie şi Teba, eliberată, îl aşază pe CEdip pe tronul regelui Laios, care murise, căsătorindu-se cu văduva acestuia. Curând ciuma pustieşte oraşul şi Hades „adună bocetele şi vaietele." Oracolul consultat declară: „Trebuie izgonit din oraş ucigaşul lui Laios." CEdip doreşte din tot sufletul să afle adevărul asupra acestei crime nepedepsite şi-l blesteamă pe ucigaş:

— Fie că ucigaşul care ne scapă a acţionat singur sau a avut complici, îl condamn pe acest nemernic să-şi ducă zilele infame fără nici un sprijin, lipsit de toate cele trebuincioase.

Căutările sale perseverente şi înflăcărate îl fac să descopere adevărul şi află, astfel, care îi este soarta neînduplecată.

Deşi Jocasta, presimţind drama, încearcă să întârzie clipa fatidică, CEdip îşi dă seama că Apollo nu se înşelase: el este cel care îl omorâse pe Laios, sub înfăţişarea acelui bătrân arogant întâlnit pe drum.

— Oh!... Oh!...Cât e de limpede totul, acum!...O, lumină a zilei, de aş putea să te văd pentru ultima oară! Eu însumi m-am arătat cum sunt: un copil nedorit, soţ şi ucigaş împotriva legilor firii!

Jocasta se spânzură, CEdip îşi scoate ochii şi părăseşte Teba, urmărit de blestemul zeilor. Nimic nu poate înfrânge voinţa divină. Corifeul încheie tragedia lui CEdip rege prin cuvintele înţelepte care rezumă povestea nefericitului rege al Tebei:

— Nu există vreun muritor care, urmărindu-i cursul vieţii până în ultima clipă, să merite toate laudele, înainte de aţrece în lumea de dincolo, fără a f i ştiut ce este durerea.

în tragedia Antigona soarta apăsătoare copleşeşte şi pe copiii lui CEdip, născuţi din incest; cei doi fii, Eteocle şi

Polynice, hotărăsc să domnească pe rând, fiecare câte un an. La împlinirea termenului, Eteocle refuză să-i cedeze locul fratelui său. Atunci, Polynice cere ajutor regelui Ad-rastos şi organizează expediţia „celor şapte împotriva Te-bei". în cursul ciocnirii, cei doi fraţi au pierit într-o luptă corp la corp, omorându-se unul pe altul.

Tebanii îl declară pe Polynice nelegiuit şi trădător, iar regele Creon ordonă ca trupul lui să rămână neîngropat, după datina străbună, pedepsind cu moartea pe cel care îi va încălca porunca.

în toată cetatea se găseşte cineva care să sfideze edictul: Antigona, o tânără gingaşă şi firavă, dar cu o voinţă neînduplecată, sora celui blestemat. Ea presară ţărână peste trupul neînsufleţit al fratelui ei, îndeplinind astfel ritualul înmormântării. Pentru acest gest ea este condamnată de Creon să fie îngropată de vie.

Sofocle prezintă în Antigona un caracter de excepţie, puternic, neînduplecat, dar şi sensibil, afectuos. Ea se ridică împotriva tuturor pentru a duce la îndeplinire datoria ei sfântă: respectul faţă de morţi.

Un povestitor fermecător: primul istoric

„Herodot din Halicarnas prezintă rezultatele anchetei sale, pentru ca timpul care se scurge să nu şteargă ceea ce au făptuit oamenii, şi faptele eroice ale grecilor sau ale barbarilor să nu fie date uitării."

Prietenul lui Sofocle îşi începe „ancheta"[1] cu aceste cuvinte, de fapt, reportajul său asupra conflictului care i-a opus pe greci barbarilor — pentru că ceea ce relatează a fost verificat în mare parte de el însuşi, chiar la faţa locului, şi confruntat cu alte surse.

Se cunosc foarte puţine date privind viaţa acestui neobosit călător, născut pe la 485 la Halicarnas, cetate

ioniană stăpânită, pe vremea aceea, de regina Artemiza, care s-a distins în bătălia de la Salamina, luptând alături de perşi. Herodot face parte, poate, dintr-o familie bogată de negustori care i-a deschis gustul pentru călătorii. Se alătură unchiului său Panyasis, poet epic prolific, într-un complot urzit împotriva tiranului Lygdamis, succesorul reginei Artemiza. Lovitura de stat eşuează. Panyasis este ucis iar Herodot este surghiunit în Samos. Se întoarce în patria sa după moartea lui Lygdamis dar pleacă din nou. De bunăvoie? Sau fiindcă i s-au luat toate bunurile? Cine ştie!

în 446 Î.H., atunci când Herodot citeşte extrase din opera sa, în cadrul Jocurilor Olimpice, un tânăr izbucneşte în plâns, uluit, entuziasmat. Acest tânăr care [a hotărârea de a deveni istoric se numeşte Tucidide. în perioada aceea, Herodot poposeşte de mai multe ori la Atena, poate la Sofocle, a cărui prietenie îi este foarte preţioasă, dealtfel, ca şi prietenia lui Perlele şi a spiritelor luminate din cetatea Atenei. Opera lui se bucură de un mare succes la public; din partea poporului primeşte o recompensă de zece talanţi, o sumă considerabilă. Obosit, plictisit de această viaţă de dezrădăcinat, fără bunuri şi fără patrie, Herodot se lansează cu entuziasm în colonizarea Turioiului, în Grecia Mare, către 444-443, unde moare, douăzeci de ani mai târziu. Sau, poate, aceasta s-a întâmplat la Pella, la curtea regelui Macedoniei, sau la Atena.

Herodot a hoinărit pretutindeni în lume: Asia mică, Ly-dia, Anatolia, Babilonul, Siria, Persia, Egiptul până la Ele-fantina, Africa, la Cyrene, ţărmurile Mării Negre, Ucraina, Grecia şi Italia au cunoscut, rând pe rând, acest omuleţ curios să afle cât mai multe. Auditorilor li se oferă, aşadar, anecdote savuroase, pe care el are plăcerea de a le povesti, chiar dacă nu crede în ele. Herodot este înzestrat cu farmecul acelor povestitori orientali care îşi înşiră mătăniile, conducându-vă, cu multe ocolişuri, spre ţinta pe care şi-au stabilit-o. Dialectul ionian în care se exprimă

este melodios şi plăcut urechilor; ancheta întreprinsă de el e făcută pentru a fi auzită, mai curând decât pentru a fi citită, deoarece el face parte din generaţia aezilor[1]' homerici.

Herodot este primul istoric demn de acest nume, prin subiectul ales: trecutul apropiat şi nu miturile. De asemenea, printr-o încercare de metodă critică: se fereşte să manifeste credulitate, verifică izvoarele de care dispune ori de câte ori poate, încearcă să descopere cauzele adânci, chiar dacă îi place să zăbovească asupra cauzelor mai puţin importante şi a bârfelor.

Temele sale complementare sunt, ca şi la poeţii tragici, contemporanii săi, măreţia şi nimicnicia omului, atotputernicia zeilor, care pedepsesc întotdeauna lipsa de măsură. Herodot vede în orgoliu şi dorinţa de răzbunare pricina tuturor războaielor. Dar este întotdeauna gata să admire sufletele viteze, cinstite, atât ale grecilor cât şi ale barbarilor: pe el îl interesează omul universal. Călătoriile i-au deschis un orizont larg, cultivându-i mintea; la sfârşitul anchetei sale el deplânge războaiele interne ale grecilor şi se pronunţă pentru o anumită toleranţă, noţiune destul de necunoscută şi nepracticată pe vremea lui.

l) poet epic recitator şi cântăreţ.

Scoală violentei

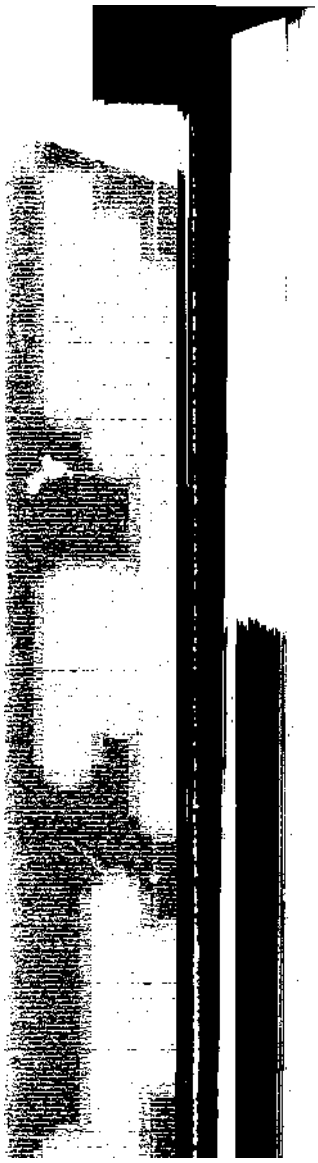

FOTO 14. Artemis

S-au scurs treisprezece ani abia, de la încheierea păcii între Atena şi Sparta şi zvonurile despre un nou război se şi răspândesc în Grecia.

O răfuială locală va fi scânteia care va declanşa pârjolul. Nu mai este nici un fel de politică locală în care să nu fie implicate una din cele două mari puteri, pe faţă sau pe ascuns, împărţirea lumii elene, în două blocuri, nu poate avea alt deznodământ decât zdrobirea unuia de către celălalt.

întâmplarea din Corcyra

în 433, Corcyra, actualul Corfu, refuză să vină în ajutorul coloniei sale din Epidam, pradă unui război civil. Corintul, metropolă a Corcyrei, acordă cu bunăvoinţă tot sprijinul cerut de colonie. Corintul, datorită poziţiei sale pe istm, avusese odinioară o importanţă comercială deosebită, fiind vestit pentru ceramica şi bronzurile sale şi... pentru curtezanele sacre cu tarife prohibitive, înainte de a fi

întrecut de Atena. Corcyra, în fruntea unei flote de război bine pregătite, se distanţase de mult de metropolă. Mâniată de acest amestec în treburile sale, Corcyra încer-cuieşte Epidamul.

Corintul replică imediat, declarând război coloniei sale prea arogante, încolţită, Corcyra solicită ajutorul Atenei. Dar nu se cunoaşte niciodată preţul protecţiei acordate de 0 putere mai mare... După două zile de dezbateri, adu narea poporului atenian se hotărăşte să semneze un pact defensiv cu Corcyra, prin care intrarea în război a Atenei nu este autorizată decât în cazul unei agresiuni directe împotriva Corcyrei. De fapt „războiul cu peloponesienii părea oricum inevitabil (atenienilor) şi ei nu vroiau să cadă Corcyra sub stăpânirea corintienilor, cu flota ei puternică. Ei nădăjduiau ca cetăţile să-şi aducă, una alteia, prejudicii foarte mari, măcinându-se cu aceste hărţuieli, în acest fel, dacă ar f i fost necesar, în caz de război, ei ar f i găsit Corintul şi celelalte puteri maritime aproape epuizate. Pe de altă parte ei se gândeau la poziţia prielnică a Corcyrei pe ruta maritimă către Italia şi Sicilia" (Tucidide).

Aparenţele sunt salvate. Nu există un amestec ilegal, oficial, în treburile ligii peloponesiace. Perlele trimite zece trireme, un ajutor simbolic. Este prea bucuros de ocazia ce

1 se oferă de a-şi bate joc de Lacedemonios, fiul lui Cymon,

pe care nu-i poate suferi, din cauza legăturilor sale amicale cu Sparta: îl numeşte comandant al micii escadre care ajunge după ce bătălia a avut loc! Marele om are şi el micile lui cusururi!

între timp, cetăţile din imperiul atenian, îndemnate de spartani şi de regele Macedoniei, vor să se sustragă. Atena le-o ia înainte şi intenţionează să distrugă Potideea, ce făcea parte din confederaţia ateniană, fiind însă colonie corintiană. Izbucneşte răscoala şi atunci Corintul se grăbeşte să-i plătească Atenei cu aceeaşi monedă, venind în ajutorul coloniei sale asediate, în 432.

Perlele dă şi el o mână de ajutor

La adunarea spartană se adună tot mai multe plângeri cu privire la agresiunile Atenei; regele Archidamos încearcă să domolească avântul spartanilor gata să se arunce în luptă, îndemnându-i să chibzuiască în linişte şi să se pregătească mai temeinic.

Pericle dă atunci un decret prin care Megara este exclusă din pieţele Atticei şi ale imperiului, pe motivul că furnizase arme Corintului. Hotărârea lui Pericle însemna ruinarea Megarei. La Atena spiritele sunt tot atât de înfierbântate ca şi la Sparta, numai că, spre deosebire de regele spartan, Pericle îndeamnă la luptă. El respinge ofertele de negociere ale unor soli spartani:

— Nu se poate retrage decretul împotriva Megarei, declară el.

— Atunci nu-l retrage, schimbă-l! Nici o lege nu interzice asta! replică Polyalces, unul din solii Spartei.

Zadarnic!

Partizanii păcii, ca Aristofan, îi bănuiesc pe Pericle şi Aspasia de o răzbunare personală, după felul în care se duc tratativele.

„Câţiva tineri care se îmbătaseră la o petrecere pleacă la Megara să o răpească pe curtezana Simeta; atunci, cei din Megara, cărora li s-a urcat la cap usturoiul, îşi iau revanşa cu două dintre fetele întreţinute de Aspasia", scrie Aristofan.

Dar aceasta nu este decât interpretarea unui pamfletar. Dacă e adevărat că Pericle susţine partizanii războiului, întâmplarea din Megara îi oferă un pretext politic. Trebuie ca, odată şi odată, fraţii-duşmani să-şi rezolve răfuiala seculară. Ei nu îşi dau seama, încă, de tributul pe care vor trebui să-l plătească războiului.

Cauza ascunsă a războiului: două blocuri antagonice

„Adevărata cauză, foarte slab susţinută, constă, după părerea mea, în expansiunea atenianã care a dat de gândit lacedemonienilor, neliniştindu-i, silindu-i aşadar să se lupte". Istoricul care a descris războiul peloponesiac, Tucidide, este cel care face aceste afirmaţii. Două popoare care se dispreţuiesc: dorienii, neam de războinici, şi ionienii, a căror superioritate spirituală şi artistică se impusese de mult. Două concepţii despre putere neclintite şi diametral opuse: oligarhia şi democraţia. Două puteri economice şi militare tinzând spre dominaţia totală: un imperiu continental şi un imperiu maritim, în situaţia aceasta coexistenţa paşnică nu mai poate însemna altceva decât un preludiu continuu la război.

Cele două blocuri se pregătesc în mod special pentru această eventualitate. Toate cetăţile Peloponesului, afară de Argos şi Ahaia, se alătură Spartei; apoi, spartanii se bizuie pe mulţi prieteni adevăraţi din Beoţia, care a fost întotdeauna separată de ceilalţi, din Italia şi din Sicilia. Atena grupează de partea ei cetăţile imperiului, al căror ataşament era deseori forţat, şi contează pe câteva alianţe în tesalia şi Acarnania, precum şi în oraşul beoţian Plateea, care se alăturase atenienilorîn războiul împotriva perşilor.

' Sparta poate alinia o sută de mii de hopliţi. Atena dis pune de mult mai puţin, dar cele trei sute de trireme deţin, în principiu puterea maritimă absolută, ţinând seama de inexistenţa unei flote adverse. . . . . , , , , , , . ; ;

Pericle uită multe lucruri

îmbărbătaţi de Pericle, atenienii sunt gata să creadă că norocul le va surâde şi de data aceasta şi imperiul nu va avea decât de câştigat. Războiul nu va dura mult. Pericle precizează intenţiile sale:

— Trebuie să ştim că războiul este de neînlăturat. Cu cât vom fi mai convinşi că aceasta ne este datoria, cu atât vom fi atacaţi cu mai puţină înverşunare. Să ştim, de asemenea, că cele mai mari primejdii aduc cea mai mare glorie, atât statelor, cât şi persoanelor particulare... Datorită voinţei lor, mai mult decât şansei, datorită îndrăznelii lor viteze mai mult decât puterii lor efective, strămoşii noştri au izbutit să respingă barbarii şi au făcut din Atena ceea ce este în ziua de azi. Noi avem misiunea să nu le fim inferiori. Să luptăm împotriva duşmanului cu toate mijloacele şi să ne străduim să nu lăsăm copiilor noştri o moştenire mai puţin valoroasă.

Legea străbună evocată de Sofocle este aplicabilă atât oamenilor, cât şi cetăţilor: „Şi mâine, ca şi ieri, şi veşnic va prevala această lege: nici un muritor nu ajunge la fericirea supremă dacă nu e pe punctul de a o pierde."

Pericle uită că duşmanul care trebuie combătut nu este un popor barbar; este un frate, care vorbeşte aceeaşi limbă, invocă aceiaşi zei şi participă la festivităţi comune. Mai uită şi de faptul că se găseşte întotdeauna vreun hoţ care să fure moştenirea pe care o râvnesc doi fraţi. Moştenirea nu va fi micşorată după terminarea războiului, ci pustiită, distrusă, ruinată: Filip al Macedoniei va şti să scoată castanele din foc fără să se ardă. •:<.•-•

„Spărgătorii de ziduri" apără Plateea

în 432, pe vreme de iarnă, ambele părţi beligerante îşi lustruiesc armele, aşteptând anotimpul favorabil zeului războiului, Ares. Sparta caută să termine cât mai repede, efectuând atacuri prin surprindere; Atena, în schimb, doreşte un război de uzură.

în aprilie 431, într-o bună zi, cu toate că nu a avut loc nici o declaraţie de război, trei sute de tebani pătrund prin viclenie în Plateea, la căderea nopţii, cu scopul de a pune stăpânire pe acest oraş vecin, prea rezervat. Dar rezistenţa poporului se organizează foarte repede: foarte buni cunoscători ai străzilor, plateenii se adună pe ascuns „spărgând zidurile despărţitoare dintre două case", ridicând baricade cu căruţele lor cu două roţi, aşezate de-a curmezişul străzilor, în aceeaşi zi, pe o noapte fără lună şi o ploaie torenţială, plateenii îi atacă pe tebani. Femeile şi sclavii, urcaţi pe acoperiş şi vociferând, bombardează asediatorii cu ţigle şi pietre. Duşmanul este derutat, cuprins de panică: este prins ca un şobolan în cursă, porţile cetăţii fiind baricadate. Urmează măcelul.

Din spirit de solidaritate, Atena închide toţi beoţienii aflaţi pe teritoriul Atticei. De data aceasta nu se mai pune problema suspendării ostilităţilor, în întreaga Grecie războiul se pregăteşte cu înflăcărare, cu bucurie, pentru că oamenii uită prea mult şi prea uşor necazurile aduse de Ares. Profeţii sunt foarte căutaţi, iar prezicerile lor sunt răspândite ca zvonurile. Aici, se susţine misiunea de eliberare care îi revine Spartei, conform voinţei zeilor: scuturarea jugului dominaţiei ateniene, încetarea politicii ei de cotropire. Acolo, li se făgăduiesc atenienilor victorii mult mai răsunătoare decât la începutul secolului. t;, ,,

EXOdUl **:,-v:,,I,.....M-.-:.. --...**

Sparta comasează trupele sale pe istmul Corintului. Pericle hotărăşte atunci ca populaţia de la sate a Atticei să se retragă la adăpostul meterezelor Atenei.

Pe drumuri este un adevărat exod; se trec turmele în Eubeea şi în insulele învecinate, pentru a le pune la adăpost; ţăranii împing măgăruşii încărcaţi cu baloturi ciudate, încercau să-şi salveze avutul. Se luau chiar şarpantele demontate ale acoperişurilor. Resemnate, femeile mai bătrâne îşi aminteau că porniseră acum cincizeci de ani pe acelaşi drum, în condiţii tot atât de dramatice, înfricoşaţi, copiii se lipeau, tremurând, de mamele lor.

„Nu îşi părăseau cu inima uşoară gospodăria mutân-du-se astfel cu toată familia: nu trecuse mult timp de când făcuseră reparaţiile necesare, după terminarea războaielor medice", constată Tucidide. Mulţime vrednică de plâns, care va poposi şi se va instala, cum o da Dumnezeu, în edificiile publice, pe străzi şi terenuri virane.

Câte regrete au aceşti exilaţi, departe de tihna blândă a vieţii de la ţară, de soarta cărora se înduioşează An'stofan, făcându-se interpretul lor: Diceopolis, în *Acarnienii,* spune: „Privesc în depărtare spre ogorul meu, pentru că mi-e dragă liniştea; nu pot să sufăr oraşul şi regret satul meu, care nu mi-a spus vreodată: «Cumpără cărbune, oţet, ulei», care nu ştia ce înseamnă cuvântul «cumpără» şi îmi aducea, simplu, de toate fără ca să fie nevoie de pisălogeala acestui «cumpără»".

Trygee, în *Pacea,* este de aceeaşi părere:

„Acum, eu însumi ard de nerăbdare să mă întorc la ogorul meu. să-mi iau sapa şi să-mi lucrez pământul... Hei! Amintiţi-vă, oameni buni, viaţa pe care ne-o hărăzise odinioară zeiţa, grămezile de smochine uscate şi cele de smochine proaspete, şi mirtul, şi mustul toamna, şi pâlcul de viorele de lângă puţ, şi măslinele, toate bunurile pe care le regretăm atât de mult!"

Prudenţa şi brutalitatea lui Pericle

\

în tot timpul acesta, Archidamos, regele Spartei, se îndreaptă spre Plateea, cu intenţia de a izola această cetate, tăindu-i orice legătură cu Atena. „Dar, fiind hărţuit, e obligat să schimbe direcţia spre Attica, pe care o distruge. El se instalează chiar la Acarnia, la şaizeci de stadii de Atena, nădăjduind că, în faţa acestei situaţii, Pericle va ieşi din cetate. De pe metereze] refugiaţii văd cum le ard casele şi recoltele şi tinerii recruţi ard de dorinţa de a-şi apăra bunurile.

Cu toată îngrijorarea pentru propriile sale domenii, Pericle calmează spiritele. Urmează un val de acuzări la adresa lui: este considerat un laş, fiindcă refuză să înceapă lupta. Căpetenia democraţilor recurge la mijloace extreme: el suspendă, într-un fel, instituţiile democratice, pentru că organizează adunarea cetăţenească, temându-se să nu se hotărască aplicarea unor măsuri nechibzuite.

Timpul îi va da dreptate lui Pericle: istovit, Archidamos se întoarce în Pelopones, în iunie 431, iar flota ateniană, având la bord o mie de hopliţi şi patru sute de arcaşi, devastează ţărmurile duşmanului. Populaţia Eginei, acuzată de implicare perfidă în declanşarea războiului, este expulzată de pe meleagurile ei, fiind înlocuită de coloniştii atenieni.

în timpul campaniei acesteia, într-o după-amiază s-a produs o eclipsă de soare. Pericle se află deja la bordul triremei sale. Toată lumea e îngrozită, socotind că e un semn prevestitor important. Văzându-şi pilotul înspăimântat şi uluit, Pericle îi aruncă o haină pe cap, astupându-i astfel ochii, şi-l întreabă dacă e de părere că luarea vederii, în felul acesta, poate fi considerată o faptă îngrozitoare sau un semn prevestind evenimente îngrozitoare. Pilotul îi răspunde că nu. „Ei bine, continuă Pericle, care-i diferenţa dintre cele două fenomene, în afara faptului că eclipsa s-a produs datorită unui corp mai mare decât haina mea?"

Elevul lui Anaxagora şi-a spus astfel cuvântul mai convingător decât un mare strateg.

Pericle alege momentul potrivit — toamna — pentru a organiza o expediţie împotriva Megarei, devastându-i teritoriul. Poporul îi acordă din nou toată încrederea, în timpul iernii, el va fi cel care va pronunţa elogiul funebru al primilor morţi în război. Ocazia este potrivită pentru a reaminti meritele Atenei: „Pe scurt sunt de părere că cetatea noastră, în ansamblu, este o educatoare pentru Grecia."

El ştie bine că vorbeşte despre prezent şi despre trecut. Dar ce rezervă viitorul?

O consecinţă: ciuma

în anul următor, trupele spartane revin în Attica, luând toate roadele pământului dăruite de Demeter.

în iunie 420, ciuma debarcă în Pireu odată cu flota. Flagelul cumplit, favorizat de îngrămădirea refugiaţilor la Atena, trăind în condiţii de igienă deosebit de proaste, acţionează mult mai rapid decât războinicii.

Tucidide descrie, în pagini cutremurătoare, simp-tomele resimţite de victime şi consecinţele morale asupra comportamentului supravieţuitorilor.

„Fără nici o cauză vizibilă, scrie el, fiind pe deplin sănătoşi, începeau deodată să se plângă de o mare fierbinţeală a capului, însoţită de înroşirea şi inflamarea ochilor. Pe dinăuntru, gâtul şi limba începeau să sângereze; respiraţia era neregulată şi exala un miros respingător. Urmau strănuturi, răguşeli. Boala se lăsa în piept, provocând puternice accese de tuse. Când ajungea la inimă se produceau tulburări grave şi bolnavul dădea afară, cu dureri mari, toate felurile de umori biliare pe care le pomenesc

doctorii. Apoi, în majoritatea cazurilor, era cuprins de spasme care produceau convulsii violente. Criza aceasta survenea fie după încetarea greţurilor, fie mult mai târziu. Pe din afară, dacă se atingea trupul unui bolnav nu părea să aibă febră mare şi culoarea nu era specifică secreţiei biliare, ci roşiatică, vineţie, corpul fiind acoperit de plăgi şi băşici. Cu toate acestea, bolnavii aveau o febră internă atât de mare încât nu suportau pe ei nici un veşmânt, chiar foarte uşor şi foarte fin; ei vroiau să stea în pielea goală şi cea mai mare dorinţă a lor era de a se cufunda în apă rece. Asta şi făceau când nu era nimeni în preajmă să-i păzească: setea lor nu putea f i potolită şi seduceau sase arunce în rezervoarele de apă. Li se putea da de băut mai mult sau mai puţin, starea lor era aceeaşi. Ei erau permanent torturaţi de o agitaţie pe care nimic nu o putea calma şi de lipsajde somn.

În timpul fazei acute a bolii, puterile bolnavului nu scădeau şi el opunea bolii o rezistenţă uimitoare. Cei mai mulţi bolnavi mureau din cauza febrei interne; ceilalţi îşi dădeau sufletul în ziua a şaptea sau a noua. când mai aveau puţină vlagă. Sau, dacă se depăşea această etapă, boala afecta intestinele şi provoca o ulceraţie puternică şi diaree excesivă, încât, până la urmă, în majoritatea cazurilor, ei se sfârşeau de epuizare.

Boala, care se declanşa la cap, cuprindea tot organismul de sus în jos. Cei care scăpaseră de ce era mai rău erau atinşi la extremităţile membrelor. Organele genitale, degetele de la mâini şi de la picioare erau atinse şi mulţi bolnavi nu s-au făcut bine decât după ce le-au pierdut. Unii au orbit. Alţii au fost loviţi de amnezie totală chiar în zilele care au urmat după vindecare. Nu mai ştiau cine sunt şi nu-şi mai recunoşteau prietenii."

De frica de a nu fi contaminaţi, spartanii au ridicat tabăra şi au fugit. La Atena era mare jale: nici vulturii care pluteau în văzduh nu se atingeau de cadavre.

Nu se mai teme nimeni de zei, nici de legi

„Situaţia Atenienilor, deznădăjduiţi din cauza epidemiei, era agravată şi de aglomerarea cetăţii cu ţăranii refugiaţi, care, neavând alt adăpost, stăteau în barăci, unde nu aveau aer, fiind foarte mulţi. Morţii şi muribunzii zăceau claie peste grămadă, întâlneai oameni pe moarte, împleticindu-se. Bolnavii istoviţi şi măcinaţi de nevoia de a bea apă luau cu asalt fântânile. Sanctuarele erau pline de refugiaţi; cadavrele bolnavilor erau nenumărate. Oamenii, covârşiţi de amploarea flagelului, ajunseseră să nu le mai pese de legile divine sau de cele omeneşti. Nu se mai păstra nici unul din obiceiurile înmormântării, respectate până nu de mult. Familiile lovite de soartă, având mai mulţi morţi de jelit, erau lipsite de cele trebuincioase funeraliilor şi recurgeau la practici lipsite de orice bunăcuviinţă. Găseau ruguri pregătite pentru alţii, depuneau acolo cadavrele rudelor lor şi le dădeau foc. Sau aruncau cadavrele pe care le aduseseră pe rugurile aprinse unde ardeau alte corpuri şi o rupeau la fugă după aceea.

Odată cu epidemia au apărut şi alte neorânduieli, care nu se mai semnalaseră până atunci în cetate. Lumea era zguduită de spectacolul acestor schimbări bruşte de situaţie, văzând cum pier cei îndestulaţi si fericiţi, iar bunurile rămân la voia întâmplării, la dispoziţia celor care nu au avut nimic. Plăcerile tăinuite odinioară erau gustate nestânjenit. Viaţa şi bogăţia părând deopotrivă precare, lumea se repezea să cheltuiască tot ce avea şi să se bucure de viaţă.

Cât despre stăruinţă, dorinţa de a continua o acţiune începută, care părea meritorie altădată — oamenii nu mai aveau nici un chef să o îndeplinească, nici un interes: dacă mureau înainte de a-şi atinge scopul? încetul cu încetul, au început să fie preţuite bucuriile clipei prezente şi tot ce crea o plăcere imediată. Nimic nu mai reţinea oamenii, care nu se temeau acum nici de zei, nici de legile omeneşti.

Văzând cum seceră moartea fără deosebire pe unii şi pe alţii, nu se mai făcea nici o diferenţă între credinţă şi necredinţă, în privinţa delictelor care se puteau comite, nimeni nu se aştepta să trăiască atât, ca să-şi primească pedeapsa. Fiecare se temea mult mai mult de sentinţa de moarte a destinului şi era firesc să se bucure cât mai mult de viaţă înainte de a-i fi luată" (Tucidide).

Ciuma a durat trei ani, cu perioade de acalmie şi de criză acută. O treime din populaţia Atenei şi peste patru mii de hopliţi nu au putut fi salvaţi.

Pericle şi rudele sale sunt acuzaţi

Schimbându-şi brusc atitudinea, lumea îl face vinovat de toate nenorocirile pe Pericle. Din vina lui Atena s-a avântat în luptă fără a fi chibzuit; tot din vina lui s-a întins ciuma, într-un oraş suprapopulat.

Acuzaţiile au un temei, dar, după cum ţine să sublinieze Pericle, „voi îl învinuiţi pe cel care v-a îndemnat să intraţi în război, dar în aceeaşi măsură învinuiţi-vă pe voi înşivă, care m-aţi urmat. Doborâţi de nenorocirile voastre personale, nu vă mai gândiţi la salvarea colectivităţii".

De altfel, duşmanii lui Pericle îl atacaseră deja pe căi ocolite; rând pe rând, Anaxagora, Fidias şi Aspasia au fost târâţi în faţa tribunalelor.

Pericle îl neglijase, în oarecare măsură, pe dascălul său Anaxagora. La sfârşitul vieţii, acesta găseşte un mijloc original de a-i atrage atenţia asupra ingratitudinii sale. Se culcă la pământ, îşi acoperă capul şi declară, cu toată emfaza caracteristic mediteraneeană, că vrea să moară de foame. Pericle este înştiinţat şi aleargă degrabă acolo. Văzându-l pe Anaxagora zăcând nemişcat, Pericle începe să se tânguie. Sprijinindu-se într-un cot, Anaxagora se ridică, îşi descoperă faţa şi îi spune:

— Perlele, cei care au nevoie de lampă au grijă să-i toarne şi uleiul necesar.

Tâlcul acestei lecţii a fost înţeles, după cum se pare. Dar Anaxagora, acuzat de nelegiuire din pricina noilor sale teorii asupra astronomiei, cu un început de explicaţie ştiinţifică, este surghiunit şi trebuie să părăsească Atena. Filozoful-savant moare în 428, în Hellespont.

Menon, un ajutor al lui Fidias, se prezintă în agora şi se aşează lângă altarul celor doisprezece zei în postura de rugător. El cere dreptul de a-l denunţa şi învinui pe Fidias, cu condiţia de a nu fi pedepsit. Poporul, avid de scandal, începe imediat să-l urmărească pe Fidias, bănuit că a sustras câteva lingouri de aur din cele încredinţate de cetate pentru executarea statuii din fildeş şi aur (chriselefantină) a zeiţei Atena. Apărarea sculptorului şi a prietenului său Perlele este convingătoare: statuia poate fi^demontată în întregime şi greutatea ei poate fi controlată, în realitate, nu i se iartă lui Fidias cutezanţa de a se fi reprezentat, împreună cu Pericle, pe scutul zeiţei. Duşmanii politici ai lui Pericle au găsit lesne aliaţi în mediul artiştilor, invidioşi pe maestru. Procesul intentat împotriva lui eşuează, dar Fidias se exilează la Elis, unde moare, în 431. Drept recompensă a ticăloşiilor sale, Menon este scutit de toate taxele şi este ocrotit de o gardă personală.

Pericle îşi apără cu înflăcărare prietenii şi rudele şi în momentul în care Aspasia este acuzată de poetul comic Hermippe, de lipsă de credinţă şi încălcare a buneicuviinţe, el intervine cu toată ardoarea. El, atât de calm şi de indiferent de obicei, se roagă, imploră, plânge şi obţine în cele din urmă achitarea iubitei sale.

Trupa ateniană, decimată de ciumă, în apropiere de Epidaur, pe care nădăjduia să-l cucerească, furnizează poporului pretextul „de a folosi buletinele de vot ca o armă împotriva lui Pericle".

în toamna anului 430. Pericle este destituit din funcţia

de comandant şi condamnat la o amendă de cincizeci de talanţi. O datorează înverşunării lui Cleon, un tăbăcar, duşman neînduplecat, care râvnea să fie urmaşul lui în funcţia de şef al partidului popular.

Situaţia nu se îmbunătăţeşte, ba dimpotrivă. Pericle este rechemat în martie 429; moare epuizat, doborât, după ce a avut însă bucuria de a asista la câteva succese ale atenienilor împotriva peloponesienilor.

„Nici unul dintre atenienii în viaţă nu a purtat doliu din vina mea"

Viaţa oamenilor iluştri este deseori ţesută din meschinării şi hărţuieli. Pericle poate fi dat ca exemplu şi pe plan familial.

Dacă în cetate i se dă ascultare ca unui suveran, acasă trebuie să ţină piept nesupunerii copiilor săi. Fiul său cel mare, Xantipos, se căsătorise cu Tisandra, proastă, guralivă, obraznică, cochetă şi cheltuitoare. Pentru că ea nu suporta economia severă, impusă de socrul ei în gospodărie, Xantipos, neavând alte mijloace, ia bani în numele tatălui său de la un cămătar. In ziua sorocită, acesta vine să-i ceară banii lui Pericle, care, aflând totul, refuză să plătească şi-şi dezaprobă fiul. Ca să se răzbune, acesta răspândeşte tot felul de calomnii la adresa prietenilor tatălui său, sofiştii, şi merge mai departe cu perfidia, făcând cunoscute în tot oraşul bârfele pe seama unor presupuse raporturi incestuoase între Pericle şi Tisandra.

Fiul acesta nerecunoscător moare de ciumă, ca majoritatea rudelor şi prietenilor lui Pericle. Marele om de stat atenian îndură suferinţa cu demnitate, până la moartea celui de-al doilea fiu, Paralos. Acum, este doborât. La

înmormântare încearcă să-şi stăpânească durerea dar în clipa în care vrea să depună o coroană pe mormânt, tulburarea lui este atât de mare încât izbucneşte în hohote de plâns. „Pericle nu şi-a mai manifestat niciodată durerea în acest fel", spune Plutarh.

în septembrie 429, Pericle se îmbolnăveşte de ciumă. Sleit de puteri, abia mai are puterea să zâmbească văzând amuleta pe care i-o atârnă de gât femeile care-l îngrijesc. „Cât de rău poate să-mi fie, ca să rabd prostia asta!" spune el cu mâhnire unui prieten care venise să-l vadă.

Ultimele sale cuvinte sunt pline de nobleţe — acea superioritate morală care îl caracterizează. Prietenii evocă la căpătâiul muribundului titlurile lui de glorie, crezând că nu mai sunt auziţi. Pericle îi întrerupe deodată: „Mă surprinde că amintiţi în termeni elogioşi de merite la care a contribuit şi norocul, şi pe care le-au avut mulţi generali înaintea mea, şi nu-mi spuneţi un cuvânt despre cel mai mare şi mai frumos... nici unul dintre atenienii în viaţă nu a purtat doliu din vina mea".

După ce s-a împotrivit şi a protestat, trebuind să se supună — nu întotdeauna de bunăvoie — autorităţii lui Pericle, poporul a recunoscut, după cum spune Plutarh, că „nimeni altul nu ar fi putut dovedi mai multă moderaţie în exercitarea autorităţii şi mai multă sobrietate în manifestarea bunăvoinţei."

„După moartea lui, lumea şi-a dat şi mai bine seama de clarviziunea strategiei sale. Pericle spusese de nenumărate ori concetăţenilor săi că vor învinge cu condiţia de a rămâne în expectativă, de a avea grijă ca f lota să fie întotdeauna bine pregătită, de a nu încerca să extindă imperiul în timpul ostilităţilor şi de a evita ca cetatea să intervină într-o acţiune nesocotită." (Tucidide).

Din păcate, poporul va urma o altă cale, fiind atras de demagogia unor oameni lipsiţi de scrupule.

Vremea demagogilor

Succesiunea e grea. Cele două partide care trecuseră pe al doilea plan, sub conducerea lui Pericle, reapar şi dezbină atenienii, cu riscul de a declanşa un război civil. Şoimii sunt recrutaţi din rândurile partidului popular, aşa cum ne-a demonstrat istoria de atâtea ori. Porumbeii aparţin partidului moderat, rural sau cu tendinţă oligarhică: ţăranii, dornici să-şi revadă ogoarele şi marii negustori, care nu pot circula din cauza ostilităţilor, a lipsei de siguranţă pe mare.

„Prestigiul cuvântului este atât de miraculos încât simulacrul lui pare mai eficient decât el. Este preferabil, aşadar, să fii un imbecil când trebuie să te adresezi mulţimii". Michel Deon, amintind aceste cuvinte muşcătoare ale lui Leon Bloy, adaugă: „Grecii, iremediabil democraţi, votează împotriva înclinaţiei lor şi a binelui simţ mai curând decât să vadă de două ori la rând aceeaşi mutră".

Aceste gânduri se potrivesc celui care este în fruntea susţinătorilor războiului pe viaţă şi pe moarte, Cleon, precum şi multor oameni politici de la sfârşitul secolului. Cleon este un tăbăcar cu o ambiţie nemăsurată, care se impune pe scena politică prin linguşire şi măiestria de a manevra mulţimea. Dezinvoltura sa şi superficialitatea chiar amuză poporul.

„S-a întâmplat, odată, fiind zi de adunare, să se lase aşteptat multă vreme. A apărut târziu, purtând o coroană pe cap, şi a cerut amânarea adunării cetăţeneşti pe a doua zi:

— N-am timp astăzi; aştept nişte prieteni la masă şi am adus un sacrificiu zeilor" (Plutarh).

Atenienii nici nu se gândesc să se supere: izbucnesc în hohote de râs şi ridică şedinţa.

Nu era deloc un moment prielnic veseliei: războiul era

în toi. Dar atenienii îndurase atâtea nenoroci încât energia lor morală era secătuită; nu se gândeau decât să fugă de răspundere, distrându-se în toate ocaziile date de demagogi.

„Cleon, în elocvenţa lui la tribună, pierde orice demnitate şi este primul care ţipă, îşi rupe hainele, se bate peste coapse, merge încoace şi încolo vorbind mulţimii. Astfel, el le inspiră celorlalţi oameni de stat lipsa de consideraţie şi dispreţul faţă de bunacuviinţă, care vor perturba curând întreaga politică". (Plutarh).

„Nicias este reţinut de slujba sa la stat"

Şeful partidului notabilităţilor nu este mai prejos, dar el se face remarcat în alt fel. Nicias, fiul lui Nicerate, aparţine marilor proprietari, posedă concesiuni miniere în munţii Laurion şi are o avere impresionantă. Şi-a început cariera sub conducerea lui Pericle, îndeplinind mai multe magistraturi; acum este susţinut de cei bogaţi ca adversar al lui Cleon şi pentru a pune capăt neobrăzării şi bufoneriilor acestuia.

Nicias are bun-simţ, doreşte din tot sufletul pacea, are vederi largi, este un bun patriot, dar este pesimist, temător, timid, extrem de superstiţios, nehotărât, greu abordabil, cabotin. Nu întreprinde nimic până nu este sigur că are toate şansele. De teama sicofanţilor (denunţători publici, şantagişti) care tot mereu intentează procese celor avuţi, pentru ca poporul să-i condamne, nu răspunde invitaţiilor, nu iese în oraş, nu vrea să ia parte la mesele politice. Sosind primul la Consiliu, plecând ultimul, nevrând să f ie deranjat acasă de toţi nepoftiţii care bat la uşa lui, l-a instruit şi pe sclavul său Hieron să răspundă astfel: „Nicias este reţinut de slujba sa la stat", deşi, în momentul acela este la masă

sau se spală! Generozitatea sa se manifestă prin multiplele daruri pe care le face, pentru a cinsti anumite cetăţi: la Atena şi Delos, ex-voto-urile lui sunt nenumărate. Lui i se încredinţează rolul de a conduce procesiunea corurilor de băieţi care îl slăvesc pe Apollo; îi place fastul şi atunci „când Nicias conduce procesiunea, el debarcă la Rheneea cu corul său. Victimele şi toate materialele necesare desfăşurării procesiunii sunt pregătite. El transportă şi un pod, executat la Atena, ladimensiunile necesare, admirabil împodobit cu elemente decorative poleite cu aur, pictate, cu tapiserii. Nicias îl aşează la locul cuvenit, noaptea, aco.-perind astfel braţul de mare îngust, între Rheneea şi Delos. Cum se ivesc zorile, el îşi ia locul în fruntea procesiunii, îmbrăcat în veşminte scumpe, şi conduce corul la altarul zeului, după ce au trecut podul. Se fac jertfe, se organizează jocuri şi banchete. Sărbătoarea se încheie cu un ex-voto, un palmier de bronz, pe care Nicias vrea să-l ridice. Dar vântul doboară palmierul, care cade peste statuia cea mare oferită de locuitorii Naxos-ului, răsturnând-o." (Plutarh).

La teatru, totul se desfăşoară cu fastul dorit de Nicias: poporul îl aclamă cu căldură când anunţă cu emfază eliberarea unuia dintre cei mai frumoşi sclavi ai săi, pe care îl distribuise într-o piesă în rolul lui Dionysos.

O schimbare profundă se produce în viaţa politică, odată cu venirea la putere a unor astfel de oameni. Este triumful aparenţei asupra esenţei, ultima, personificată de Pericle, a rivalităţilor cabotine dintre oamenii politici, şi a lipsei de înţelegere faţă de necesităţile colectivităţii.

Revoltă, abandon, război civil

După moartea lui Pericle urmează o perioadă caracterizată prin nesiguranţă, dubii, stare de agitaţie. Cu toate acestea, Atena îşi menţine poziţiile în Ionia şi flota sa îşi păstrează supremaţia.

Coloniile încep să se răzvrătească, dorind să scuture jugul metropolei. Mitilene se răscoală, în iunie 428; are nevoie de un an ca să fie adusă la sentimente paşnice. Oratorul demagog Cleon se mânie şi propune adunării pedeapsa cu moartea pentru toţi cetăţenii răzvrătiţi ai insulei. Vorbăria lui găunoasă, lăudăroşenia au câştigat publicul pentru o clipă; din fericire adunarea cetăţenească se pronunţă pentru limitarea la pedeapsa capitală numai pentru conducătorii rebeliunii.

Din Plateea, asediată de tebani şi în pragul foametei, a evadat un commando de două sute de cutezători. Lovitura a fost pregătită minuţios: luptătorii neînfricaţi numără de mai multe ori — ochii li se înceţoşează — cărămizile stivuite pe zidul ridicat de duşmani, pentru a izola Plateea. în felul acesta vor şti la ce dimensiune trebuie să-şi cioplească scările. Vremea e rea: e furtună şi ploaia bate în rafale. Ei străbat distanţa care desparte zidurile de apărare ale oraşului de zidul duşman fără a fi reperaţi, fiindcă îşi luaseră măsuri de precauţie: nu s-au încălţat decât la un picior, ca să nu alunece în noroiul vâscos. Viscoleşte acum; nu e lună şi ei escaladează zidul inamic; totul decurge bine până când unuia dintre ei îi scapă o ţiglă, care cade la pământ şi se sparge cu zgomot.

Semnalul de alarmă e dat; se aprind torţele, tebanii se înarmează. Plateenii care au rămas în oraş fac focuri cu cărbuni aprinşi pentru a crea o diversiune şi a deruta duşmanul. Fugarii câştigă pentru că ei se bat în întuneric cu oameni luminaţi de torţele pe care le ţin în mână. Pornesc spre Teba, presupunând că vor fi căutaţi mai curând pe

drumul ce duce la Atena (de altfel, aşa cum s-a şi întâmplat). După un ocol ei se refugiază la Atena, istoviţi. Cu toate cererile lor repetate, „aliata" are prea multe de rezolvat, pe toate fronturile, pentru a trimite ajutoare, în august 427, Plateea cade şi tebanii o şterg de pe suprafaţa pământului.

în acelaşi timp izbucneşte războiul civil la Corcyra, aţâţat de prizonierii corcirieni eliberaţi şi corupţi de corin-tieni: asasinate, chiar în plină adunare cetăţenească, în sanctuare! Grecii nu mai respectă nimic. Jafuri, deportări, încarcerări abuzive, răfuieli personale sub masca rezistenţei, alcătuiesc un cortegiu însoţind lupta oligarhilor din Corcyra împotriva democraţilor susţinuţi de Atena.

Tucidide, care caută în toate împrejurările să descopere cauzele ascunse pentru a trage concluziile corecte, a fost puternic impresionat de acest război civil, flagel care va cuprinde ulterior întreaga Grecie, în aceste condiţii, el formulează legile războiului civil şi analizează dialectica mijloacelor de acţionare a revoluţionarilor:

.Astfel, războiul civil se întindea de la o cetate la alta. La ultimele, rebelii care aflaseră cum se procedase în alte părţi, au mers mai departe pe calea exceselor revoluţionare, datorită stăpânirii unei tehnici perfecţionate a insurecţiei şi a unor metode teroriste nemaicunoscute. Oamenii au ajuns să modifice arbitrar sensul obişnuit al cuvintelor pentru a califica anumite acte. îndrăzneala nesăbuită a trecut drept curaj şi devotament faţă de partid, politica de tergiversare prudentă a fost luată drept spaimă camuflată de aparenţe onorabile, iar chibzuinţă a fost socotită masca laşităţii. Un om cu judecată, cu vederi destul de largi, capabil să sesizeze toate aspectele unei situaţii era considerat complet inapt pentru a lua o hotărâre, dar fapta nebunească a unui impulsiv era apreciată ca o cutezanţă bărbătească. Precauţiile necesare înainte de a acţiona erau înţelese ca pretexte inventate pentru *a* se eschiva.

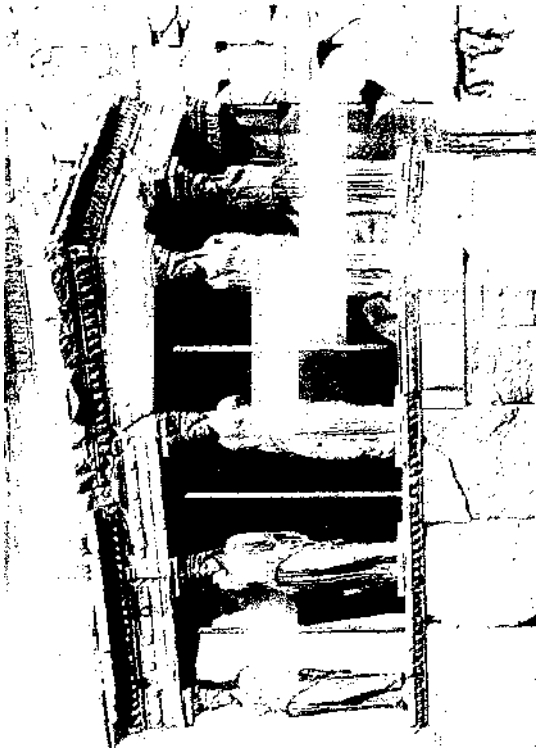

FOTO 15. Cariatidele - Acropole

De fiecare dată, aceşti înverşunaţi se bucurau de toată încrederea, iar cei care îi contraziceau erau suspectaţi. Autorul unui atentat era privit ca un om hotărât, dar mai ingenios, mai priceput era cel care descoperea un complot. Dacă doreai măsuri pentru a preîntâmpina aplicarea unor astfel de procedee, erai acuzat de subminare a partidului şi dejipsă de curaj, fiind intimidat de adversar.

în concluzie, erai lăudat când acţionai înaintea altuia şi lovitura reuşea, de asemenea când îndemnai pe cineva să facă o ticăloşie, deşi nu-i trecuse omului prin gând o astfel de faptă. Oamenii s-au simţit mult mai solidari cu colegii de partid, decât cu membrii familiei lor, pentru că nu se dădeau în lături de la nimic şi vroiau să acţioneze imediat. Scopul acestor asociaţii nu era de a apăra interesele membrilor lor, pe căi legale, ci de a satisface, în pofida legilor^ ambiţiile personale.

încrederea care trebuia să domnească între asociaţi nu era întemeiată pe angajamente luate în faţa zeilor, ci pe complicitate la crimă. Dacă uneori se acceptau propunerile raţionale făcute de partidul advers era numai pentru a se pune la adăpost, a evita loviturile când alţii erau mai puternici, nu din imboldul unui suflet cinstit..."

„Lozinci seducătoare"

„La originea tuturor neajunsurilor era dorinţa de a guverna, inspirată de lăcomia de câştig şi de ambiţia personală; acesta este motivul care explică înverşunarea în luptă a facţiunilor, în cetăţi, căpeteniile partidelor foloseau lozinci seducătoare: pe de o parte, egalitate politică a tuturor cetăţenilor, pe de altă parte, un guvern înţelept şi chibzuit, format din cei mai capabili. Statul, pe care ei pretindeau că îl slujesc, era miza acestor lupte. Foloseau toate mijloacele pentru a-şi doborî adversarul şi nu şovăiau să

recurgă la orice ticăloşie...

Cetăţenii care îşi exprimau părerile cu chibzuinţă erau ţinta ambelor partide, fie pentru refuzul de a lupta alături de ei, fie că stârneau invidia pentru simplul fapt că ar putea supravieţui.

în felul acesta, în Grecia, odată cu luptele civile, s-au răspândit toate formele de corupţie. Candoarea, caracteristică unui suflet larg, a ajuns de batjocură şi s-a pierdut, în cea mai mare parte a cetăţilor, despărţite în două tabere, cetăţenii se suspectau unii pe alţii. Nu se găsiseră încă argumente destul de convingătoare şi nici jurăminte destul de înfricoşătoare pentru a-i hotărî să se împace.

Toţi erau convinşi că nu se puteau aştepta la o înţelegere trainică şi, neputând să se încreadă în altcineva, preferau să-şi ia singuri măsurile necesare pentru a nu fi număraţi printre victime".

Ce s-a întâmplat la Sphacteria

Războiul de uzură dintre beligeranţi se desfăşoară sub toatef ormele—gherilă, expediţii cu scopul de a prăda, atacuri rapide şi bruşte — pe ţărmurile Traciei, în Ionia şi în Sicilia; victoria şi înfrângerea aparţin, deopotrivă, lui Ni-cias, Demostene, Eurymedon şi Pacnes — cei mai de seamă strategi atenieni — şi spartanului Brasidas.

în fiecare vară, cu o nedorită regularitate, trupele spartane revin în Attica; numai în 426 năvălitorii au/enunţat, înspăimântaţi de cutremure şi de furtuni pe mare. în acelaşi an, partizanii războiului şi-au impus punctul de vedere la toate alegerile ateniene.

Războiul este în plină desfăşurare şi Demostene este prezent pe toate fronturile de luptă, îndreptându-se spre Corcyra şi Sicilia, flota face o escală la Pylos, fiindcă era furtună. Aceasta îi convine de minune lui Demostene, care

intenţionează să întărească Pylosul, ca să devină un bastion, chiar în centrul teritoriului duşman, de unde va putea porni atacul, cu mai multă uşurinţă. Cu toată opoziţia celorlalţi comandanţi, planul este executat în şase zile. Flota porneşte din nou spre Corcyra; cinci vase sunt puse la dispoziţia lui Demostene, care rămâne în aceste locuri neprimitoare şi greu accesibile.

La Sparta lumea nu se nelinişteşte încă, preocupată de sărbătorile religioase. Evenimentele iau o întorsătură urâtă: atenienii ameninţă de-a dreptul Sparta. Trupele care staţionează în Attica sunt rechemate, flota ancorată la Corcyra revine la bază.

Pe uscat şi pe mare spartanii încercuiesc Pylosul şi patru sute douăzeci de hopliţi debarcă pe mica insulă stân-coasă şi împădurită, Sphacteria.

Demostene, care a avut timpul necesar să ceară ajutoare, rosteşte o cuvântare înainte de bătălie, îmbărbătând trupele: „Când nu mai ai de ales, cum e cazul nostru acum, trebuie să te avânţi în luptă neîntârziat, nu mai pot fi luate în considerare alte soluţii".

Atenienii, însufleţiţi de îndemnul comandantului lor, resping atacurile spartanilor. Brasidas dovedise multă vitejie şi reproşase camarazilor lui lipsa de curaj, pentru că nu îndrăzneau să acosteze pe stânci, de teama de a nu-şi sfărâma corăbiile:

„Nu se mai poate tolera, de dragul de a salva câteva scânduri, amplasarea unei fortăreţe duşmane pe teritoriul nostru!" Brasidas încearcă să debarce, dar este grav rănit în timpul asaltului, îşi pierde cunoştinţa şi se prăbuşeşte peste teugă; scutul îi alunecă de pe braţ şi cade în mare. Valul îl aduce la ţărm, iar atenienii îl prind ca pe un trofeu.

A doua zi, datorită întăririlor primite, atenienii izgonesc spartanii din rada Pylosului. Hopliţii lor sunt prinşi în cleştele unei împresurări ateniene în mica insulă Sphacteria.

Situaţia este gravă: spartanii solicită o întrerupere a

ostilităţilor, având nevoie de un răgaz pentru trimiterea so lilor la Atena, în vederea stabilirii condiţiilor de pace. Pentru moment, fiecare beligerant se menţine pe poziţiile sale, dar atenienii nu permit spartanilor să se aprovizioneze decât sub controlul lor vigilent. .1

„Cine sapă groapa altuia, cade singur în ea"

La Atena, delegaţii spartani dovedesc multă nobleţe sufletească: trebuie să se încheie pacea înainte de a f i prea târziu, iar grecii să-şi regăsească liniştea şi bucuria de a trăi.

Poporul, stârnit de Cleon care gesticulează şi vorbeşte cu emfază, propune condiţii atât de grele încât spartanii se retrag, indignaţi şi jigniţi. Armistiţiul a luat sfârşit.

Blocada se intensifică; se primesc întăriri, de ambele părţi, hopliţii refugiaţi la Sphacteria rezistă mai mult decât se scontase. Moţii, cărora li s-a permis eliberarea dacă reuşesc să-i aprovizioneze pe asediaţi, ajung înot, riscân-du-şi viaţa, la patrulele ateniene care supraveghează permanent regiunea de coastă. Situaţia atenienilor nu este cu nimic mai bună; în această ţară neprimitoare, începe să se simtă lipsa alimentelor si a apei. Ca să-şi potolească setea, soldaţii găuresc galeţii[1]^ de pe plajă dar nu dau decât de o apă sălcie.

Şi iarna se apropie.

La tribună, Cleon se mânie împotriva nepricepuţilor care nu sunt în stare să învingă o mână de soldaţi. Ah! Dacă ar fi fost el în locul lor! Bineînţeles, în felul acesta, îl acuză indirect pe Nicias, strategul anului aceluia. Dar

1) fragment dintr-o rocă sau dintr-un mineral, şlefuit şi rotunjit prin acţiunea mării, atorentelor, a gheţarilor etc.

lumea îl ia în serios pe Cleon şi îl crede pe cuvânt. Nicias se ridică şi declară că-şi dă demisia din postul de comandant, pe care i-l oferă lui Cleon. Acesta crede la început că este o glumă. Dar află că este cât se poate de serios. Atunci îşi pierde cumpătul, se îngălbeneşte, iar poporul, care este întotdeauna dispus să-şi bată joc de slăbiciunea celui care îl conduce, cere cu insistenţă ca să preia Cleon conducerea operaţiunilor. Luat în batjocură, rănit în orgoliul său, Cleon îşi revine şi spune: „Ei bine, dacă aşa stau lucrurile, sunt de acord şi jur să-mi îndeplinesc misiunea în douăzeci de zile".

Cleon este învingător

La faţa locului, el întreprinde o operaţiune de debarcare pe mica insulă Sphacteria, al cărei pământ fusese despădurit în urma unui incendiu întâmplător. Atenienii, cu un echipament de luptă uşor, îi pun pe fugă pe spartani, ale căror veşminte şi arme erau greoaie; cenuşa se împrăştie în toate părţile şi le înceţoşează ochii. Cea din urmă grupare militară spartană este somată să se predea. Spartanii lasă să le cadă scuturile şi ridică braţele; se predau.

După şaptezeci şi două de zile de asediu, Cleon îşi atribuie meritul care-i revenea de drept lui Demostene, aducând la Atena, în august 425, două sute nouăzeci şi doi de prizonieri.

Pentru Atena înseamnă triumful şi redobândirea încrederii în propriile forţe: Sparta a ajuns la discreţia ei; spre marea mirare a grecilor, pentru prima dată în istorie, soldaţii lacedemonieni s-au predat.

Brasidas şi Cleon sunt ucişi, aproape de

:
Amphipolis

în loc să profite de propunerile pentru pace ale spartanilor. Cleon înmulţeşte operaţiunile pe toate fronturile, pentru a se bucura de un prestigiu cât mai mare. Nicias cucereşte Citera, Demostene se află în Beoţia. Din păcate, în noiembrie 424, la Delion, în apropiere de Tanagra, un corp de armată atenian este nimicit. Se schimbă raportul de forţe. Brasidas face incursiuni în Tracia şi reuşeşte să obţină desprinderea unor colonii de confederaţia atenianã.

Brasidas asediază pe neaşteptate Amphipolis, favorizat de o noapte furtunoasă şi de unele complicităţi locale. Zeus „care tună" şi „dă ploaie" îl ajută bucuros pe Ares! Tucidide, istoricul, este în acelaşi timp şi strateg în Tracia. Din păcate, ajunge prea târziu; Brasidas s-a grăbit să ofere condiţii avantajoase amphipolitaniior, care le-au acceptat. El ştie foarte bine că Tucidide poate avea o influenţă covârşitoare, datorită faptului că este proprietarul unor mine de aur din munţii Pangeu.

Nicias hotărăşte întreruperea ostilităţilor pe termen de un an, în martie 423. Cleon izbuteşte să concentreze conducerea în mâinile sale şi războiul reîncepe: după o bătălie dezastruoasă, în apropiere de Amphipolis, unde Brasidas este rănit mortal, Cleon, atât de viteaz în cuvinte, încercând să fugă, este ucis de un soldat duşman care-l urmărise.

Spartanul şi atenianul, cei doi partizani înflăcăraţi ai războiului, au murit. Poporul, hărţuit, istovit, nu mai doreşte decât pacea. Aceasta se va datora lui Nicias. •.••'•• < ;

„Să lăsăm păianjenii să-si ţească pânza în jurul lăncilor noastre"

Nicias organizează dezbateri publice şi are nenumărate convorbiri particulare cu personalităţile ostile păcii. Spartanii au încredere în el, fiindcă se arătase foarte omenos faţă de prizonierii din Sphacteria.

Dar nu este lucru uşor. Alcibiade şi Hyperbolos, care îi succed lui Cleon, se opun proiectelor lui Nicias, iartebanii şi cojintienii nici nu vor să audă.

In timpul întrevederilor care au loc iarna, se reprezintă comedia lui Aristofan, *Pacea,* un adevărat pamflet adresat aţâţătorilor la război, vizându-l îndeosebi pe Cleon. Trygeas, un ţăran cumsecade din Attica, zboară la ceruri pentru a implora zeii să se sfârşească războiul. Este primit de Her-mes şi află că zeii au fugit la celălalt capăt al Olimpului, ca să nu mai audă vorbindu-se de muritori şi de prostiile lor. Polemos, Războiul, a pus stăpânire pe tronul lui Zeus şi a închis zeiţa Pacea într-o peşteră. Trygeas, în complicitate cu Hermes şi cu ajutorul ţăranilor din Attica, al lacedemo-nienilor si al altor popoare elene, reuşeşte, cu multă greutate, să scoată din peşteră statuia zeiţei. Mai există nostalgici ai războiului, ca locuitorii Argeşului şi ai Megarei, care nu dau de bunăvoie o mână de ajutor. Trygeas se înfurie: „E nemaipomenit ca unii să tragă într-un sens şi ceilalţi în altul!"

Nicias, după multe tentative, ajunge la acelaşi rezultat ca şi Trygeas. La câteva zile după reprezentarea piesei, la 8 aprilie 421, se semnează pacea. Clauzele au fost studiate în amănunţime şi prevăd restituirea prizonierilor şi a cuceririlor. Dar Corintul şi Teba nu vor să semneze. Nu este, aşadar, decât un răgaz acordat celor doi duşmani de moarte, care pot să răsufle şi să-şi refacă forţele.

Pentru moment, poporul e fericit, „înjură şi trimite la plimbare pe toţi cei care pretind că destinul a fixat durata

războiului la de trei ori nouă ani, ascultă cu plăcere corul, rostind versurile lui Euripide: «Să lăsăm lancea uitată într-un ungher, astfel încât păianjenii să-şi ţească pânza In jurul ei» şi citează cu plăcere proverbul: «Cei care dorm în vreme de pace sunt treziţi de cântul cocoşilor, nu de sunetul trâmbiţelor» (Plutarh).

Căutarea mântuirii: misterele de la Eleusis

Pentru greci, războiul, care modifică moravurile politice, reprezintă o modalitate de cunoaştere neaşteptată a firii lor. Când gustă cu nesaţ plăcerile vieţii, când sunt captivaţi de cultele mistice, în toate sunt mai preocupaţi de destinul lor personal decât de cetatea care se clatină din temelii.

Misterele de la Eleusis, cult de origine agrară, se adresează structurii intime a omului mai mult ca oricând.

La Eleusis, Cora, fiica lui Demeter, zeiţa recoltelor, se juca împreună cu prietenele ei. Graţioasă, plină de voie bună, ea se apleacă să culeagă o narcisă. Atunci pământul se întredeschide şi apare Hades. Fermecat de gingăşia fetei o răpeşte. Strigătul de groază al Corei este auzit de mama sa, în Olimp. Demeter, disperată, străbate pământul în lung şi în lat, timp de nouă zile şi nouă nopţi, căutându-şi fiica iubită. Helios, soarele, fiindu-i milă de Demeter, se îndură să-i arate locul unde a dispărut Cora. Zeiţa refuză să se întoarcă în Olimp câtă vreme fiica ei nu este alături de ea. Se refugiază la curtea regelui din Eleusis, care o primeşte cu toată cinstirea cuvenită. Drept recunoştinţă, ea of eră fiului regelui, Triptolem, un grăunte de grâu şi îl învaţă cum să semene, să are şi să strângă recolta la vremea secerişului. Dar pământul nu mai rodeşte; Zeus este nevoit să-i ceară lui Hades să-i redea mamei fiica iubită. Acesta se înduplecă pe jumătate: soţia lui va revedea lumina zilei

numai şase luni pe an, ca zeiţă protectoare a reînvierii naturii, primăvara.

Fn septembrie (boedromion) la Atena se celebrează misterele sacre: totul începe pe 14, când efebii aduc de la Eleusis, cu mare fast, obiectele sacre, aşezate într-un coş; ei străbat calea sacră şi ajung la Eleusinionut din Atena, unde le depun. Pe podul râului Cefiza, mulţimea pândeşte cortegiul şi-i aruncă tot felul de cuvinte batjocoritoare. A doua zi, arhontele-rege întruneşte la porticul Poecile toţi candidaţii la iniţiere — mystaşii[1]'. Sunt admişi toţi, chiar şi sclavii şi barbarii naturalizaţi, în afara cazului în care au săvârşii un omor.

„în mare, mystaşilor!" Porunca dată de preoţi este îndeplinită: mystaşii adunaţi pe plaja de la Falera aleargă şi se aruncă în mare, târând după ei un purcel de lapte, care va fi sacrificat. Purificarea aceasta are loc pe 16.

A doua zi, coşul sacru, acoperit cu grijă, este readus la Eleusis, în cadrul unei procesiuni. După ce au postit o zi, mystaşii sunt iniţiaţi în mistere, două nopţi în şir. Această iniţiere se face în cea mai mare taină, astfel încât nu-i putem cunoaşte prea bine ritualul.

O prefigurare a creştinismului

în cursul nopţii de 21, în sala mare, construită în vremea lui Perlele, ca un amfiteatru, cu gradenuri pe margini, după ce a băut kykeon — băutură din apă şi făină de grâu — după ce a poposit în grotele sacre, făcând rugăciuni, mystaşul rosteşte cu emoţie formula ritualică:

„Am postit, am băut kykeon, am luat obiectul din coş, şi, după săvârşirea actului, l-am pus în paner, apoi din nou, din paner în coş."

l) din limba greacă, *mysies* = iniţiat

Este prima treaptă a iniţierii. Noaptea următoare este rezervată mystaşilor din anul precedent, care vor deveni „epopţi": în întuneric de nepătruns, paralizaţi de groază auzind cântecele lugubre ale corurilor, mystaşii se bucură de desăvârşirea revelaţiei când se aprind făcliile, pe neaşteptate. Ei evocă atunci suferinţa lui Demeter, căsătoria ei cu Zeus. Apoi, preoţii înalţă „spicul secerat, acest mare şi minunat mister", simbol al rodniciei pământului şi al reînvierii sale anuale. Contemplarea acestui simbol înălţat de mâna preotului — mystagogul (preotul care conduce iniţierea) constituie a doua treaptă de iniţiere.Cei care au luat parte la faptele bune ale zeiţei Demeter şi ale Corei nu vor cunoaşte niciodată bezna morţii. Un text ulterior explică sensul mistic al misterelor de la Eleusis.

„în clipa morţii sufletul este tulburat de aceeaşi emoţie care-i cuprinde pe cei iniţiaţi în Marile Mistere... Mai întâi sunt paşi la întâmplare, ocoluri obositoare, mersul fără oprire, înfricoşător prin beznă, înainte de sfârşitul acestor încercări, spaima, fiorii de groază, tremurul şi sudorile reci ajung la un punct culminant. După aceea, o lumină minunată bucură ochii. Se trece prin locuri neîntinate şi prin câmpii unde răsună cântece şi se execută dansuri rituale; cuvintele sacre, apariţiile divine impun un respect religios. De acum încolo, omul iniţiat şi desăvârşit, eliberat, plimbându-se în voie, celebrează misterele, purtând pe cap o coroană; el trăieşte alături de oamenii fără prihană şi sfinţi şi vede pe pământ mulţimea de neiniţiaţi călcându-se în picioare, îmbulzindu-se în mlaştină şi în întuneric, şi, de frica morţii, persistând în greşeală, în loc să creadă în fericirea lumii de dincolo".

Legate de mitul orfic[1)], transmiţându-ne noţiunea unei lumi exterioare şi veşnice, misterele de la Eleusis prefigurează unele trăsături ale creştinismului.

1) privitor la Orfeu, care *se* referă la doctrine, mistere, concepţii filozofice atribuite acestuia. ... . , ;

Zeul tămăduitor

Către sfârşitul secolului V, cultul lui Asclepios — Es-culap — este foarte răspândit. Fiu al lui Apollo, Asclepios a fost crescut de centaurul Chiron, care l-a învăţat cum să vindece trupurile şi sufletele. El deprinde această artă atât de bine încât învie şi morţii. Atunci Zeus, foarte mânios, îl loveşte cu trăsnetul său.

La Epidaur este venerat în mod deosebit. Acolo, el tămăduieşte bolnavii care vin să se culce sub porticul viselor, înfăşuraţi cu pielea animalului sacrificat dimineaţa. Esculap consultă pacienţii noaptea şi le inspiră, în vis, leacul potrivit.

Câte vindecări miraculoase nu sunt atribuite divinului Esculap! Recunoştinţa bolnavilor, exprimată printr-o mulţime de ex-voto, înfăţişând sub forma unor figurine părţile vindecate ale trupului, dovedeşte importanţa acestui cult. Preoţii, dorind să asigure în permanenţă o bună publicitate sanctuarului lui Asclepios, consemnează cu scrupulozitate toate cazurile de vindecări neobişnuite: Cleo poartă în pântece de cinci ani copilul care trebuie să se nască; după noaptea petrecută la Epidaur, naşte un băieţel, care, fireşte, începe îndată să umble şi să vorbească! Un bărbat visa că joacă arşice cu mâna dreaptă; a doua zi el poate într-adevăr să o facă; mâna care-i fusese paralizată multă vreme se însănătoşise.

Aristofan îşi bate joc de preoţii lui Esculap, şarlatani lacomi de câştig, în piesa *Plutos:* Chremyle, un muncitor sărman, prea cinstit, porneşte în căutarea lui Plutos, bogăţia. Ori, Plutos este orb şi împarte darurile sale la întâmplare, spre disperarea lui Chremyle. Vrând să-l ajute pe Plutos, îl convinge să-l însoţească la Epidaur, ca să fie vindecat de Esculap, deşi nu e prea sigur de asta!

„Stârnind multe hohote de râs"

Să vedem ce spune Aristofan când îşi face autoportretul, fără complexe:

„Presupunând că un poet comic s-ar prezenta la rampă ca să-şi aducă singur laude, în versuri anapestice[1'], ar merita, desigur, să fie bătut. Totuşi, Muză, dacă este firesc să se acorde toate onorurile celui care este neîntrecut în genul comic, reprezentantul cel mai vestit al acestui gen, poetul nostru, declară că şi el are dreptul la cele mai mari laude.

Poetul nostru a înlăturat toate nimicurile, toate grosolăniile şi bufoneriile de proastă calitate, ca să clădească o operă de bun gust, rafinată, susţinând lucrarea cu cuvinte alese, idei frumoase şi vorbe de duh nemaiauzite. El nu mai punea în scenă femei, oameni mărunţi, fără nici o însemnătate, ci, însufleţit de nobila mânie a lui Alcide, îi înfrunta pe cei mai de vază, în duhoarea tăbăcăriilor şi în pofida urmărilor unor ameninţări.

înainte de toate am luptat împotriva monstrului cu colţi ascuţiţi, ai cărui ochi aruncau fulgere, în timp ce o sută de capete de linguşitori mârşavi se adunaseră în jurul lui şi se lingeau pe buze. Răgea ca un torent nimicitor, răspândea un miros urât ca o focă, acel monstru, Iamie[2)] corcită cu cămilă. Văzându-l, mi-am păstrat sângele rece; ca să vă apăr şi să apăr insulele i-am ţinut piept. E drept ca acum, pentru serviciile aduse, să-mi arătaţi recunoştinţa voastră şi să aveţi grijă de mine. De altfel, cu câtva timp în urmă, când s-a întâmplat să obţin succesul pe care-l aşteptam, nu am început să frecventez palestrele, ca să impresionez

1) în versificaţia greco-latină, anapestul reprezenta o unitate
metrică, formată din două silabe scurte, urmate de una lungă.
2) monstru cu bust de femeie şi trup de şarpe, care-i mânca pe copii.

tinerii. Mi-am strâns lucrurile şi am plecat, după ce puţine lacrimi au curs din cauza mea; dar am stârnit multe hohote de râs, făcându-mi întotdeauna datoria" *(Pacea).*

Aristofan: spectacolul total

Om al datoriei, aşa se prezintă Aristofan, cel mai mare poet comic grec. Născut în jurul anului 445, el este un atenian de pe vremuri, de pe vremea lui Aristide şi a bătăliei de la Maraton, îşi ascunde durerea, văzând decăderea ţării sale, folosind ca o armă pamfletul, satira, farsa, bufoneriile, râsul sănătos, pentru zădărnicirea necazurilor şi suferinţelor epocii sale.

Primele sale piese sunt de mare actualitate politică.. Cu impetuozitatea tinereţii, atacă cu glume muşcătoare toate căpeteniile politice care îi displac. Debutează la optsprezece ani, în 427, cu *Petrecăreţii,* prezentat la Marile Dionysii, obţinând premiul doi.

In anul următor, în comedia sa, *Babilonienii* îl critică nemilos pe Cleon, care-l dă în judecată. Persecuţia îi aţâţă verva şi recidivează cu *Cavalerii,* comedie care satirizează poporul laş şi lipsit de energie, care se lasă dus de nas de primul venit. Aristofan are o foarte proastă părere despre democraţia înţeleasă şi practicată de compatrioţii săi. în *Norii* el face un rechizitoriu aspru educaţiei „moderne" preconizate de sofişti, iar în *Viespile* critică justiţia ateniană^

Câtă uşurinţă în exprimare! Ce geniu al cuvintelor! în satira politică sau morală, precum şi în farsele grosolane şi scatologice este neîntrecut în folosirea cuvântului potrivit, în inventarea unor onomatopee pline de haz sau a jocurilor de cuvinte neprevăzute. De altfel, discută cu spectatorii de la egal la egal, invitându-i să participe la acţiune. Spectacolul total nu este o noutate, era apreciat şi de vechii greci!

Femeile la putere; grevă: femeile nu mai vor să facă dragoste **J K K «**

Mai târziu, nemulţumirile lui Aristofan s-au atenuat. Cu o fantezie dezlănţuită, el creează farse năstruşnice, pline de vervă, în care aluziile la evenimentele contemporane sunt mai vagi. La sfârşitul secolului, situaţia era atât de disperată încât oamenii preferau să se gândească numai la ocaziile de a râde.

Păsările, capodopera lui Aristofan, prezentată la Marile Dionysii din 414, este o parodie veselă despre întemeierea unui stat al păsărilor zburătoare sub directivele a doi atenieni, Prieten-credincios (care întruchipează per-suasjunea) şi Speranţă-bună (speranţa).

în general, limbajul personajelor sale se caracterizează prin vervă populară, vioiciunea replicilor şi stilul direct, firesc, de mare inventivitate lexicală, în *Lysistrata,* Aristofan tratează problema femeilor, spunând fără înconjur ce gândeşte, cu o mare libertate de exprimare. Femeile ateniene doresc să fie libere şi să dispună cum vor de propria lor persoană; ele îşi folosesc puterea de seducţie ca pe o armă politică: trupul lor le aparţine şi refuză să facă dragoste cu soţii lor ca să-i hotărască să încheie pacea. Lysistrata este un personaj de avangardă, dar biata femeie care încearcă să-şi „elibereze" semenele nu prea izbuteşte să le convingă de necesitatea acestei atitudini:

„Să ne lipsim de bucuriile dragostei? O, nu! Orice, dar nu asta! O facem pentru fericirea sau pentru nefericirea noastră? într-o societate organizată de bărbaţi, pentru bărbaţi!" spun ele, mâhnite.

Proxagoras, în *Adunarea femeilor,* continuă rolul Lysistratei. Ea deţine o funcţie foarte importantă în aparatul de stat: prim-ministru, legislator şi reformator al societăţii, fiindcă s-a făcut o descoperire extraordinară, după cum se spune: femeile sunt egale cu bărbaţii, dacă nu cumva le

sunt chiar superioare. Proxagoras este pe deplin convinsă de aceasta. Ea instaurează un fel de comunism confuz care eşuează, fireşte! Nu a sosit timpul ca femeile să deţină puterea politică absolută!

Epoca de aur, gândită de un aristocrat

Dacă Aristofan satirizează atât de mult scăderile şi viciile epocii sale este pentru faptul că are nostalgia epocii de aur, izvorâtă din sufletul lui de aristocrat, care o situează în trecut — fiind evident pesimist — şi nu o proiectează în viitor, cum obişnuiesc să o facă liberalii şi democraţii. Aristofan înfăţişează în pasaje lirice, de adevărată poezie, binefacerile unui trai bazat pe bucuriile simple, curate, nealterat de luxul şi viciile proprii oraşului:

„într-adevăr, e o plăcere neasemuită să priveşti cum cade ploaia după ce s-a însămânţat şi să-l auzi pe vecin, întrebându-te: la spune, dragul meu Comarchides, ce facem noi acum? Şi eu îi răspund: Mi-ar face plăcere să bem un păhărel, de vreme ce are cerul grijă de noi. Apoi îi spun stăpânei casei: Fii bună şi ne prăjeşte trei măsuri de fasole amestecată cu boabe de grâu şi adu şi câteva smochine, să le gustăm. Spune-i lui Syra să sune din corn, ca să se întoarcă Manes de la câmp. Nu se poate tăia via astăzi, nici nu se poate lucra pământul, pentru că musteşte de apă. Vecinul îmi spune şi el, la rândul lui: Dau o fugă până acasă, să aduc un sturz şi doi cintezoi. Mai am lapte prins şi patru bucăţi de iepure. Doar dacă pisica nu şi-o fi luat aseară porţia, pentru că am auzit nişte zgomote şi mi se pare că a umblat cineva pe acolo. Adu-ne, băiatule, trei bucăţi şi opreşte una să i-o dai bătrânului. Cere-i lui Eschinades câteva ramuri de mirt şi, în trecere, lasă-i vorbă lui Charinades să vină să ciocnim un pahar cu toţii, dat fiind că cerul lucrează pentru noi şi prinde bine culturilor" *(Pacea).*

împotriva „revoluţiei culturale" ^ '

în *Norii,* Aristofan critică şcoala sofiştilor, iar în *Broaştele* îl atacă pe Euripide, discipolul lor. Vehementa lui se explică prin faptul că noua generaţie era crescută după concepţii complet diferite de ale sale.

Este foarte adevărat că războiul a adus mari schimbări în felul de a gândi şi de a se purta. Femeile au efectiv mai multă libertate pentru că bărbaţii lipsesc tot timpul. Ele se duc acum la târguieli, ţinând în gură câţiva oboli, pentru că nu au portmoneu. Dar ele se folosesc de aceasta ca să-şi păcălească soţii, cu tot felul de şiretlicuri.

în toate schimbările intervenite, educaţia are contribuţia ei. în cursul celei de a doua jumătăţi a secolului V, Atena a primit dascăli străini, care poposeau când într-un oraş, când într-altul, vânzând foarte scump comunicarea cunoştinţelor lor.

Platon evocă emoţia tânărului Hipocrat la gândul că Protagoras din Abdera se află la Atena; el se repede la Socrate şi îl trezeşte din somn, implorându-l să-l prezinte profesorului, la Callias, un mecena care aduna în casa lui elita dascălilor, adepţii noii pedagogii: Gorgias din Leonti-noi, Hippias din Elis, Prodicos din Chios.

Protagoras este cel mai vârstnic dintre ei. Fusese prietenul lui Pericle care-l însărcinase cu elaborarea constituţiei noii colonii de laThurioi. Lui i se datorează celebra frază: „Omul este măsura tuturor lucrurilor, a celor ce sunt în ce fel sunt, a celor ce nu sunt în ce fel nu sunt", care exprimă o tendinţă umanistă, antropocentrică — potrivit căreia omul ar fi centrul şi scopul universului — izvorâtă din ideologia democraţiei ateniene. Protagoras a fost unul dintre primii filozofi greci care au pus la îndoială existenţa zeilor.

„Nu sunt în măsură să spun că există sau nu există zei".

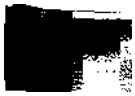

Apare „dinamica de grup"

Ceilalţi „adepţi ai înţelepciunii" merg mai departe. Gor-gias din Leontinoi este categoric: „Nu există nimic. Dacă ar ii ceva, tot nu am ajunge să-l cunoaştem. Admiţând chiar că am reuşi să-l cunoaştem, tot nu s-ar putea comunica această cunoaştere". Vidul relaţiilor dintre oameni este ascuns de măiestria vorbirii. Gorgias este dascălul care-i instruieşte pe Tucidide, pe avocaţii Eschine şi Isocrate şi pe Critias, unul dintre cei Treizeci de Tirani, predându-le îndeosebi retorica.

Hippias din Elis, care se consideră "cetăţean al lumii", se dovedeşte a fi geometru, istoric şi bijutier al artei oratorice. Prodicos din Chios se adânceşte în descoperirea cuvintelor.

Tuturor le place să călătorească si simt că se sufocă în cadrul strâmt al cetăţii. Ei slăvesc universalismul^ — promisiune a progresului filozofiei — dar care, pentru moment descumpăneşte oamenii de rând, cărora nu li se propune nimic concret.

De altfel sofiştii nu se adresează mulţimii, deşi ei îi învaţă pe discipolii lor cum să o atragă şi s-o cucerească. Ei vizează elita, dorind să formeze o clasă conducătoare, deosebită de cei neiniţiaţi.

Cât de puternic şi de temut este triumful raţionamentului nedrept asupra raţionamentului drept, prin mijlocirea unei dialectici dibace! Cât despre conducerea adunărilor, sofiştii sunt mari maeştri în predarea acestei arte. Este deja ceea ce numim actualmente „dinamica de grup". Strep-siade, bădăranul din *NoriiM* Aristolan, copleşit de povara datoriilor făcute de fiul lui, căruia îi plac mult caii, învaţă de la sofişti cum să-şi alunge creditorii.

1) opinie potrivit căreia consimţământul universal constituie autoritatea supremă.

Ideile pe care le susţine un cetăţean nu au nici o importanţă dacă stăpâneşte foarte bine tehnica elocinţei. în aceste condiţii, puterea este la îndemâna oricui.

Aristofari îi descrie cu ironie muşcătoare pe discipolii sofiştilor: „tineri cu figuri palide, care au părăsit palestra, fără nici o treabă, preocupaţi numai de inelele şi unghiile lor, care-ţi fac capul calendar ţinând o disertaţie despre vid". Există şi lucruri mai grave decât acestea. Sofiştii stabilesc o disociere între morală şi acţiune, între ştiinţă şi tehnică, cu consecinţe dezastruoase. Dacă dispare credinţa în zei, în virtutea cărui principiu poate un om să impună altuia reguli morale care-i îngrădesc setea de putere? Dacă nu mai există reguli pentru a acţiona, acţiunea devine un zbucium fără sens în mâna unor indivizi fără scrupule.

în această perioadă se manifestă o nouă categorie socială, din care fac parte oameni „de tip nou" — intelectualii care-şi comercializează inteligenţa, aceasta fiind singura lor ocupaţie. Nu se mai pomenise aşa ceva! Thales a aplicat cunoştinţele sale din domeniul astronomiei la specularea recoltelor de măsline; Pitagora a recurs la muzică pentru a împiedica o tentativă de viol în cartierele rău famate ale Siracuzei sau pentru a pune capăt unei încăierări între marinari. Un secol mai târziu, intelectualii nu se mai simt bine în lumea în care trăiesc. Ei îi vor submina temeliile: religia şi cetatea.

Arthur Koestler afirmă că: „Orice filozofie politică sau religioasă, orice concepţie despre lume, care nu mai crede în infailibilitatea sa, care nu mai e convinsă că este singura deţinătoare a adevărului, acceptând soluţii de compromis, rămâne fără suflet, fără putere de propagare şi este sortită decăderii".

Este tocmai ceea ce se întâmpla la Atena.

Un copil răsfăţat, insuportabil: Alcibiade

Alcibiade este rodul perfect al noii educaţii. De la naştere, în 450, a fost favorizat de soartă. Familia lui din partea tatălui se laudă că l-a avut pe Ajax ca strămoş. Tatăl său, Clinias, a ales o fată din cea mai înaltă aristocraţie: Dinomaca, fiica lui Megacles, din familia Alcmeonizilor[1]. Din nefericire, tatăl lui, războinic viteaz, moare pe câmpul de luptă la Coroneea, în bătălia împotriva beoţienilor.

Alcibiade are un tutore minunat, pe Bericles, vărul mamei sale.

Nimeni nu-i poate refuza ceva lui Alcibiade: nici doica, Amyila, adusă din Laconia, aşa cum se cuvenea în familiile bune, nici învăţătorul său, Zopyr, bătrân sclav trac, care îl adora pe tânărul său stăpân. De mic, Alcibiade era foarte dispus să poruncească şi foarte puţin, să se supună. Amyila îl ameninţa în zadar cu monştrii din poveştile cu care i-a . încântat copilăria, Acco, Mormo sau Mormolyke, el i se strecura printre degete ca o anghilă din lacul Copais.

Face ce vrea, vrea să aibă tot, imediat. „Fiind încă mic, juca arşice pe o stradă îngustă şi când i-a venit rândul, a văzut o căruţă încărcată îndreptându-se spre el. Mai întâi el i-a spus căruţaşului să aştepte pentru că i-ar fi căzut arşicele la trecerea căruţei; în loc să-l asculte, omul şi-a continuat drumul, înaintând spre el. Ceilalţi copii s-au dat deoparte; Alcibiade s-a aruncat cu faţa la pământ în faţa căruţei spunând: «Treci acuma, dacă ai chef!» Căruţaşul, speriat şi-a dat înapoi atelajul, iar spectatorii care urmăriseră scena au strigat, de emoţie, şi s-au dus degrabă la copil" (Plutarh).

Zopyr se străduieşte să-l înveţe bunele maniere, să

1) una din familiile cele mai de seamă din Atena, care s-a remarcat prin convingerile democrate. Printre membrii ei s-au numărat Clistenes, Pericle şi Alcibiade.

nu ţină picioarele încrucişate când stă pe scaun, să ofere locul lui bătrânilor, îl duce pe Alcibiade la palestră: aici el caută să fie învingător, prin toate mijloacele, chiar şi necinstite. Profesorul lui de gimnastică şi atleţii în vârstă se uită la el cu invidie şi admiraţie: frumuseţea lui Alcibiade este fără cusur. Viaţa libertină începe să-l corupă. La şcoală dovedeşte că are o minte ascuţită, dar are de pe acum idei bine înrădăcinate în problemele care-i plac şi îi convin, într-o bună zi, fiind încă un puşti, „intră în şcoala unui grămătic şi îi cere o carte de Homer. Dascălul îi răspunde că nu are nimic de Homer. Alcibiade îi dă o palmă şi pleacă mai departe. Un alt grămătic îi spune că are o carte de Homer, corectată de mâna sa. Alcibiade ripostează: „Şi tu îi înveţi să citească, tu, care pretinzi că eşti în stare să-l corectezi pe Homer?" (Plutarh)

Refuză cu încăpăţânare să cânte din flaut, pretextând că nu este de demnitatea lui şi-n plus îi deformează obrajii.

Socrate sau arta

Unul dintre dascăli, vrând să-l aducă pe calea cea bună, se bizuie pe însuşirile şi aptitudinile sale, cele intelec-tualefiind strălucite, pentru a-l educa şi instrui. Socrate este singura persoană respectată de Alcibiade, pentru că înţeleptul nu cedează în faţa lui şi nu este impresionat de farmecul discipolului său: Socrate îşi îndeplineşte misiunea cu greutate pentru că Alcibiade ascultă de linguşitorii care-i prevestesc un viitor mult mai strălucit decât al lui Perlele.

.Astfel, asemenea fierului devenit moale la foc, care îşi recapătă duritatea şi tăria sub acţiunea frigului, Alcibiade, îngâmfat şi orgolios peste măsură, suferea o schimbare corespunzătoare, de fiecare dată când Socrate îşi

impunea punctul de vedere. Prin lecţiile sale, filozoful îl umilea şi îi limita ambiţia; Alcibiade devenea modest şi timid, pentru că dascălul său îl făcea să înţeleagă că are nenumărate defecte şi stângăcii" (Plutarh).

Între profesor şi discipol existau legături afective deosebite: Socrate îi salvase viaţa lui Alcibiade pe câmpul de luptă de la Potideea, în 432; opt ani mai târziu Alcibiade acoperă retragerea lui Socrate la Delion.

Cine este deci Socrate? Este personalitatea la modă, îndrăgită şi căutată de tineretul atenian care-i simte pe cei ce sunt cu adevărat maeştri, între aspectul său fizic, aproape ridicol, şi distincţia spiritului său este un contrast izbitor. Scund, cu faţa greoaie, nasul borcănat, gras, deşi încearcă să slăbească făcând gimnastică, mare băutor şi om de viaţă, în ciuda caracterului ursuz şi certăreţ al soţiei sale Xantipa, cine ar crede că omul acesta, care arată ca un necioplit, este pe cale de a revoluţiona morala şi filozofia?

Socrate s-a născut către 470 Î.H. Tatăl său sculpta statui, iar mama lui era moaşă. El învăţase de la mama lui, care la rându-i o învăţase empiric, arta dea scoate la iveală din conştiinţa omului toate substraturile pe care le ignoră el însuşi. Cunoaşterea de sine avea la Socrate un dublu sens, vizând, pe de-o parte, gândirea logică şi, pe de altă parte, noţiunile morale. După Socrate, scopul final al cunoaşterii era dobândirea virtuţii. El considera că adevărul putea fi descoperit prin meditaţia stimulată de discuţia capabilă să-l „moşească", să-l scoată din conştiinţa omului (maieutica[1] >), unde ar exista ca un dat imuabil. Socrate îşi expunea învăţătura oral[2]', angajând cu interlocutorii săi discuţii filozofice, punând întrebări

1) în greceşte *maieutike*înseamnă priceperea de a moşi.
2) personalitatea şi ideile lui ne sunt cunoscute din mărturiile lui Xenofon, Platori si Aristotel.

FOTO 16. Acropole - vedere de ansamblu

meşteşugite, care corespundeau neliniştilor şi îndoielilor lor. Pe frontonul templului din Delfi este înscris: „Cunoaste-te pe tine însuţi", condiţie primordială a dobândirii virtuţii.

Ştiinţa este însoţită de dragoste

Socrate îşi iubeşte mult patria, pe care o slujeşte cu credinţă. Universalismul lui nu se întemeiază pe distrugerea cetăţii, ci pe extinderea ei, spre deosebire de sofişti. De asemenea, credinţa în zeii oficiali se manifestă cu destule rezerve, nu din cauza unui scepticism radical, ca Gorgias, ci din nevoia de a se încrede într-o fiinţă superioară. „Daimonul"[1] care îl inspiră în clipele grele ale vieţii este un zeu spiritualizat, interiorizat, detaşat de patimile omeneşti care-i caracterizează pe zeii din Olimp.

Aristof an greşeşte când râde de Socrate, situându-l în categoria sofiştilor; glumele lui în privinţa lui Socrate provoacă râsul, dar le lasă spectatorilor senzaţia că s-a făcut o nedreptate; de aceea ei apreciază mai puţin piesa *Norii.* A-l prezenta pe Socrate ca fiind ocupat să numere „de câte ori sare un purece cât lungimea picioarelor sale" este exagerat, caricatural. Procedeul lui Aristofan, cam simplist, este specific farsei, care recurge la un comic grotesc, excesiv şi adesea vulgar.

Socrate împărtăşeşte cu drag tineretului comorile de înţelepciune pe care le-a dobândit prin meditaţie. Ştiinţa nu are sens decât dacă e dublată de dragoste: „Nu poţi instrui bine dacă nu iubeşti".

1) în greacă, *daimon* = geniu protector.

Cheflii veseli

Socrate nu refuză să ia parte la simpozion[1] — banchetul sfârşindu-se întotdeauna cu un mare chef; Alci-biade şi toată floarea tinerimii ateniene îl însoţesc cu mare plăcere. O dată, Alcibiade face prinsoare că se duce să-l pălmuiască, în public, pe Hipponicos, tatăl bogatului Cal-lias, personalitate de vază din Atena. Este îndrăzneţ şi îşi ţine promisiunea. Gestul era nechibzuit şi inutil, pentru că a doua zi s-a dus la cel insultat şi s-a dezbrăcat pentru a fi biciuit; în felul acesta a fost iertat.

Alcibiade se căsătoreşte cu fiica lui Hipponicos, dar cum este un destrăbălat şi aventurile lui sunt nenumărate, soţia îl părăseşte şi se retrage la fratele ei. Alcibiade nu acceptă să divorţeze şi o obligă pe soţia lui să se întoarcă acasă. Dar el este mereu ocupat, participând la un spec^ tacol sau la un banchet; rareori poate fi găsit la el acasă, îi place să etaleze ostentativ un lux extravagant: îl seches-trează pe pictorul Agatharkes până la terminarea frescelor care-i vor împodobi casa; se plimbă în agora purtând o ro-chie lungă de culoarea purpurei, ca femeile; un câine de rasă, foarte costisitor, având însă coada tăiată, sare vesel în jurul lui; Alcibiade poruncise să i se taie coada, pentru simplul motiv că „aşa ceva nu se face". La Jocurile Olim-pice el aliniază şapte atelaje şi primeşte primele trei premii.

Poporul îl adoră.

— într-o seară, la Agathon, se adunase în jurul lui Socrate un grup de oameni veseli, dispuşi să petreacă cât mai bine. Deodată, cineva bate la poarta din curte, de unde se auzea larma unor cheflii şi vocea unei femei a cărei pro-fesiune era de a cânta la oboi. în curând, s-a distins vocea lui Alcibiade, beat mort, care striga în gura mare că vrea

1) în greacă, *sumpos/on* = banchet; în antichitatea greacă însemna a doua parte a mesei, când oaspeţii începeau să bea.

să ştie unde este Agathon, ca să se ducă la el. Este adus deci în faţa oaspeţilor, sprijinit de femeie şi de câţiva prieteni. Apare în prag, purtând pe cap o coroană din frunze de iederă împletite cu violete, şi o mulţime de bentiţe: „Domnilor, bună seara, spuse el. Veţi accepta ca un om beat, beat mort, pe cuvântul meu, să bea împreună cu dumneavoastră? Sau trebuie să plecăm de aici, mulţumindu-ne să-l împodobim cu aceste ghirlande pe Agathon? Doar pentru el am venit!"

Atena se distrează astfel stând pe un vulcan. Flacăra războiului se va aprinde din nou, din porunca inconştienţilor în mâna cărora se afla soarta cetăţii.

Alcibiade

Politica de forţă iniţiată de Pericle avea să fie continuată de Alcibiade, care-l acuză de nepăsare şi inactivitate pe Nicias, din Invidie, pentru că doreşte să conducă partidul războiului, în pofida obârşiei nobile şi a educaţiei sale, Alcibiade se angajează cu hotărâre în acest sens. Porneşte o campanie antilacedemoniană numai pentru faptul că Nicias promova o politică de apropiere de Sparta. Tratează cu Argos şi îi acordă tot sprijinul, împotriva Epi-daurului, aliat cu Sparta, în 418 poporul, căruia îi rămăsese un dram de bun simţ şi de judecată, nu îl numeşte strateg. Agis, regele Spartei încheie cu Argos o înţelegere de întrerupere a ostilităţilor, de patru luni — care durează, de fapt, câteva zile, pentru că Alcibiade seamănă discordia; îi convinge pe argieni să continue războiul întrucât Atena trimisese întăriri. Aceste atacuri şi contraatacuri culminează cu o mare bătălie pe câmpia de la Mantineea; cele două armate se pândesc. Agis încearcă să abată apele din Tegeea spre Mantineea, ca să-l determine pe duşman saşi părăsească liniile de apărare. Ciocnirea este inevitabilă:

spartanii înaintează, cu pasul lor lent, ritmat de cântece războinice, învingându-i categoric pe atenieni. Infanteria spartană îşi regăsise forţa de acţiune.

La Atena, Alcibiade vociferează mai mult decât alţii, ca să nu fie acuzat de dezastru, în plus, Hiperbolos, împreună cu el, îl acuză pe Nicias că nu a pornit ostilităţile la momentul potrivit, lăsând tot răgazul Spartei pentru pregătirea de război. Hiperbolos, un fanatic nesocotit, vrea să-i înlăture pe Nicias sau pe Alcibiade, pe amândoi, dacă se poate. Imprudent, Hiperbolos, fără să-şi dea seama de conjunctura în care se găsea, a cerut ostracizarea lui Nicias (417), dar a căzut el însuşi victima propriilor sale maşinaţii, căci a fost ostracizat pe zece ani.

'în 416, Nicias, sub influenţa lui Alcibiade, decide să readucă forţat în sânul Ligii ateniene, insula Melos, colonie lacedemoniană, care-şi păstrase neutralitatea şi refuza, deşi era membră a Ligii, să plătească cei 15 talanţi pe care-i datora Ligii. Insula a fost cucerită de atenieni, toţi bărbaţii în stare de a purta arme fiind ucişi, iar restul populaţiei, înrobită. Cruzime neîntemeiată, prea frecventă la atenieni!

Alcibiade, cu cinismul său obişnuit, îşi ascundea desfrâul sub masca bunătăţii; profitând de împrejurări, alesese o tânără din Melos cu care îi plăcea să apară în public.

Tentaţia occidentului: i un entuziasm nesocotit

Poporul este impresionat, captivat, de divagaţiile lui Alcibiade. Războiul nu a luat sfârşit, imperiul se şubrezeşte. Cu toate acestea, atenienii râvnesc să cucerească Sicilia, atraşi de fastul ei, care tentase mulţi filozofi şi artişti. Grecia îi datorează lui Pitagora, originar din Samos, dar emigrat în Sicilia, multe descoperiri în domeniul matematicii; tradiţia ti atribuie lui Pitagora —

pentru că scrierile lui nu s-au păstrat — descoperirea teoremei geometrice si a tablei de înmulţire care-i poartă numele, precum şi iniţierea în mistica numerelor (întregul univers constituie o armonie de numere, armonie care trebuie să se reflecte şi în ordinea politică a cetăţii).

Alcibiade se gândeşte să cucerească Sicilia; şi dacă e posibil, chiar mai mult decât atât! Poporul aprobă fără să sufle o vorbă, „îi vedeai pe tineri, la palestre, pe vârstnici, în ateliere şi în amfiteatre, conturând de zor harta Siciliei, schiţând marea care o înconjoară, cu porturile şi locurile de unde această insulă priveşte spre Libia. Atenienii nu considerau Sicilia unica miză a războiului; ei o priveau şi ca pe un punct de plecare către Cartagina, pe care voiau s-o cucerească; ar fi ocupat apoi Libia, punând stăpânire şi pe marea dintre Coloanele lui Hercule![1)] Doar atât!

Ocazia mult visată se prezintă în iarna anului 416, prin apelul făcut de cetatea Segesta, ameninţată de Selinonte[2)] şi Siracuza. Poporul este la început mai reţinut, dar solii trimişi la Segesta se înapoiază aducând confirmarea că bogata cetate siciliana poate suporta cheltuielile unei campanii militare.

în martie 415, poporul, dezlănţuit, cuprins de un entuziasm nestăvilit, votează expedierea în Sicilia a şaizeci de trireme şi conferă deplină putere de a acţiona (ui Alcibiade, Nicias şi Lamachos, trei oameni dezbinaţi; cu alte cuvinte, rivalităţile personale vor cântări mai mult decât interesul patriei.

într-adevăr, patru zile mai târziu, când se discută din nou în cadrul adunării cetăţeneşti alocarea unor credite suplimentare trierarhilor, Nicias încearcă în zadar să-şi convingă concetăţenii să renunţe la acest proiect.

„Iată ce doresc să vă spun: s-ar putea crede că, lăsând

1) nume dat de romani munţilor Calpe (Europa) şi Abyla (Africa), situaţi de o parte şi de alta a strâmtorii Gibraltar.

2) oraş grec din Siciiia. ,.,.. .. > .. ,.,<>.,;«>, , , .-..< ;, -м-- ..-t,:

în spatele vostru o mulţime de duşmani, ca să plecaţi în ţări îndepărtate, vreţi să vă faceţi alţi duşmani acolo, ca să-i atrageţi să vină aici" (Tucidide).

Nicias se zbuciumă în zadar. De disperare, încearcă altă cale: cere o sută de trireme şi cinci mii de hopliţi, cerere cu totul inacceptabilă, după părerea lui. Rămâne uimit că este aprobată. Aprobată!

Sacrilegii şi semne rău prevestitoare

înainte de plecarea flotei ateniene, o întâmplare neobişnuită a zguduit Atena: figurile de piatră care străjuiau intrarea la temple şi la unele case particulare, hermele, constând din busturi sau statuete ale zeului Hermes, aşezate pe un piedestal, au fost mutilate. Glumă de prost gust a unor beţivi? Prima faptă din cadrul unei tentative de lovitură de stat, cu scopul de a răsturna democraţia? în climatul de delaţiune şi suspiciune care se creează, arestările se ţin lanţ. Unii formulau bănuiala că ar fi putut reprezenta o farsă sinistră a lui Alcibiade. S-au comis şi alte sacrilegii, legate de luarea în derâdere a cultului zeiţelor de la Eleusis.

Alcibiade a cerut dreptul să se justifice în public. Dar adversarii lui doresc să-l vadă îmbarcat, pentru că cei care nu sunt de faţă pot fi uşor învinuiţi. Tot oraşul asistă la pornirea flotei, într-o frumoasă zi de vară a anului 416. Şi în clipa aceasta, Alcibiade doreşte să se remarce prin extravaganţă: trirema sa are dotări deosebite, pentru a-i spori confortul: podeaua punţii fusese scobită, ca să doarmă mai bine; în plus, dispunea şi de un hamac, ca să se odihnească.

Multe semne rele se ivesc odată cu plecarea flotei! Sărbătorile în cinstea lui Adonis dau ocazia prezicătorilor să-şi spună părerea, care nu e câtuşi de puţin liniştitoare.

Astrologul Meton, care este îndreptăţit să aibă presimţiri sumbre, reacţionează violent, din motive dictate de conştiinţa lui morală; simulând nebunia, dă foc propriei sale case, pentru a împiedica plecarea fiului lui, care fusese numit trierarh.

Dezamăgiri

Entuziasmul scade: în Sicilia sunt întâmpinaţi cu destulă rezervă; sicilienii nu se încred în atenieni şi nici nu pot da banii făgăduiţi. Părerile celor trei generali sunt împărţite: Nicias vrea să se limiteze la o demonstraţie deforţă în jurul insulei şi să se înapoieze la baza din Pireu; Lamachos, militar de profesie, ţine cu orice preţ la un atac prin surprindere; Alcibiade vede altfel lucrurile; el se pronunţă pentru o acţiune diplomatică, care să atragă de partea Atenei majoritatea cetăţilor greceşti din zonă şi abia apoi, după părerea sa, ar fi fost momentul potrivit ca atenienii, alături de alţi aliaţi, să pornească asupra Siracuzei.

între timp, la Atena se constituise o comisie de anchetă privitoare la mutilarea hermelor şi Alcibiade este rechemat pentru a răspunde acuzaţiilor. Nu a refuzat să revină la Atena, împreună cu suita sa, dar, deşi i se făgăduise imunitatea, el a socotit că este mai prudent să fugă şi, de la Thurioi, unde făcuse escală, s-a îndreptat spre Pelopones, adică spre duşmanii Atenei.

Cineva l-a recunoscut şi l-a întrebat:

— Alcibiade, nu mai ai încredere în ţara ta?

— Ba da, dar când e vorba de viaţa mea, nu aş avea încredere nici în propria mea mamă! Ea ar putea, din neatenţie, să pună pietricica neagră în locul celei albe, spune el.

Nu greşeşte deloc. După ce l-a iubit atât şi l-a răsfăţat, poporul îl condamnă la moarte, în contumacie. Toţi preoţii,

pomenindu-l, trebuie să rostească cuvinte de blestem. Numai Theano, preoteasa zeiţei Aglauros, nu acceptă: „Sunt preoteasă ca să mă rog, nu ca să blestem".

„Le arăt eu lor că trăiesc! Vor vedea ei!" spune Alci-biade, cu nestăpânită mânie, când află că a fost condamnat la moarte. Se ţine de cuvânt, pentru că de acum înainte unelteşte fără nici o remuşcare împotriva patriei sale.

Cameleonul Alcibiade îşi trădează patria şi o distruge

Nicias nu a ştiut să exploateze victoria câştigată la Catania, datorită prudenţei lui excesive, în plus, suferă cumplit de o criză de nefrită care-l ţintuieşte la pat.

Asediul Siracuzeis-a dovedit a fi deosebit de greu, mai ales că siracuzanii au luat contramăsuri corespunzătoare.

în cursul unei încăierări, Lomachos a fost ucis.

Alcibiade s-a refugiat... în Sparta şi s-a adaptat foarte repede la modul de viaţă spartan. Un adevărat cameleon!

„El vrăjeşte mulţimea cu felul său de viaţă, imitându-i pe lacedomonieni. Când îl văd cum se rade până la piele, se scaldă în apa rece şi se hrăneşte cu pâinea de orz şi felul de mâncare ordinar al spartanilor, fără nici un rafinament, nu le vine să-şi creadă ochilor! Parcă omul acesta n-a avut niciodată un bucătar în casa lui, n-a trecut pe la frizer şi nici nu a suportat să fie înveşmântat cu o tunică din Milet!" (Plutarh).

Alcibiade dă două sfaturi regelui Agis, două sfaturi care-i vor distruge patria, Atena: să trimită în Sicilia un general destoinic, pe Gylippos; să reînceapă războiul în Pelopones şi să fortifice cu ziduri Deceleea din Attica. Cât timp regele Spartei este pe frontul de luptă, Alcibiade îşi petrece timpul cu regina Timeea, care se îndrăgostise

de el. O seduce şi au un fiu, care-i dăruieşte orgoliosului Alcibiade convingerea că va conduce Sparta. Soţului înşelat nu-i este greu să înţeleagă: nu mai intrase în camera soţiei sale de zece luni, când fusese un cutremur şi el părăsise camera, înnebunit de spaimă.

Hermocrates are timpul să fortifice Siracuza; Gylippos se află la post din august 414. Demostene este şi el prezent, dar armata ateniană este zdrobită.

Nicias temporizează, ca să poată organiza retragerea; o eclipsă de lună a stârnit panică şi oamenii n-au mai îndrăznit să părăsească marele golf al Siracuzei. în cursul lunii septembrie 413 în urma unor înfruntări dramatice pe mare şi pe uscat, Nicias a capitulat, preferând să se predea lui Gylippos decât siracuzanilor. Soarta prizonierilor de război este deznădăjduită: sunt deţinuţi în carierele de lângă Siracuza ca într-un lagăr de concentrare şi mor pe capete. Siracuzanii se duc acolo în plimbare: îşi aleg sclavi atenieni sau îi eliberează pe unii care ştiu să recite versuri de Euripide. Nicias şi Demostene au fost executaţi.

Ultima tresărire

O sută şaizeci de trireme pierdute, douăsprezece mii de cetăţeni morţi sau în captivitate, Attica pustiită: acesta este bilanţul tragic al unei acţiuni nebuneşti. Zeii, orice am crede despre ei, ştiu să pedepsească lipsa de măsură.

Partidul popular se alătură comitetului de salvare publică a celor zece probul! *(probuloi,* în limba greacă), aprobat în unanimitate, care trebuia de acum înainte să răspundă de bunul mers al lucrurilor. Se hotărăşte refacerea flotei, trecând cu hărnicie la construcţia de noi corăbii, şi la exercitarea unei supravegheri vigilente a imperiului. O dată mai mult, atenienii se unesc în faţa primejdiei.

Imperiul se clatină: asemenea şobolanilor care părăsesc corabia înainte de a se scufunda, coloniile, care au văzut metropola îngenuncheată, încep să ridice capul, sprijinite de Sparta. Mai întâi, Eubeea, care îşi oferă serviciile regelui Agis, în iarna anului 413. Urmează în iunie 412, Chios, Eritreea şi Clazomenes, în cele din urmă, Miletul.

Alcibiade, silit să părăsească Sparta, certat cu regele Agis pentru motivele strict familiale amintite — legătura cu soţia lui Agis — caută să-şi realizeze planurile din umbră, atât în Ionia cât şi la curtea lui Tissaphernes, satrapul din Lydia, unde este foarte bine primit.

Persia găseşte că a sosit momentul să recâştige cetăţile greceşti pierdute odinioară, de pe coasta Asiei Mici. Alcibiade încurajează această politică revanşardă. Tissaphernes semnează în 412 un tratat cu Sparta: aceasta recunoaşte dreptul regelui Persiei de a-şi relua dominaţia asupra regiunilor care îi aparţinuseră, în schimbul alocării unor subsidii.

Regele persan se mai obliga să întreţină o puternică flotă spartană, a cărei îndatorire era aceea de a patrula în faţa coastelor Asiei.

La Atena sunt mari nemulţumiri, confuzia politică persistă, „aliaţii" fac noi acte de revoltă. Atena este victima unei contradicţii fundamentale a istoriei sale: a propovăduit idealul democratic aservind pe cei cărora îl propunea. Nu e de mirare că totul se întoarce împotriva ei. Atena a pierdut Rodosul, Miletul; a recâştigat, în schimb, Lesbosul şi Samosul.

Nădăjduind să se înapoieze la Atena, Alcibiade luptă împotriva Spartei, la curtea lui Tissaphernes, care, în 411, limitează subsidiile promise Spartei şi îşi reduce pretenţiile asupra cetăţilor Asiei.

Servitutea se naşte dintr-o libertate exagerată

„Dascălul se teme de elevii săi şi îi măguleşte, iar elevii îşi bat joc de dascălii şi de educatorii lor. In general, tinerii luptă împotriva bătrânilor, prin vorbe şi prin fapte. Bătrânii, şi ei, pentru a fi pe placul tinerilor, devin glumeţi şi prietenoşi, imitându-i, ca să nu pară că acesta este începutul, frumos şi seducător, al oricărei tiranii: dintr-o libertate prea mare se naşte servitutea, cea mai mare şi cea mai cumplită".

Constatarea lui Platon în *Republica* se aplică foarte bine Atenei lui Alcibiade... precum şi altor civilizaţii.

Toată lumea e nemulţumită la Atena: cei bogaţi sunt copleşiţi de noile impozite, ţăranii sunt sărăciţi de ocupaţia spartană; şomaj şi sărăcie peste tot. Oligarhilor li se oferă acum ocazia de a ridica în slăvi calităţile vechiului regim.

Alcibiade trimite la Atena pe credinciosul său Pysan-dros, ca să promită atenienilor alianţa cu regatul persan.

Consiliul celor 400 — alcătuit din patru sute de cetăţeni, fiecare trib atenian fiind reprezentat prin 40 de cetăţeni aleşi dintr-un număr limitat de candidaţi, simpatizanţi ai oligarhiei — guvernează Atena timp de trei luni, instaurând teroarea, prin executarea adversarilor lor şi abolirea magistraturilor. Succesul partidului oligarhic se datora în bună măsură absenţei multor cetăţeni atenieni, angajaţi în supravegherea insulelor făcând parte din Ligă.

Grosul flotei ateniene, format din marinari din Pireu, se afla în apele Samosului, şi rămăsese credincios sistemului de guvernare democratică. Eubeea se răscoală. Thrasybulos, care eratrierarh, se străduieşte să-i convingă pe soldaţii şi marinarii din flotă că trebuie să întreprindă ceva, de îndată, pentru a nu lăsa Atena pe mâna unui guvernământ oligarhic. Din păcate, ei se adresează lui Alcibiade, ajuns în fruntea forţei maritime de la Samos, care conta pe sprijinul lui Tissaphernes.

Alcibiade este primit cu entuziasm de trupă, numit strateg cu puteri nelimitate. Pentru prima oară armata înlocuieşte autoritatea civilă mult prea slabă. Alcibiade f ace tot posibilul să evite un război civil, cere să se restaureze un regim democratic şi să se continue lupta pe viaţă şi pe moarte, împotriva duşmanilor. La Atena se revine cu timpul la instituţiile tradiţionale: Theramenes, care milita pentru linia de mijloc, are un rol important, promovând ideea unei constituţii *(politeia)* în care se cuvenea preluat tot ce era pozitiv în sistemul oligarhic şi democratic. Corpul administrativ al celor 400 a fost răsturnat şi înlocuit cu o Adunare de 5000 de cetăţeni. care puteau dovedi că au mijloacele să se înarmeze. Adunarea era constituită pe bază cenzitară[1]'. Reprezenta un hibrid de democraţie şi oligarhie, foarte apreciat de Tucidide.

Alcibiade luptă cu înverşunare împotriva foştilor prieteni: Tissaphernes şi Sparta. Victoria îi aparţine: deschide drumul spre Hellespont, după bătălia de la Cynossema, îl învinge pe spartanul Mindaros, în 410, cucerind Cyzicos[2]. Vestea ajunge la Sparta, laconic[3]': „Vasele se scufundă; Mindaros este ucis; oamenilor le e foame; nu mai ştim ce să facem".

Să fie oare zorii unei noi perioade de strălucire a Atenei? Alcibiade e ferm convins de aceasta, ca şi Cleo-phon, fostul fabricant de lire. Unul în Ionia, celălalt la Atena, sunt departe de a accepta ofertele de încetare a os-tilităţiilor, făcute de Sparta.

1) în funcţie de îndeplinirea unor condiţii, în primul rând în funcţie de avere.
2) oraş din Frigia, pe ţărmul Propontidei (în vechime, numele Mării Marmara).
3) în greacă, *lakonikos* = din Laconia; laconienii erau vestiţi pentru felul lor de a vorbi foarte concis.

Tucidide: istoria un capital nepieritor

Istoria războiului peloponesiac se încheie în anul 411; această operă, cuprinzând opt cărţi, înfăţişează, după o scurtă istorie a grecilor, lupta pentru supremaţie între Sparta şi Atena, în anii 431-411 Î.H. Tucidide, istoric şi om politic" atenian, participase la războiul peloponesiac. Spre deosebire de Herodot[1)], care uneori se bizuia pe legende, realizând astfel povestiri cu remarcabile calităţi literare, Tucidide face o relatare sobră şi concisă a campaniilor succesive, cu o obiectivitate scrupuloasă. Nu intenţionează să-şi captiveze cititorii amuzându-i. El ştie că natura umană este nepieritoare; deci istoria se repetă, dacă nu prin fapte, cel puţin prin sistemul regulilor morale care o îndrumează. Tucidide, prin noua sa concepţie despre istorie, este considerat întemeietorul criticii istorice şi unul dintre precursorii istoriografiei moderne.

în partea introductivă a lucrării, Tucidide expune metoda sa de relatare istorică.

.Această istorie a războiului dintre peloponesieni şi atenieni este opera lui Tucidide din Atena. Autorul a început această lucrare încă de la începutul ostilităţilor. El prevăzuse că războiul va fi îndelungat, cu consecinţe mult mai grave decât toate conflictele anterioare. Făcuse acest pronostic pornind de la premiza că, de o parte şi de alta, statele beligerante se aflau la apogeul puterii lor. Constatase, pe de altă parte, că restul popoarelor elene se alăturau uneia sau alteia dintre tabere...

...în privinţa discursurilor ţinute în ajunul declarării războiului sau în cursul desfăşurării ostilităţilor, redarea lor

1) opera sa, intitulată *„IstoriP,* este extrem de bogată în informaţii geografice şi etnografice; conţinutul este eterogen, bazat de multe ori pe legende, în afara datelor istorice şi geografice cunoscute până la el.

exactă implica unele greutăţi, atât pentru mine, atunci când le auzisem eu însumi, cât şi pentru cei care mi le povesteau, citând o anumită sursă. M-am străduit cât mai mult cu putinţă, să respect sensul esenţial al discursurilor pe care le-au rostit efectiv; uneori, dacă nu am putut reţine absolut totul, am atribuit oratorilor cuvintele care mi s-au părut cele mai potrivite pentru situaţia respectivă.

în privinţa faptelor săvârşite în cursul acestui război, am evitat să obţin informaţii de la primul venit şi să mă încred în impresiile mele. Atât la evenimentele la care am fost martor, cât şi la cele care mi-au fost relatate de altcineva, am procedat la verificări extrem de minuţioase. Nu a fost o muncă uşoară, pentru că de fiecare dată se iveau martori ai aceluiaşi eveniment, prezentând variante total diferite, dupăcumîşiaminteau şi ei, sau dupăsimpatia pe care o nutreau pentru una dintre tabere.

S-ar putea ca publicul să nu fie prea încântat de această povestire lipsită de fantezie şi lirism.

Voi fi mulţumit să ştiu că este apreciată ca o operă utilă, de către cei care doresc să fie lămuriţi asupra evenimentelor trecute şi să le intuiască corect pe cele pe care natura omenească ni le rezervă în viitor. Publicul nu va descoperi aici un fragment somptuos, pregătit pentru auditoriul unei singure clipe, ci va afla aici un capitol nepieritor."

După „traversarea deşertului": reîntoarcerea lui Alcibiade la Atena

în Ionia, succesiunea de victorii readuce sub oblăduirea confederaţiei ateniene Calcedonia, Selimbria, Bizanţul, în 408, Thasos şi Abdera, în 407, datorită lui Alcibiade, care arde de nerăbdare să se reîntoarcă la Atena, triumfător, după ce „a străbătut deşertul". La 1 iunie 407,

trirema sa acostează la Pireu; la început şovăie să coboare, nădăjduind să zărească vreun prieten care să-1 întâmpine. Vărul lui, Euriptolem. este acolo şi de îndată ce pune piciorul pe uscat, este aclamat frenetic de poporul care şi-a regăsit seducătorul vrăjitor.

Celui vinovat de toate nenorocirile îndurate de Atena i se conferă puteri discreţionare. Pentru moment, Alcibiade se mulţumeşte să culeagă laurii victoriei şi se mărgineşte să restabilească securitatea căii sacre pentru celebrarea misterelor de la Eleusis.

Când reia operaţiunile militare din Ionia, în octombrie 407, raportul de forţe este schimbat. Doi noi-veniţi au jurat să distrugă Atena: un adolescent de şaisprezece ani, fiul lui Darius II, Cyrus, şi generalul spartan Lysandros. Cu toate manevrele lui AJcibiade, popularitatea lui scade, datorită faptului că flota ateniană care patrula în faţa Efesului a fost învinsă de Lysandros şi au fost capturate cincisprezece trireme. Răspunderea îi revenea lui Alcibiade, comandant suprem al flotei.

Este destituit din funcţie şi se refugiază în regiunea Hellespontului, într-una din reşedinţele sale din Tracia, războindu-se pe cont propriu, împreună cu trupa lui de mercenari. Alcibiade îşi încheie viaţa aşa cum i-a plăcut să o ducă, ca un condotier[1] şi un jucător incorigibil.

1) nume dat în secolele XIII-XVI, în Italia, căpeteniilor de mercenari care se angajau în serviciul unui stat, al unui oraş, al unui principe.

Sfârşitul la „Râurile Caprei"

Atena face sacrificii deosebite în faţa unei situaţii atât de critice: a topit aurul obiectelor dedicate templelor de pe Acropolă, a eliberat sclavii, a făgăduit cetăţenie celor ce o cereau şi astfel a putut trimite lui Conon, care-l înlocuise pe Alcibiade, o flotă de 150 de corăbii. Atenienii câştigă o victorie memorabilă (în anul 406) în apropierea unor mici insule numite Arginusas. Răsunetul victoriei a fost atât de mare, încât lacedemonienii repetă oferta de pace făcută cu patru ani mai înainte. Şi de astă dată Adunarea cetăţenească respinge propunerea. Lysandros, sprijinit de Cyrus, este foarte hotărât să pună capăt acestui război. „Dacă pielea leului nu este de ajuns, trebuie să-i adăugăm pielea vulpii", spune deseori generalul spartan. Forţa se îmbină cu viclenia.

Flota atenianã poposeşte la Aigos-Potamos, „Râurile Caprei", în preajma oraşului Lampsacos[1], unde pândesc spartanii, pregătiţi de atac.

Timp de patru zile Lysandros se apropie cu încetul de atenieni, fără a-i ataca. Vicleşugul reuşeşte: atenienii cred că spartanii sunt înfricoşaţi şi, imprudenţi, debarcă zilnic pe mal pentru a lua prânzul — aprovizionarea venind de departe, din Sestos. Aflat în împrejurimi, Alcibiade atrage cu insistenţă atenţia comandanţilor atenieni asupra imposibilităţii unei bătălii pe mare, în apele joase ale Aigos-Pota-mosului, loc slab apărat şi prost aprovizionat.

— Nu comanzi tu, Alcibiade. Sunt alte căpetenii care o fac, răspund ei cu dispreţ.

Greşeala aceasta avea să-i coste scump pe atenieni. Lysandros atacă pe neaşteptate şi ceea ce a urmat nu a fost o luptă, ci un adevărat măcel. Atenienii luaţi prizonieri,

1) oraş vechi din Asia Mică, în Mysia pe Hellespont (strâmtoarea Dardanelelor). Actualmente se numeşte Lapseki.

în număr de câteva mii, au fost ucişi până la unul. Lysan-dros capturează, fără dificultate, o sută şaizeci de trireme şi trei mii de oameni. Atenienii sunt constrânşi să accepte condiţiile de pace, extrem de dure, încheind războiul peloponesiac: dărâmarea marilor ziduri şi a fortificaţiilor de apărare a Pireului, pierderea tuturor posesiunilor ateniene de peste mare, cu excepţia insulei Salamina; reîntoarcerea tuturor exilaţilor; obligaţia Atenei dea deveni aliata Spartei; pierderea flotei, afară de 12 trireme.

Pe 12 aprilie, 404, „Lysandros a văzut cum se dărâmă zidurile, în ritmul sunetelor de flaut, şi cum ard corăbile ateniene, în prezenţa aliaţilor, care sărbătoreau această zi prin manifestări zgomotoase, ca fiind prima zi a libertăţii lor" (Plutarh).

Alcibiade moare curând. Străpuns de săgeţile împuterniciţilor lui Lysandros? Ucis de fraţii unei fete se-duse? Timandra, cea din urmă iubită a lui, îi aduce toate onorurile funebre.

De la 480 la 404, de la apogeu la decadenţă totală, Atena a cunoscut toată gama patimilor omeneşti, trăindu-le şi îndurându-le. „Multe nefericiri sunt hărăzite muritorilor vremelnici şi aspră este ucenicia Nevoii". Această variantă a unei litanii neîntrerupte de-a lungul secolelor, creată de cel din urmă „poet tragic prin excelenţă", cum îl supranumise Aris-totel pe Euripide[1]', redă situaţia Atenei de la sfârşitul secolului V.

Războaiele neîntrerupte din secolul al IV-lea nu au împiedicat continuarea operelor arhitectonice de mari proporţii, precum şi apariţia unor clădiri şi monumente de o concepţie cu totul nouă. Cu toate acestea, gustul artistic al vremii a îndemnat arhitectul să încline mai mult spre eleganţa în proporţii şi alegerea ornamentelor, ordinul ionic având prioritate. Delicateţea şi varietatea în ornamentaţie,

1) alături de Eschil şi Sofocle, Euripide (480-406 Î.H.) face parte din celebra triadă a poeţilor dramatici greci, care au pus bazele tragediei clasice. Din vasta lui operă (circa 90 de piese) s-au păstrat 17 tragedii, dintre care *Troienele, Rugătoarele, Medeea, Hecuba, Ifigenia în Aulis.*

grija excesivă pentru redarea detaliilor, graţia şi realismul în portretizarea figurilor umane, marchează trecerea spre o nouă perioadă în istoria artelor din antichitate, în faţa Ere-hteionului[1] cu porticul fecioarelor, a templului Atenei Nike, a atâtor frumuseţi ale Partenonului, învingătorii sunt pătrunşi de măreţia Atenei şi nu îndrăznesc să o distrugă. Frumuseţea desăvârşită este deasupra vicisitudinilor vremii.

Grecia antică ne-a transmis, de-a lungul unei istorii adesea furtunoase, civilizaţia sa, care a stat la baza altor civilizaţii, fiind ca o punte de legătură între Orient şi Occident. *Civilizaţia Greciei antice nu a dispărut, ea este o continuitate istorică.*

l) templu de pe acropola Atenei, consacrat zeiţei Atena şi lui Poseidon.

Cuprins

1 Eroismul.....5

2 Forţa destinului .....

49

3 Greul drum spre unitate.....

99

4 O democraţie deosebit de aristocratică

şi de „imperialistă".....143

5 Şcoala Greciei 181

6 Şcoala violenţei. . . . . ' 223